

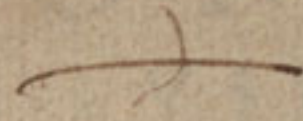
4534

UNIVERSIDADE DE COIMBRA
Faculdade de Letras

1316050751

Este Oratorio he de Melchior
da Guerra.

CF
A
22/01/24

№ 320
IX - E - 25

—

D.
HIERONYMI

OSORII LUSITANI

Episcopi Syluensis, de Regis institu-
tione & disciplina, lib. VIII.

AD
SERENISSIMUM ET INVICTISSI-
MUM PORTUGALIAE REGEM SEBASTIANVM,
E. N. I.

*Quibus accessit eiusdem Authoris episto-
la ad Elisabetham Angliae Reginam.*

landi no. do, Prin-

320

INSTITUTO DE HISTORIA DA EX-
PANSAO DO COLONIALISMO
Faculdade de Letras - Coimbra

Cum gratia & priuilegio
Regum
SEBAST. R. PORT. ET PHIL. R. CATHO.

OLYSIPPONÆ,
Ex officina Ioannis Hispani.

1572.

Tassado em papel.

He de JB da Summa

¶ Ego F. Bartholomeus Ferreira: Clarissimi Principis Hen-
rici, Cardinalis, Lusitanæ supremi Inquisitoris iussu, & consi-
lij generalis Sancte Inquisitionis, summa animaduersione ac
studio: recognoui opus, R. D. Hieronymi Osorij Episcopi Syl-
uensis, & nihil in eo offendi, quod fidei catholicæ & pijs mori-
bus aduersetur: in quo quidem opere diligēs lector, pectus ve-
re Christianum: singularemq; eruditionem, admirabili oratio-
nis facultate exornatam, facile deprehendet. Cæterum cum
hæc omnis tam longa de Regis institutione disputatio, inter
quatuor personas dialogorum more versetur: studiosum le-
ctorem admonendum duxi, ne quibusuis sententijs eorum qui
loquuntur fidem prorsus adhibeat: donec autor operis quid in
ijs, vel probandum, vel improbandum, sit, deffinierit. Quæ dif-
finitio nonnunquam paulo longius dilata, consequentibus li-
bris reseruatur. Hoc enim argumentum octo libris qui hoc vo-
lumine continentur absoluitur. Quocirca dignissimum cæseo:
vt hoc tam præclarum opus typis committatur. In cuius rei fi-
dem, iuxta X. reg. indicis sacri Concilij Tridentini, in fronte
libri subscripsi. 29. Augusti. 1571.

F. Bartholomeus Ferreira.

SEBASTIAO FORTE
OLYMPIA

Ex officio Joannis Baptistae

Talido

AD SERENISSIMUM
ET INVICTISSIMUM PORTV-
GALIAE REGEM SEBASTIANVM

E. N. I.

De Regis institutione & disciplina,
Hieronymi Osorij Episcop.
Syluensis.

Liber primus.

QVAM MVLTAMA-
la, in res humanas inuexe-
rit, regnandi libido, Prin-
ceps inuicentissime, Rerū.
cōuersiones, Imperiorūq;
maximorū ruinae, & sum-
morum Regum clades fu-
nestissimae declarant. quae enim gens rerum gesta-
rum gloria praestans, non hoc morbo cōcidit? quod
Regnum tantis opibus floruit: vt non hac tandē cu-
piditate funditus euersum, & extinctum sit? Plenae
historiae sunt, ne scenae quidem de hoc tanto malo
filēt: vita etiam cōmunis, huius tam dirae pestis exē-
pla propē quotidiana suppeditat: & quod est magis

DE REG. INSTITVT. ET

admirandum, cum omnibus propofita fit vita fe-
 cura atq; tranquilla, & omnes videant, quam mul-
 ta pericula illis intendantur, qui multis imperant:
 & quantis curis impliciti fint omnes, qui in Regia
 fede locati sunt: ita tamen quidam per omnes fla-
 mas, regnandi cupiditate incenfi rapiuntur: vt nul-
 lus metus, nulla verecundia, nulla religio eos im-
 pediat, quò minus omnia tetra facinora machinè-
 tur. Primùm enim leges, in quibus falus patriæ fita
 est, odio nimis acerbo perfequuntur: omnes magi-
 stratus extinctos, atque deletos cupiunt: principi-
 bus infidias parat: Remp. temeritate & amètia per-
 turbant: vt sic tandem omnibus præfidijs publicæ
 libertatis, per summum scelus ereptis, ipfi soli in
 Repu. dominantur: quin etiam multi, vsq; eò pro-
 gressi funt, vt non solum ciues, focios, cognatos,
 fratres, amicos: sed etiam liberos, atq; parètes im-
 manissimè trucidarent, & in res etiam sacrosan-
 ctas, omniq; religione munitas inuecti, sanctissi-
 mum Dei numen, præ sua effrenata cupiditate cõ-
 temnerent. Vnde colligitur, nihil esse tam sancto
 iure vallatum, aut tanta religione septum, quòd
 non perrumpat, atque disturbet ambitio. Accedit
 quo magis id dolendum fit, quòd ij plerumq; hoc
 oppressi morbo, in patriam teterrimi sunt, qui
 maximè benefici atque salutares esse potuissent: fit
 enim

Sunt

matoro espada
 cendo.

enim

enim plerumq; vt illi potissimum ambitione præcipites, ad omne facinus stimulentur, qui animo maximo sunt, & ea de causa potuissent multò facilius patriæ salutem tueri, atq; conseruare. magnus enim animus si modo, atq; ratione vacat, ita turbatur, & ruit; vt quocumq; impetum dat, horrendas strages efficiat. Adiuuat autem eorum, qui ad summos honores aspirant insaniam, multitudinis error, atq; dementia: quæ sæpè numero nullum scelus detestabile iudicat, quòd regnandi causa susceptum sit. illa igitur Eteoclis sententia, quæ est apud Euripidem, qua scelus suum minime purgat, sed ex scelere laudem querit; eò quòd per illud sibi ad Regnum viam munierit; in multorum sermone atque prædicatione versatur. Quamuis igitur is, qui ad Regnum iter affectat, parentibus aut fratribus vitam eripiat, & in suorum sanguine atq; sede bacchetur, vt ea ratione facilius Imperio potiatur: tamen vt vir animi maximi, imperioq; dignissimi, à multis laudari solet. his autem sermonibus inflati quidam, nullam sibi iniquitatem, & iniuriam dedecori fore suspicantur, ex qua possint, ad aliquem gradum imperij, & amplissimi honoris ascendere. Vnde concludi potest, nihil esse animo, si non fuerit *maximo* ratione temperatus, rebus humanis infestius. Vt autem illis, qui ita sunt affecti omnia procedant vt volunt, & imperia quæ nimis sitienter appetunt,

facilè consequantur, quos tandem fructus, ex im-
 perio suo percipient? curas, sollicitudines, angores,
 vitam molestissimis negotijs implicatam, iniquis-
 sima postulata, districtum animum, & inter offen-
 sionis metum, & rei familiaris atq; publicæ diligē-
 tiam, miserabiliter hæsitatem. si omnia latronibus
 suis largiuntur, opes suas profundi sentiunt: si eis
 aliquid denegant, hostes in se concitant, illos ipsos,
 quorum se fide communierant: si Regni admini-
 strationem familiaribus suis permittunt, omnia
 Regni præsidia dilabuntur: si per se omnia curare
 volunt, inanè curam, & sine vlllo fructu percipiunt,
 horamq; nullam habent metu, & sollicitudine li-
 beram. sic autem fit, vt multi qui Principes haberi
 volunt, nulla in re, neque domi, neque foris con-
 quiescant ~~in~~ ~~ullam~~ vitæ suauitatem gustent: nulla
 voluptate ~~in~~ ~~nimo~~ libero, atque soluto perfruantur.
 Adde nunc inuidiæ fraudes inexpiabiles: adde sce-
 leratorum hominũ proditiones: adde formidines,
 horrores atque pericula; quibus amplissimus ille
 locus obsessus est: adde postremò diros casus, qui-
 bus magnorũ Principũ vita sæpè cõcluditur. Quid
 nã igitur esse causæ putem, cur cùm oēs videãt, ni-
 hil esse magis expetendũ, quàm placidæ, quietæ, &
 tranquillæ vitæ cõstantiã: sint tamen ita multi, qui
 nullo modò quietem pati possint, eamq; vitã mo-
 dis omnibus expetant, quæ est pacis & tranquilli-
 tatis

tatis expers, & periculosis admodum tēpestatibus,
 in diuesas partes iactata? Num eam pestem à na-
 tura datam hominibus, vt hac cupiditate cæci, de-
 ficiant à mēte, & spōte atq; volūtate sua præcipites,
 in miserā sēpiternā irruāt? Nullo modò: nec enim
 est, illius summi cōditoris & Dñi, qui naturā vni-
 uersam finxit, pestē hominibus machinari. homi-
 num tamen incōsiderata temeritate fit, vt naturæ
 principia, quæ ad salutem & honestatem data sunt,
 ad perniciē & ignominiam conferātur. Nec enim
 impetus animi, Regnum appetētis vituperādus est:
 sed mentis cæcitas, quæ illo impetu vti nōscit: & dū
 Regnum sibi parare nititur, seruitutis miserrimæ
 vinculis alligatur. Est namq; in animis nostris in-
fitum quiddam generosum, excellum atq; magni-
ficum, dignitatis appetēs, imperādi studio incēlum:
 nullos labores dum modò gloriosi sint, nulla vitæ
 pericula honestatis gratia recusans. Non enim ad
 otium, & ignauiam, nec ad futiles & inanes volu-
 ptates: sed ad officiū, & industriam, & animi cōten-
 tionem: sed ad decus & honestatem, quæ labore &
 studio cōparatur, nati, suscepti, ab ipsaq; natura im-
 buti & instituti sumus. Quo fit, vt cū nemo benè
 à natura informatus, otiiū & securitatē, honestis la-
 borib⁹ anteponat: tū illi, qui maiore animo sunt,
 otiiū mortis instar esse putēt, eaq; ratione imperare
cupiant: vt virtutis & industriæ suæ fructum per-
cipiant,

+
 studio
 sint

+
 otium

cipient, & ita gloria immortalis circumfluant. Sed
 multi non intelligunt, quid sit illud ad quod eos
 natura vocet, dum Regni cupiditatem inserit. Rex
 enim ille demum habendus est, qui longe, multumque
 reliquis hominibus honestatis opibus, & ornamentis
 antecellit. Nam tunc omnis splendor honestatis
 elucet in nobis, cum mens, quae est potissima pars
 animi nostri, principatum obtinet: & Regnum sibi
 à natura datum sapienter administrat. quod facit,
 cum pro iure suo temeritatem coercet, & libidine
 vinculis astringit, & omnes affectiones temperat,
 & moderetur, sibique obediens esse compellit. Itaque
 qui honestatem expetit, Regnum expetit, duceque
 natura in studium Regiae maiestatis, & amplitudi-
 nis incitatur. Regia namque maiestas, ab honestate se-
 iungi non potest: idcirco bruta animantia eò quod
 decus, & honestatem intueri nequeant, hominibus
 naturali iure subiecta sunt: & inter homines is est
 natura ad reliquos imperio continendos aptissi-
 mus, qui multum virtutis opibus excellit. Ergo
 qui Regnare pulcherrimum arbitratur, tacite iu-
 dicat, nihil esse cum virtutis, & honestatis excellen-
 tia comparandum. Postremo, cum homines ad di-
 uinam naturam expressi & apti sint, & idcirco sta-
 tus diuini cupiditate flagrent; status autem diuini
 praestantia in imperio, quo naturam vniuersam con-
 tinet, maxime cernatur: mirum non est, esse quos-
 dam

*Bon Rex**honestatem*

dam homines, qui ad imperij cupiditatem, morte etiam proposita rapiantur. Ergo cum natura laudis & dignitatis appetentes simus: & cum dignitatis excellentiam, omnibus rebus expetendis, anteponendam esse iudicemus: & cum natura, studio & cupiditate diuinitatis incendamur: & omnis laus & diuinæ naturæ præcellentia, in legitimo imperio constituta videatur: mirandum non est, fuisse multos mortales tanto Regnandi studio cōcitatos, ut multis se periculis exponerent, nullumq; supplicium formidarent; dum id, quod maximè clarum & expetendum iudicabant, assequerentur. cum verò non ratione & disciplina, sed impetu cæco naturæ, in Regni studium incumberent: eueniebat necessario, ut cursus errore decepti, nunquam ad eum portum quem petebant appellerent: sed multis tēpestatibus agitati, pro dignitate ignominiam subirent, & perniciem non sibi tantum; sed omnibus vectoribus eorum gubernationi commissis, stultitia sua molirētur. Unde perspicitur, nihil esse Principe furioso & amēte funestius. Homines quidem, qui principem locum obtinere contendunt, præclara quidem cupiunt: sed errore mentis ab eo fine quo intendunt auerſi, patrias suas euertunt, omniumq; malorum auctores & architecti sunt. non enim vident Regnandi scientiam, non tantum in imperando; sed etiam in obediendo consistere.

*Scientia
regnandi*

Est enim obedientia qua rationi & imperio legitimo obtemperatur, moderationis, & ordinis, & obseruantia disciplina: quàm qui non tenet, regnum rationis amittit, & fit libidinis effrænatae m̄cipiũ.

+ Vbi verò animus fuerit oppressus libidinis impurissimæ dominatu: luce continuò priuatur, & tetra caligine circũfunditur. qui autem modum nõ seruat, qua tãdem ratione Remp. vniuersam moderabitur? & qui est libidinũ seruus, quomodo suorum libertatem tueri poterit? & qui m̄tis cæcitate laborat, quomodo mala Reip. impendẽtia præcauebit?

Reliquum igitur est, vt quo maior illius potentia fuerit, eò maiores ruinas edat. Vnde concluditur, cùm omnibus sapiẽtia necessaria sit, tum vel maximè Reges illius moderatione contineri.

Rex enim ~~temerarius~~ & insanus, non Rex, sed Tyrannus exiimandus est: & idcirco nulla ratione potest à Rep. pestem depellere, cùm sit ipse dira quædam pestis, patriam lue atque tabe conficiens.

+ Quantum verò inter Regem atque Tyrannum interfit, satis exploratum est. Rex enim diuinæ menti paret, rectam rationem sequitur, iuris æquabilitatem colit, fraudem & malitiam coërcet, modum & ordinem in omni officio cõseruat, Remp. vniuersam excellentibus meritis obstringit, nullum periculum adire pro salute patriæ recusat, ad gloriæ sempiternæ decus aspirat, & mortem de-

nique contemnit, vt immortalitatem consequatur.
Contra verò Tyrannus Dei numen spernit, ratio-
 nis imperium repudiat, libidini & impunitati ser-
 uit, iura diuina & humana violat, dolis & fraudi-
 bus innitur, veram dignitatem abiicit, & falsam
 imaginem decoris & dignitatis amplexatur: & tūc
 se viri fortis officio egregiè functum putat, cū
 populum sibi commissum formidine perterret, &
 ex illius bonis prædatur, vt per vim & fraudē for-
 tunas suas amplificet. Ergo cū Rex diuino præ-
 sidio cinctus sit, & verissimæ honestatis laudibus
 abundet, & hominum ad se voluntates vehemen-
 ter alliciat: consequens est, vt sit in administrando
 regno sapiens, in repellendis hostibus acer, in con-
 stituenda Rep. moderatus, in iuris æquabilitate
 tuenda cōstans, in rerum successibus & euentis fe-
 lix, nec ipse solū beatus sit, sed patriam vnuer-
 sam felicem reddat, omnibusq; bonis affluentem.
Tyrannus autem contrà, cū sit ope diuina or-
 batus, & turpitudinum maculis inustus, & homi-
 nibus propter malitiā & fraudem inuisus, & om-
 nium mortalium fide & benevolentia destitu-
 tus: & ea de causa omnia quæ gerit partim rabide
 atque furenter, partim timide atque diffidenter
 administret: eueniat necesse est, vt non solū ipse
 corruat, sed etiam omnes qui sese ad illius ductum
 & imperium adiungunt, in calamitatem conijciat.

Tyrannus Rex

Conus Rex

Tyrannus

DE REG. INSTITVT. ET

Unde perspicitur, illa mala oīa quæ sumus ora-
 tione persecuti, non in illum cadere, qui vere Rex
 est: sed in eum, qui falsò Regis nomen vsurpat, &
 ita se in omni officio gerit, vt magis immanis Ty-
 ranni speciem referat; quàm legitimi Regis natu-
 ram, atq; mores imitetur. Hæc cùm mecum sæpè
 recogito, Lusitaniam beatam existimo, cùm Reges
 eos habuerit, quos nemo dubitare potest extitisse,
 hoc nomine tam sancto & augusto dignissimos.
 nec enim vel in religionis sanctimonia: vel in iusti-
 tiæ cultu: vel in decoris honestate: vel in virtutis
 Robore: vel in mansuetudinis lenitate, quidquam
 fuit ab illis prætermisum, quòd ad optimi atque
 fortissimi Regis officium pertineret. ita verò factū
 est, vt eorum nomen memoriæ sempiternæ conse-
 cratum sit ~~et in~~ in cælo illis opibus, quæ sunt ijs
 Principibus, qui omnia vitæ consilia ad patriæ sa-
 lutē contulere, Dei beneficio cōstitutæ potiantur.
 De te autē quid homines augurentur, libet dicere.
 Fore namq; suspicantur, vt illos sanctissimos Prin-
 cipes, quorū stirpe procreatus es, multū virtute su-
 peres. vident enim multa signa, quibus admoniti
 credunt, te diuino cōsilio susceptū fuisse; vt oēs ter-
 ras, quæ tua ditione & imperio continētur, magnis
 iustitię opib⁹, & inuictæ virtutis ornāmētis afficias.
 cernūt præterea in te multos industrię stimulos, qui
 animum tuum torpere otio, & ignauia non sinant:
 cūm

Reges Lusitaniae

et ipsi

De Sub. No. ano Regis u. itante

obv

cùm verò singularis ingenij magnitudo, & animi excellētis altitudo, & regiæ virtutis indoles, & reliqua munera tibi diuinitus attributa, te de officio tuo commoneant: tùm maiorum tuorum exempla, eiusmodi sunt, quæ te facilè possint studio immortalitatis inflāmare. Accedit vt magis id liceat nobis de tua præstanti natura, & bonitate polliceri, quòd omnes vno ore cōsentiunt, ortū tuum, ad præcipuum atque singulare Dei beneficium referendum esse. eò namq; tempore natus es, in quò propter Regis Aui tui sanctissimi Principis orbitatem timebatur, ne Regni patrimonium, ad externum aliquem principem, cum totius Lusitaniæ quærimonia perueniret. Tu igitur ortu tuo patriæ, propter obitum patris tui (Principis omnibus carissimi) mœrore perditæ & afflictæ, ~~in~~ ^{maximè} solatium præbuiisti. tu tenebras quibus omnes erant oppleti, dièi tui natalis splendore dispulisti; tu spem salutis, libertatis, & dignitatis omnibus tuis attulisti. cùm verò matris tuæ Principis clarissimæ partus appropinquaret, nescio quò diuinæ mentis appulsu commoti sunt homines, vt ante ad omnes ædes excurrerent, vt Deo de te in lucem edito gratias agerent, quàm tu natus esses. cùm autem hominibus adhuc in rebus diuinis ritè peragendis intentis, repentè verus nuncius allatus esset, matrem
tuam

tuam, filium marem peperisse, tanta lætitia consecuta est: vt multi præ gaudio vim lacrymarum profunderent, & incredibiliter exultarent, teq; , nõ vt infantem feliciter exortum, faustis omnibus: sed vt Regem iam spectatum, lætis acclamationibus prosequerentur. Itaque omnes tunc diuinum beneficium agnouerunt, & spem magnam conceperunt: fore, vt cum ad maturam ætatem peruenires, maiorum tuorum virtutes, & egregia facta, ingenio, industria, pietate, & animi magnitudine, & contentione superares quæ opinio quotidie magis confirmatur ab ijs, qui signa pudoris & honestatis tuæ, cum altæ mētis significatione coniuncta perspiciunt. Accedit etiã Regia disciplina, & magistri probitas, & pædagogi sapientia, & reliquorum hominum ~~monitum~~, quibus vteris virtus, & integritas: quorum monitis & exēplis, credo te mirandum in modum, studio immortalis nominis incitari. His argumentis inductus quilibet homo, qui non fuerit mētis expers, poterit conijcere futurum, vt non sis illis Regibus annumerandus, quorum exitiales exitus extitere: sed illis potius, qui diuina virtute nixi, ad summam felicitatem peruenere. Hac equidem spe impulsus sum, vt opus magnum susceperem, quod tibi minimè iniucundum fore arbitror: cum enim tibi iam, in ista ætate propositum esse videam,

deam,

deam, vt in omni genere Regiæ, atq; propemodũ
 diuinæ virtutis excellas; & omnia consilia, studia,
 curæ & cogitationes tuæ, ad sempiternam gloriã
 conferendæ sint: quid tibi gratius esse poterit, eo-
 rum studio & voluntate, qui tibi in re tanta operã
 & studium nauare cupiunt? Venit igitur in mentẽ
 mihi mandare literis ea, quæ non multis ab hinc
 annis, cum hominibus amicissimis de Regis insti-
 tutione, officio, & dignitate, disputata sunt. Nam
 cùm me in Bethlehemiticum tẽplum, Regis Ema-
 nuelis omnis memoriæ facilè Principis proauitui
 sumptibus ædificatũ, rei diuinæ gratia cõtulissẽm:
 in hortos eiusdem tẽpli discessi, vt illorum amœ-
 nitate, animum à negotiorum contentione relaxa-
 rem: erat enim id anni tempus, quo propter odo-
 rum, qui è floribus afflabantur suauitatem, & pro-
 pter auium concentus, & aquarum deriuationes
 nihil amœnius esse poterat. Ibi verò incidi in Lau-
 rentium Petreium Tauoram, qui non ita pridem
 Roma venerat, & in Franciscum Salam Mene-
 sium, homines artibus illa nobilitate dignis, in pri-
 mis eruditos: qui quidẽ me satis amanter amplexi
 sunt, & ego item illos, vt mos est amicorum salu-
 tauit. Postquã verò assedimus, Frãciscus Portuga-
 lensis interuenit; homo qui claritatẽ generis mul-
 tis artium maximarũ disciplinis ornauit, quẽ post

mu-

narratio

+

hadria

+

mutuam salutationem in medium recepimus. Is igitur eò quòd multos iam dies in villa, sacris illis ædibus coniuncta commoratus esset, & in regiam se minimè contulisset, Menesium de tua valetudine, de lusibus, de studijs percòtatus est: ibi cùm Menesius ad omnia respondisset, quædam à te acutissimè dicta narrauit, quæ nobis non modò risum, sed etiam admirationem commouere. In eum deinde sermonè venimus, vt nihil ex illis signis, quæ paulò antè à me commemorata sunt, omissum fuerit: quæ tantam tui expectationem concitarunt, vt videatur illi respondere difficilimum. Tunc ego eiusmodi sermonem institui, qui materiam lōgioris sermonis dedit, quàm forè ab initio suspicabar: quem velim Princeps amplissime, prò tua singulari humanitate attente audias; multa enim cognosces, de Rerump. vulneribus, de remedijs quibus vulnera curanda sunt, de malis, quæ prauam & corruptam Principum educationem consequuntur, de felicitate quæ recta Principum disciplina & institutione comparatur, de imperij prudenter, & fortiter, & feliciter administrandi ratione: de Regno ornando & amplificando, de gloria & nominis immortalitate parāda, & de præsidijs & ornamentis quibus summus ille Imperator & Dominus, qui naturā vniuersam regit, eos Re-

ges afficit, qui sese totos ad illius studium & imita-
 tionem cōtulere. Sic igitur sum exorsus. Sunt qui-
 dem ista, ea namq; signa antegressa & consecuta
 Sebastiani Regis ortum, vt omnes existimarent, il-
 lum esse nobis diuinitus oblatum, atque donatum,
 qui rem Lusitanam non conseruaret tantum: sed
 etiam auget, imperiumq; latissimè propagaret.
 Auget autem hanc spem nostram, & illius species;
 & animi alacritas; & acumen ingenij; & virtutis
 indoles; quæ si fuerit exculta disciplinis, dubium
 non est, quin sit ad summam laudem & gloriam
 peruentura. in qua tamen re, non mediocris dili-
 gentia adhibenda est. Si enim illius instituendi &
 monendi studium, fuerit aliqua ex parte remissum,
 isq; minimè ingenium ad artes præclaras adiunxe-
 rit; auresq; dare cœperit perditis & profligatis ado-
 lescentibus; & hominibus omni flagitio & scelere
 contaminatis; quò est clarior illius indoles, eò ma-
 ioribus vitijs inquinari poterit, & ita (quòd Chri-
 stus prohibeat) grauiora detrimenta rebus com-
 munibus importabit. Vt enim ager neglectus &
 incultus, quò fertilior est, eò magis spinis, & vepri-
 bus, & agrestium plantarum asperitate vastatur: ita
 cum animus minimè colitur liberali disciplina,
 quò clarior est illius indoles, eò pluribus & tetrio-
 ribus vitijs obruitur. quò enim vis animi præstan-
 tior est, eò in quamcumque partem impellitur, se-
 gerit

*principe
sum*

+

regas

com
describendo

gerit vehementius. sic autem fit, vt quemadmodū
cū virtutem colit, inter omnes, qui non tantū
ingenio & industria valent, excellit: ita cū se ad
nequitiam applicat, omnes improbos flagitio &
improbitate superat. In reliquis quidem homini-
bus, non ita multum interest, qualibus quisq; di-
sciplinā imbutus sit; sibi enim tantū & paucis
prēterea nocebit, qui malē fuerit institut'. At Rex,
quem omnes intuentur; ad cuius exēplum se fin-
gunt; cuius imperium sequuntur; si fuerit nequā
& improbus, totum Regnum exemplo nequitiae
corrumpet, omnesq; opes Reip. iniquitate & intē-
perantia sua dissipabit. Nihil igitur tantō studio
prouidendum est, quā vt Regis animus ita astri-
ctus disciplina teneatur, vt nunquam ad flagitium
& dedecus labi possit. ergo dum animus illius te-
ner est; dum regi potest; dum se docilem præbet;
cauedum est, ne quidquam audiat, quod sit officio
illius cōtrarium: operaq; danda, vt ludi etiam, qui-
bus ætas illius ducitur, ad regiam disciplinā confe-
rantur. Sapienter enim faciūt ij, qui cupiunt filios
suos aliquo artificio præcellere: cū eos ita à pri-
mis annis erudiunt, vt id ludibūdi conētur imitari,
quod artis illius pefectione cōtinetur. sic autē ijs,
qui pictores egregij futuri sūt, ludus in prima æta-
te laudabilis est, volucrē aut quadrupedē pingere:
similiter & fictorū filij, per ludū aliquid e cera fin-
gunt,

gunt, quod parentes laudant: & eadē ratione in reliquis artibus, eo ludo oblectādus est puer, qui nō multū ab eo artificio, cui pater illū præficere valdè cupit, abhorreat. facilè namq; cuius est, artis illius perfectionem assequi, quam puer per ludū assiduè est imitari conatus. Nam cū multū in quolibet artificio valeat ingeniū, tūm assiduus vsus atq; disciplina tātā vim habet: vt nihil omnino sit tātis difficultatibus obstrusum, quod nō is, qui ad eam artem natus, & aptus est, facillimè studio atq; meditatione cōsequatur. Si igitur in artibus Principe parum dignis, tantū momentū habet illa puerilis institutio, atq; meditatio, vt absq; ea sit viris difficilimū, in aliqua cōmodè versari, quid tādē est de illa omniū maxima, atq; præstātissima iudicandū? quid enim maius est, q̄ cōtinere imperio populos: de uincere multitudinē disciplina: coërcere flagitiorū licentiam: excitare virtutis studia: & eum denique statū Reip. collocare, qui præsijs firmus sit, & opibus multis abundet? Omnibus igitur quibus est hoc onus impositum, vt Regum filios erudiāt, in eo vigilandū & laborandū est, vt illi nō modò cū magistris operā dant; sed etiā cū ludūt de officio suo cōmonefiāt, iisque ludis maximè teneātur, qui eos paulatim studio laudis atq; Regiæ dignitatis incendāt. Vt enim ædes amplè nō possunt esse firmæ, nisi fundamēta earū alta, atq; firma iaciantur: ita neq;

impudēdo

Rex magnus esse poterit, qui nō fuerit admodum diligenter, regia disciplina ab incunabulis institutus. Verūm id quidem est (inquit) Portugalenſis. Sed velim ſcire quænam disciplina Regi futuro cōueniat, aut quibus artibus animum Sebastiani colendum exiſtumes. id quidem, inquam, intelligi poterit, ſi viderimus quid ſit omnibꝝ Regibus, qui ſunt hoc nomine digni propoſitum: & quibus in rebus eorum officium verſetur. hoc enim conſtituto, haud difficilè erit animaduertere, quomodo Rex alendus & nutriendus ſit; & quo diſciplinæ genere ad Regiæ dignitatis, & decoris amplitudinem perducendus. Vt autem id breuiſſimè dicam, Rex eſt perpetuus Reip. rector atque moderator, vniuerſum populum iuris æquabilitate deuinciēs, virtutiſq; præſidio cōſeruās. Regere autē eſt in rectū finē dirigere. Rector igitur & moderator populi id agit atq; molitur; vt populū in finē, in quē oēs intueri debēt, modo, & ordine, atque diſciplina perducatur. Eſt autem finis, florens & beatus Reip. ſtatus. Beatus verò Reip. ſtatus, malorum omnium depulſione, & bonorum complexione perficitur. mala autem non ea ſolum numeranda ſunt, quæ homines vulgò pertimeſcunt nempe morbus, inopia, ſeruitus, dolor, calamitas, ignominia, & reliqua generis eiufdem: ſed multò etiam magis flagitium, ſcelus, ignauia, eſſrænata libidines, & reliquæ animorum

qd e' Rex

qd finis

mala

morū labes, quæ vitam miserā & ærumnosam effi-
 ciunt. similiter etiam bona, nō tam in abundantia
 pecuniæ, aut in valetudinis firmitate, & integri-
 tate, & in rebus eiusmodi, quæ vel in corpore sitæ
 sunt, vel ad corporis cultū & oblectationē confe-
 runtur: quàm in animi decore atq; dignitate, & in
 virtutis cōstantia, & grauitate cōsistunt. Regis igi-
 tur officiū est, nō solum cōmodis patriæ atq; salutē
 consulere, & hostiū impetū a finibus regni, magna
 belli cōtentione reprimere: sed multò etiam magis
 refecare libidines; coercere petulantia; iniquitatis
 & iniuriæ fibras euellere; vniuersamq; Remp. ho-
 nestatis ornamenti afficere; virtutumq; omniū præ-
 sidijs firmare. aliter enim neque Resp. beata esse,
 neq; Rex officio suo satisfacere vllō modo poterit.
 Hoc fundamento posito, non erit difficile conside-
 rare, quàm multis difficultatibus impetratū sit Re-
 gis officiū, & munus, si enim cuihabet homini benè
 a natura informato, & ingenuis disciplinis erudito,
 nō facilè negotiū est, cupiditatē ratione cōprimere,
 virtutisq; præsidia & ornamenti cōparare: quantum
 tandē munus erit illius, cui hoc cōmissum est, vt nō
 se tātūm, ab omni cupiditate flagitiosa cōtineat, &
 virtutis amplitudine inter oēs excellat: sed vt omnē
 Rēp. ab omni turpitudinis cōtagione tutā, & inco-
 lumē præstet, & oibus virtutibus honestā efficiat.
 Summa igitur sapientia; summa prudētia; summa

*bona qd**Regis officii*

totius animi alacritate; & vigilantia, inuictōq; vir-
 tutis, & cōstatiæ robore opus est; ad tantū munus
 feliciter obeundū. Sic igitur de pueri Regis institu-
 tione cogitate, quasi de illo, in cuius cōsilio, virtu-
 te, diligētia, probitate, postquā is ad maturā æta-
 tem peruenerit; omnis Reip. vita, salus, & dignitas,
 omnisq; beati status ratio collocanda sit: vt intelli-
 gatis qualibus opinionibus, sit iam à primis annis
 imbuendus; & qualibus deinde moribus, atq; disci-
 plinis instituendus: vt possit tantū onus subire atq;
 sustinere. Neq; solū animi, sed corporis etiā ratio
 habenda est. corpus enim imbecillū, animi virtutē
 plerumq; debilitat, & à rebus acriter, & animosè ge-
 rendis abducit. vtrūq; igitur curandū est, vt & cor-
 pus sit valetudine firmū, & animus rectè moribus
 & vita cōstitutus. sanitatē atq; vires efficit in corpo-
 re victus moderatio, & exercitatio, virtutes autē exci-
 tat in aīo, philosophiæ studiū; qua nihil vtilius ad
 Reges erudiendos & cohonestandos cogitari facile
 potest. Est igitur cursu, palestra, telorū iaculatione,
 & ludicra inter æquales armorū cōtentione dilige-
 ter exercendus: vt nō modò corpus illius robustum
 fiat, verū etiā animus alacrior & ad res strenue ge-
 rendas prōptior euadat. Vt enim corpus infirmum,
 animi industriā frāgit: ita benè valens atq; robustū,
 animū reddit alacrē, & in omni rerū discrimine cō-
 fidentem. Ingeniū verò est literis admodū diligen-

ter excolendum, artiumq; maximarum disciplinis
 acuendū: vt scientiā regio muneri maximè neces-
 sariam, eo studio cōsequatur. hæc enim studia pu-
 dorem, & modestiā ingenerant: animū cupiditate
 dignitatis incendūt: & ad Remp. salutaribus insti-
 tutis temperandā erudiunt. Illud tamen in primis
 summo studio prouidendū est omnibus, qui Regis
 instituendi curā suscipiunt: vt animū illius à primis
 statim annis, summo studio religionis imbuāt: sine
 qua nullum studium veræ dignitatis extare potest.
 Omnes enim virtutes à Deo manāt, illiusq; bene-
 ficio & numine cōtinentur. numē autem illius, est
 pietate atq; religione placandū. Itaq; tribus his stu-
 dijs, quantū puerilis ætas ferre potest, Regem Seba-
 stianū institui cupio, nēpe palæstra, & literis, & reli-
 gionē. si enim corp' exercitatione firmauerit; & ani-
 mū artib' præclaris excoluerit; omniaq; vitæ cōsilia
 ad religionē direxerit; augurari poterimus fore tā-
 dē, vt hostes illi' cōgressū in armis exhorreāt: ciues
 autē illū miro amore diligāt: Deus verò (quod oīm
 honorū caput est) eū præsidio suo fulciat, atq; præfeti
 numine tueatur. Hęc quidē ego, nō eo aīo p̄strinxi, *scilicet*
 vt lōgioris sermonis materiā præberē: imò si suspica-
 tus fuissē id fore q̄ euenit, fortassē tacuissē; neque
 tanto eū periculo, sapiētiae famā mihi colligendam
 existimassem. Nam primū quidē Taora ridens,
 me amice monuit, vt inuidiam vitarem. se namq;
 sum

vereri, si sermo hic meus in vulgus emanaret, ne in
 me impetus omniū fieret. Philosophiam namq; ab
 omnibus existimari, nobilitate prorsus indignā, &
 ne illius cōtagio Regibus aliqua ex parte noceret,
 in vltimas terras ablegādā. De corporis quidē exer-
 citatione, atq; de religionis studio, se mihi libenter
 assentiri; Regē sine illis, non posse in officio suo sa-
 tis cōmodē versari. nec enim, inquit, animus acer,
 atq; vehemēs esse potest, corpori molli, & effoemi-
 nato deuinctus: neq; sine ope diuina quisquā tantū
 pondus, vlla ratione sustinebit. Quòd verò ad Phi-
 losophiā attinet valde metuo, ne in te multi satis
 petulanter inuehātur; q; velis hoc studio Principis
 animu a virtute & industria, ad languorē atq; desi-
 diam auocare. Exponā igitur tibi, nō meam quidē
 sententiā; ea namq; fortassē à tua nō valde discre-
 pat: sed multorū opinionē, qui non philosophiam
 modò; sed ita omnes literas oderūt, vt eas ab omni
 Rep. præcipuè verò ab aula Regia, & malū auspi-
 cium detestētur. nō mediocrē enim ab illis pestem,
 atq; perniciem Regibus cōparari censent. Dicā igi-
 tur quæ multi dictitāt, & quæ cōtrā Philosophiam
 ab acutioribus etiā disputari possunt: vt cū ea in-
 firmaueris atq; sustuleris, armis tandem instructus
 tuis, queā illis resistere, qui magno quodā odio &
 impetu in Philosophiā, & in oēs præclaras artes in-
 uadunt. Primū quidē igitur hoc negare nō possu-
 mus,

Tit. Livi
 in sermone
 Hannib.

De auerroy
 kada mō
 un had in
 metes.

mus, eos homines, qui sapientiæ student, lucem fugere: celebritatē vitare: otium modis omnibus amplexari: & sic tandē torpore desidiosaq; læguescere, vt neq; prōpti, nec experiētes esse queāt: sed sint semper ad omnia negotia siue publica, siue domestica prorsus inutiles. Otiū enim illos corrūpit. Vt enim ferrū vsu & exercitatione splendet; diuturno autē situ squalet, & rubigine paulatim exeditur atq; cōficitur: similiter humana mēs officijs viro dignis acuitur; otio autē isto, quod homines Philosophiæ studiosi cōsectantur, hebescit, & quasi squalore obducto corrūpitur. pugnant enim hæc inter se, nec in vno homine simul habitare possunt, otiū videlicet atq; negotiū. Et otiū quidem animis neq; maximis, neq; maximarū rerum cupidis, videtur accommodatum: negotiū verò animum acrem & vigilantem, & studio dignitatis incensum requirit. Otiū deinde homines etiā natura industrios, & vehementes indies mollit, & inertes atq; desidiosos efficit: negotium verò hominē natura desidiosum de somno suscitatur, & ad res strenuè gerendas impellit. Cū Rex igitur ad tanta negotia, singulis diebus transigēda, & ad tā multa pericula, quæ semper impendent ppullanda natus sit; quid minus cōuenit, q̄ pati mentē illius otio eneruari? at Philosophia sine summo otio cōstare nō potest: reliquū igitur est, vt ea à Regibus attingi nō debeat. An nō satis nos ad-

*obduco
Cobris*

*conuertitur co.
otidiana?*

monet, quorūdam philosophorum stupor & igna-
 uia, quanta vitæ pestis futura sit, si studiū hoc ani-
 mum Regis occupauerit? quoties enim domo pedē
 efferunt, ita propter insolentiā hominū atq; lucis
 ingrediuntur: vt ne vestigiū quidem firmē ponere,
 aut quò tendunt satis explorare queant. cū autē
 in multitudinē incidunt, adeò titubant, & hæsītāt,
 & notos perinde atq; ignotos prætereūt: vt satis ap-
 pareat, eos neq; mores hominū; neq; vitæ consue-
 tudinem; neq; vr̄bis in qua sunt nati & educati re-
 giones; neq; postremò viam quę fert in forū nosse.
 neq; facilè est, aliam causam huius stuporis assigna-
 re, nisi literas, in quas se penitus abdiderunt. quo
 enim magis sese ad illas applicāt, eò magis ab omni
 humanitatis sensu deserūtur. Thales, aut quis alius
 (non enim rectè memini, neq; sanè multum refert
 scire, quod in nomē fuerit) is igitur cū inambulās
 celū suspiceret, in puteū incidit; tū seruula ridēs,
 ait, egregiū hominis sapientis acumē, dū celi plagas
 intueri conatur; puteū ob oculos positū nō videt?
lepidè atq; festiuè dictum, & quod in oēs homines,
 istis artibus deditos egregiè quadrat. dū enim sū-
 mo studio res, ab humana cognitione remotissi-
 mas p̄uestigant; nec ea quidē, quę versantur in cō-
 muni vitā cernūt, neq; pericula quę sunt intēta reb̄
 suis aspiciunt. Quid igitur absurdius, q̄ cū nobis
 opus sit Rege acutissimo, acerrimisq; sensibus in-

et sic dicitur

philosophi
 quidam

quædam

monet

2 d

stru-

strictissimo; Regē artibus illis institui, quę sensus
 oēs eripiunt? cuius quidē rei nullū testimoniū gra-
 uius esse potest, eo, quòd à philosophis ipsis perhi-
 betur. Exponā enim vobis, quod ab hōibus philo-
 sophiæ deditis accepi. dicūt igitur hominis philo-
 sophi vitā esse, vitæ cōmuni valdè cōtrariā. nec enī
 (vt aiunt) voluptates exquirat; neq; dolores exti-
 mescit; nec honores ambit; neq; gloriā desiderat;
 nec odio, aut amore, aut alio deniq; eiusmodi sensu
 cōmouetur. In eo enim statuūt esse positū hominis
 sapientis officiū: vt animū quoad fieri poterit, à cor-
 poris cōiunctione diuellat; humanosq; sensus re-
 pudiet, vt ita tandem libere, & solute res cœlestes
 atq; diuinas inspiciat. quādiu enim animus est ni-
 mis alligatus corpori, negant fas esse verū cernere:
 sed rerum tātūm vmbra, & inanes imagines cōse-
ctari. cū igitur sensus aspernētur, & eos qui sen-
 sus cōsulunt, arbitrentur in summa veritatis igno-
 ratione versari: omnis eorum sententia illi iudicio,
 quod oritur à sensibus aduersatur. inde fit, vt quē-
 admodū nec opes; nec honores; neq; vitę cultum;
 neq; bonā valetudinē; nec vllā deniq; voluptatē in
 veris bonis numerāt: ita neq; inopiā; nec obscurita-
 tem; nec aduersam valetudinē; neq; dolorē in malis.
 Hoc igitur ex eorū decretis efficitur, opus esse illi,
 qui sapientiæ studet: vt omnibus sensibus orbetur,
 vt sic tandē ad sapientiā, sine cūctatione perueniat:

sequi-

sic autē fiet, vt qui valde sensu cōmuni caret, valde
 sapiens sit: & cuius vita p̄ximē ad cōditionē mortis
 accedit, is demū beatæ vitæ compos existat. Sit igitur
 ita sanē; demus hoc illis, esse stupore isto, ad sa-
 piētiā præclarē munitā viā, & eum qui nullā dulce-
 dinem vitæ sit expertus, vita beata frui. qualis tan-
 dē erit ista sapiētia? aut quòd adiumentū rebus cō-
 munibus importabit? num in scelus seuerē vindica-
 bit, qui nescit irasci? num hominis afflictī miseriā
 subleuabit, qui misericordia flecti nequit? nū ho-
 stis ferociā armis atq; virtute comprimet, qui belli
 pericula pro nihilo habenda putat? quid enim illū
 excitabit, vt bellū animo acri, & vehemēti suscipiat?
 num laudis atq; dignitatis studiū? At in eo valdē se
 iactat, quòd popularem famā, & nominis celebra-
 tem despiciat. an ne opibus spoliatur acerrimē de-
 certabit? at omnes opes in animi grauitate, & cō-
 stantia sitas esse decernit: & eandē cōstantiā tūm vel
 maximē se retēturū cōfidit, cū fuerit omnibus for-
 tunis exspoliatus. Nō, inquit, sua causa laborabit,
 sed vt ab illis, qui in illius tutela sunt pestē auertat.
 Quā pestē narras? eā ne, quā ille ne tātulū quidē
 curandā arbitratur; nepe inopiā, dedecus, & serui-
 tutē, & patrię totius interitū? Restat igitur vt sapiēs
 ille, quāuis oēs cœli regiones mēte definiat: & fide-
 rum oīm cursus cognitione cōprehendat: omnesq;
 naturæ oblcūritates perscrutetur & inspiciat: nulla
 tamen

tamen ratione possit, lucem aliquam ciuibus suis
afferre. tātum verò ab est, vt Philosophia Regibus
vtilitatem afferat; vt potius videatur omnes regni
opes euersura, si Reges sese ad studium illius adiū-
xerint. nec enim solum inutilis est, sed nescio quo-
modo illius studiosos irretitos detinet, ne queant
vlla ratione, rei suæ familiari consulere. vt enim
quisq; maximè proficit in literis, & in Philosophiæ
disciplinis; ita difficillimè ab earum studio, & cō-
mētatione diuellitur. Sic igitur euenire necesse est,
si Reip. Princeps se literis, & isti eruditioni dedi-
derit: vt vel exiguum fructum ex illis ferat, vel ma-
gnum detrimentum ciuibus suis inferat. si enim
parum temporis in illis posuerit, nō magnum sanè
fructum ex illis colliget: si verò multum temporis
in eo studio consumpserit, Remp. curare non po-
erit. sic enim erit affixus libris, vt nec ~~hominum~~
querimonias quotidianas exaudiat: neq; pōtentiū
iniurijs obsistat: neque supplicibus opem ferat vl-
lam: neq; legum sanctiones obseruare cogat: neq;
iuuentutem in armis contineat: neq; hostium fero-
citatē acri belli contentione retundat: neque de-
niq; munus vllum boni Regis & Principis admi-
nistret. Nam cū omnes mortales officia vitæ,
magna ex parte voluptate metiantur, & in ea quis-
que studia maximè propensus sit, ex quibus maxi-
mam voluptatem capit: tū id in Regibus multò
magis

magis apparet. nec enim quidquam mediocriter appetunt, & quidquid volunt, valdè volunt. Si igitur literis oblectari cœperint, quis eos ab illarum studijs abducet? quocirca statim a principio cauendum est, ne capiatur ea voluptate, quæ illos abstrahat à cupiditate alterius voluptatis, quæ maximè Regem decet. Quæ nam tandem ea est? inquis, ea videlicet, quæ ex laude, & celebritate, & fama percipitur. quod si ex literis etiam dignitatem petendam existimauerint, periculum est, ne in illis ita defigat animū, vt alio traduci nō possint. fieri enim nequit, vt mens humana, multis simul muneribus intenta sit. cū enim vis illius sit exiguis terminis definita, fieri necesse est, vt quo se vehementius ad studium vnius applicat, eò magis de studio alterius remittat. Si igitur Rex animum ad studia literarū ~~noenter~~, & studiosè contulerit: valdè metuendum est, ne leguis ad imperandū sit, & Remp. valdè negligenter administret. Hoc quidē in primis optandum est, ne Rex alia voluptate teneatur, nisi ea tantū; quæ tota est in fructu nominis immortalis, & verissimæ gloriæ constituta. quòd si aliquando (vt est hominum natura ad remissionem animi, & corporis suauitatem procliuis) alijs sese voluptatibus dediderit, videte quantum periculum ex literarum studio, Regibus impendere putent homines: tolerabilius arbitrantur multi, vt in adole-

scentia

Peceber por
sido

scientia Rex eas voluptates appetat, quæ facietate
 abijciuntur; & rationis iudicio contemnuntur;
 & gloriæ studio repelluntur; quàm eas à quibus
 propter nescio quem splendorem, & honestum
 oblectamentum, sit abduci & auerti difficilimum.
 Itaq; facilius ferendum existimant, Principem in
 ea ætate, quæ est naturæ blandimentis obnoxia, li-
 bidinis vsitata labe contaminari, quàm literis dili-
 genter incumbere: illud enim flagitiosæ volupta-
 tis dedecus, & admissæ turpitudinis offensio, facile
 potest claram indolem, ad odiũ turpitudinis ipsius
 adducere, & ad honestatem & officiũ reuocare: at
 voluptas, quæ percipitur ex disciplinis, neq; fasti-
 dio affinis est, nec ætate cõtēnitur, neq; gloriæ stu-
 dio repudiatur: imò specie quadã gloriæ quã osten-
 tat, homines magno ingenio præditos ~~sempiternis~~
 sibi viculis astringit. euenit igitur vt qui his studijs
 oblectatur, nihil aliud agat, nihil velit, nihil amet,
 nihil cupiat; eoq; tantũ cogitationes suas cõferat,
 vt sũmũ gradũ eruditionis obtineat. hões igitur fu-
 giet: domi se q̃si carcere & tenebris inclusũ cõtine-
 bit: oẽm ætatẽ in otio cõsumet: & læguore desidiaq;
 paulatĩ intabescet. Si igitur Rex í studia istarũ disci-
 plinarũ incubuerit, habebit tũc misera Resp. Prin-
 cipẽ philosophũ, hoc est, hominẽ torpore læguidũ;
 otio fractũ & debilitatum; fori atq; lucis insolentem;
 & quasi quodã veterno vehemẽter oppressũ.

Corruptio
 +

id est in otio
 & in
 greu hylis
 & sustant
 & in otio
 & in otio

DE REG. INSTITVT. ET

+ Ut autem in patris familias negligentis, atque dis-
 soluti domo, cernimus alios seruos ludere, alios
 ebrios iacere, alios tumultum commouere, & inter
 se rixari, & interim omnem rem familiarem dissi-
 pari & auerti, & in nequitia consumi: sic in toto
 Regno simulatque Rex otium fuerit amplexus,
 necesse continuo erit alios in omni libidine impu-
 ne volutari; alios turbas atque dissidia concitare;
 innocetium fortunas diripi; opes regias paulatim
 consumi atque funditus exhauriri. otij enim co-
 mites sunt, languor, inertia, lentitudo, timiditas,
ignauia: quæ vitia si in animo Regis infederint,
 nihil aliud restat; quàm vt occupet animos omniũ,
 summa rerum desperatio, & appropinquet com-
 munis salutis exitium. Cernitis iam animo quan-
~~quam~~ & quàm dira calamitas vniuersæ Reip.
 ex nimio otio rectoris impendeat? at istius sapien-
 tiæ studium, sine summo otio constare non potest.
 accedet etiam ille stupor, aut immanitas, cuius fe-
 cimus ante mentionem. studia enim ista plerumq;
 sensibus hominem spoliant, & cogitationem à ma-
 gnitudine cladis abducunt. Memoriam proditum
 est, cum M. Marcellus caperet Syracusas, vnũ fuis-
 se ciuem Archimedes nomine summum mathe-
 maticum, quem nec horrissonus armorum strepi-
tus: nec acrium militum furor: neque fœda suorum
 ciuium cædes: neq; mulierum plangor & eiulatus:

nec

Imperium
 Cæsar
 Indis

faza
 horribus
 faza
 temer
 prequica

Tur qda S mo

Omnia qda S mo
 an as armas

nec omnium clamores in cœlum sublatis, potuerint ad aliquem sensum publicę calamitatis & exitij perducere. adeò namq; erat formis, quas fortè tūc radio in terra describebat intētus; vt priusquã ciuitatem captam esse sentiret, fuerit à milite, qui in illum inciderat interfectus. Hinc satis apparet, quãtam vim habeant istę disciplinę ad sensus opprimendos, & mentem stupore defigendam. Fingamus igitur animo Regem, qui non solum mathematicus sit, vt Archimedes: verùm etiã physicus, & si placet etiam theologus. si aliquis ergo Rex esset his omnibus studijs addictus, quis non videt, quanta ex ea tam multiplici doctrina Reip. calamitas immineret? quamuis enim Resp. rueret, id certè neq; sentiret; neque animaduerneret; nec ad se pertinere putaret: nec enim esset quidquam, quòd illum à tantarum rerum suauissimã ~~consideratione~~ remouere posset. Si igitur vt salui simus, opus est nobis summa Regis industria, celeritate, vigilantia, sensibus acutissimis, & in omnes regni partes intētis: quomodò non erit indignum, & absurdum Regem illis artibus infici, quę desidia in generant, & sensibus omnino priuant? Deinde non venit vobis in mentem, quãta futura sit, si hoc vsu aliquando venerit, vitę communis offensio? sunt enim omnes, qui reliquos homines antecedunt sapientia, vulgo suspecti, & inuisi existimant:

enim pleriq; sese ab ijs, qui sapientiæ opinione præ-
 cellunt irrideri: simplicitatemq; suam, illorum ca-
 uillationibus nimis obiectam esse, molestissimè fe-
 runt. neq; audent cum illis contrahere, nempe à
 quibus insidias sibi fieri suspicantur. Regis autem
 statum esse oportet, suorum fide, & beneuolentiâ,
 non absurdæ, & inuisæ eruditionis ostentatione mu-
 nitum. Ut enim linguæ communio, vitæ cõsentio,
 morum similitudo coniungit animos: ita sermonis
 ignoti sonus, dispar vitæ cultus, moresq; dissimiles,
 omnem coniunctionem animorum dirimunt. quare
 fieri non potest, vt sit eis, qui sibi sapientiam arro-
 gant, aliqua cum reliquis hominibus fidelis, atque
 firma conuentio. illi namq; sapientes genere ora-
 tionis vtuntur, acuto illo quidem, nobis tamen in-
 cognito, ad animosq; nostros minimè permanãte:
~~nos vero~~ vulgare, & vsitatũ genus orationis sequi-
 mur, & receptis opinionibus accõmodatũ. Deinde
 illorum sententia à communi hominum more, &
 consuetudine vehementer abhorret: nos contra ab
 illis vt stulti, & insani contemnimur, & perpetuo
 disputationum conuitio laceramur. illi vt pluri-
 mum vitam horridam, & incultam agunt, & cum
 illorum supercilio mirificè congruentem: nos au-
 tem splendidæ vitæ cultu, & elegantiâ delectamur.
 Cũ igitur communis hominum vita, cum illo-
 rum vita pugnet, & lingua linguæ dissimilis sit,

& opiniones opinionibus aduersentur: efficitur
 planè nullam posse nos cum illis, firmam societa-
 tem inire, & stabilem amoris consensionem con-
 seruare. nos enim (vt nihil aliud dicam) homi-
 nes sumus: illi iampridem, homines esse desierunt.
 idcirco fit, vt nec illos aliquis nostrorum malorum
 sensus attingat: neque nos valdè illorum sapien-
 tiam amemus. Cum igitur ista sapiētia magis mul-
 titudinē offendat, quàm voluntates alliciat; om-
 neq; Regis studium, in suorum beneuolentia con-
 cilianda ponendum sit: quid minus conuenit,
 quàm Reges illius sapiētiae disciplinis institui,
 quibus à se, suorum voluntates abalienent, & su-
 spiciosas atque parum fideles efficiant? quid enim
 quæso populos in imperio alienigenæ Regis of-
 fendit? Quoties enim accidit, vt in aliqua regio-
 ne; vel hæreditario iure; vel matrimonio; vel qua-
 uis alia ratione, Princeps aliquis ex exteris gen-
 tibus ad regnādū vocetur; id populi sibi pernicio-
 sum forè suspiciatur: quid igitur eos in eā opinionē
 adducit, vt existimēt secū pessimè agi (quāuis id nō
 semper eueniat) cū externi Principis imperium
 subire cōpelluntur? Dissimilis cultus, dissona vox,
 inusitata orationis stridor, horrorē quēdā imperitis
 incutiēs. sic enim natura fert, vt quilibet nō modò
 vsitato patriæ cultu & vestitu: sed etiam nativo ser-
 mone, aut saltē sibi cōperto & cognito delectetur,

externo autem, & aduentitio non mediocriter of-
 fendatur. nescio enim quomodo sonus ille sermo-
 nis nobis ignoti, iniucundus ad aures nostras acce-
 dit, & vocis illius genus vastū (vt videtur) & abso-
 num, densi cuiusdam spiritus absurditate, sensum
 audiendi vulnerat. inde adeò fit, vt vix sit vlla na-
 tio, quantumuis agrestis & barbaras, quæ non sibi
 tam in vestitu, quàm in oratione valde placeat, &
 reliquas nationes vt barbaras & incultas asperne-
 tur. Quamuis igitur externus ille Princeps, sit in
 omni genere virtutis excellens, non facile poterit
 subditorum voluntates allicere; nisi corporis cul-
 tum & ornatum mutet, & orationem etiam gentis
 illius, in quam est imperiū affecutus assuescat imi-
 tari, ne semper alienus existimetur. si igitur tan-
 tum valet ad animos coniungendos, idem cultus,
 & eadem loquendi consuetudo; quid tandem si-
 miles mores & instituta perficient? & si tantum
 momenti est, in leuissimarum rerum dissimilitu-
 dine, ad animos alienandos; quid erit de rerum
 earum, quæ vitam omnem continet varietate, &
 dissimilitudine iudicandum? At philosophi non
 modò lingua loquuntur aliena, nemo enim eos in-
 telligit, nisi qui est eadem disciplina penitus im-
 butus: neque solum alieno & obsoleto cultu ve-
 stiuntur; sed etiam sensu, sententia, moribus, insti-
 tutis, totiussq; disciplinæ decretis, vitæ communi
 repu-

repugnant: & longè aliter de iure & iniuria, de rebus honestis & turpibus, de bonis denique & malis existimant, quàm reliqui homines opinantur. nihilque verius esse statuunt, quàm id quod est longissimè à communi sensu disiunctum. Ergo si nihil est magis optandum Principi, quàm esse carum atque iucundum suis: & benevolentia vitæ similitudine continetur, & dispari viuendi ratione dissoluitur: & si constat nihil esse magis à populi totius moribus alienum, quàm philosophorum vultum, incessum, non modò disciplinam; nihil certè absurdus esse videtur, quàm tradi Regem philosophis erudiendum. Deinde quem fructum ex illis feret, quò tantum damnum compensare queat? aut enim nimiam (vt diximus) operam in philosophia ponet, aut eam leuiter attinget; si nimiam operam in ea consumpserit, quando Rempub. administrabit? quomodo enim poterit in illo exiguo tempore, quod ei à studio vacauerit, tantum munus mente, consilio, virtute, industria sustinere? fieri profectò non potest vt simul & studio sapientiæ vigilanter incubat; & muneri quod illi assignatum est, pro dignitate satisfaciat. Quòd si tanto philosophiæ studio tenetur, vt in illo sibi ætatem conterendam statuatur, negligat opes regni; reiiciat honestatem; discedat à dignitate; fateaturque se non tantum animi atque mentis habere,

vt intelligat omnem iucunditatem, & artium liberalium cognitionem, esse præ Regij decoris amplitudine contemnendam. si verò philosophiam leuiter attingere vult, minimum certè ex illa fructum percipiet. nec enim fuit vnquam qui mediocre gradum eruditionis esset, sine multo labore consecutus. quid ergo amentius, quàm Regem artibus illis imbui, quarum si valdè studiosus fuerit, sit ei Regis officium deserendum: si verò negligenter eas coluerit, minimam ex illis vtilitatem percepturus sit? Sed dices, det operam his studijs saltem in adolescentia, postquàm verò ad Rempub. tractandam accesserit, ea si placet omitat: stultum & miserum, adolescentiæ florem in illis artibus conteri, quæ sunt statim obliuione prorsus obliterandæ. omnes enim istæ disciplinæ si non sunt assiduè cultæ; indefessoque studio retentæ; aut saltem ex interuallo reuocatæ, elabuntur & excidunt. Non ita est inquires, nec enim vnquam sic elabuntur, vt non aliqua reliquæ, ad vitam rectè constituendam valdè salutare, animis infixæ remaneant. Id quidem credibile non est, vt tenues istius eruditionis reliquæ, non tenuem, sed magnam vtilitatem constituent. illud igitur doceri sanè velim, quæ tanta ex artibus illis vtilitas comparari potest, vt illarum paruarum reliquæ Rempub. conseruent? nam si disciplina-

rum

rum istarum, leuiter impressum vestigium tantam vim habet, ad totius Regni statum salutari, atque firmo præsidio muniendum: necesse profectò est, vt earum principes sint opibus diuinis egregiè culti, summisq; virtutibus ornatissimi. illorum igitur opera facillimè poterunt omnes Respub. in quibus illi floruerint, rectissimè constitui; & omnibus præsidijs & ornamentis mirificè redundare. Cur igitur non omnes ab illis, vt nobis propitij sint, supplici prece contendimus? cur illorum opem, in rebus aduersis non imploramus? nam si tantum utilitatis allatura est, particula quædam istius sapientiæ ad Reges deriuata, vt sine illa salui esse nequeamus; quanta tandem erit ea utilitas, quàm ipsa doctorum hominum singularis, atque summa sapientia, Rebuspubl. importabit? præstans fanè, & eximia, multisque modis admiranda. Quid si nullam omnino opem Rebuspub. adtulere? quid si vsu compertum est, eos publico luctu minimè commoueri? quid si etiam interdum, ciuium suorum cladibus insultant? Tamen dicere licebit, istius etiam sapientiæ particula, Reipub. salutem contineri? Vt ista sint inquires, in virtute tamen, quam illi tradunt, omnis benè beateque viuendi ratio collocanda est. Agè, periculum virtutis istius faciamus. Virtutis enim est, opè afferre, pestè auertere, propulsare pericula, prodesse quamplurimis,

mis, aut saltem esse de communi omnium salute,
 & totius ciuitatis incolumitate sollicitam. at isti nec
 opem vllam afferunt; neque pericula depellunt;
 nec vllam Reip. curam pro sua virili parte susci-
 piunt; nec illius incōmoda ad se pertinere putant.
 Magnum tamen (inquis) est, habere semper ante
 oculos, exempla grauitatis & continentix, ad quo-
 rum imitationem mores effingas tuos. Quorsum?
 Vt similiter atque illi simus. Omnes Reip. intiles?
 nec vlla illius nos, in magno aliquo discrimine cu-
 ra sollicitet? nec enim vlla virtus homini politico
 imitanda est, nisi quæ ad publicam vtilitatem cō-
 ferri potest. Quid, quòd non semper philosophi
 ita benè morati sunt, vt illorum virtus etiam si nul-
 las vtilitates afferat, magnam nobis admirationem
 cōmouere debeat? nec enim semper illa tristis se-
 ueritas in vultu; illa frontis contractio; ille negle-
 ctus cultus; illa moderationis & continētix signa,
 verū loquuntur. multę namq; sunt in animis tene-
 bræ, multi recessus, quibus libidines inclusæ latēt,
 quę tandem erumpant foras necesse est, & in multò
 maius odium multitudinis incurrant: quòd scelera-
 tius est, in magnis flagitijs continentix laudem au-
 cupari, quàm in mediocribus vitijs simpliciter, &
 apertè suscepta flagitia confiteri. Nihil est enim
 magis odiosum & inuisum, aut magis Reip. perni-
 ciosum, quàm virtutis species as simulata. cū ve-
 rò

rò constet, sapientes istos maxima ex parte virtutē
ementiri, & ambitione interim, & auaritia, & alijs
eiusmodi sceleribus implicari; quamuis aliqui ve-
rè & ex animo virtuti studeant, & sint in omni vita
moderati: non tanta tamen utilitas, ex bonorum
exemplo percipitur; quantum ex improborū fla-
gitio, & improbitate detrimentum. nam cum ma-
iorem plerumq; vim habeat improbitas ad perni-
ciem, quàm bonitas ad salutem: tùm illi qui vitia
virtutis simulatione contegunt, sunt innumerabi-
les; qui autem verè virtutem colūt, si cum eorum
qui simulant multitudine conferantur, sunt pau-
cissimi. Accedit quòd cum eruditi hominis occul-
tum, & intestinum scelus, sub virtutis ficta specie
latens manifestò deprehenditur; similiter vocan-
tur in suspicionem assimulatæ virtutis reliqui sa-
pientes, qui virtutis studio flagrant. sic autem fit,
vt ex bonorum exemplo, tenues admodum fructus
excipiantur; ex malorū autē improbitate, damna
quamplurima rebus communibus asserantur. Sed
non laboro quàm verè, aut fictè sese in studio vir-
tutis exercent. sint omnes per me honestatis &
continentiæ laude præstantes, dummodò id quòd
nobis vtile futurum est, nempe virtutis exemplum
publice constituent: quòd verò nocere potest, aut
saltem non est multum utilitatis allaturum; illam
videlicet admirandam naturæ peruestigationem,

homines à rebus gerendis auocantem, ab hominum cœtu remoueant. Non dico multis in locis religionem esse, disputationibus eorum violatam; generosæ mentis indolem repressam; virtutis neruos incissos; id tamen dico, vt nullum sceleris, aut libidinis vestigium, in illorum scriptis appareat; & multa, eaque præclara de virtutis amplitudine, & grauitate disputent; non tamen tantum vtilitatis importabunt, virtutem summis laudibus exaggerando; quãtum Rebusp. nocebunt, Principes ab administratione Reipub. ea disciplinæ suauitate deducendo. Præterea quod ad virtutem actinet, ea quæ docere possunt in promptu sunt omnibus; & quamuis non tam subtiliter & acute, non minus tamen commodè à parentibus, & pædagogis, & à viris prudentibus, qui cum Regibus assidui sunt facillimè tradi possunt. nec enim indigemus Rege, qui virtutem acute deffiniat; sed qui virtutis officio strenuè fungatur. Reliqua autem quæ docti homines inculcant, multum quidem obscuritatis, & admirationis habent, vtilitatis autem parum. Vt enim nihil sit in omni rerum natura, tantis inuolutum difficultatibus, quòd non penitus videant; quid poterit ex illa naturæ cognitione ad vsum Reipubl. transferri? num Princeps quidquam ex eorum disciplina percipiet, quo vel Rempub.

commodius gubernet, vel hostibus acrius in bello resistat? Non profecto. Parū ne inquis, hæc studia pulchra sunt? Sint fanè, si velis etiam pulcherrima, & iucundissima, dum modo constet ea, nullum adiumentum communibus rebus allatura. imò quo magis iucunda sunt, eò magis metuendum est, ne Princeps illorum iucunditate perfusus, sibi permisi muneris obliuiscatur. Quod si hæc vera sunt, quæ contra philosophos differuntur, eos censeo procul amandemus, ne sese in gratiam nostri Regis insinuent. alibi igitur ludum aperiant; alibi ingenij sui acumen ostentent; alibi doceant; & non vbi tantum periculum eorum opera conflari perspicimus. quod quidem illi si non mentiuntur, non admodum indignè patientur. id enim præ se ferunt, & in eo maxime gloriantur, quòd cum omnia humana despiciant, tum gratias Regum, atque Principum pro nihilo habendas arbitrentur. Si id igitur ita est, libenter ex aulicorū hominū turba, & colluuiione semigrabunt, & Regis familiaritatem deserent; ne quidquam sit illis impedimèto, quo minus omnia cæli spatia mente peragrent. si verò mentiuntur, & simulat se illas opes contēnere, quarū insatiabili cupiditate incensi sunt, nō modò ne doctrina sua noceāt; sed etiā vt impudētissimi mendacij pœnam luant, in oras longinquas exilij causa compellendi sunt.

quoquo

quoquo igitur modò siue velint, siue nolint, à Regis familiaritate discedant. quod si fecerint, & ab hominū nobilium turba segregati, vitam omnem in sapientiæ studio consumpserint, inopia & egestate conflictabuntur. Nam cùm is, qui vt sapientiæ vacare possit omnia contemnat, nec agrum colat; neque mercaturam faciat; neque negotium gerat vllum; neque artem teneat vllam, qua sibi victum comparet; & id tantum vnum curet, vt simpliciter & candide philosophetur; quid aliud ei restat, quàm vt extrema quadam inopia & egestate prematur? quid igitur ineptius, quàm cùm Regis officium sit, opibus suis multorum inopiam subleuare, & ea de causa sit ei summa diligentia laborandum, vt opes ingentes habeat; eas illi ar-
~~bitrariis~~, quarum doctores inopes & egentes sunt? an nò tandem id eueniet, vt omnes opes suas imminui & dissipari sinat, & summa interdum inopia distringatur. Ex his quæ dicta sunt colligi certè potest, omnes qui philosophiæ operam dant; aut inutiles esse, aut valdè perniciosos. si enim sine fuce atque fallacijs genus illud vitæ colūt, & philosophiæ penitus addicti sunt; quomodo laborabunt in rebus illis, aut parandis, aut augēdis, atq; tuendis, quas minimi faciunt? si verò simulant se eas despiciere, cùm tamen earum infinita cupiditate teneantur; quid poterit illis perniciosius.

excogitari? cū enim ad summā improbitatem,
 ingenij acumen, & disciplina non vulgaris adiun-
 gitur; tanta vis mali est, vt sustineri non possit.
 quid enim excogitari potest, malitia præclaris ar-
 tibus instructa & armata valentius, ad Remp. euer-
 tendam? Homo enim nequam & improbus, si fue-
 rit disertus & eruditus, Remp. dicendo conturbat;
 & ad quoduis flagitium impellit; & maiore quodā
 artificio scelus occultat; & ita vulnus multò gra-
 uius imponit, manifestum enim scelus facilè aditu
 prohibetur: at quòd in probitatis ficta specie latet,
 priusquam animaduerti possit, incautos interimit.
 Sic igitur fit, vt philosophi simplices & aperti ne-
 mini profint, & sibi noceant: malitiosi verò atq;
 fraudulenti Reip. plurimū noceant, vt sibi tantū pro-
 sint. qualis est igitur hæc sapētia, aut ad quē vltimū
 comparanda; quæ quidē est vel in bonitate muti-
 lis, vel in improbitate pestifera? Si enim totius anti-
 quitatis memoriam replicare voluerimus, reperie-
 mus ea mala, quibus maxima Imperia corruerūt;
 fuisse magna ex parte per hōies eruditos importata.
 Pericles enim qui fuit auctor belli illius, quod
 Atheniensium imperium afflixit; Anaxagoræ fuit
 auditor. Alcibiades patriæ pestis extitit. Critias
 ciues suos tyrannide vehemēter oppressit, & vterq;
 eorum operam dedit Socrati. Demostenem simi-
 liter acculabant inimici, quòd causam funesti belli
 Rhodus
 ciuibus

ciuibus suis attulisset, qui quidē Platonis (vt aiūt)
 discipulus fuit. Magnum argumentum est, nō esse
 Reip. salutare Principes eruditos habere: quōd vi-
 demus quantam multis in locis cladem, ciuibus
 suis attulerint Principes eruditi. cū enim homo
 omni doctrina perpolitus, ad summos honores ob-
 repit, alterutrum frequenter accidit: vt vel quæstus
 & compendij gratia, Remp. in frādē coniciat;
 aut sapientiæ opinione subnixus, temerē de com-
 munibus rebus statuatur; & ita patriæ firmamenta
 conuellat. nihil enim est magis summæ temeritati
 finitimum, illa confidentia, quæ ferē semper est,
 cum summa eruditione coniuncta. Quid cū ac-
 cedit eloquentia? quis tunc poterit magnitudinē
 tantæ calamitatis arcere, quanta Rebusp. impen-
 det? facillimē namq; eloquentes homines, in quā-
 cumque partem volunt, multitudinem imperitam
 vi, & impetu orationis impellunt, & in exitū quo-
 ties illis lubet, furibundē præcipitant. Quid illud?
 Num leuē argumentum est existimandum, ad eru-
 ditionem hanc à Rep. repellendam; quōd omnes
 fermē ciuitates, quæ rerū potitæ sunt, eò tempore
 cōciderint; quo liberalis eruditio, & philosophia,
 & eloquentia, & omniū artiū eiusmodi disciplinæ,
 à paruis initijs excitatæ ad summum peruenerant?
 Reputate quō tempore Atheniensium ciuitas im-
 perij naufragium fecit: quō Thebæ, Argi, Cartago,
 Rhodus,

Rhodus, alijq; quamplurimi imperiosi populifunditus euerſi ſunt: quò Roma libertatem amiſit: Eo certè quò philoſophia maximè florebat, & ſumma eloquentia dominatum ſibi in Rep. comparabat. Non igitur immeritò cum Carneades, Critolaus, & Diogenes ſummi philoſophi, & eloquẽtiæ laude præſtantes; legati ab Athenienſibus Romam miſſi fuiſſent; Cato eos ſtatim dimittendos & ablegãdos cenſuit; ne nouo illo, & inſolito doctrinæ politionis genere, & orationis vbertate, & elegantia, indolẽ Romanæ virtutis infringerent. metuebat enim vir prudentiſſimus, ne iuuentus omnẽ impetum animi ab armis, ad eruditionem traduceret: & quanto vehementius ſeſe ad eloquentiæ ſtudium adiungeret; tantum ~~de~~ bellicæ gloriæ ſtudio, & triumphorũ cupiditate detraheret. quòd ſi accidiffet, non dubitabat forè, vt Imperium Romanum interiret. ſapienter enim iudicabat, id quod armis, non literis quæſitum fuerat; armis, non literis eſſe retinendum. Vt autem externa linquamus, noſtrorum annalium memoriam repetamus; vt videamus quibus artibus olim Regnum Luſitaniæ creuerit. num literis? num philoſophiæ decretis? num eloquentia? Non certè. Omnes enim tunc erant iſtarum artium rudes, & ignari. quinetiam multi viri nobiles, ne legere quidẽ ſciebant. attamẽ illa rudis & inculta iuuentus, duces nõ eruditos: ſed

magnanimos, animo forti, & confidenti secuta, in
 omnibus bellorum tempestatibus inuicta permā-
 sit: victoricia signa in Mauritaniam intulit: multas
 Solis orientis regiones armis peragrauit: immorta-
 liaq; multis in locis virtutis monimenta constituit.
 at his temporibus, quibus multi Lusitani sunt ita
 culti disciplinis, vt ad eorum laudem, qui magnū
 ex illis nomen & gloriam consecuti sunt, aspirare
 non dubitent: vix ea, quæ sunt maiorum virtute
 parta retinemus. Vnde planè liquet, agrestem vitæ
 cultum, & infantiam, esse virtutis militaris affinē:
 & munditiam, & elaborati sermonis elegantiam,
 esse cum ignauia & timiditate coniunctam. Ergo
 quemadmodum duris, incultis, horridis moribus
 Imperia comparantur: ita vitæ molli cultu, & im-
 modico literarū studio, Imperij virtute parti opes
 euertuntur. Quare nescio quomodo possim eorū
 sententiæ repugnare, qui censent Principes literis
 excolendos non esse: sed antiquitatis rudis, & im-
 politæ moribus imbuendos. aliter enim minimè
 dubitant, quin omnia ruitura sint. Est enim nobis
 opus impigro & audaci Principe, laboris patientis-
 simo, ad pericula belli fortissimo, qui possit inte-
 stinum scelus ferro seueritatis exindere; & hostiū
 immanitatem armis & virtute profligare. at lite-
 rarum studijs aiunt animos desides & ignauos ef-
 fici, multumq; de vitæ periculo cogitantes. Vt autē
 orationi

orationi nostræ iam finem imponam, dicam breui, quid mihi in Principe desiderandum esse videatur. Primum quidem opus est vt sit acer, vehemens & incitatus; ita vt otium ferre nõ queat, tantoq; studio laudis incensus. vt mortem verissimæ gloriæ causa, vltro appetendam arbitretur. Deinde illum clementia & bonitate præditum esse conuenit; vt suorum sibi beneuolentiã conciliet, statumq; suum amore multorum atq; fidelitate communiat. Deinde is homo sit, qui odio, & amore acriter incite- tur; vt & scelus vlciscatur, & virtutem pro digni- tate remuneret. Illum deniq; (ne latius quàm par est vagetur oratio) Regem volumus, quem cum opus ita fuerit ira commoueat; cura sollicitet; mi- sericordia flectat; & à nimia interdum seueritate, ad lenitatem traducat; qui gazam minimè com- pressam domi contineat, sed eam instrumentum benignitatis existimet. nec ad coaceruandam pe- cuniam hominum operis abutatur: sed vt homi- num salutem prospicere possit, pecuniam sibi quæ- rendam putet. qui denique non sibi se, sed patriæ natum censeat: omneq; imperij decus & ornamẽ- tum, in virtutis amplitudine collocandum statuatur. Hæ virtutes omnes, si literis atque philosophia cõ- parantur, aut saltem adiuuantur, & augentur; ni- hil prius faciendum puto: quàm vt Regem Philo- sophis erudiendum tradamus, atq; committamus; d illosq;

illosq; è quorū videlicet disciplina, tota salus Reip.
 pēdet patriæ parentes appellemus. Si verò (vt mul-
 ti dicunt) philosophiæ studium animos otio cor-
 rumpit: si humanitatis sensu spoliat: si virtutem
 etiam debilitat: si vel ex arrogantia inuidiam col-
 ligit, vel ex immanitate in se odium concitat: si
 postremò cū verè & ingenuè colitur, inutilis est,
 cū autem ostentationis & quæstus gratia susci-
 pitur perniciofa; ita vt meritò vel contemptui sit,
 vel summi sceleris flagret infamia, nihil certè vide-
 tur esse, à Regis institutione magis detestandum.
 Vt igitur omnis legum atque morum nouitas, me-
 ritò semper inuisa fuit, vix enim vnquam sine per-
 nicie Reipu. totius inducitur: ita hæc noua ratio
 Principis instituendi respuatut. alijs igitur docto-
 ribus, illum Principem erudiendum tradamus;
 quem magnum, Regioq; nomine satis dignum vi-
 dere cupimus; qui illum non argumentis obtun-
 dant: sed clarorum hominum exemplis incendant,
 & ad fidem, ad iustitiam, ad libertatem, ad omnes
 lenitatis & clementiæ laudes erudiant; in eoq; ner-
 uos omnes intendant, vt Regem non modò for-
 tem & strenuum; sed in omni genere religionis atq;
 pietatis excellentem nobis efficiant. Hæc autem
 doctrina magis ex Lusitaniæ monumentis, quàm
 ex philosophorum scriptis, & institutis petenda
 esse videtur. nec enim Lusitani Reges literis, qui-
 bus

*libera
 sitate*

bus se nunquam dediderunt; sed armis atque vir-
 tute, quàm summo studio coluerunt, victorias in-
 numerabiles adepti sunt: nec philosophorum ar-
 gutijs, sed optimis legibus & institutis Rempub.
 temperarunt: nec eloquentiæ ornamentis, sed fa-
 ctis egregijs illustrati sunt. Si igitur volumus vt
 Sebastianus noster, maiorum suorum similis eua-
 dat, opera danda est, vt à primis annis equitare, ve-
 nari, iaculari, condiscat, & assiduè se in armis exer-
 ceat: vt sit valitudine firmus, & exercitatione ro-
 bustus, & ad res animose gerendas alacer; ne vn-
 quam laborem vllum honestum fugiat, aut vitæ
 discrimen adire, dignitatis gratia reformidet. per-
 ficiendum enim est, vt dedecus magis, quàm mor-
 tem & cruciatum exhorreat. Quod verò ad literas
 attinet, legere & scribere sciat, & aliqua ex parte
 latinos poëtas, & Romanam historiam attingat;
 ne omnino rerum earū, quæ sunt omnibus peruul-
 gatæ rudis existimetur. illā verò disciplinā summo
 studio colat, quæ iustitiā continet, qua vna salus pa-
 triæ nititur. teneat igitur patriæ leges & instituta
 ciuilia, eaq, sibi perpetuo conseruanda putet; nul-
 lamq; Remp. cōsistere posse vllō modo statuat; in
 qua à legum diuinarum, & humanarum æquitate
 disceditur. auaritiā odio persequatur; sit acer vin-
 dex scelerum; turpitudinem ignominia plectat;
 dignitatem & honestatē debitis ornāmētis afficiat.

illa tamen ei præcipua cura sit, vt Deum timeat, & tota mente in studium pietatis & religionis incite-
 tur. sit præterea maximus veritatis cultor, doli atq; fraudis inimicus, & omnibus qui mendacijs inni-
 tūtur infensus. Hæ sunt artes quibus Dei numē pla-
 catur: & hominum beneuolentia conciliatur: ho-
 stes metu abijciuntur: vniuersaq; Resp. firmissimo
 præsidio munitur: & florentem atque beatum sta-
 tum consequitur. hæc igitur omnia qui præstiterit,
 minimè doctorem hominum scriptis indigebit.
 Hæc quidem mihi in præsentia occurrunt, quæ di-
 sputari à multis possunt, qui censent philosophiæ
 studium non solum Principibus parum prodesse;
 sed multum etiam obesse. Si hæc igitur tu (me au-
 té nominabat) dilueris, magno me beneficio obli-
 gabis: tuis enim argumentis instructus, ijs, qui-
 bus philosophia est odiosa & inuisa repugnabo.
 Hic Portugalésis ridens, quid hoc inquit est? Tan-
 ta vis eloquētix, & tanta copia latitabat inter nos,
 vt quasi ex insidijs homines imparatos opprimeret?
 Sed vnde quæso, tam multa dicendi ornamenta
 comparasti? scio quidem te multum ingenio va-
 lere, & istis etiam studijs, quæ multi (vt inquis) vi-
 tuperant deditum esse: sed suspicari non poteram,
 vt tam diu atque tam ornatè differeres. quod si le-
 gatio ista recens, qua Romæ perfunctus es, te ora-
 torem reddidit, legationem aliquam eiusmodi ex-
 pugnare

pugnare conabor, vt tecum aliquando certare pos-
sim. vnum tamen in primis admirabar, quòd elo-
quentiam parum ornasti; cùm ipse tãtis illius opi-
bus, vt ex ista oratione iudicare licet instructus ef-
ses. Est verum, inquit, Tauora ridens. nam & ego
identidem me ipsum intuens admirabar, & maior
quodammodo, & altior fiebam, & gaudio etiam
efferebar, quòd existimarem vos admiratione qua-
dam difixos esse. Possùm ne, inquam, Tauora abs-
te beneficium aliquod impetrare? Poteris, inquit,
ille omnia quæ velis, quæ quidem præstare valeam.
Peto igitur ne ea quæ à te contrà Philosophiam di-
spitata sunt, peruulgare velis. si enim barbaros, &
incultos homines sine literis, sine mente, sine ratio-
ne, sine disciplina, qui non solum philosophiam;
sed omnes bonas artes pessimè oderunt, sustinere
nò possumus, quid facient, si hæc dicendi instrume-
ta ad eos detuleris? si enim cùm nullo argumen-
to vti possint, sola tamen procacitate, & petulantia
satis molesti nobis sunt; quid eueniet, si argumētis
istis tuis confidere cœperint? Certè nec ego, neque
quisquã alius, qui philosophiã laudauerit, cōsistere
in loco poterit. Quid ais? inquit ille ridens: Ego ne
vllam meæ dignitatis imminutionẽ fieri patiar? &
cùm vobis in dicendo admirabilis visus fuerim, me
continebo, quin omnibus exponã orationẽ meam,
vt sciant quantus orator sim? quiduis aliud à me

postulare & expectare potes, hoc verò nullo modo faciam. nec mihi quidquam longius est, quàm vt omnes amicos meos participes huius meæ laudis efficiam. Sed expecto quid ad hæc responsurus sis. Hic ego, cùm me ad respondendum pararem, Menesius anteuertit inquiring. Non patiar vllò modo Tauora, te solum eloquentiæ laudem aucupari. certum est igitur mihi, experiri quid efficere dicendo possim; maximè verò, cùm multa quæ à te dicta sunt, minimè mihi probaueris. Primum quidè in eo tibi minimè assentior, quòd vniuersam Philosophiã vituperas: multa enim (vt te credo nosse) genera philosophorũ sunt. antiquissimi enim toti erant in naturæ peruestigatione, & in inquirendis rerum principijs occupati; quibus suscessit Socrates, qui primus (vt aiunt) Philosophiã è cælo auocauit, & ad considerationem rationis, atq; mentis humanæ traduxit. hic igitur de recta morũ & vitæ constitutione; de familiæ disciplina; de Iustitiæ sanctitate; de Reip. moderatione rectè atq; sapièter administranda quæsuit. omnis igitur illius doctrina, minimè ad ostentationè ingenij; sed ad beatæ vitæ rationè pertinebat. ab illo autè fluxerunt multæ philosophorũ sectæ, inter se plurimũ & verbis, & sententiã dissidètes: quæ tamè quòd attinet ad vitæ disciplinã, bifariam distingui atq; distribui possunt. Alteri namq; sensus eripiebãt, & humani-

tatem

tatem hominibus detrahebant, qui non immerito à multis explōsi & eiecti sunt. alteri verò ad rectū vsum ipsarum effectiōnū, quæ sunt nobis à natura tributæ, discipulos suos instruebāt: & illi quidem vt opinor Stoici; hi verò partim Academici, partim Peripatetici erant appellati. Erat autē hæc Academicorū & Peripateticorū disciplina sapiēs, & verecunda; & multis ingenij opibus instructa; & satis ad humanā vitā accōmodata. non enim erāt ij philosophi, qui orbarēt hominē sensib⁹: sed quēadmodum sensibus vti cōueniret, sapiēter & cōmode differerēt. non extrahebāt radicitus opiniones natura infitas: sed in quē finē essent oēs affectiones animi referendæ disputabāt. nec erant autores stuporis, & immanitatis: sed clementiæ, & lenitatis, & moderationis, in qua vna, omnē vitæ dignitatē, & cōstantiam sitā esse statuebant. nec aliena (vt inquis) lingua vtebantur: sed vulgari & vsitata. nec neglecto & obsoleto cultu vestiebātur: sed eo, quo ciues suos ornatos esse videbant. Cumq; ingenio & disciplina præcellerent, se tamen in oratione, & vestitu sui temporis moribus accommodabant, & ita se in eorum sensus insinuabant, vt facilè homines ad se amandos allicerēt. nō pauci igitur ab ea disciplina Principis extiterunt, qui & bellicis artibus, & pacis ornamentis summam laudem, & gloriam consecuti sunt. Vt igitur fatear eam philosophiam, quæ

hominem humanitate spoliatur, esse Principibus indignam: ita censeo illam, quæ est magistra pudoris, & honestatis, & ciuilibus societatis, & bellicæ etiam virtutis, esse principibus instituendis aptissimam. non enim lucem & celebritatem fugit, non famam negligit, non solitudinem & tenebras sequitur: sed totam se dat, ad erudiendos homines, & omnes ciues inter se legibus & institutis, & fædere societatis astringit. Illud tamen Neoptolemi valdè probo; Philosophari placet, sed paucis; nihil est enim in omni principum vita, moderatione præstantius. Te igitur cum eas artes enumerares, quibus Reges à pueritia sunt instituendi, valdè admiratus sum; quòd id omiseris, in quo tota boni Regis laus collocanda est. Quid illud est? inquires, Modus, & temperatio quædam, quæ si non fuerit adhibita, nullum studium, quamuis honestum & laudabile natura sit, laudari iure poterit: omne id namque; quod modum transit, est in vitio ponendum. Rectè quidem tu atque sapienter, metuebas ne Rex nimis studio literarum deditus, ita earum voluptate teneretur, ut à libris auelli non posset. Quid si aliquo alio studio nimis etiam teneatur? non idem omnino incommodum eueniet? imò multò grauius, quo magis multa ex illis studijs, quæ recensuisti, sunt ab humanitate disiuncta: hoc enim negare non possumus, studia literarum homines etiam

natura

natura feros & truces, ab agresti quadam immanitate traducere: vnde id euenire cernimus, vt quo quisque magis se ad bonas literas applicat, eò magis clemens atque benignus euadat. si igitur studium illud, quod ad omnem humanitatem excolit, cum immoderate suscipitur, vituperandum est: quid erit de illo existimandum, quod non ad humanitatem erudit; sed potius natura sua in animis feritatem quandam ingenerat. De palæstra quidem sileamus; nam tam indigna Regia maiestate est, vt verbis explicari non possit. Omne autem quod maiestatis, & dignitatis non est, nullo modo censeo in Regum educatione permittendum: nisi tu fortassè pulchrum censes, Regem suorum manibus vexari, & corporis etiam totius nixu premi, & impelli, & contorqueri, atque postremo in terram proijci. quòd quidem non solum indignum est; sed etiam assuefacit quemuis hominem nobilem Regem contemnere, quem prostrauit; vel saltem cum quo sine verecundia luctatus est. Vis præterea vt Rex equitare, venari, iaculari discat, & se frequenter in armis exerceat. Quod corpus Regis his studijs exercendum putas laudo: quod nullum illis modum præfinis vitupero. si enim Rex vt primùm de venatione loquar, sylvas atque nemora assiduè peragrauerit, vt bestias vestigijs omnibus persequatur, summamq; laudem

in illarum strage constituerit: eueniet tandem, vt Regem ferum & agrestem habeamus ad omnemq; Regiam disciplinam prorsus indocilem. tales enim plerumq; euadimus, quales sunt ij cum quibus uiuimus; vsque adeò, vt si feras etiam multum se-ctati fuerimus, sit etiam necesse mores nostros paulatim efferari. Si Rex igitur assiduus in venatione fuerit, & multum de nemoribus, & iustris, & de ferarum latibulis, & de canibus atque venabulis cogitauerit: humanitatem tandem exuet, & pro clementi atque benigno Principe, ferum & inhumanum se præbebit. deinde qui venationibus assuescunt, difficillimè ab ea voluptate retrahuntur: cum verò Reges vt plurimum, sint magis voluptatibus suis obsequentes, quam reliqui homines: eueniet si fuerint nimis dediti venationibus, vt nemo possit illos a lyluis abstrahere, vt negotia transigant, & regium munus administrent. Adde postremò falsam illam virtutis opinionem, qua sibi Principes assentantur, cum fugientem bestiam persequuntur, eamque venabulo coniecto transuerberant: nihil enim existimant esse sibi reliquum ad summam laudem, eamq; virtutis indolem, quæ erat studijs militaribus incitanda, in ingentis apri cede, aut in magni cerui lethali vulnere consumunt, & quasi sit iam ab illis egregiæ virtutis signum datum, neque hostes, neque bella cogitant, nec vllum sibi trophæum

phæum proponunt, nec ad ullam laudem Imperatoris laudis aspirant. Quod etiam de ludicra armorum exercitatione dicendum est. Princeps enim qui nimis diu in eo ludo versatur, præter modum durus & agrestis efficitur; & præterea laude gladiatoria contentus, optimi Regis laudem minimè quærendam existimat. id igitur in primis Regi præscribendum est, ne nimis se vel in venatione, vel in armis exerceat; in omnibusq; rebus modum illum seruet, in quo tota virtutis atque laudis præstantia consistit. Literarum verò studium, ita cum corporis exercitatione coniunctum esse cupio, ut neque nimium studium literarum, sine corporis exercitatione, corpus ipsum frangat, atque debilitet: neque corporis exercitatio sine literis, animum omni humanitate soluet. In eo verò quod dixisti, omnem curam eorum qui Reges instituunt, in eo collocandam esse: ut eos summo studio religionis imbuant, te reprehendere non possum: constat enim omnes virtutes religionis gremio, atq; sinu contineri. Sed vide quid illis respondendū existimes, qui statuunt esse quendam religionis etiam modum, sicut rerū aliarum; quæ qui trāsgreditur, periculum est (ut aiunt) ne omnia officia cōturbet. Utar autem illorū rationibus Qui enim nimiam operam in religione procuranda consumunt, & sic numen exhorrent, ut

nihil agere, nihil moliri, nihil decernere audeant, quomodo poterunt Remp. administrare? partim enim quia nullū eis tempus à religionis cultu vacat; partim quia dies atq; noctes attoniti Dei metu distinentur, nullum neq; publicum, neq; domesticum munus obire possunt; nec vllam vitæ tranquillæ partem suscipere; nec enim acer in bello; nec in insidijs explorandis industrius; nec in augenda re familiari diligens; nec in gerendo negotio callidus esse potest, qui nimis est vinculis religionis impeditus; semper enim horret, & tremit, & si pedem extra numerum mouerit, ne in grauem Dei offensionem incidat, extimescit. Quare nimiam istam religionem illis relinquendam esse dictitant, qui se totos ab hominum turba, & à negotiorum molestiis remouerūt: vt omni cura soluti, liberius possent Deum pro omnium salute venerari. quorū quidē ego pietatem admiror, non tamen ita, vt ea Reges nostros implicari pulchrū arbitrer. nō enim omnes omnia decent. quod enim vni generi hominum decus & dignitatē adiūgit: alteri insignē labē dedecoris aspergit. Si enim cātor publice clarissima atq; suauissima voce cecinerit; aut si gladiator in publico spectaculo strenue decertauerit; aut pictor penicillo quā volet formā expresserit; laudē certē quilibet eor arti suæ consentaneā assequitur: at Rex si simile quidquam designare voluerit, nō mediocri

diocri ignominia deformabitur; nec enim fieri potest, vbi muneris alieni dignitatem cōsequi studet, vt suam retineat: ad hunc autem modum necesse est, vt quod certum genus hominum religionis sanctissimæ sacris alligatum exornat, multum de Regis honestate diminuat. Videte autem quo nomine laudemus eos, qui religionis gratia cœtus hominū reliquerunt: quòd omnes opes, & voluptates aspernati sint, quòd omnia humana contēpserint, quòd ad rerum cœlestium cupiditatem exarserint, quòd in vita manētes ex hac tamen vita quodammodo excesserint, vt tota mente in cœlo versarētur. Quid igitur? Feretis ne vos Regem qui lucem hominum atque celebritatem vitet? qui opes omnes aspernetur? qui sensus humanos repudiet? qui, neque negotium vllū ita gerat, vt appareat eum animo præsentem esse, neque casus humanos ad se pertinere arbitretur? Nullo modo. Qui enim cunctas opes humanas despiciunt, quo tandem modo atque ratione res humanas moderabuntur? Et qui homines fugiunt, quo pacto hominibus imperabunt? Quapropter non modò erit hæc nimia religio parum decora Regibus, sed etiã periculosa & infesta. quoties enim ei religio oblata fuerit, quòd sæpe numero illis euenire necesse est, qui valdè superstitiosi sunt, hærebit, & titubabit, & implicabitur, nullumq; exitum inueniet. si verò belli motus increpuerit,

crepuerit, quo animo se ad bellum comparabit, is, qui omnia propter quæ homines inter se bella gerunt, despicit atque contemnit: Nec enim vt gloriam quærat, quam valdè negligit: nec vt vectigalia tueatur, quæ minimi pendit: nec vt iniuriam persequatur, in cuius obliuione pietatis summam ponit, bellum animose suscipiet: neque is erit postremò, qui cùm omnia agi, atque ferri viderit, id admodum molestè patiatur, cùm nulla grauis cura animum illius perturbet, qui supera tantum, atque diuina spectat, neque est magnopere de commodis huius vitæ sollicitus. In omni igitur negotio, siue ad iuris administrationem, siue ad belligerendi rationem pertineat, ita superstitione conflictatus hærebit, vt nihil expedire possit; sic autem dum iniectis animo scrupulis nihil explicat, & recens aliquod negotium, negotijs vetustis adiungitur; & aliæ res expediendæ, alijs vel neglectis, vel impeditis accumulantur: tanta multitudine negotiorum obruitur, vt omnem curam Reipub. constituendæ, desperatione fractus abijciat. Et reuera quidquid pigritiam Regibus affert, in summis est malis numerandum. Id enim est, quod vires animi frangit: corporis valetudinem atque robur debilitat: maiestatem Regis imminuit: veterem disciplinam corrumpit: iuentutem luxuria atq; delicijs effœminat: hostes feroces & infestos efficit: omniaq; tandem firma-

menta

menta Reipub. labefactat. Cùm verò nimia religio
 causam huius inertiae atque pigritiae afferre videa-
 tur, minimè mirandum est, si homines cùm Prin-
 cipes suos nimia religione teneri & impedi per-
 spiciunt, id molestissimè ferunt, & de illorum su-
 perstitione assidue conqueruntur. Quid igitur? in-
 quies, tu Regium esse putas religionem negligere?
 Minimè verò. Christianus enim sum, nullūq; tam
 immane facinus esse puto, quod sit aliqua ex parte
 cum religionis negligentia comparandum. Illud
 tamen dico, quemadmodum rerum aliarum, ita &
 religionis esse modum: quem qui transgreditur, si-
 militer est in vitio, atque si nimis timeret, vel nimis
 auderet, vel nimis amaret, vel odio nimis ducere-
 tur, vel ad rem nimis attentus esset, vel nimis in re
 familiari dissolutus, vel deniq; (ne oīa persequar)
 in aliqua re alia medium illud minimè teneret, in
 quo est tota virtutis ratio constituta. Placet enim
 in primis Horatianum illud,

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines:

Quos ultra citraq; nequit consistere rectum.

Vt igitur facinus est infandum, religionē spernere:
 ita non leue flagitium Principis esse multi iudicāt,
 immodica religione distineri. Illi quidem quibus
 hoc vnum munus assignatum est, qui ne quid aliud
 facerent, sese ab hominum multitudine segrega-
 runt; eò conatus omnes comparent, vt summo stu-
 dio

dio res diuinas peragant, totoq; animo in religio-
 nem incumbant; ita tamē vt modum etiam quem
 debent in genere suo conseruare, prudenter adhi-
 beant. At Rex cui tantum munus impositum est,
 vt infinita propè negotia in Regni procuratione
 sustineat, cū diei principium fuerit à modicis pre-
 cibus auspicatus, re diuina per sacerdotem rite pe-
 racta, statim se ad res strenue gerendas accingat:
 intelligatq; vitium minimè ferendū Principis esse,
 à negotijs publicis obtentu religionis auocari. ca-
 ueat deinde, ne dum alienum officium exequitur,
 & suum negligit, vtrumq; peruertat. Omnis enim
 Reip. interitus, in munerū perturbatione consistit:
 dum enim quilibet suum negotium non facit, sed
 alienum officium atq; munus vsurpat, nihil rectè,
 nihil ordinate fieri potest: sed omnia perturbari, &
 commisceri necesse est, & ita tandem Remp. fra-
 ctam atque dilaceratā discordijs extinguere. Vt enim
 sutor artem suam tueri minimè poterit, si simul
 tonsor esse velit; neq; rursus tonsor in arte sua cō-
 modè versari, si simul calceos facere discat: & simi-
 liter in reliquis eiusmodi artificijs, qui neglecto
 suo, alienis operam dat, omnes quantum in se est
 illas artes in quibus sibi elaborandum esse putat
 euertit: ita in publicis muneribus, qui plus vno
 fungi cupit, & plura onera subire nō dubitat, one-
 ribus ipsis cum magna Reip. pernicie succumbit.

itaque

itaque pessimè agitur cum Rep. in qua miles officium mercatoris vsurpat; & imperator cum publicanis societatem coit; & scriba exercitū instruit; & denique ne plura recenseam, tanta temeritas & insolentia in Rep. dominatur, vt quilibet eorum, qui certo muneri præest, officio suo minimè contentus, reliquos magistratibus suis pellere nititur, vt ipse solus omnes administret. Multa enim tunc incommoda Reip. subeunda sunt. primùm enim natura humana nō patitur, vt vnus homo ad multa simul natus & aptus sit. deinde in eo tantum munere versari possumus, in quo multum operæ & studij consumpsimus. deinde vt simus ad omnia nati, & in multis artibus diu atque vehementer exerciti, quòd fieri non potest: vt id tamen fieri possit, negotiorum multitudine distentus animus, nullum poterit feliciter expedire, cùm in nullo queat tota mente versari. Multa igitur malè gerat opus est, qui multa simul gerèda iuscipit. Ergo cùm aliquis multa simul onera sustinere vult, suum officium non facit, & aliena conturbat, officiorumq; omniū rationem & ordinem peruertit. graues deinde offensiones excitantur, cùm honoribus digni, quorūdam impudentia, qui sibi omnia sumunt, ab omni Reipub. administratione repelluntur. tūm quod est necessario consequens, ciuiles discordiæ atque pestiferæ dissensiones oriuntur. Postremò chaos il-

Iud antiquum à viris olim eruditis excogitatū exi-
 stet, cū omnia quæ erāt distincta locis, designata
 ratione, & modo atque ordine distributa; quorū-
 dam hominum auaritia, temeritate, & ambitione
 inuersa, perturbata, & confusa fuerint. Ergo cū
 tantum malum officiorum confusio communibus
 rebus importet, quid fieri poterit amentius, quàm
 Regem, quasi minimum sibi negotium datum sit,
 alienis negotijs atque muneribus implicari? Quod
 si negotium aliquod est, nimis ab officio Regis alic-
 num: id videtur multis esse, quod ad religionum
 curam atq; moderationem pertinet. Si igitur Rex
 nimio studio religionis negotia tractare cœperit,
 Remp. pro dignitate tractare non poterit: religio-
 nis igitur negotia, religiosi hominibus administrā-
 da relinquat: ipseq; munus sibi commissum vigi-
 lanter administrat. intelligatq; Regis religionem
 præcipue in hominibus benignè audiendis; in ne-
 gotijs strenue conficiendis; in bellis fortiter admi-
 nistrandis; in beneficijs largè atque munificè (si
 consisterint merita) conferendis, collocandā esse.
 Illa namq; sanctissima religio habenda est, quæ in
 proprij cuiuslibet muneris, & officij perfunctione
 consistit. Rex igitur qui officio suo egregiè functus
 fuerit, non multum certè hominibus religioni cō-
 secratis, de sanctitate concedet. Secus autem si se
 nimium eorum rebus immiscuerit, & ad eorum
 insti-

instituta penitus cognoscenda mentem & intelligentiam conuerterit; propriam Regis sanctitatem conseruare non poterit. Hæc quidem sunt, quæ à multis hominibus prudentia, & autoritate præstantibus disputari solent, qui de immodica principum nostrorum religione assidue conqueruntur. In eo verò quod dixisti, ad Regis officium pertinere, leges & instituta ciuilia nosse: velim intelligere quæ sit tibi mens & sententia. num putas Reipub. Principem esse disciplina iuris ciuilis imbuendum, vt quasi quidam leguleus veterator & callidus, formulas actionum componat, & cum ijs qui iuris prudentes haberi volunt, acute disceptet? quid est autem quæso, quòd magis dignitatem illius diminuere, aut benignitatem deprauare possit illa sciencia? quam qui profitentur, in rerum minimarum studio versantur; & lites acri cõtentione persequuntur; & summam disciplinæ suæ laudem in malitia & fraude constituunt. is enim summus iuris consultus habetur, qui facillimè potest acumine suo leges ad libidinem suam interpretari. Cùm igitur abeant studia in mores (vt inquit ille) si Rex fuerit eorum disciplinis eruditus, necesse erit, vt illorù argutijs & subtilitate delectetur; vt studia belli, & ornamenta pacis omittat; vt quo iure, quæue iniuria lites subditis suis intédât; vt ita in iudicijs prauissima ratione dominetur. Re-

gem igitur habebimus animo minuto & angusto, rem suam litibus atq; calumnijs augētem: omnem mentem suam in iudiciorū fraudes & insidias conferentem: neque quomodo de hostibus victoriam consequatur; sed qua ratione ciues bonis euertat, callide & argute cogitantem. Nihil igitur minus conuenit, quàm Regem istis artibus infici, quæ vel regium illius animum ab amplissimarum rerum cogitatione, ad minimarum studium traducāt: vel naturam illius simplicem atque benignam, mali- tiosam, & sordibus auaritiæ contaminatam reddāt. Quare si fieri potest, istis Iureconsultis aditum ad Regem præcludamus: ne illius bonitatem, aliqua cōtagione insitæ prauitatis inficiant, nec enim per- tinet ad Regis officium ius dicere, sed eos iudices dare, qui verè & incorruptè iudicent: nec ingenij acumen in explicatione dubij & controuersi iuris ostētare: sed in eos qui leges à vero sensu detorquēt, animaduertere. quòd quidem non tam iuris disci- plina, quàm recto mentis iudicio, & diligētū rerum examine confici potest. Quidquid enim simplex & rectum est, & diuino & humano iure sancitum, facilè in mente cuiusuis hominis benigni atq; pru- dentis insidet; quod autem est callidum & fraudu- lentum, natura respuitur, neque potest vltro modo stabilem sedem in sensu bonæ mētis habere. Quod si tamen existimatis non ita commodè posse Re- gem

gem in improbos vindicare, nisi fuerit aliquo modo & ratione disciplina iuris ciuiliſ institutus, non valdè repugnabo: dum modo illa moderatio conseruetur, quàm in omnibus studijs Regibus maximè retinendam censeo; in hac arte præsertim, in qua plerumque cernimus, nimium illius studium esse pestiferum. Qui enim mediocriter eruditi sunt, non tantum habent artificij, vt legum simplicitatem varie flectant, & huc & illuc ad libidinem suam cõtorqueant. at qui magnos in hac disciplina progressus habent, hoc sunt artificio summo consecuti, vt quidquid velint, legibus omnibus decretum esse disputent; & in quamcunque partem se conferunt, pro se iura omnia facere defendant. Vnde colligitur nimium iuris ciuiliſ studium, esse fallax, & litigiosum, & infestum, & ipsius iuris & æquabilitatis inimicum. & re vera iuris & æquitatis ratio, sic est communibus sensibus infixæ; vt nemo sit (dum modo aliquid valeat ingenio, & mentem cupiditate cæcatam non habeat) qui nõ mediocri disciplina adiutus, facillimè possit quid iustum & æquum sit, mente & cogitatione percipere. Qui igitur totam ætatem in iuris studio cõterunt, non tantam operam in eo posuissent, si bonum & æquum per se in iuris rebus explanatione inspectarent: quod quidem in promptu est, & facile cognitione comprehenditur; sed id agunt & moliuntur,

vt rebus clarissimis tenebras offundant, vt ipsi in maiore honore sint, si visi fuerint in arte difficilima versari: & facilius possint ostentatione disciplinae subnixi, hominibus imperitis illudere, & ad emolumentum & quaestum omnia iura reuocare. Itaque ea quae posita, & firme constituta erant, cum lubet reuellunt; quae vero erant sublata, reponunt; quae contextuerant, retexunt; & vim rebus optimè cogitatis & sancitis intendunt, inuertunt, & immutāt, fraudes & insidias cōcinnant; atque nimia plerumque subtilitate perficiunt, vt quod iustum & pium est, iniustum & nefarium esse videatur; & quod nefarium & impium est, debitum & pium officium existimetur. Vnde concludi potest, quidquid est in studio iuris ciuili acutum, & subtile nimis, variisque difficultatibus implicitum; esse fraudulentum, & perniciosum, & ad hominum vitam peruertendam, improborum acumine comparatum: & ea de causa à Regum disciplina & institutione maxime distandum. illa autem mediocris iuris cognitio quae Regibus utilis est, facile ex negotiorum incidentium multitudine, & ex doctorum hominum usu atque sermocinatione comparatur. Non est igitur opus, vt Rex disciplinam istam ex libris hauiat, sed eorum mentem, qui in illa re tam laude versati diligenter inquirat: eamque sententiam magis comprobet, quae non tam subtilis est, quam aequitate

de testam
dam

æquitate nixa, & legi sempiternæ, quam animis in-
 cisam gerimus, accõmodata; nec enim Regis offi-
 cium est, iudicijs præesse, sed iudicibus qui leges ve-
 nales habet, pœnas quas meretur imponere: quòd
 quidem non magnam iuris cognitionem, sed mag-
 num animum, & vigilantem, & studio publicæ uti-
 litatis incensum requirit. Nec illud quidem præ-
 tereundum esse videtur, quod dixisti, Regem esse
 debere veritatis obseruantissimum. Fateor equidẽ
 facinus esse, plerumq; mentiri, fidem datam fallere,
 & in conditione atq; pacto non manere. sed inci-
 dunt sæpè tempora, in quibus non possis stare pro-
 missis, sine magno Reip. detrimento. tunc igitur,
 Rex aut Reip. curam abijciat opus est; aut multa
 subdole atq; versute moliatur. Scitũ est enim illud
 Lyfandri dictũ, cum illi quidã exprobarer nimiam in-
 gerẽda Rep. calliditatẽ, diceretq; minimẽ cõuenire
 illis qui essent Herculis satu procreati mentiri: imò
 sanẽ, inquit, ille ridens, nam Hercules ipse hoc pri-
 mus excogitauit, vt quoniam leonis pelle totum
 corpus tegere non pòterat, vulpis pellem assueret.
 Hoc autem ille non modò dixit, sed etiam præ se
 tulit; neque quidquam genere suo indignum exi-
 stimauit, quòd ad augendam Remp. pertineret. ~~Et
 postea peruenit ad eandem sententiam, quod non tam
 rectè sapienter, quàm illi videtur.~~
 quanquam multi Reges id non tam patriæ amore,

quàm suæ dominationis augendæ causa faciunt: & tamen mentiendo, non solum nullam infamiam suscipiunt: verùm etiam simul cum virtutis & industriæ fama, ingenij atque prudentiæ laudem cõsequuntur. illi verò qui ne fidem fallant, imperium augere nolunt, vt stulti, & nimis simplices irridentur. Infinitum esset si vellem recensere Principes, hominum eruditorum monumentis celebratos; qui multò plures nationes dolis & fraudibus, quàm aperto Marte sub imperium subiunxerunt. vt enim quisq; eorum maximè ingenium ad malitiã acuebat; & sine vllò respectu ad fidem, id tantum quod sibi vtile futurum esset, acutissime prouidebat; ita maximas opes sibi, cum amplitudine nominis & gloriæ comparabat. Sed quid est opus nimis antiqua referre? Repetat animo qui volet, quòt bella nostra memoria inter Christianos Principes mota sint; quoties inducię factę, aut pacis fœdera sancita. At quandiu fœdera valuerunt? tantisper certè, dũ fœderis religionem vtilitatis ratio confirmauit. at vbi primùm aliqua ratio vtilitatis, cui pax impedimento fuisset, obuersabatur; omnem repente cõjunctionem species vtilitatis oblata dirimebat. Nõ loquor de fide Punica, non de Turcarum perfidia, non de Tyrannorum inhumanitate: quod vllò imperium est, fundatũ scelere, nixum mendacio, fraude atq; periurio stabilitũ. de Principibus Christianis loquor,

loquor, & de ijs Principibus, quorum nomē haud est aliqua impietatis infamia maculatum. Si enim videritis quo iure multi ex illis, in alienas vrbes inuaserint; qua mente fœdera violauerint; quo impetu contrā interpositā fidem armis in alienas opes inuecti sint; intelligetis planē Regem omnē, fidei religionem, vna vtilitate metiri. & tamē in ore hominum sunt, & eorum nomē per omnes regiones, cum omnium admiratione peruagatur. quod tamen minimē probo, neque mens mea, cum multitudinis amentis opinione consentit. Illud tamen dico, eos Principes, qui cūm Reip. salus postulaerit, fidem datam neglexerint, summis esse laudibus efferendos. si enim propriæ vtilitatis ratio facit, vt fides sine dedecore à Regibus violetur; quid eueniet, cūm patriæ salus atque dignitas eos ad fidem frangendam impulerit? Quamquàm ij, qui ea gratia fidem non seruant, vt patriæ suæ consulant, non fidem produnt, sed inuiolatam conseruant: magis enim fidem patriæ obligatam habent, quàm illis ipsi cum quibus fœdera percusserunt. is igitur qui cum patriæ peste, atque pernicie fidem seruandam putat, multò maius in se perfidiæ crimen admittit, quàm si fidem omnibus fœderibus obligatam violaret. perfidus namque is maximè putandus est, qui Reip. sibi commissæ salutem negligit; negligit porrò salutem Reip. qui fidem tuetur, cūm illam

fidei constantiam patriæ perniciosam fore videt. Ut igitur medici, quibus nihil est aliud propositum, quam ægroti salus, sæpè metiuntur, ut leuent ægritudine eos, quos sanare cupiunt: sic etiam Principes quibus patriæ salus incumbit, mentiri interdum debent, ut patriæ saluti prospiciant. Quemadmodum igitur de religione diximus, ita censeo de veritatis, atque fidei studio dicendum; esse modum illum Principibus in studio veritatis adhibendum, ne dum fidei gloriam quærunt, nomen prudentiæ atque sanitatis amittant. Illud igitur (Nihil nimis) quod vitam omnem continet, est etiam in fidei cōseruatione retinendum: ne videlicet dum fidem alienis seruiamus, fidem datam ijs, qui in nostra tutela atque præsidio latent, nefarie violemus. Ut autem omnia breui comprehendam, ita Regem venationibus oblectari volo, ut nō ferus & agrestis euadat: ita armorum studio teneri, ut non proximè ad naturam gladiatoris accedat: ita literis operam dare, ut non otio atque desidiam læguescat: ita religionem colere, ut superstitione minimè conflictetur: ita iuris civilis cognitionem capere, ut à iuris consultorū fraudibus vehementer abhorreat: ita fidem cōseruare, ut cum id communis utilitas flagitauerit, fidem violare non dubitet: & in omni deniq; vitæ officio, illam mediocritatē tenere, in qua quidem omnē regni sapienter administrandi rationem collocandam

locandam arbitror. Itaque is meo quidem iudicio erit Princeps omni laude cumulatus: qui in omnibus studijs, & cogitationibus suis, & in omnibus officijs, in omnibus deniq; Reip. partibus administrandis, modum & ordinem tuetur, nec vnquam à rationis moderatione recedit. Cùm igitur multa Tauora noster, de Regis institutione præclara dixerit; id sanè sum admiratus illū omisiſſe, quo omnis regia disciplina continetur. Hæc cum Menesius perorasset, sum sanè conturbatus, quòd erat mihi simul & Tauora refellendus, & Menesij etiam tam diligens, & tam accurata oratio disputatione refutanda. Sed cùm Solis ardor nos iam vt inde abiremus admoneret, & Georgius Bethlehemicus vir, & literis, & religione insigni præditus, & mecum amore non mediocri coniunctus, ad prandium vocaret; factum est vt Tauora atq; Menesius in villã Emanuelis Portugalensis, cum Francisco Portugalensi discederent: ego verò in religiosorum triclinium cum Georgio me conferrem, ab illis tamen postulavi, vt post meridiem in eundem locum cõueniremus, vt possem refrigerato iam Solis ardore, liberius ad omnia quibus in me fuerant inuecti respondere.

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,

LIBER

SECVNDVS.

ODEM igitur die post meridiem, ut fuerat inter nos constitutum, in eundem locum venimus, atque postquam confedimus, ego sic sermonem ad quem iam paratus veniebam institui. Non possum satis statuere, an maiorem ex orationis vestrae elegantia voluptatem acceperim; an ex necessitate quae mihi imposita est respondendi, molestiam. Elegantia enim & copia tanta fuit, quantam in hominibus nostris inesse, nunquam suspicari potuissem; necessitas autem quae me premit, ea est, ut nisi vestrae expectationi satisfecero, sit mihi infantiae dedecus subeundum: in tali praesertim causa, in qua non sit mihi solum pro mea existimatione dimicandum; sed patrocinium etiam Philosophiae suscipiendum, ne vlllo modo à Regis familiaritate repellatur, & à regni finibus exterminetur. Et quoniam non omnia quae dixistis mihi refutanda puto, multa namque sanè prudenter attulistis, quae multa Regiae virtutis ornamenta continent: ijs tantum quae Regiae am-
plitu-

plitudini obstare videntur, repugnare contendam. sed vt id commodius fieri possit, principio altius repetito, sermonem exordiar. Primum igitur querendum est, sit ne aliqua disciplina, qua institui, & informari debeat, is, ad quem omnis Reip. moderandæ potestas deferenda est; an nulla omnino sit. si nullã esse dixeritis, vehementer admirabor. quid enim magis absurdum est, quàm cum ne faber quidem vllus esse possit, nisi prius multam operam det artifici, qui artificio illo præcellat; existimare, solũ Regis officium, sine vlla ratione atque disciplina constare? Num Regis munus est ludus quidam, ad quem sunt Principes sine vlla doctrina perducendi? an illud potius quo nullum aut grauius, aut amplius excogitari potest? quid, quòd ne in ludo quidem poterit aliquis concinne, & eleganter sine aliqua disciplinæ ratione vésari? nec enim pila ludere, neque choros ducere, neque personam agere, neque ludicrum aliquod munus exercere qui quã venustè potest, nisi id multò ante didicerit, atque meditatus sit. Ita ne vero: ludos spectare non possumus, nisi fiant ab hominibus ludendi artificio peritissimis: Reip. verò totius tuendæ curam, homini totius artis ignaro, & imperito cõmittemus? Et eum qui sine musicæ disciplina psallere studet, vt hominem insanum explodendum & eijciendum censemus: eum autem qui sine aliqua doctrina id

sibi

sibi sumit, vt populos imperio contineat, & Remp. ab omni calamitate tutam conseruet, tolerandum existimabimus? Et cum ne Regi quidem in aula regia inter familiares, atque domesticos diebus festis vt fit, saltandi gratia è solio surgere liceat, nisi ad illud saltationis genus, multis ante diebus fuerit eruditus: imperium administrandum, & vniuersæ Reip. pondus sustédum, illi sine vlllo metu permitimus, qui nõ diu fuerit in hac tanta, atq; tam difficili arte versatus? Quid tãdem quæso periculi est, si Rex saltet parum decore? Risum certè faciet. Rectè sanè id ne accidat præcauetur, nihil est enim in Rege ferendum, ne in ludo quidem, quòd non aptum atq; decorum sit. at si Rempu. parum aptè atque decenter administrauerit, hostibus quidem risum mouebit: suis verò vniuersæq; Reipu. perniciem, & interitum cū multis lacrymis importabit. Quid igitur minus conuenit, quàm in re ludicra, quàm certè ignorare minimo cum periculo licet, cauere diligentissime, ne Rex extra numerum pedem moueat: in re autem maxima & amplissima, in qua sine totius Reip. periculo peccare nõ licet, non maximam diligentiam adhibere, ne quid Rex contrà præscriptionem rectæ rationis efficiat? Cùm enim omnis stultitia periculosa sit, tum Regis amētia nõ vni tantū homini, neq; paucis; sed toto regno periculū extremi dedecoris, & euersionis intendit.

& quamuis nullum aliud periculum impenderet, nisi illud, quod est in imperij contemptu, atq; negligentia constitutum: id tantum est, vt totam Remp. euertat. Nulla enim Resp. nulla multitudo, neque domus quidem vlla, sine Imperio constare potest. vbi igitur Imperium negligitur, necesse profecto est, vt omnes opes Reip. dilabantur. At sic est in more positum, vt quemadmodum in morbo medicis peritis libentissime paremus, imperitorum autem iussa contemnimus: sic in Reip. illius moderatoris imperio, quem quid nobis expediat acute perspicere iudicamus, libenter obtemperemus, Principis autem stulti precepta negligamus. nec enim quidquam minus ferendum arbitramur, quam eorum qui rerum potantur insaniam; metu igitur interdum coacti, non iudicio rationis impulsimur imperata conficimus: nihil autem quod metu atq; minis expressum est, poterit esse diuturnum. Cum igitur id euenerit, vt neq; Rex, quid optimum factu sit, propter amentiam explicare possit: neque subditi id quod ille decernit Reip. expedire putent: consequens est, vt imperium illius contemnatur, & omnis Resp. perturbetur; nihil est igitur omnibus Rebusp. magis infestum, quam Regis amentia. Nunquam ne legistis apud poetas, quantum inflammationem terris attulerit Phaethon Solis filius, cum a patre impetrauit, vt vicem illius vno saltem die lucem terris diffunderet? non igitur solum

solum vt perhibent, omnes terras, & flumina, &
 fontes flammis exussit; sed ipse tandem fulminis
 incendio conflagrauit. Non autē existimetis fuisse
 hanc fabulam ab hominibus summo ingenio &
 eruditione præditis temerè confictam: hoc enim
 significare voluerunt, rerum omnium interitum
 fore, cum potestas regendi atque moderandi im-
 moderatis hominibus, & huius tam preclaræ artis
 ignaris concessa fuerit. qui enim se ipsum regere
 nescit, quomodo populum vniuersum reget? qui
 nullum modum in vita seruat, quo tandem modo
 multitudinem cõtinebit? qui ius atque leges igno-
 rat, quo iure Remp. vniuersam deuinciet? qui de-
 nique tenebris oppletus est, quo pacto lucem ciui-
 bus suis afferet? Reliquum igitur est, vt cum in
 regiam sedem, tanquam in currum Solis ascēderit,
 vt Remp. vniuersam regio lumine collustret, non
 solum tenebras minimè dispellat: sed etiam sibi &
 Reip. tenebras offundat, & pestem & exitium ma-
 chinetur. Et quam nam aliam esse causam putatis,
 cur in tam multis ætatibus, tam pauci Reges exti-
 terint Regis nomine digni; nisi quia difficilimum
 est, Regem sapientem inuenire? Cùm id autem di-
 uinitus alicui nationi concessum fuerit, vt Regem
 sapientem habeat: & ipse Rex amplissimum ex mo-
 deratione sua, virtutis & sapiētiae suæ fructum per-
 cipiet, & populus vniuersus omnibus bonis, illius
 opera

opera atque benignitate circumfluet. Secus autem cum Rex insipiens est, multa temerè statuit: multa negligenter atque dissolute gerit, multa furenter administrat, multis in locis vel Remp. sine causa in extremum discrimen salutis inducit: vel immemor laudis & dignitatis, dum nimis otio consulit, cum interitu dignitatis & otium, & omnes opes amittit. nec enim tenet ullam rationem vel pacis seruandæ, vel belli gerendi: sed quocunque eum furor impellit, eo se confert, & quorsum ea quæ molitur & efficit euasura sunt, minimè reformidat. Sed multa fortassè verba in hac parte cõfirmanda feci. nec enim negari potest, esse disciplinam aliquam, qua futuri Reges instrui debeant, antequam ad Rempu. tractandam accedant. Restat igitur vt videamus quænam tandem illa disciplina sit. Eanè, quæ in Regum filijs educandis increbuit? Si eam probatis, aliam nõ requiramus. Vultis igitur inspiciamus à capite, quomodo Regum filij nutriantur, aut quibus disciplinis informentur, vt tandem ad summam amplitudinem Regiæ maiestatis aspirèt? Tuo id quidem arbitrato, inquit, T. nec enim tibi præfinimus, quo minus oratio tua libere vagetur. Rectè inquã, facitis; hærebit enim oratio si certis legibus fuerit astricta; repetamus igitur animis quomodo Principes educentur, vt ex ea educatione diligenter notata & animaduersa, scientiam si possumus institutionis

tutionis Regiæ faciamus. sed antequã in eam ora-
 tionem ingrediamur, pauca quædã, de hominũ na-
 tura atq; vita communi dicẽda sunt. Omnis homo
 in vita instituenda aut rationẽ sequitur, aut cupidi-
 tatem. Ratio est naturæ lex animis incisa, à turpitu-
 dine & exitio deterrens, & honesta atque salutaria
 præscribẽs. Cupiditas est appetitus vehemẽs ratio-
 ne vacuus, ad flagitiũ atq; perniciem furibundẽ so-
 licitans. Hæc autẽ cum sit multiplex, & varia, & sibi
 dissimilis, & infinita: omnes tamen illius motus, ad
 duo capita reuocari possunt, quorũ vnũ est Ira, al-
 terum autem Libido. Ira quidẽ est acris animi vis,
 specie dedecoris & cõtumeliæ vehemẽtius ad vindi-
 ctam cõcitata. Libido verò est cupiditas immode-
 rata corporeæ voluptatis, & earũ rerũ, quæ ad eam
 voluptatẽ cõferũtur. In Ira igitur nõ solũ vlciscendi
 libido, verũmetiã quòd est consequens, immode-
 rata laudis appetitio continetur. Qui enim contu-
 melia offenditur, necesse profectò est, vt cupiditate
 laudis teneatur. Libido autẽ continet in se fraudis,
 & auaritiæ principiũ, flagitiorumq; omnium semi-
 narium. Vtraq; autem vis, tam ea quæ studio ho-
 noris & dignitatis animum sollicitat, quàm quæ cu-
 piditate voluptatis inflãmat, rationi subiecta est,
 secundum naturam: & tamen contrã naturam in
 animo sæpè dominatur. Rationi enim quæ natura
 principatum tenet, hoc munus assignatum est: vt

iram atque libidinem, & omnes motus qui ex illis oriuntur, in potestate contineat. Contra verò cupiditates vehementius incitatae se inferunt, & intrudunt; rationemque ad se omnibus modis pellicere contendunt, illique tandem persuadent, non posse eam officio suo fungi, beatamque vitae statum adipisci, nisi illis fuerit obsecuta. Hinc colligi potest quod sit adulationis initium, atque fundamentum. Dum enim hinc honoris ambitio animum stimulat, & inde voluptatis effrenata libido eundem inflamat, & utraque pars in eo pugnat, ut rationi aduleatur, operamque suam ostendat; atque pollicetur se effecturam, ut animus affluat bonis omnibus, quae necessaria sunt ad vitam in summa iucunditate traducendam: fit tandem, ut ratio dum ancillis nequissimis auscultat, de statu suo concidat, & illarum dominatu turpiter opprimatur. Sed de adulandi ratione & artificio postea differemus: nunc verò institutum persequamur. Cum igitur ratio, non refrenat cupiditatem, neque motus animi regit, sed cupiditatis immoderationi succumbit: fit, ut omnes homines in quibus cupiditas omni vinculo soluta dominatur, omni se flagitio contaminent; ita tamen ut alij, alijs vitijs magis affines sint. Quidam enim qui clariori indole praediti sunt, honoris & dignitatis ambitione vehementius efferuntur, & illius gratia scelera infinita plerumque suscipiunt.

Quidam verò qui magis ad quadrupedum naturã
 accedunt; voluptatis, aut pecuniæ cupiditate fu-
 rentius incitantur; & illius causa similiter fraudes,
 & insidias, & innumerabilia flagitia moliuntur. Ex
 his quæ dicta sunt, concludi potest, triplex genus
 hominũ in vita reperiri: alij namq; homines qui-
 quidem sunt paucissimi, omnia officia vitæ ad re-
 ctam rationem dirigunt: alij deinde ambitione præ-
 cipites, ad inanis gloriæ studium rapiuntur; alij po-
 stremò in omni genere sordium impurissimè volu-
 tantur. Hæc cum ita sint, quæro à vobis, quem Re-
 gem habere velitis: eumne, qui totus sit in libidi-
 nis impurissimæ dominatu? qui die Solẽ non aspi-
 ciat? qui noctes in nequitia consumat? qui opes,
 & honores, virtuti & industriæ debitos, ad libidinũ
 ministros deferat? qui vt omnia hominibus impro-
 bissimis condonare possit, subditos spoliet, domos
 exhauriat, prouincias nudas & inanes relinquat?
 qui denique Sardanapali vice laudem & gloriam
 contēnat, omnẽq; beatæ vitæ rationem in luxuria
 immēsa cōstituat? Deus, inquit, Portugal. auartat.
 Quem nam igitur? inquam. Illum qui infinita do-
 minandi cupiditate flagrans insaniat? qui nullam
 fœderis religionem, quàm suæ ambitioni obstare
 perspexerit, obseruandam putet? qui bella iniusta,
 & sibi atque suis plerumq; pernicioosa suscipiat? qui
 populos sibi subditos; partim intolerabilia tributa
 impe-

imperando; partim omnes immodico labore fatigando conficiat? qui postremò popularis gloriæ causa, quoties illi in mentem venerit, Remp. vniuersam in extremum discrimen salutis adducat? Ne illum quidem, inquit M. Restat igitur (inquam) vt illum Regem optetis, qui non solum libidinem coerceat, & voluptates noxias aspernetur; verum etiam studium gloriæ ratione temperet, & iram singulari moderatione cohibeat, neq; animum suū vilo motu de statu conuelli, aut mentem tenebris obscurari patiatur. is enim solus est, qui non temeritatem & amentiam; sed optimam viuendi rationem sequetur; & pacis atque belli tempora moderabitur; & Remp. præclare cōstituet. Si suffragijs, inquit, M. res agitur, dubium non est, quin hunc potissimùm Regē creaturi simus. Non igitur (inquam) eos qui vel ira sine ratione commouentur, nec eos qui libidini penitus addicuntur: sed illos, qui oīa ratione moderantur, dignos existimatis, qui Reip. præsent. Nos verò, inquit, T. Rursus, inquā, à vobis interrogo, in qua tandē re alia sapientiā sitā arbitremini? Quòd vt rectius statuatis, fingite nunc animis duos homines, quorū vnus omnibus artium maximarū disciplinis instructissimus sit, & in dicēdo admirabilis: isq; tamen nullū sani hominis officium sequatur; sed rem suā familiarē dissipari sinat, omnibusq; suis infestus sit, & manus etiam sibi af-

ferat:

ferat: alter verò qui ne legere quidem sciat, & si placet, sit etiã infantissimus; & tamen rem suam benegerat, familiãq; suã vigilãter prospiciat, neq; quidquã in vita cõtra officiũ & rationẽ faciat: vter istorũ vobis videtur esse sapiẽtior? Adhuc tu multorũ causam agis, inquit, T. is certẽ qui suum officiũ facit, quãuis nullas literas attigerit. Esto sanẽ inquã, nec enim id nũc ago, vt ostendã in literis sapiẽtiã consistere: sed vt demonstrẽ omnẽ sapiẽtiã vim, esse, in optima ratione collocandã. itaq; oẽs qui literis student, & vitijs cooperti sunt, non sapientes; sed insani sunt. Furiosi enim, & insani hominis est, sibi nocere quã plurimũ; nemo autem sibi peius nocet, quã is, qui potissimã sui partem lædit, & vulnerat. sed omnes intemperantes, & flagitiosi mentem (quã est potissima hominis pars) maximẽ lædũt, grauisimumq; animis suis vulnus inurũt: omnes igitur intemperantes sunt amentes & furiosi, quãuis sint omni doctrina perpoliti. Si igitur sine literis, sine doctrina, sine aliquo eiusmodi adiumento potestis efficere, vt Rex secundũ optimã rationem vitã instituat, nihil moror literas; satis enim sapiẽs erit, qui optime rationi, hoc est, legi naturæ paruerit. Nec enim id laboro, vt is ingeniũ ostentet, & argumenta vibret, & arcana naturæ patefaciat, & dicendi etiam rationẽ summo studio cõsectetur: sed vt prudens atque benẽ moratus sit, rationemq; habeat,

beat, nullis tenebris infuscatam; sed puram, acrem,
 & vigentem, omnibusq; virtutum opibus egregiè
 cultam. Sic igitur se comparet, vt nunquam cedat
 libidini, nunquam amore flagitioso capiatur, nun-
 quam odio, aut inuidia, aut aliqua eiusmodi per-
 turbatione ita cōcitetur: vt à recta ratione discedat,
 & oēs curas, & cogitationes in publicā salutem cō-
 ferat, & fatebor illū literis nō indigere. In eo enim
 statu summi philosophi, sapientiā sitam esse decer-
 nunt, in quo volūtas cum mente cōsentit, nec vllō
 pacto imperium & ductum rationis aspernatur: ad
 illudq; tantū bonū parandum atq; fruendū eni-
 titur, quod mens ipsa nullis tenebris impedita ex-
 petendum esse iudicat. Efficite igitur si potestis, ne
 vnquam Regis animus à recta ratione (quæ lex di-
 uina putāda est) vllō modo dissentiat: & ita facilè
 concedā illū sine literarum adminiculis, & sine vllō
 adiuuēto doctrinæ, sapientiā cōsequi posse. sed nō
 ita facilè negotiū est, cōpressam tenēre libidinem,
 voluptates aspernari, dolorem contemnere, auram
 popularem despiciere: vt non multa ad animi statū
 fulciendum præsidia requirenda sint. tanta enim
 est cupiditatis violentia, tantisq; dolis & machinis
 rationē oppugnat; vt paucissimi sint, qui immani-
 tati atque fraudibus illius obstant. Multis igitur
 opibus fulciendus est animus ne ruat; & ratio cō-
 trà oēs cupiditatis impetus, firmis præsijs mu-
 nienda;

niēda; & quo magis homines florent opibus, magisque legibus omnibus propter potentiam soluti sunt; eò plura, atque firmiora subsidia adhibenda sunt. Alios enim homines primùm continet in officio, rei familiaris angustia: deinde parentum diligentia, verberumq; formido: deinde postquam sunt adulti legum atque iudiciorum metus. Et tamen neque tam multis vinculis alligata cupiditas, impediri potest quo minus illis perfractis erumpat, & tetra facinora moliatur. si igitur tantas vires habet cupiditas, vt neq; tantis vinculis impedita cōtineri valeat, quid existimatis futurū cū nihil omnino illam constrinxerit? Sit igitur puer aliquis claro loco natus, in magnis opibus educatus, in summis delicijs enutritus, adeò carus atque periucundus parentibus, vt nullam ei molestiam exhiberi patiantur. sileant minæ, remoueantur virgæ, pellātur formidines, nihil denique audiat bellus ille, & affluēs omni venustate puer, nisi festiuitates, atque blanditias. in quotidiano autem victu caueatur diligentissimè, ne alatur illis cibis, quibus reliqui pueri, qui non sunt ita beati, nutriuntur: sed dapes illi exquisitissimæ atque dulcissimæ comparentur; vestium autem nitor, & omnis corporis cultus ita excellat, vt efferat illius animum, & superbum, & arrogantem efficiat. sic autem sit institutus; vt neq; corpus labore vlllo firmetur, nec animus disciplina

na vlla colatur: sed in rebus omnibus pater illi indulgeat, mater blandiatur, familiares adulentur, & omnes denique qui eum iure aliquo necessitudinis attigerint, sint adiutores insanix, inserantq; in illius animo falsas opiniones veritati contrarias. In puero qui ad huc modum fuerit enutritus, fieri ne potest, ut vestigiū aliquod bonæ indolis appareat? Credibile non est. Quid cum ad pubertatem pervenerit, multosq; sibi æquales aggregaverit, & ad studium suum complures adultores adiunxerit? quid cum adultam illam cupiditatem, quæ satiari nulla ratione potest, explere & satiare concupierit? quid cum omnes patris opes in eum usum domi reconditas existimaverit, ut eas ipse per summum flagitium effundat? Nullum enim tantum malum cogitari potest, quod non ab immoderata libidine illius oriatur; bonorum enim cōsilia respuet, monitoribus erit infestus, leges & patria instituta contemnet, erit illi semper nomen virtutis inuisum, patrem denique extinctum cupiet: ut multo liberius possit, postquam fuerit in patrimonij possessione constitutus, per omnia libidinum genera vagari. quidquid enim cupiditatibus suis obstare perspiciet, acerbo odio prosequetur. Cernitis iam aīo, quantis periculis vita florens exposita sit, si nō fuerit rectis disciplinis astricta? Difficilimum enim est, animum nobilitate tumentem, otio lasciuien-

tem, iuuenta & temeritate præcipitem, adulatorum sermonibus inflatum, & flagitiorum licentiam consequutum: ab insolentia, ad modestiam reuocare, & à vitiorum colluione, ad virtutis studium traducere. quò autem opes maiores sunt, eò maius periculum animis comparatur: & idcirco plura, & firmiora præsidia, contra libidinis immanitatem constituenda sunt. Quid igitur est de Regum filijs existimandum? Nec enim genus vllum clarius est; nec opes vllæ maiores sunt; nec alibi maior adulatorum copia reperitur; nec vllquam insidiæ capitaliores intenduntur; nec alij hominum generi maior flagitiorum licentia, & impunitas omnium fermè consensu tribuitur; nec ab aliquo alio cū maiore Reip. pernicie peccatur. multo igitur maioribus præsidijs fulciendi sunt, ne sibi, & suis pestem, & exitium cupiditatis intemperantia moliantur. quo enim locus in quo versantur, est magis in altum propositus: eò erit eorum casus & ruina calamitosior, multoq; plures erunt illis euersis oppressi. Multo igitur diligentius instituendi sunt, & multo clarioribus disciplinis erudiendi, firmioribusq; opibus fulciendi, ne de statu conuellantur. Opera etiam danda est, vt cū lacte nutricis si fieri potest, regie virtutis disciplinam hauriant. In primis autem providendum est, vt corpus sanum atque benè valens sit, & animo simul, & valetudine integer, & robore

firmus

firmis existat. sanitatem in corpore, ut iam ante dixi efficit victus moderatio, & exercitatio: animi veró sanitas & robur, virtutis institutione, & honestatis disciplina cōtinetur. Illud etiam est animadvertendum, quòd quemadmodum temperantia in victu, & corporis exercitatio non solum sanitatem tuetur, atq; vires auget: sed etiam pulchritudini cōservandæ utilis est, nec enim patitur corpus aut macie confici, aut crassitie deformari, aut desidia pallefcere: ita virtutis disciplina non solum sanitate atque robore cōfirmat animum: verum etiam illum splendido cultu decoris atque dignitatis illustrat. Præterea, nemo prudens rerum æstimator, dubitare potest, quin omnibus qui viri magni futuri sunt, duæ virtutes sint à primis annis, quantum illa prima ætas ferre potest, summo studio comparandæ; ita ut ludi etiam pueriles ad eas conferendi sint. Quæ nam inquires, illæ sunt? Animi magnitudo, atque moderatio. qui enim molli & imbecillo animo est, nullum vnquam in vita viro dignum opus efficiet; qui rursus in omnibus rebus immoderate se gerit, nullam sanitatis partem in vita retinebit. & harum quidem duarum virtutum eiusmodi ratio est, ut alterutra, sine alterius ope imbecilla sit. Magnitudo enim animi sine modestia, immanitas quædam est potiùs, quàm virtus appellanda; rursus modestia, si non fuerit cum

animi

animi quodam robore & magnitudine cōsociata,
 ignauia potiùs & segnitie, quàm téperantia nomi-
 nari debet. deinde cùm hostes sint acri animo repel-
 lendi, ciues verò humanissimè cōplectendi, atque
 cōseruandi; & omnes belli, atq; pacis artes eò con-
 ferantur; vt hostes metu se cōtineant, ciues verò in-
 ter se mutua beneuolentia deuincti sint; vtrūq; ne-
 cessariū est, vt ciues & acres & moderati sint. acres
 quidē, vt in bello hostes virtute cōprimant; mode-
 rati verò, vt in pace humanitatē retineāt; & animi
 turgentis elationē insito pudore coerceant. Ad has
 autem duas virtutes acquirendas, nihil est vtilius
 corporis exercitatione, & assidua optimarum artium
 commentatione. Exercitatio enim non solum red-
 dit corpus firmū, atq; robustum: sed animū etiam
 impigrum & audacem, & ad studiū bellicæ gloriæ
 concitatū; bonarum verò artium discipline pudor-
 em ingenerāt, & ad omnia officia modestiæ & hu-
 manitatis erudiunt. Hoc autem impulit Solonem,
 vt cogeret legibus Athenienses, vt filios suos pa-
 læstra, & literis, & musica diligenter instituendos
 curarent. vidit enim vir Græciæ sapientissimus, esse
 ciuibus suis & vires corporis, & animi comparan-
 das, & humanitatē atq; moderationem cōseruan-
 dam: aliter enim fieri nō posse, vt libertatem, & re-
 liquas opes diu tuerentur. omnia siquidem bona,
 vel ignauia & mollitia deseruntur; vel temeritate
 &

& audaciã peruertuntur. Vt igitur ciues suos fortes efficeret, palæstram instituit: vt autem ad humanitatem instrueret, literis & musica mitigandos existimauit. Hoc autem Lycurgus Lacedæmone, non admodũ dissimili ratione consecutus est. nam cum nusquam alibi maius studiũ in corporibus, & animis corroborandis extiterit: tũ in nulla vnquam Rep. magis laus mirifici cuiusdam pudoris enituit. Mira sunt quæ Xenophon de Spartanæ iuuentutis modestia, & honestate commemorat. sic enim ait adolescentes institutos fuisse, vt nullus inambulãs oculos attolleret, aut faciem versaret, vt hũc & illũc intueretur, aut aliquod signum inconstantix præberet: sed ea tantum quæ ante pedes erant posita modeste conspiceret. ne manus quidem quas inducta veste contegebant, apertas ostendere licebat. omnibus autem senibus loco cedebãt, & eos quasi parentes verebantur. nullum autem verbum petulans, & obscænum illis excidebat, nec in choreis, & cantibus aliquod lasciuum, & molle carmen vsurpabant. Sic erant deniq; Lycurgi legibus instituti, vt insignem pudorem & verecundiam, cum insigni virtute coniungerent. Quid hũc iuuetutis Romanę pudorem, & modestiam oratione commemorem? Ex qua quidem colligi potest, non magis fuisse Romanos olim omnia vincendi cupiditate incensos, quã legibus, atque moribus in studium modestię,

destiæ, atq; moderationis incitatos. Nec hi solum,
 sed omnes qui sapienter Resp. condiderunt, ad has
 duas virtutes tanquam ad firmissima Reipu. fun-
 damenta, leges & instituta omnia conferebant. in-
 telligebant enim nullam Rempu. saluam & orna-
 tam esse posse; sine animi magnitudine, & sine pu-
 doris, & modestiæ concinnitate. Quod si hæ duæ
 virtutes, ita necessariæ sunt omnibus ingenuis ho-
 minibus, vt sine illis nulla laus nobilitatis extare
 possit: multò certè magis Regibus necessariæ sunt,
 quo status eorum est altior, & illustrior, & ad plu-
 res eorum calamitas (quæ tam ex animi imbecilli-
 tate & ignauia, quàm ex temeritate & arrogantia
 redundat) necessario peruadit. Est igitur necesse vt
 sic educètur Regū filij, vt fortissimi simul atq; mo-
 destissimi disciplina fiant; aliter enim oïa corruēt,
 atq; funditus interibunt. Hæc cum ita sint, vt eò tã-
 dem lógo interuallo reuertamur, vndè deflexit ora-
 tio; cõsequēs est, vt videamus num ex ea disciplina,
 qua Regum filij aliquot in locis erudiuntur, pos-
 sint hæ duæ virtutes efflorescere. ad eam igitur ani-
 mum referamus, & tentemus an ex ea possimus ali-
 quid præclarū dicere. Vos igitur hortor & admo-
 neo, vt me de tantis rebus dicere instituentē attētē
 atq; benignè audiatis. idem enim mihi censeo fa-
 ciēdum, quod magni olim oratores factitabāt, cum
 in media oratione occurrebat aliquid cõsideratio-
ne

ne dignissimum. Atq; haud scio an sit mihi poëtarum more Musarum auxilium implorandū: institutio enim tam excellēs, atq; præclara, nō potest vllō modo sine afflatu quodam illarum explicari. Hic postquam arrisere, sic institutum sermonem contexui. Vt igitur hic ordiamur, cū in his duabus virtutibus nempe fortitudine atque modestia, totum dignitatis Regiæ fundamētum positum sit: multi ex ijs, qui Regum filios instituunt, primū quidem dant enixè operam, vt illorum corpora, tenera, & imbecilla fiant, assiduisq; morbis obnoxia, & animi desidia lāguescant: deinde verò, vt inaniter efferantur, omnemq; Reip. moderandæ rationē temeritate & amētia perturbēt. Quā ingeniosè verò id assequatur, est operæpretiū animaduvertere. Corpus enim tradunt mulieribus effœminandum, animum verò adulatoribus corrumpendum. Primū igitur cauent ne Regius ille puer Solem aspiciat, neuè aura paulò vehemētiorē pulserur, neuè aliquo labore duretur: sed parietum vmbri occulatur, vt corporis illius teneri, & delicati mollitiē, diutissime conseruent. in cibis autem, non in eo solum omnis earum industria consumitur, vt dapes sint egregia quadam arte conditæ; verū etiam vt nimia ciborum copia Princeps iam in illa tenera ætate saginetur, & quasi pullus anserinus auinario inclusus assiduè comedendo pinguescat. manè igitur instāt

&

& vrgēt vt comedat, & singulis propè horis aliquid
 exquisitissimi cibi in os illius cōgerunt, & quasi id
 tantum muneris & operis habeant; vt Regem im-
 modicis epulis fartum impediānt, ne se loco com-
 mouere possit. ita conatum omnem in hoc vnum
 studium conferunt; vt quoties minus aliquantò
 cibi sumit, quam ipsæ volunt, id indignissime pa-
 tiuntur. adde nunc aromatum varietatem, odorū
 omnium suauitatem, vnguentorum fragrantiam,
 gemmarum splendorem, totius ornatus & cultus
 mollitiem, & reliqua naturæ lenocinia quibus ro-
 busti etiam animi falsa illa dulcedine liquefacti, fa-
 cillimè possint enervari, & à mentis statu cupidita-
 tis impetu detorqueri. Modis igitur omnibus non
 solum mulieres; sed omnes quibus nutriendi Re-
 gis munus assignatum est, id efficiunt, vt corpus il-
 lius torpore & desidia frangatur; & morbis innu-
 merabilibus expositum sit, & vita illius breui tem-
 poris spatio terminetur. nec enim corporis firmi-
 tas, neque bona valetudo, neque vitæ longitudo
 potest in ciborum redundantia, & in mollissimo
 victu, & in omnium laborum fuga consistere. neq;
 solum ea mala, ex ea educatione oriuntur: sed som-
 nus, inertia, lentitudo, quæ quidem tu Tauora li-
 terarum studijs, atque philosophiæ tribui disputa-
 bas; quòd quàm falsum sit postea magis appare-
 bit. Hæc enim vitia nō artes præclaræ, sed corrupti-
 pessima.

stabilis quoq;

+

stabilis

pessima disciplina mores efficiunt; ad virtutis enim
 munus alacriter obeundum, agili & expedito cor-
 pore opus est, non cibis onusto, non desidia langui-
 do, non delicijs emollito; quibus vitijs non solum
 corpus impeditur, sed acies etiam mentis hebescit,
 omnesq; nerui virtutis eliduntur. Videtis ne, quan-
 tam industriam lautæ mulieres, & lepidi quidam
 homines, non multum à muliebri victu, & ratione
 distantes in eo ponant, vt Regem nobis efficiant
 vmbrailem, & delicatum, & imbecillum, valetudi-
 ne infirma præditum, & frequenter in morbos mo-
 lestissimos incidentem? & cum nobis opus sit Re-
 ge sano, atq; benè valente, qui possit facillimè per-
 missum sibi munus corporis, & animi viribus susti-
 nere: illi in eo laborent, vt Regem nō modò ægrū
 & imbecillum reddant, verum etiam timidum &
 ignauum; omnia regia munera fastidiosè recusan-
 tem, & belli pericula fugientem. sic autē parasitis,
 & scurris patet aditus ad illius adolescentiam, qui
 est bonis, & fortibus hominibus interclusus. nec
 enim vllius orationem ad aures admittere potest,
 qui ita nutritus fuit; nisi tantum illius, qui auocet
 à laboribus, & risus captet, & ad futiles, & inanes
 voluptates impellat. Regum igitur corpora ad hūc
 modum curantur: nunc animorum cultum inspi-
 ciamus. Christe sancte quæ monstra prospicio? quæ
 portenta complector animo? quæ pestis & imma-

1070
 nitas in communi vita versatur? Hic T. ridens agē
 inquit. Musæ quas inuocandas esse dicebas, aduē-
 tant: ita enim exurgis, vt facilè appareat, te illarū
 spiritu vehementer inflari; nō enim vsitato more
 loqueris, sed tragice, atque admiratione quadam
 commotus inclamas. Merito inquam, nec enim
 Tygres aut Pantheræ, aut Leones rabide cōcitati,
 tantum mihi terroris iniicerent, quantum hoc
 belluarum genus, quo nullum vnquam in terris
 extitit immanius atque truculentius. Nunquam
 né legistis apud poëtas belluam illam, quam Chi-
 mæerā appellant, ex leone, & capra, & serpēte cō-
 flatā flammam euomentē, & omnia circūquaque
 incendio vastantem, ad quam interimēdam opus
 fuit Bellerophonte armis diuinis armato? Cogi-
 tate vel Chimæram, vel aliud quantumuis dirum
 & infestum monstrum venenum exhalans, & om-
 nes in quos aspectum coniecerit, tabifica lue cōfi-
 ciens, quod vel in terris aliquando visum, vel poë-
 tarum ingenijs cōfictum fuerit, illa omnia mōstra
 longè multumq; superat hęc belluarū immanitas,
 quam animo cogitans perhorresco. Vt autem ad
 illarum similitudinē propius accedā, fingite ani-
 mis Harpyam dapes alijs appositas ore fœdantem,
 & in oculos hominū furenter inuolantē, & adun-
 cis vnguibus omnia rapientem. sit deinde tam pe-
 stifero veneno armata, vt nō solum dente necem
 afferat:

afferat: sed afflatu etiam multos interimat. habeat
 præterea hanc vim, ut in quamcunque partem se
 tulerit, lucē solis impediatur: segetes lætas inficiat,
 fruges & pabula corrumpat, & omnia quæ vel ta-
 ctu impuro, vel spiritu cõtaminato polluerit, im-
 mutet, & pro salutaribus noxia reddat. fit præ-
 terea mōstrum hoc non ratione vacuum; sed cal-
 lidum, acutum, & malitiosum, ad fraudes & insi-
 dias solertissimè machinandas. accedat etiam ad
 maiorem hominum perniciem, quòd nō solū vir-
 ginis faciem habeat, quemadmodū poëtæ Harpyas
 habuisse fingunt; verùm etiam orationis lenitatē,
 & totius corporis habitū, pudorē virgineū fallaci
 specie referentē. neq; vias tantū obsideat, quēad-
 modū Sphinx, quæ Thebas infestas habebat; sed
 intra muros versetur, ne sit aliquod propugnaculū
 interiectū, quod hāc tantā pestē à ciuibus auertere
 aliqua ratione possit. Si fuisset igitur aliquod eius-
 modi p̄digiū, quod inter nos ita versaretur, ut mul-
 tos partim occulto veneno tabescētes interimeret;
 partim impetu furēte trucidaret; quibus precib⁹ &
 sacrificijs santissimū Christi numē placandū existi-
 maretis, ad tantū intestinū & domesticū malū extin-
 guendum, atq; delendū? Sanctissimis inquit T. &
 singulari quadā religione procuratis. sed nō dices
 quorsum hæc abs te cōficta mōstra pertineant? quæ
 malū sunt istæ bellæ? quæ Harpyiæ? quæ Sphinges?

Illi inquam, quibus sæpenumero Regum filij eru-
 diendi, aut vt rectius dicam inficiendi, & contami-
 nandi committuntur. Adulatores intelligo, quo
 mōstro nullum immanius excogitari potest. Nam
 primūm tanta auaritia & rapacitate sunt vt nihil
 videant, quod non rabide atque furenter appetāt.
 vt autem infinitam cupiditatem expleant in Regū
 fortunas inuolant, vt quidquid arripere potuerint,
 immensa gula deuorent, reliqua verò proculcent,
 & sordidata relinquunt. illorum enim opera fit, vt
 Regis gaza non sit virtutis, sed libidinis instrumen-
 tum: & opes quæ erant cum bonis viris & de Rep.
 benè meritis communicandæ, ad homines impu-
 ros deferantur. Quantas verò tenebras rebus of-
 fundant, explicari non potest. non enim lucem
 Solis eripiunt; sed quòd est multò dirius atque fu-
 nestius, quantum in illis est, lumen veritatis extin-
 gunt. Regibusq; persuadent, vt veris bonis cōtem-
 ptis & abiectis, falsa & inania consecretentur. Neque
 solum sunt singulis hominibus infesti, sed vniuer-
 sam Rempu. euertunt. illorum enim opera fit, vt
 decus pudoris intereat; vt honestatis studium re-
 stinguatur; vt turpitudine victrix exultet; vt inno-
 centia milere vexetur; vt iniquitas alacris & erecta
 volitet; & quæ velit impunè diripiat; omnia po-
 stemò sic euertunt, vt quæ erant ad salutem Reip.
 constituta, ad perniciem Reip. conferantur. & vt

hæc

hæc facilius efficiât, non solum adhibent ingenium multiplex & acutum: sed etiã orationis lenitatem, atque virginis (vt ita dicam) speciem & cultum, vt cùm se ea bonitatis & verecundiæ simulatione Regibus insinuauerint; tùm demum occultum virus euomant, ipsosque Reges inficiant. Quo satis digno supplicio vindicandum putaretis eorum scelus, quĩ in fontem, vnde omnis ciuitas aquam ad bibendũ hauriret venenum spargeret? at Rex est quasi quidam fons, vnde omnis vitæ disciplina hauriẽda est. inde namq; leges accipiendæ, iudicia postulanda, virtutis exempla petenda sunt: ab illo est auxilium contrà perditos homines implorandum, & virtutis præmium flagitandum. in illo denique debet esse perfugium miseris, solatium afflictis, alleuamentum oppressis, præsidium innocentibus, contrà improborum hominum fraudem, & potentiam firmissimè constitutum. Qui igitur illum ita corruperit, vt ab æquitatis, & clementiæ studio, ad iniuriam & immanitatem traducat: & pro salutari, atq; benefico Principe, maleficum & importunum Tyrannum reddat, quibus tandem supplicijs dignus est? Summis profectò, atque sempiternis. Sed vt illorum insidiæ præcaueri possint, non erit inutile eorum naturam depingere. nõ quidem omnium: sunt enim quidam minuti adulatores, quasi quidam Gnathones Teretiani, qui quamuis in genere

suo flagitiosi sint, & infames: non tamen tantum
 ingenio valent, aut tantis opibus instructi sunt, ut plu-
 rimum nocere possint. de illis igitur tantum loquamur,
 qui capitales habendi sunt. Primum igitur constat
 eos esse immani auaritia: nullis enim opibus eo-
 rum cupiditas satiari potest. Ambitio deinde sic eos
 exagitat, ut consistere non sinat. Deinde opus est,
 ut sint miro ingenio & acumine praediti, summaque
 solertia, & calliditate subnixi; aliter enim neque po-
 terunt insidias tegere, neque mendacia concinnare,
 neque in varias facies verti, neque aliorum fraudes
 eludere. Postremo opus est ut humile atque demis-
 sum animum gerant, minimeque in principio de vlla
 decoris atque dignitatis praestantia cogitantem.
 necesse namque est ut in principio sese ad potentium
 pedes abijciant, summaque sedulitate omnes quos
 esse Regi charos intelligunt affectentur. Haec igitur
 duo scelera atque flagitia, nempe auaritiam &
 ambitionem, cum alijs duobus flagitijs, malitia
 videlicet, & humilitate succinxerint: nihil erit
 tam firmo praesidio vallatum, quod a se non ex-
 pugnatum iri confidant. nec enim laborem vllum
 fugiunt, nec vllam indignitatem subire reformi-
 dant, nec vllis difficultatibus impediri possunt,
 quominus quantum malitia valeant & impuden-
 tia periclitentur. Quod si tam felices sunt, ut sine
 vlla circuitione ad Regem aditum habeant: con-
 tinuo

tinuò copias suas instruunt, & in insidijs collocant, vt simul atque occasionem nacti fuerint, Regis imbecillitatem occupent, & de improviso in opes illius inuadant. si verò eam facultatem consequi non facile possunt; tùm occultè cuniculos agere instituunt, quibus tandem in arcem penetrent. solertissimè enim perspiciunt, qui sint Regi valdè familiares, & maximum apud illum locum obtineant; ad eos igitur se confestim applicant, artificijq; sui periculum faciunt. illorum enim ingenium laudant, virtutem efferunt, vrbانيتatem extollunt. Quàm humiles autem esse meditentur, explicari non potest. totum enim diem ad cubi-
culi fores assidunt, adeundi difficultatem patientissimè tolerant, familiaribus atq; domesticis assurgunt, seruos etiam blādè atq; benignè alloquuntur, eoq; tandè se demittunt, vt nihil contemptius esse possit. sic igitur non muneribus tantum, sed assentatione, & officiorum omnium simulatione quilibet eorum illi, quem patronum adoptauit, facile persuadet, se dignū esse qui Regi notus sit, & in domesticis illius numeretur. Sed occurrit illa cogitatio, metuendū est ne hic tantū sedulitate atq; vigilātia valeat, vt mihi molestus sit: quid igitur faciam? denegabo hoc illi? minimè: est enim sanè probus, & mihi valdè amicus, & ideò periculū nō est, ne mihi parūm gratus sit. præterea nec arrogās, nec ambitio-
sus est,

sus est, sed modestus & humilis, & ideò fieri nequit,
 vt se nimis extollat, & meis rationibus adueasetur.
 Hic igitur quem semper in mea potestate fore cre-
 do, potius meo beneficio Regi operam det, quàm
 alius qui summis virtutibus ornatus sit: quem ta-
 men mihi minimè obnoxium fore confidam, stat
 sententia. opera igitur illius ad cuius se clientelam
 applicuit homo nefarius, ad Regem introducitur;
 atque in principio insignem modestiam vultu atq;
 verbis ostendit, patronumq; suum diligenter ob-
 seruat, & ita se illi submittit, vt existimes illum per-
 petuò in eadem fide permansurum. post vbi magis
 atque magis sese artibus suis, in gratiam Regis in-
 sinuat, statumq; suum valido præsidio sepiat, & opes
 suas confirmat, tum Deus bonæ! quàm teter ince-
 dit? quàm cito pristinae fortunæ memoriam de-
 ponit? quanto fastidio homines multò se meliores
 despicit? quanta perfidia illum ipsum per quem
 fuit ad Principem intromissus oppugnat? Hoc de-
 nique clarè videri potest, vt in principio nihil est
 humilius adulate: ita postquam opes suas firmis-
 simè constitutas opinatur, nihil esse superbius &
 insolentius. Illud tamen est intelligendum, eum
 qui sibi hoc sumit, vt Principem quæstus sui gra-
 tia in omnem fraudem impellat, quamuis sit ve-
 terator & callidus, nullas tamè vires habere posse,
 nisi alterius adulatoris potentissimi gratia & opi-
 bus

bus innitatur. Quis ille inquires, est? Amor ille cuiq; ingenitus, quo se quisque amat, sibi indulget, & assentatur. quotus enim quisq; est qui non sibi valde placeat. qui non se temerè multis anteponat? qui non meritis suis ingētia præmia deberi arbitretur? in hoc igitur amore quo se quisque amplectitur, est initium totius temeritatis & insolentiæ constitutum: qui cùm sit in quouis homine valde magnus, tùm in Regibus tantus, atque tam vehemens est, vt illis sæpenumero totam mētem atque sensus eripiat. animaduertunt enim quoties per urbem + vehuntur, se maximo peditum & equitum numero constipari: plebem vndiq; certatim confluere, vt illos venerabunda conspiciat: omnem populum religione quadam attonitum illorum faciem contueri. Quid referam quanta cęremonia dapes illis apponantur? quàm solenni ritu pocula ministrentur? quàm sæpè, & quàm elaborata concinnitate ministri genua flectāt? denique ne minutias omnes persequare, ea superstitione coluntur, vt videant sibi planè non humanos sed diuinos honores institutos. Quæ quidem omnia non vitupero; sed quātum periculum ex illis impendeat, ostendo. Si enim opes ingentes, si honores immodici animos efferunt, & amori quo se quisque amplexatur faces admouent, & homines insanire cogunt: quid quæso in Regum animis si sapientes non fuerint,

euenturum suspicamini, cùm viderint se in tantis
 opibus, & imperio non humano more coli; sed in
 cœlitum numero collocari? Cùm igitur plerumq;
 sibi summè placeant, sibi assententur, sibiq; ipsis
 adulescentes maximi sint, facile ad suam familiari-
 tatem aduentitios adulescentes admittunt. Hoc igi-
 tur is qui sibi ex adulandi artificio opes ingentes
 pollicetur, acute prospiciens; fœdus cum adula-
 tore illo primario, hoc est, cum Regis immensa cu-
 piditate percutit, totumq; se ad illius nutum fin-
 git & accõmodat. Vt canis igitur venaticus quàm
 sagacissimè potest, odoratur, quibus rebus, Rex
 aut Princeps ille cui seruit, maximè delectetur; id
 autem vbi penitus exploratum habet, naturam suã
 ad tempus deserit, totumq; se immutat. in hoc au-
 tem maximè, huius artis præclarissimè laus, & per-
 fectio summa consistit. qui enim tantum ingenio
 atque solertia valet, vt naturam suam facile verset,
 & quam velit personam induat, & quidquid illi
 libuerit, summa calliditate simulet, totumq; se ad
 libidinem Principis, cuius gratiam aucupari cona-
 tur effingat, vt illi simillimus appareat: hic om-
 nia quæ volet, de artificio suo facile consequetur.
 Si videt igitur Regem venatoribus delectari, ca-
 nes alit, equos ad sylvas atque nemora lustranda
 comparat, telorum vim maximam domum com-
 portari facit: in eoq; neruos omnes intendit, vt
 egre-

egregius venator habeatur: si leuitatibus amatorijs deditum cernit, se amore perditum esse profiteretur, & querimonijs omnia complet. Ne autem omnia recenseam, quocunque modo Regem affectum, aut studio captum, aut morbo oppressum, aut flagitio corruptum cernit: vt in eodẽ studio versetur, & ijsdem vitijs sit affinis, vehementer elaborat; ita enim versipellis est, vt in quamcunque faciem velit se facile conuertat. suum igitur iudicium deserit, vt Regis sui libidinem sequatur; neq; quidquam loqui audet, quãuis patriæ totius salus agatur, quòd auribus illius iniucundũ accidat: sed in omnibus rebus se illi ministrũ impurissimæ cupiditatis exhibet. Porro autem quãuis multi Reges partim vi insiti illius amoris impulsu; partim assiduis perditorũ hominũ sermonibus instincti, se flagitio omni contaminent: rectè tamen iudicant, nec esse quidquam honestate præclarius, neque Regis amplitudine magnificentius; itaq; statuunt virtutem atque grauitatem esse Regibus summo studio retinendam. Hunc igitur naturæ sensum, quo Reges potuissent è flagitijs emergere, & ad studiũ honestatis & grauitatis applicari, non extinguunt quidem adulescentes, nec enim possunt: sed illo ad multo maius flagitium atque leuitatis dedecus abutuntur; id enim perficiunt, vt quamuis Reges sint omnibus sceleribus astricti, & propter animi leui-

leuitatem contempti & abiecti: nihil tamen sibi deesse putent, nec ad honestatis elegantiam, nec ad autoritatis magnitudinem. Quantum enim ad honestatis opinionem attinet, flagitijs quibus homines scelerati, Principes deditos esse vident, virtutum nomina imponunt. Temeritatem enim appellant fortitudinem: ignauiam & timiditatem Prudentiam nominant: & si Rex crudelis extiterit, eam crudelitatem seueritatem salutarem esse dicunt: si verò fuerit in animaduertendo dissolutus, eam negligentiam & timiditatem, clementiam esse prædicant, immortali laude celebrandam: si regni opes temere profundit magnificum: si pecuniã magno studio congerit, sapientem vocat: sic etiam si bibit liberalius, hilarem atque festiuum: si ludit intemperantius, vrbicum: si se abijcit, moderatum: si effertur insolentius magnanimum esse confirmant. Hac igitur ratione dũ hæc, & alia flagitia virtutum nominibus ornât, id assequuntur, vt quamuis Reges sint omni flagitio corrupti, sibi tamen summã honestatem arrogent, & in magnitudine falsi decoris insolescant. In grauitate verò cõstituenda, quibus rationibus vtuntur? non illi certè sunt, qui grauitatem & autoritatem ex prudentiã magnitudine, & ex virtutis constantia, & ex iustitiã splendore: sed ex superbia & inhumanitate petendam existiment. summo igitur studio cauent, ne Rex
 omni-

omnibus sui conueniendi potestatem faciat, ne benigne homines appellet, ne cum populo loquatur, neue quidquam populare habeat: sed vultum sibi seuerum, & grauem, & mutum deniq; fingat, seque quasi signum dedicatum domi cõtineat, quod certis tantũ diebus sit in aperto, ac propatulo collocandum. Ad illam verò superstitionẽ cum qua Reges adiri solent, cupiunt semper aliquid addi, quò Regis nomen diuinius esse videatur: vt cum homines Regem aspexerint, non se populi moderatorem, atque patriæ parentem: sed numen cœlo delapsum intruere putent, ad cuius aspectum commoueantur animo, & toto corpore contremiscant. hac igitur superstitione pleriq; homines imbuti, non laborãt, vt Reges debito amore & pietate prosequantur: sed vt aptè & concinne sese ad illorum pedes abijciant, & illorum manus quoties illis verbum solito benignius excidit osculentur, & vt sibi sint propitij, tam suppliciter atque demissè postulent: vt nõ cũ principibus, sed cũ ipso Deo loqui videãtur. quæ quidem res, eò prouexit multorum Regum amentia, vt se deos existimarent. quid enim aliud impulit Alexandrum, vt suæ virtutis & humanitatis oblitus Calisthenem quia illum vt Deum venerari noluit, crudelissimo supplicio maçtaret? quid multos ex illius successoribus, vt deorũ nomina captarèt? quid Caligulam, quid Domitianum, quid multos

prete-

præterea Romanos imperatores, quid Tyrannos
 innumerabiles induxit, vt illis à quib⁹ nõ religio-
 sissimè colebátur, crudelissimam necem afferrét?
 Num obscurum est, hoc tam scelestũ & immane
 facinus, quo homines Dei gloriam ad se transfe-
 rebant, & reliquos homines quasi nihil haberent
 cum illis cõmune contemnebant, atq; pro nihilo
 putabant, fuisse adulatorum opera conflatũ? Hac
 autem ratione Reges non graues tantũ; sed etiã
 deos effecerunt. videtis quã ingeniosè fuerit
 ab hominibus acutissimis excogitatum, vt quam-
 uis Principes sint sceleribus infinitis alligati: se ta-
 men interdum maximarum virtutum ornamen-
 tis excultos arbitrétur: & quamuis leuissimi sint,
 se tamen constantes & graues existiment? Sed vt
 melius huius disciplinæ vim & rationem intueri
 queamus, velim redigatis in memoriam quod
 ante diximus: nẽpe homines qui sapiètes nõ sunt,
 hoc est, qui nõ rectam rationẽ, sed cupiditatẽ in-
 domitã sequũtur, flagitijs coopertos esse: ita tamẽ
 vt alij, alijs flagitijs magis addicti sint; qui tamen
 in duo potissimũ genera diuidũtur. Aut enim sunt
 acres, & animosi, & ad rixã conciti, & bellicæ lau-
 dis appetentes: aut molles & ignaui, & lasciuui, &
 ad venerem magis, quã ad arma propési. Reges
 autem quãuis se deos existimari velint, homines
 tamen sunt, eisdemq; sæpè numero peccatis im-
 pediti:

pediti: in hoc tamen differunt à reliquis hominibus, quòd eò sunt in vtrâq; partem vehemētiores, quòd plures opes habent, maioremq; sunt vitiorum impunitatē adepti. Quid igitur faciendū est ijs, qui gratiā Regis inire studēt? Explorandū & inspiciendū est homini minimè huius artis ignaro, in quàm partē Rex magis natura atq; voluntate propēdeat, non quidem vt eam naturā regat, & moderetur: sed vt instiget potius, & inflammet, & furentius insanire compellat. si Rex igitur fuerit vehemens, & acer in ferro, vbi id à summis artificibus fuerit exploratum, id suspicient: vt Regem satis iam spē sua ad arma concitatum, magis ferocem & infestum efficiant; laudant enim vires, animum extollunt, virtutem admirantur, vnumq; esse prædicant, quem opinentur homines ad summorum Imperatorum gloriam peruenturū. his sermonibus elatus & inflatus præceps, amētia fertur, & ab omni ratione & humanitate deducitur: nec aliud quam arma & clausicū somniat, & in eā cogitationē totus incūbit: vt pacē turbet, & bellū quāuis nefarium & iniustū moliatur. ergo simulatq; speciosa causa fœderis rūpendi, belliq; gerendi nascitur: cōsiliarios accersit, sibiq; in animo esse dicit, aliquod præclarū specimē suæ virtutis exhibere, nec à maiorum gloria degenerare; cōmemorat deinde causas, quas potest obtēdere, ne bellum omnino cōtrā ius inferri

inferri videatur: malleq; se vitam in summū discrimen inferre cōfirmat, quā iniuriam aliquā inultā & impunitam relinquere. Hic dicat aliquis, non Regis officium esse causas belli quærere: sed pacem iuris æquabilitate conseruare? bella non nisi necessario summenda esse: nec enim pacem ad bellum conferendam, immò bellum cū necesse fuerit, suscipiendum, vt pax & otium cum dignitate pariatur; satis magnam gloriā consequi eos Reges, qui regnum suum cum iustitia atq; dignitate tuentur, animoq; patrio subditis suis, & regia benignitate prospiciunt. bello sæpè turbari disciplinam, violari religionem, frangivires, opes consumi, innocentiam vexari, improbitatem excitari, omniaq; rapinis, cædibus, stupris perturbari atque commiseri. Addat deinde martem belli communem, & ancipites præliorum euentus; & quā sæpè multi principes audaces & impigri, opibusq; summis instructissimi, ex eo bello ex quo victoriam & decus sperabant, insignem cladem & summum dedecus acceperint. Postremò illud adiiciat, eas mouendi belli causas quas commemorat, minimè sibi iustas videri: nihil autem esse tanta cura regibus prouidendum, quā ne quid contrā iuris diuini & humani præscripta moliantur. si enim secus fecerint, forè, vt non solum à se homines alienent: sed etiam ingrauem offensionem diuini numinis incurrant.

Fieri

sebastianus

Fieri autem non posse, vt bellum illud quod & Deum, & homines offendit, prosperos euentus consequatur. Hæc si dixerit aliquis in consilio, cui Rex acer, atque ferox, bellicæq; gloriæ cupiditate flagras præfuerit, quò animo putatis sententiam illius accipiendam? Pessimo inquit M. Nam & in Regis offensionem incidet, & ab alijs consiliarijs tanquam homo nullius animi cõtemnetur. Quid igitur inquam fiet? Cùm fuerit animaduersum, vt quisque acerrimè sententiam dixerit, ita maximã à Rege gratiam initurum: omnes certatim elaborabunt, vt Regem sponte sua furentem, quasi spiculis coniectis exagitent. satis enim quamuis causam belligerendi iustam esse, Regi gloriæ cupido disputabunt: nec enim eam esse tam exacttè pòderandam, quàm fieri solet in iudicijs; illic enim, inquierent, legum subtilitate æquitatem elimari: in regum verò controuersijs viribus & armis rem totam decerni. itaque in Regum consilijs nõ tam habendam esse rationem iuris & religionis: quàm vtilitatis & gloriæ, quæ quidem martis vi & impetu, non nimia officiorum omnium sanctitate comparatur; Si te igitur inquierent, iuris nomẽ impedierit, ne bellum moueas, nõquam aliquod virtutis egregiæ tibi nomen & gloriam comparabis. vix enim poterit aliquod esse bellum, quod non iuris & æquitatis ratio dirimat. quamuis igitur

omnia regni munera iuste atque vigilanter adm-
 nistres, inglorius tamen ad extremam ætatem per-
 uenies; quare aut gloriæ studiū omittas opus est,
 aut nomina iuris & æquitatis aspernere. Astringat
 hæc iuris religio animos humiles, & abiectos, qui
 contumeliam pati possunt, ad quorum subsidium
 leges inuentæ sunt; Regum namq; ius, non est in
 legibus & æquitate: sed in armis & imperatoria vir-
 tute constitutum. Hoc enim iure vsi sunt omnes
 summi Principes, qui multas nationes suo impe-
 rio subdiderunt, & ea ratione immortalitatem no-
 minis assecuti sunt; qui si iuris rationem nimis
 sanctam habuissent, nunquam certè eas nationes
 à quibus nunquam læsi fuerant, bello vastassent:
 & ita inertia & desidia corrupti, vel alijs prædæ
 fuissent, vel certè in tenebris & obscuritate latuis-
 sent. Quod si belli ancipites euentus animo refor-
 midas, considera viros illos excellentes, quorum
 nomen est immortalitati consecratum: nunquam
 eò metu contineri potuisse, quin oia facinora non
 modò præclara, sed etiã valdè periculosa susciperēt.
 sed cū secū statuissent, aut cū gloria viuendū esse,
 aut cū gloria moriendū: otium cū dignitate ferre
 minimè potuerunt, & ita victorias innumerabiles
 adepti sunt. Rarò enim summa virtus, atque vitæ
 cōtemptio felici successu caret; Fortes enim (vt est
 in prouerbio) fortuna iuuat. Cū igitur belli mo-
 uendi

uendi causam, ad speciem satis honestam habeas:
 & summis opibus abundes, & maximis exerciti-
 bus constipatus sis: & exempla domestica tibi sti-
 mulos frequenter admoueant: quid minus dig-
 num ista tua virtutis indole fingi poterit, quam
 contemni ab hostibus, & aliquod dedecus & igno-
 miniam iuris obtentu atque foederis nomine to-
 lerare? Quare Princeps clarissime, facinus iam ali-
 quod dignum te, dignum virtute tua, dignum
 maioribus tuis aggredere: metum & horrorem
 quacunq; armorum impetum tuleris, hostibus
 tuis incute: omnia viribus tuis obstata ferro pro-
 sterne: experiantur omnes cum quibus aperto
 Marte conflixeris, quantum viribus atque virtute
 valeas: sic enim turpitudinem & ignominiam de-
 pelles, imperiumq; tibi à maioribus tuis relictum
 magnis accessionibus amplificabis: & ingentem
 gloriam, quam nulla vnquam obscurabit obli-
 uio, consequeris. Hac oratione qui Regi iuueni,
 nimisq; bellandi studio concitato fuerit adulatus,
 potestis né mente percipere, quantam perniciem
 sit communibus rebus allaturus? Necessè enim
 continuò erit, vt ille non quidem vt suos incolu-
 mes ab omni calamitate tueatur: sed vt immen-
 sè ambitioni, quæ illum stimulat, aliqua ratione
 satisfaciat. tantam ex ciuium bonis pecuniam co-
 gat, quanta sat sit ad maximos exercitus alendos,

& præfectorum auaritiam exsaturandam; Imma-
 nia igitur tributa imperabit: tenues homines om-
 ni victu spoliabit: ciuitates & prouincias inanes
 reddet: militum licentiam ita soluet, vt nullo me-
 tu possint eorum effrenatæ libidines cohiberi: ex-
 ternis postremò auxilijs Rempu. conculcandam
 permittet. non solum igitur ijs, cum quibus bel-
 lum sine aliqua graui causa gerit, erit infestus: sed
 suis etiam pro quorum salutē se ad mortem offerre
 debuisse, pestem atque perniciem importabit.
 Iam verò vt victoriam obtineat, quam voluptatē,
 si non est totius religionis & humanitatis expers,
 ex tam horrendo spectaculo capiet, vt illius gratia
 sine vlla necessitate bellū suscipiat? multa namq;
 hominum innocentium millia trucidantur: stu-
 pra per vim multis virginibus, & ingenuis mulie-
 ribus inferuntur: fortunæ diripiuntur, sacra pol-
 luuntur, liberi homines in seruitutē abducuntur,
 omnia ferro, flamma, vastitate consumuntur. igitur
 qui mortem innocentibus afferunt, aut pu-
 dorem castis eripiunt, aut religionis sanctitatem
 violant, aut coniectis facibus ædes inflammāt, aut
 cultum agrum vastant, sempiterno supplicio digni
 sunt: homines qui causam infinitis cædibus, flagi-
 tijs, latrocinijs, sacrilegijs inflammationibus atq;
 populationibus attulerint, quo satis digno suppli-
 cio poterunt debitas pœnas, vt æuo sempiterno

acerbissimè crucientur exoluere? Quid si iidem ci-
uibus suis atque patriæ vniuersæ, ea omnia mala
quæ sumus oratione complexi, suis consilijs teme-
rarijs importauerint? fit enim sæpè numero vt ij,
qui se victores fore confidunt, vincantur: & ea ma-
la quæ hostibus suis inferre cogitabant, ipsi meritò
atque iure subeant. ipsius tunc communis exitij
& publicæ euerfionis, adultores causam omnem
sustinebunt. Cernitis iam animo quantas strages
edat adulatorum immanitas, cùm Reges impigros
& audaces nacta est? quanto studio illos odio pacis
incendat, & ad bellum temerè gerendum sollicitet?
Atque præter alia mala quibus isti homines nefa-
rij, Reges ad inutilia & perniciofa bella concitando
Remp. perdunt, & affligunt: eam multis erroribus
turbulentis inficiunt, & à veræ religionis cultu ad
falsæ & impuræ studium traducunt. laxatis enim
pudoris & verecundiæ vinculis, & morum sancti-
tate & castimonia profligata: facillimum est in po-
pulo propter assidua mala furiosè conturbato, pro
vera religione falsam supponi atque substitui; ma-
ximè verò cùm ea quæ inducitur popularis ex-
titerit, qualis ea est, quæ his calamitosis tēporibus,
in illis præcipuè partibus, in quibus eiusmodi bella
versata sūt, nostris peccatis increbuit. Vnde cōcludi
potest, adulatorem esse pestem Reip. morum per-
niciem, patriæ turbinem atq; procellam, legū san-
ctiones,

ctiones, pacis ornamenta, religionis præsidia, om-
 niaq; pietatis studia peruertenté. Hactenus ea qui-
 dé mala persecutus aliqua ex parte sum, quæ eorū
 hominū scelere patrantur, qui sese ad Reges Marti
 dicatos adiungūt. Nunc cōsequēs est, vt videamus
 quàm urbani & festiui sint Veneris satellites atq; mi-
 nistri, qui operā dant illis Regibus, qui magis sunt
 in libidinē procliues, quàm ad arma propēsi. Refe-
 ramus igitur animū ad illā industriā, quam elegan-
 tes & lautæ mulieres in eo cōsumunt: vt Principem
 nimis mollē & delicatū, & exquisitissimis cibis egre-
 giè saginatū, multisq; odoribus suauissimè delibur-
 tum reddant; hunc igitur sic enutritū, vbi vafri ho-
 mines & acuti excipiūt, illiusq; naturā penitus ex-
 plorāt: spe ingētis præde erecti se accingūt, vt mol-
 litiem illius nitidi Principis, in suum cōpendium &
 quæstū cōuertant. Ergo si quid naturalis pudoris in
 eo inerat, id totū verborū petulantia, & lenocinio
 tollendum curant, seq; illi diligentissimos intem-
 perantiæ ministros forè profitentur; partim igitur
 lasciuis sermonibus atq; iocis petulātibus, eorum
 cupiditatē inflāmando: partim ad cōsensum libidi-
 nis multas mulieres alliciēdo, sic Principis animū
 deprauāt, vt nihil fingi possit intēperātius. Si enim
 vt ante diximus, oēs homines ita sunt voluptatis
 appetētes, vt neq; paupertas, neq; disciplina, neque
 iudiciorum metus, eorū libidines coercere possit:

& quo maiores opes sunt, eo licetia maior, & cupiditas immanior existit: quid fiet de Regibus, quorum opes ingētes & deliciae summae sunt, & cupiditates omni metu solute, cum ad ea domestica mala, perditorum hominum impuri sermones accesserint? Nec enim solum eos ad nequitiam stimulant: sed demonstrare nituntur, nullam dedecoris maculam ex flagitiosae libidinis impuritate Regibus adolescentibus aspergi; intemperantiam enim iuuenum inquit, non esse vitio vertendam, sed in urbanitatis & elegantiae laude ponendam. decere illam aetatem lepores, & vberes, & amorum blanditias, & sales atque iocos, ad libidinem acrius irritanda accommodatos. Regibus autem id magis convenire, quo sunt ad omnes voluptates animo securo perfruendas, magis instructi atque parati; stultum est inquit cum possis iucundissime vivere, tristitiam vitae consecretari. Regibus deinde fas est quodcumque illis libuerit. eum enim statum assecuti sunt, ut omnium subditorum opes atque labores sint, ad eorum voluptates & commoda referendi: illorumque libidines sint pro legibus reputandae. quod si Regibus voluptates respiciendae sunt, & blandimenta naturae reiicienda: valeat regnum, imperij maiestas intereat, si nihil est aliud quam curas & sollicitudines allatura. Quare si sapias frui felicitate tua, neque adollescētia florē sine fructu summae iucundi-

tatis effluere sinas: volat enim ætas, & facultas perfruendæ voluptatis elabitur, frustraq; tandem occasionem eximiæ suauitatis amissam lamétabere. fac igitur vt quantum fieri possit, iucundissime viuas, intelligantq; oës mortales nihil esse in terris Rege beatius. Regni verò procurationé hominibus spectatis committe, vt illi si quid opus fuerit ad te interdum de Rep. referát: & interim ipsi pro te laborem subeant, & tu solutus omni cura delicijs atque voluptate circumfluas. Sentétia placet: corpus enim tenerum laborem fugit, & animus delicijs eneruatus, negotij difficultatem anxie reformidat; nihil igitur libentius Princeps ille faciet, quàm vt flagitiosas voluptates, honestis laboribus anteponat: regniq; gubernacula illis amicis quos libidinis conscios habet, aut alijs eiusmodi tractanda relinquat; noctem igitur in flagitijs, diem verò in somno, & in ludo parum liberali consumit. Ne auté hominum querelas audiat, includit se domi, admodumq; raro in publicú prodit: in quo quidem suorum familiarium sermonibus inductus, existimat se grauitati, atq; dignitati cõsulere. si te inquiet, ita vulgaueris, vt quiuis homo de plebe quoties velit, ad te adire possit, præter illam molestiam quàm tibi homines ignobiles exhibebūt, maiestatem tuam imminues: paulatimq; fiet, vt ob nimiam familiaritatem contemnaris. commodè igitur Regia dignitas à te retineri

neri poterit? si aditus ad te fuerit ita difficilis, ut paucis admodum pateat: reliqui verò ad nos postulata sua deferant, ut de illis cognoscamus, vel ea ad te si visum fuerit referamus. Dū igitur Rex ab illis eiusmodi oratione persuasus, se ab officio suo remouet; illi interim eius somno atq; desidia, ad suā utilitatem sanè diligenter abutuntur. quod ut rectius faciant, fœdus inter se ferunt, & societatem sceleris ineunt: da mihi operā mutuā, tu me laudabis apud Regem, ego vicissim industriam & vigilantiam tuā verbis extollam. tu dicito me esse dignū hoc honore quem ambio: ego rursus te dignum esse prædicabo, in quem hoc munus quod expetis conferatur. tu urbanitatem meam laudato: ego cōtrā ingenij tui acumē admirabor. Quid præterea? Demus operam ne quis alius in Regis familiaritatem veniat, qui opes quibus imminemus, intercipiat: cauendum enim est, ne si aliquis qui nobis antecel- lat ingenio fuerit admissus, nos vbi velit excludat. omnes igitur aditus præcludamus, Regem obse- sum teneamus, omniq; præsidio circumuallemus, ne quis ad illum nobis inuitis aspiret. Quod si aliquis inter illos tantū gratia & opibus excellit, ut id reliqui non facilè patiatur: fidē nefariè produnt, & de illius pernicie coniurant; quod si alia ratione euertere illum nequeunt, cum primū negotium aliquod se offert apud alios Principes gerendum,

aut munus aliquod in lōginquis terris administrā-
 dum: hominis ingeniū laudāt, industriā in cœlum
 tollūt, nec aliū reperiri posse cōfirmāt, qui maiore
 cū prudentia, & autoritate negotiū illud conficiat.
 Legatur igitur. aut vt rectius dicā, sociorū perfidia
 relegatur: illi verò præclari laudatores, vbi per spe-
 ciem honoris sociū in externas religiones amanda-
 uerint, locū illius occupāt, & vallo atq; munimēto
 sepiunt, firmoq; præsidio vinciunt: ne cū ille re-
 dierit, queat vndè fuit deiectus, vllō modò restitui.
 nec eo cōtenti, absentē primò clanculū mordent:
 apertius deinde rebus illius obtrectant, operamq;
 dant, vt Rex quotidie magis hominē despiciat. si
 res illi benè procedit, minimè mirū esse dicūt: ne-
 gotiū esse facilè, & expeditū, & eiusmodi, vt à quo-
 uis trāsigi possit; si verò aliquid secus accidit quàm
 oportebat, omnia cōfestim in miserū tela iaciūtur:
 illumq; aut ignauix & timiditatis insimulāt, quòd
 non acriter institerit, neq; se virū ostēderit; aut au-
 daciæ & temeritatis accusant, quòd eos cū quibus
 negotia magna tractabat, insolētia orationis offen-
 derit. Hæc in sermone quotidiano inter se cōferūt:
 hæc eadem cū Rege familiarissimè loquuntur: do-
 nec id quod fuerat ab illis institutū perficiāt; eorū
 igitur opera ita se Rex illi misero infestū præbet,
 vt nunquam eū rursus in familiaritatē recipiat. Et
 hac quidē fide amicitias inter se colūt, vt tantisper
amico

amico parcant, dum vel aliquid ab illo sperant: vel opes illius ita munitas esse putāt, vt nō facilē labefieri posse cōfidāt. vbi verò primū illius euertēdi facultatē oblatam vident, eā minimē prętermittūt. Sic autē fit vt status Reip. paulatim cōmutetur: nomen enim tantū Regni manet, re autē vera paucorum potestas instituitur; intolerabilis enim potentia ad paucissimos homines defertur. Dum igitur qui Regis nomē obtinet, in voluptatibus ætatem cōterit: dū somno desidiaq; torpet: dū ita suam personā in negotijs interponit, vt semper suis familiarib⁹ obsequatur: illi interim moderatores Reip. ita se gerūt, vt omnia venalia proponāt, & mercatū instituant omniū curationū & munerū. Sic autem silent leges, tolluntur iudicia, libertas eripitur, avaritia dominatur: neq; solū viduæ atq; pupilli, & reliqui qui propter imbecillitatē obnoxij sūt iniurię, sed potentiores etiam vexātur, & multa incōmoda patiuntur. cū enim inciderint in offensionem eorum qui tenent omnia, necesse est vt omnium fortunarum periculum adeant: omnes igitur illis adulentur opus est, illis seruiant, illos muneribus atque donis afficiant, ad illorumq; libidines se totos accōmodent; reliquis autē, qui apud illos in gratia non sunt, ne lamentari quidē liberē calamitatem suam, aut opem contrā illorum potentiā implorare licet. Neq; solū ex omniū subditorū bonis prædas agūt: sed

sed Regis etiam opes, domum auertunt, illiusq; ga-
 zam impune diripiunt; studia verò virtutis & hone-
 statis abiiciuntur. Nec enim ibi frugalitas & cōtinē-
 tia locū habere potest, vbi luxuria immēsa principa-
 tū tenet: nec animi magnitudo, vbi libertas oppres-
 sa est: nec; iustitia, vbi oīa venalia sunt: neq; prudē-
 tia, vbi cūcta temeritate & amētia perturbātur. Iam
 verò liberalitas, & beneficētia & reliquæ eiusmodi
 virtutes, quomodo splēdere possunt, vbi omnia op-
 pressa sunt crudelitatis & auaritiæ dominatu? Ar-
 morū verò vsus penitus obsolescit, irridentur enim
 milites, homines fortes eijciuntur, duces & impe-
 ratores ab hominibus profligatis atq; perditis, ho-
 noribus & emolumentis spoliantur: sic igitur cūm
 ad sceleratorum hominum libidinem res admini-
 strentur, cūm nihil gratis ab illis auferatur, cūm ma-
 gistratus & præfecti non dignitate, sed precio fiāt:
 cūm legū autoritas cōcidat, cūm iudicia nulla sint,
 cūm vbiq; minutæ tyrannides existant, maiorum
 tyrannorum gratia confirmatæ: quæ reliqua spes
 erit populis, tanta importunitate perditis & affli-
 ctis? Omnium pecuniæ in paucorum domibus in-
 cluduntur, opes Regis ipsius cōminuuntur, adulte-
 ria & homicidia impunè suscipiuntur, vniuersa Resp.
 furtis & latrocinijs infesta tumultuatur: tātisq; dis-
 sentionib⁹ laborat, vt diu stare nō possit. Et hæ qui-
 dem sunt artes, quibus illi in pace gubernāt: si pax
 appellari

appellari potest interitus legum, totius Reip. fœda confusio. Nunc belligerendi rationem videamus. imminet repentè bellū, & hostiū exercitus ad nos oppugnādos summa celeritate cōtendit. Euocentur inquit milites. Qui? Ij ne quibus frequēter illusistis? quorum virtutem contempsistis? quos omni contumelia dignos existimatis? Conscribātur exercitus. Qui exercitus? scurrarum né, atque lenonum, quos fortibus viris exclusis in fidem vestram recepistis? an potiùs mercatorum atque redemptorum, quos auaritiæ ministros habuistis? Arripiantur arma, tela subito comparentur. Quæ arma? quæ tela commemoras? ea né, quæ studio atque vigilantia vestra, situ atque rubigine consumpta sunt? nec armorum vllum studium. nec arma video, neque vires denique quibus arma gestari possint; Omnes enim in quibus inerat aliqua virtutis militaris indoles, cū cernerent à vobis homines fortes irrideri, virtutemq; ludibrio haberi, præmiaq; virtuti debita, flagitiosis & impuris hominibus condonari: abiectis armis sese ad eas artes, quibus effœminantur animi libenter & studiosè contulerunt, vt vestris vestigijs insisterent. Sociorum (inquis) auxilijs à nobis periculum propulsabimus. Miserum, copijs tuis omninò diffidere, externisq; hominibus qui fidē venalem habent, vitam tuam, atque libertatem tuendam credere;

credere. sed esto, sit aliquod firmum præsidium
 ignauis hominibus, in externo & conducto milite
 collocandum. ex prope igitur pecuniam, vt ho-
 mines quos non Reipubl. caritas, neque insigne
 laudis studium: sed pecuniæ tantum cupiditas, ad
 arma sollicitat, pecuniæ magnitudine feroces effi-
 cias. vndè igitur tantam pecuniam erogabitis?
 + num ex Regis ærario, quod est partim illius intem-
 perantia, partim auaritia vestra penitus exhaustum?
 + num ex populis immanitate vestra perditis, qui
 quemadmodum vitam tenuissimè sustentent, ra-
 tionem inire non possunt? nam illud certè non di-
 cetis, vos vt debitum Principi, qui vos tantis opi-
 bus auxit, officium persoluatis, velle pestem hanc
 à Rep. vestris sumptibus arcere. quæ enim vestra
 sapientia est: credo vos malle cõmuni patriæ incen-
 dio cõflagrare, quàm aliquid pecuniarum, quas sum-
 mo studio coaceruauistis, impendere. Sed demus
 fieri posse, vt in tãto Principis somno & negligẽtia:
 in tanta ministrorum auaritia: in tanta populorum ca-
 lamitate, sit tamen ærarium refertum: quem fructum
 poteris in bello ex ingenti pecunia, sine virtute per-
 cipere? diuitiæ nãq; quas imbelles homines pos-
 sident, non eorum propriæ: sed hostium potius exi-
 stimandæ sunt; victorũ enim manubiæ sunt, nõ im-
 becillitatis oppressæ subsidia. tantum enim abest,
 vt grandis pecunia sine virtutis auxilio opem fe-
 rat

rat ullam: ut maius etiam ruinæ periculum molia-
tur. omnes enim illud bellum libentissimè susci-
piunt, ex quo minimo cum periculo, maxima sibi
belli præmia pollicentur. Quocirca minimè pro-
bo eorum sententiam, qui pecuniam belli nervos
esse dicunt. Bellum enim, non tam pecunia, quàm
virtute conficitur: & virtute pecunia comparatur,
non virtus pecunia. Nec enim Darij gaza Alexan-
dri Magni virtutem oppressit: Alexandri porrò
virtus omni Darij gaza potita est; ex quo sequi-
tur nullum esse firmum præsidium, vbi virtus abest,
in diuitiarum affluentia constitutum. Quid fiet
igitur in bello de Rege ignauo, & imbecillo: diuite
tamen & opulento, cum ab hoste acri, & strenuo
fuerit oppugnatus? profectò nisi pacem ab hoste
auaro & insolente multo auro redemerit, cum om-
ni Repub. sibi commissa funditus interibit. quod
quidem dedecus non dico Principibus, quorum
omne studium est in verissima gloria consumen-
dum: sed omnibus ingenuis hominibus, qui digni-
tatem charam habent, debet esse morte ipsa cala-
mitosius. Non est enim pax fortibus hominibus
auro: sed virtute parieda. Quid illud? quòd in pace
pecunia redempta, nullum est firmum amicitie fœ-
dus: sed perpetuæ seruitutis auctoramentum; ne-
cesse enim erit singulis ferme annis, eadem tribu-
ta pendi: aliter enim nunquam deerunt causæ,
quibus

quibus victor bellum intermissum redintegret: vt
 illum quem semel perculit, & abiecit, omnibus
 tandem bonis spoliet. Vbi igitur Rex fuerit mollis
 & languidus, & veneri deditus, & in Rep. gerenda
 dissolutus, & in potestate perditorum hominum
 constitutus: fieri non poterit vt status Reipu. con-
 seruetur; nam nec vllæ opes esse possunt, vbi vir-
 tutis studium extinctum est. & quamuis ingentes
 opes essent à Principe domi recòditæ, nullum esse
 posset in illis firmum ad pericula depellenda sub-
 sidium; imò, quo plures opes sunt iniuria partæ,
 eò Princeps maiore suorum odio flagrat, & maiore
 aliorum inuidia premitur, & acrius cupiditatem
 hostium incendit, & irritat. Hæc quidem mala &
 alia multa sunt, quæ adulatorum opera Rebuspu.
 inferuntur, cùm regem mollem atq; desidem nacti
 fuerint. videte igitur, quã sint semper omni Reip.
 tetri & infesti, & perniciosi: siue in pace, siue in bel-
 lo, siue sese ad Regem acrem & impigrum, siue ad
 desidem & ignauum applicuerint. Non enim ij
 sunt qui vnum, modo & ratione refrenent: alteri
 stimulos admoueant: imò contrà, qui animum
 vehementem & incensum acrius inflamment, &
 ardentibus furoris & amèntiæ tēdis exagitent. ani-
 mum verò mollem & languidum, & flagitio cor-
 ruptum, multò magis mollem & flagitiosum red-
 dant, totiusq; laudis & dignitatis immemorem.

Vt autem in fidibus cùm nerui nimis intenduntur, aut nimis remittuntur, harmoniam dissolui necesse est: ita cùm Rex aut nimis ad vim, ad facinus, ad belli furorem concitatur, aut nimis animo relaxatur, & nimis molliter & delicate se gerit: necesse profectò est, omnem concentum & symphoniam Reip. conturbari. Illud enim nimis, quod tu Menesi omnem vitæ rationem euertere dicebas, adulatorum est proprium: nimis enim laudant, nimis vituperant, nimis erigunt animos, nimis abijciunt, nimis gestiunt, nimis afflièantur; & ita cùm ad Regem accedunt, in quamcunq; partem eum inclinatum vident, nimis eum impellunt, & paululum etiam labâtem præcipitant. Quid autem cùm Rex non vnâ tantum sectam sequitur; sed in cõtrarias partes ancipiti studio & cura distrahitur? fit enim interdum vt non solum acer, iracundus, elatus, ambitiosus, insolens & infestus sit: sed etiam lâgvidus, & eneruatus, & petulans & flagitiosus, & libidini atque nequitia nimis turpiter addictus. Vt igitur in eodem simili verser, quo paulò ante vsus sum, quemadmodũ in cithara, cùm aliæ chordæ nimis intentæ, aliæ nimis laxæ sunt, & omnes inter se maximè discrepent, absurdæ quædã & dissonæ voces, cum maxima aurium offensione fundũtur: ita Rex in tanta vitæ disparitate, morborumq; repugnantium dissimilitudine à se ipso dissidens, secumq;

i

discor-

discordans, omniū hominū aures, oculos, animos
 grauit̄ offendit: vniuersamq; Rēp. nimis confusa
 & abs̄ona ratione perturbat. nec enim eā tantūm
 furore & amentia, & incōsiderata temeritate cōuel
 lit: sed etiā dedecore afficit, flagitiorūq; omniū im
 puritate corrūpit. In hac igitur tam perturbata vitē
 ratione, tantaq; flagitiorum dissensione, atq; pugna
 operæpretiū est animaduertere, quā operā nauēt
 isti boni viri Principibus; q̄ variē suā naturā versent,
 & ad variā atq; dissimilē cupiditatē Regis accōmo
 dēt. tantūm enim valent ingenio, vt nullus sit tam
 difficilis morbus, quē non adulādo & assentādo au
 geant: nullus sit animus tantis cōmotionibus agi
 tatus, quē non omni flagitio & ægritudine cōtami
 nent; tam diligenter autē vnicuiq; Principis flagi
 tio seruiūt: vt ad illud tantūm incitandū natos esse
 dicas. nunc enim furorē Principis augent, & illum
 immēsa cupiditate dominationis inflāmant: nunc
 omnibus blanditijs & lenocinijs ad vitæ mollitiē,
 atq; flagitiosas voluptates alliciūt: & ita deniq; va
 riē illū torquent, & flectunt; vt nihil Regibus qui se
 illis dediderūt aut magis vehemens & acre, aut ma
 gis languidū & eneruatum possit excogitari. Quod
 si vt ante iam dictū est, duæ virtutes cūm omnibus
 ingenuis hominibus, tūm vel maximē Regibus ne
 cessariē sunt, nempe fortitudo, & animi moderatio:
 omnisq; Principis institutio eo in primis referenda
 est,

est, vt sit illius natura ita temperata; vt cū animi vehemētis impetu, moderationis lenitatē coniungat: & rursus lenitati atq; mansuetudini (cū opus ita fuerit) vim quandam iræ paulò acrioris admisceat. Quam pœnam merentur ij, qui nullā in Principe instituendo moderationē adhibent: sed illū aut elatum & iracundum, sine vlla tēperatione clementiæ, aut mollem & delicatū, sine vllō studio virtutis efficiunt? Iam verò cūm vtrūq; præstiterint, vt Reges in eorum disciplinis enutriti, non solū superbi, truculenti, & immanes fiant: sed etiā desides, & ignaui, multisq; flagitijs infames sint; nullo satis digno supplicio, tam scelestum & immane facinus vindicari potest. Non tamen is vllō modo sum, qui velim inductus odio, laudes eorū obterere, qui Principū libidinibus obsequuntur: semper enim tribui plurimum eloquentiæ, & eos qui in illa Principes extiterunt admiratus sum. at nemo potest negare, eos quos multi Principes in delicijs habent, esse eloquentiæ laudæ præstantissimos: tantū enim in dicendo valent, vt probent esse ingentem in summa imbecillitate potentiam, in miserrima seruitute principatum, in summa miseria florentissime atq; beatissimæ vitæ rationem. Quo tandem inquit, Tauora modò? Primū inquam, statuunt illum qui omnia ad voluntatem suam administrat, & in omnibus rebus libidini suæ diligenter obsequitur,

non modò liberum & potentem: sed summi Principis nomine dignissimum. si enim Princeps est, qui multū potentia præstat: & potētia in eo posita est, vt quidquid libuerit facias: is certè Princeps potentissimus habēdus est, qui perficit, vt omnia quę viderit, & concupierit & cogitauerit, ad nutū illius præstò sint, & cupiditati illius obtemperent. Cùm autem Principes nomine potentia maximè gloriētur, & ab amicis persuasi maximam potentiam, in libidinis infinitæ licentiæ atque fructu constituāt: fit tandem, vt nullum flagitium sibi dedecori fore putent, dummodò ex illo flagitio constet, eos tantum posse, quantum velint; quod si progredi longius cœperint, nullum erit tantum facinus, quod illis minimè gloriandum atque præseferendum videatur. Ergo siue per vim labem castis inferant, siue bonis vitam eripiant, siue domum potentium fortunas auertant, siue quidquam aliud contrà iura omnia designēt, quo significari possit, illos insigni potentia & robore præstare: periculum est ne sibi summam laudem & gloriam tribuendam putent, & reliquos Principes, qui iure suo non ad eundem modum vtuntur, aut stultitiæ, aut timiditatis insimulent. Sic autem opera eorum cum quibus coniunctissime viuunt fit, vt cùm imbecillitate & inopia laborent: se tamē potentia & opibus florentissimos arbitrentur. Quā imbecillitatē inquit Taurora,

& quam inopiã narras? Vt enim fateamur eos, qui omnia officia vitæ volũtate & libidine metiuntur, flagitiosos & infames esse: nõ tamen ex eo sequi videtur, vt inopes & imbecilli sint. Quid? inquam. eum ne qui nihil arbitrato suo decernit, qui ad alterius nutum viuit, qui nihil agere, nihil moliri audeat, quod non sibi fuerit ab eo, cuius nutus omnes obseruat imperatum, aliquid posse suspicaris? Minimè inquit. Quid inquam deinde? is ne qui totus est positus sub libidinis dominatu, aliquid arbitrio suo gerit? Nõ certè. Libido namq; est quæ illi leges imponit, quæ faces admouet, quæ verbera intétat, quæ suppliciũ cõminatur, quæ sic illum accipit, vt nullo cruciatu cõtenta esse possit. qui igitur illi paret, nõ solũ Princeps aut potens existimãdus nõ est: sed ne liber quidẽ, imò mancipiũ vilissimũ plagis infinitis obnoxiiũ. Deinde, si potes ille est, qui quod vult facit, & qui libidini paret, nõ vult quod facit: nonne perspicuũ est, eũ nihil omnino posse? Voluimus enim non tam in quod agimus, quã id cuius gratia actionẽ aliquã suscipimus. veluti cùm pharmacũ sumimus, nõ pharmacũ, sed sanitatem volumus: ergo si multis pharmacis exhaustis, morbum minimè depulimus, minimè quod volumus effecimus; sed quàm tenues essent naturæ nostræ vires ostendimus: sic etiã Princeps qui se flagitiosè gerit, flagitiũ illud non vult nisi propter emolumentũ &

fructum, quem ex flagitio se percepturum credit: ergo si id nō fuerit adeptus quod optabat, sed quo maiore studio flagitia fuerit consecutus, eò se magis omnib⁹ illis cōmodis, quæ sibi opinionis errore fingebat, priuatū senserit: nonne perspicuū est, eum nullam potentiā, nullas vires, nullas opes habuisse? Nec enim illum statū assequi potuit, quē ardentem expetiuit: dominationem enim & infinitum imperium quærebat, & libertatem amisit; famam & gloriam aucupabatur, & sempiternā ignominiam subiuit; beatam vitam sitienter appetebat, & omnibus ærumnis atque miserijs circumuentus est. nullum enim malum abesse potest, ab eis, qui cū multis opibus abundant, temeritate & amentia ducuntur; omnia namq; ad pestem & perniciem cōferunt, quæ sibi fuerant ad salutem attributa. Ergo quo magis isti, qui Principibus operā nauant eloquentia florent, eò magis sunt ab eorum familiaritate repellendi; eorum siquidem opera fit, vt multi Principes existiment nihil esse magis Regiū, quàm voluntati propriæ satisfacere, & cupiditatibus obsequi, & in omnibus rebus administrandis non lege, more, instituto, & ratione: sed appetitu, leuitate, libidine, & amētia gubernarē; vsque adeò vt illorum opinione is regio nomine sit dignissimus, qui maxime dedecori, flagitio, atq; turpitudini seruit, totumq; se dat nefariæ voluptati constringendum.

DE
 REGIS INSTITVTIONE
 ET DISCIPLINA,
 LIBER
 TERTIVS.

ALIA multa dici in hanc sententiam
 possent, sed hæc quæ dicta sunt, satis su-
 perq; sunt, ad hoc genus hominum ab
 omni Principum aditu & cōgressione
 repellendum; summam tamen in hac cautione dif-
 ficultatem forè prospicio. Quam difficultatem, in-
 quit, M. eam inquam, quæ tota est in amoris vi,
 & magnitudine cōstituta. nihil enim est, quòd ma-
 gis animos amore conciliet, quàm amoris indicatiũ;
 inhumanum enim est non amare eos, à quibus te
 non mediocriter amari perspicias. Rectè inquit. At
 constat inquam, hos homines qui apud Regem in
 gratia sunt, amore mirũ in modum cruciari: quod
 quidẽ multis signis intelligi potest. nam primũ
 ita sunt in illius vultu defixi, vt oculos auertere aliò
 nequeant. deinde cùm absunt, illius desiderium
 ferre non possunt. deinde nullum sermonem cum
 aliqua voluptate ad aures admittunt, nisi qui de
 Regis laudibus habeatur. noctes deinde in somnes

illius causa traducunt, de illo perpetuo loquuntur, somniantes de illo cogitant, & illius speciem sibi in somnis intueri videntur. Tum verò illa quàm expressa signa amoris sunt, quòd totos se ad illius voluntatem & studium fingunt: & pro varietate affectionum quibus illum commotum animaduertunt, variè commutantur, vt appareat illorum animos, non proprio sensu atque natura commoueri: sed omnes rationes ex Regis animo suspensas habere. si lætum esse vident, exultant, si tristem abijciuntur, si iratum efferantur animis, si cupiditate inflammatum, vt libidini illius tota mente seruiant, immoderata cupiditate rapiuntur. denique quocunque motu illum commoueri & agitari perspiciunt, eodem etiam mirificè concitantur. Iam verò quàm sint de illius valetudine atque vita solliciti, quis explicare dicendo poterit? horrent enim, & exalbescunt metu, & pauore concutiuntur, quoties Regem aliquo morbo oppressum, aut in aliquo periculo constitutum aspiciunt. Postremò quòd est maximum amoris signū, alij alijs inuident, & æmulationis & obtrectionis morbo grauissimè laborant. riuales igitur odio persequuntur, & quamuis se illos diligere simulent, tamen extinctos cupiunt. Possumus igitur cum hæc eximij cuiusdam amoris signa videamus, inficiari, eos esse summo amore Principis cui seruiunt, inflam-

flammatos? Minimè inquit, T. si igitur inquam, Regem nõ mediocriter amant, qua tandè ratione Regè impellemus, vt homines lepidos, & urbanos venustatibus affluentes, quibus se carissimum, & iucundissimum esse conspicit, ablegari patiatur? Si igitur inquit, id efficere dicendo poteris, vt Princeps eos à quibus se perditè amari videt, à se segregari sinat, magnam eloquentiæ significationem dabis. Id quidè, inquam, experiri licebit, sed mihi velim credatis, peruersam loquendi consuetudinem, maximam malorum omnium causam rebus humanis attulisse. dum enim res turpes honestis nominibus appellamus, turpitudinem facillimè honestatis specie capti suscipimus. in vita igitur & officio delinquat opus est, qui in verbis & oratione delinquit: quod quidem manifestè in amoris nomine & ratione perspicitur. Quid enim est amore honestius? quid illa cupiditate cui multi nomè amoris imponunt, flagitiosius? Amor enim est honestatis studium, veræ pulchritudinis appetitio, decoris & laudis immensa cupiditas: Voluptatis autem appetitus in turpitudinem fertur, & dum se expleat, de pulchritudinis & honestatis interitu minimè laborat. Amor igitur pulchritudinem admiratur, & honestatem & decus omnibus vitæ cõmodis anteponit: libido autem omnem eripit honestatem, & corporis etiam pulchritudinem dede-

core & foeditate commaculat. Præterea amor, illi
 quem amat omnia bona ardentissimè cupit, & il-
 lius gratia quemuis laborem excipere, aut pericu-
 lum adire minimè reformidat: at libido dum sibi
 satisfaciât, quid afferat ei detrimenti in quem fu-
 rentè incitatur, minimi faciendum putat. Po-
 stremò amor id quod amat saluum & ornatum
 vult, & illi etiam æternitatem exoptat: at volu-
 ptatis cupiditas, in ipsam pulchritudinem quam
 habet caram, satis contumeliosè & petulanter
 inuehitur; illi q; sempiternum dedecus inurere, &
 interitum afferre contendit. quomodo igitur fieri
 potest, vt quod ego amo, euersum & extinctum ve-
 lim? Ergo cùm amor pulchritudinem admire-
 tur: libido pulchritudinem deformet, & in decus
 honestatis irruat, & insultet, vt id totum eripiat:
 consequens est, vt libido nefaria non amor, sed
 odium potius capitale nominâda sit; sed quia vo-
 luptas eximia, amorem consequitur: factû est, vt
 multi voluptatis flagitiosæ cupiditatem, satis im-
 peritè nomine amoris appellarêt. nam reuera fla-
 gitiosi amatores: non amatores, sed hostes potius
 immanes appellandi sunt. nisi fortassè credimus
 Corydonem Vergilianum, Alexim illum què per-
 dite se amare dicebat, amore vero fuisse persecutû:
 ipse se ostendit, atq; planè fatetur, qualiter sit ani-
 matus in Alexim. Inquit enim.

Torua leena lupum sequitur, lupus ipse capellā;
Florentem cytisum sequitur lasciuia capella.

Te Corydó o Alexi. trahit suā quēq; voluptas.
At leæna lupum sequitur, vt eum dilaniet: lupus
capellam, vt eam deuoret: capella cytisum vt car-
pat, cōficiat: ergo Coridon insequebatur Alexim,
vt eum perderet, & omni dedecore contaminaret.
Amatores igitur ij, qui appellantur, cūm amant id
quod habent carū, nō vt ornent, & opibus augeant:
sed vt omni dignitate & opibus spoliēt insequūtur.
Vt igitur in propositum redeamus, fateor quidem
hos homines, qui Regibus in delicijs sunt, esse Re-
gum amatores maximos: & omnibus curis afflicta-
ri, quibus amatores perpetuo cruciantur. sic enim
stupent, sic vigilant, sic insidias comparant, sic ri-
ualibus inuident, sic ingemiscunt, & interdum etiā
lamētantur, vt facilè appareat, eos esse animo egros,
amore sæuo saucios. Quēadmodū igitur amatores
nō aliud, quàm suā tantū voluptatē sibi proponūt:
ita ij, non dignitatem Regis amplificatam, sed suas
opes cumulas & adauctas cernere cupiunt. Ergo
vt is, qui virginem amat, non cupit virgini bonum
aliquod: sed eam potius parentibus orbatam, ab
opibus & amicis inopem, omniū ope & patrocinio
destitutā; & quòd multò grauius est, omni pruden-
tia, & grauitate, & pudore spoliatā videre cupit, vt
eam facilius ad consensum libidinis & impuritatis
alliciat:

alliciat: ita isti boni viri sic Regem amant, vt illum omnibus virtutis & honestatis & sapientiæ opibus nudatum & spoliatum vehementer exoptēt: vt facilius eorum infinitis cupiditatibus obsequatur. Primum quidem igitur eum bonorum hominum ope nudant, & omnibus qui prudētiae & modestiæ, & bonitatis, laude præcellunt, aditum ad Regiam, familiaritatem diligentissimè præcludunt: sunt enim vehemēter anxij, & de statu suo valdè solliciti; sapiēter enim vidēt, nihil esse magis aduersariū false virtutis opinioni, quàm veram virtutem spectatam, & cognitā: nihilq; magis officio simulato contrariū, quàm rectū officiū verè, & ex animo tā Regi, quàm patriæ persolutū. Omnes namq; falsæ & inanes laudes euanescūt, vbi primum in splendore solidæ, & expressæ virtutis incurrūt: ne igitur aliquis vir aīo maximo, atque singulari virtute & sapiētia præditus, qui eorū nomini obscuritatē afferre possit, in Regis familiaritatē veniat, quāto artificio pugnāt? quātū laborē suscipiūt? quātas fraudes & insidias machinātur? incidat sermo, de viro aliquo singulari laude pbitatis ornato: bonus quidē (inquiunt) ille vir est, sub rustic' tamē, minimeq; dignus, qui in aula versetur; homo certè innocēs est, minimeq; malus, sed negotij gerēdi prorsus imperitus. Quid illi rem tuam cōmittas, qui suā malè gerit? hominis religionem & integritatē laudo, animi verò stuporē,

& tar-

& tarditatem vitupero. Quòd si aliquis id specimè virtutis & industriæ iam præbuerit, vt non liceat vlllo modo probitatis ingenuæ laudem, nomine segnitix atq; tarditatis obterere: alia via aggrediuntur, & quantum in illis est, virtutis laudem temeritatis vituperatione deformât. Summa Principis felicitate factum esse dicunt, ne omnia corruerent: furore namq; hominis illius rem fuisse in extremũ discrimen adductã. Si quem viderint liberum, animoq; maximo vitia quibus Resp. laborat aperientem: hominem nimis elatum & confidentem & dignitati Regis infestum esse cõfirmant. nihil autem maiestati Regiæ magis aduersari, quàm nimiam in loquendo libertatem; argumentum enim esse, cõtemni Regem, cùm aliquis eum in sermone lædere non veretur: esse igitur illam vim & effrenatam ferociam acerrime comprimendam. Si sapias igitur hoc genus hominum à familiaritate tua procul arcendum existimabis; si enim solus regnare vis, & hominum cupiditates domitas & compressas habere, ne quisquam audeat, ad Regium aliquod decus aspirare: omnes isti qui sibi spiritus ingentes sumunt, ita frenandi sunt, vt nemo ex illis se liberũ putet. His & alijs eiusmodi sermonibus Regi sunt impedimento, quo minus se bonorum præsidio sepiat; statumq; suum fidelibus amicitijs, & consilio salutari communiat. ad hunc igitur modum Principem

cipem bonorum auxilio nudat, eumque noctes atque
 dies circumvallant, ne possit vlllo modo ad nomen
 suum bonos atque fortes viros adiungere. Cauent
 deinde ne Princeps vlla sibi literarum praesidia &
 adiumenta requirat: literarum enim studijs (aiunt)
 corrumpi valetudinem, infringi vires, indolem Re-
 giam a rebus fortiter gerendis auocari. Praeterea mi-
 nimè decere Principem tanquam aliquem de plebe
 hominem, qui velit ad honores obrepere, & comen-
 datione aliqua eruditionis a multitudinis fece se-
 gregari, libris affigi, hominumque doctorum ineptijs
 oblectari. num tibi inquit, victus literis com-
 parandus est? num honores tibi propter eruditionem
 deferendi sunt? tantum certe abest, ut Principi digni-
 tatem vllam afferat eruditio, ut illi dedecori potius
 & ignominiae sit. Si dignitas igitur tibi cara est, non
 solum literarum studia tibi contemnenda sunt: sed
 etiam eorum hominum, qui se totos literarum stu-
 dijs dediderunt, sermo atque familiaritas vitanda est:
 neque vnquam arcessendi sunt, nisi raro admodum;
 nempe cum aliquod negotium inciderit, quod ali-
 ter expediri non possit. tantisper igitur illorum gar-
 rulitatem patere, dum res alio modo transigi nequit:
 vbi id transactum perspexeris illos procul amanda,
 ne sermonibus molestissimis tuas aures obtundat.
 Sic autem ea loquuntur, & eas machinas adhibent,
 & eam opinionem in animo Regis inserunt: ut is tandem
 ad

ad officium suum valdè pertinere putet, oēs literas odio persequi, artesq; maximas execrari. Nec hoc scelere contenti, aliud multò immanius moliuntur; nec enim tantùm Reges literarum & disciplinarũ præsidio spoliare: sed etiam diuina ope orbare contendunt. persuadent enim Regibus, non esse illis religionem summo studio colendam. non inquit, quòd religio negligenda sit; esset enim id scelestum & immane facinus: sed quòd in Regibus cùm immodica est, dignitatem nullam habeat. minimè enim decere Principem instar cuiusdam vetulæ multam operam in precibus, & in votis, & in procuranda religione cõsumere. deinde si religione inquit te nimis implicueris, officiũ tuũ nõ facies: sed potius multis in locis obiecta religione à studio dignitatis abduceris. abijcit enim animum qui valde religiosus est, & decoris, atq; dignitatis studiũ deponit: nec enim iniuriã vlcisci vult, sed omnes cõtumelias patientissimè tolerat, quòd nõ est animi fortis & cõfidētis officiũ, sed imbecilli potius, & eneruati, minimeq; de Regiẽ dignitatis amplitudine cogitantis. Veniat igitur tibi in mentem te non sacrificulũ, sed Regem esse eaq; sacrorũ studia, quę dignitatẽ tuã imminuere possũt, omitte. Hęc autẽ ita disserunt, vt paulatim omne pietatis studiũ restinguat: modũ enim quẽ religioni adhibendũ cēsant, exiguis adeo finibus circũscribũt, vt

pro

pro parte sua paulatim omnem ex animis religionē
 tollant; itaque perficiunt quantum possunt, vt Re-
 ges à Dei coniunctione diuellant. En amoris vis
 incredibilis, qua isti boni viri sese ad summum stu-
 dium Regis adiungunt. en cur opibus augeri, &
 dignitate omni cumulari debeant. en cur meritò
 bonis omnibus exclusis, & Principe multis moli-
 bus atque machinis obfesso, ipsi soli in omni Rep.
 dominantur. tanto enim amore Regem ample-
 ctuntur, vt illum hominum bonorum vsu & fami-
 liaritate prohibeant: vt fructu sapientiæ, qui monu-
 menti doctissimorum hominum continetur, om-
 ninò priuent: vt Dei postremò numen, opem, & au-
 xilium ab illo quantum possunt longissimè repel-
 lant: vt sic tandem riuaium omnium timore libe-
 rati, summum fructum ex amore, quo sunt acriter
 inflammati, securè percipiant. Nec enim aliud est,
 quod illos cogat, omni diuino & humano præsidio
 nudare Principes: & eos summo scelere, perfidia, &
 immanitate obfessos tenere, ne possint vllò modò
 salutari ope & auxilio liberari: nisi quod intelligūt,
 hæc omnia fore impedimento, quo minus tyran-
 nidem suã diu tueri, & simplicitate Principis abuti
 possint. Qui igitur ita Reges amāt, vt eos omni di-
 uino & humano præsidio destitutos videre cupiāt:
 vt ipsi liberius omnibus illorū opibus potiri queāt,
 num Reges amant? an potius opes, & honores qui-
 bus

bue inhiant, & immanes pecunias, quas infinita auiditate liguriunt? Hæc si Rex sapienter animaduerterit, illos certè non vt amicos amplexabitur: sed vt proditores (ne quid aliud dicam) à se longissimè segregabit; aliter enim cum suo magno malo sentiet, non se sed pecuniam infinitam, & potentiam non ferendam, ad hominum perniciem comparatam, ab illis amari. Mala enim quæ in Principem bonorum ope destitutum, artium maximarum præsidio nudatum, à Dei ipsius præsentia auxilio derelictum, perditorum hominum scelere circumfessum repente inuadunt, quis poterit enumerando recensere? Vt tamen aliqua summatim referamus, primùm omnium malorum summa temeritas & amentia est. quod vt rectius intelligi possit, statuendum est, non omnem inscitiam esse similiter execrandam: multum enim interest qualis stultitia sit; deinde in cuius animo infideat. stultitia enim quædam mediocris est, atque tolerabilis: quædam verò summa atq; summo opere detestanda. tolerabilis quidem eorum stultitia est, qui cum sapientes minimè sint, minimè sibi sapientiã arrogât: intolerabilis & execranda est illorum inscitia, qui sibi eam sapientiam assumunt, cuius ignari sunt. Qui enim neque medicus est, neque se medicum esse profiteretur, vt ægrotum non sanet, nemini tamè vitam medicamentis eripiet: at qui se medicum esse

sub
k credit,

+
 credit, cū medicinæ imperitus sit, neminē quidē morbo leuare, multos autē vita priuare poterit. Præterea cū hæc sūma demētia, in animū illius inuaserit, cui munus illud cuius se scientiam tenere confidit, assignatum nō est, non multū sane rebus illius arrogantia nocebit. at cū oppresserit hominem, cui omnia quæ cupit munera deferuntur, omnia peruertet. Si enim homo nauigandi imperitus, se optimum gubernatorem esse iactauerit, non tamē illi quisquam gubernacula tractanda permiserit, non euertet stultitia sua nauem. at si nauis illi commissa fuerit, tum demum sibi atque vectoribus diram cladem inferet. quo autem amplius illud munus est, homini imperito commissum, eò erit amentia illius infestior. Cū verò nullum munus sit, in terris Regio munere maius & amplius: nihil certè poterit esse illius amentia & temeritate funestius, maximè cū sibi in summa rerum imperitia, summam sapientiam arrogauerit. nec enim paucos vectores, sed vniuersam Remp. funditus perdet. Ex quo sequitur, nihil esse posse dirius Rege stulto & infano. nec enim potentia fructus est in possessione, sed in recto illius vsu collocandus: rectus autem omnium rerum vsus, prudentia moderatione continetur; vbi igitur prudentia non extiterit, ibi necesse est, vt qui opibus affluit, non partis opibus ad salutem & honestatem: sed ad perniciem atque dedecus

decus vtatur. Vt enim cū musicæ ignarus citharam pulsat, ridiculū se ostendit: & cū furiosus omni vinculo solutus ferrum stringit, quo violentior est, eò maiorem stragē edit: sic homo potens, cū propter stultitiam opibus suis vti nesciat, quo maiores opes habet, eò maiorem ignominiam subibit, funestio-remq; pestem sibi, atq; Reip. comparabit. Reliquum igitur est, vt quo Rex opulentior fuerit, imperiumq; illius latius propagatū extiterit, si fuerit amētia vexatus, & (vt fit) sibi sapiētiā attribuerit: eò tetrior sit, multoq; grauiorē plagam cōmunibus rebus imponat. Huius autem tanti mali, quo nullum dirius atque funestius excogitari potest, adulatōres architecti sunt: Principis enim ingenium laudant, sapientiam in cœlum ferunt, consilium admirātur; si quid autem est ab illo festiuè dictum, id risu & plausibus excipiunt; eoq; rem deducunt, vt is qui iam opibus & potentia inflatus insaniebat, omni iudiō spoliētur: & cū sit amentissimus, statuāt tamē se nullius cōsilio indigere; sed illis sapientiæ opibus affluere, quibus facillimē possit, orbē terrarū moderari. His igitur cogitationib' elatus exultat, & p̄ceps amētia fertur, & oīa furēter administrat, vsque eò dū in Rēp. nefariā pestem & dirū exitiū machinetur. Prudentiæ autem lumine amoto, quomodo poterunt in animis reliquæ virtutes habitare? num animi magnitudo poterit in eo locum habere,

bere, qui magna & excelsa contueri nequit? qui nihil altum & generosum cogitat? qui non solum flagitio & impuritati, sed flagitiorum ministris seruiendum existimat? quis enim non videt, tantam esse Principum quorundam humilitatem, vt contrà eorum voluntatem, qui se in illorum familiaritatem lenocinijs & assentationibus immerferunt, loqui non audeant? Præterea si sunt acres atq; vehementes, cum rationis imperiũ repudient: tantum abest, vt fortes & magnanimi sint, vt ne homines quidem appellandi sint; sed immanes quædam belluæ libidinis impetu dimicantes. fortitudo enim non est furor, & amētia libidini seruiens: sed animi excellentis altitudo pro iustitię sanctitate pugnans. Si verò molles & eneruati fuerint, opus est, vt humiles & abiecti sint, neq; solum belli fremitus exhorreant: sed omnes etiam belli rumores, atq; adeò vmbra extimescāt. Quid de temperantia dicendũ? illi ne poterunt esse moderati, quorũ est effrenata, & immensa cupiditas? qui neque metu, neque pudore, neque disciplina coerceri possunt? metũ enim summa potētia depulit; pudorem sermo impurus hominum perditorum sustulit; disciplinam autem temeritas & insolentia contempsit; quomodo igitur honestatem, & constantiam vllam retinebunt, qui opes immensas non honestatis instrumēta: sed libidinis materiam putant, & tam multis cupidita-

tum

tum fluctibus in diuersas partes agitatur? qui singulis horis huc & illuc æstu temeritatis inconsideratissimè rapiuntur? qui vel superbia tument, & nimis insolenter efferuntur: vel se nimis dimittunt, & omnem memoriam decoris atq; dignitatis abijciunt? Iam verò iustitiæ munus & officium, ab illis administrari nullo modò potest, qui sunt oppressi cupiditatis impurissimæ dominatu. Quomodo enim aliorum licetiam refecabit, qui sibi ipsi flagitiorum omnium licetiam attribuit? qua ratione suos in officio continebit, qui animi sui partes non continet? quopactò merita cuiusq; certis ponderibus examinabit, qui omnem rationem dignitatis ignorat? quomodo deniq; reget alios, qui se ipsum regere non potest? Ut autè in pauca conferam, nemo iustitiam colere potest, qui nõ fuerit, & sapiens, & fortis, & moderatus. Sapientia enim quod rectum, & verum, & simplex est, perscrutatur & inspicit: Fortitudo animum ad vires tyrannidis elidendas, firmo præsidio confirmat. Temperantia cauet, ne status animi tumultu aliquo turbetur, & quòd est ratione moderandum, libidine peruertatur. vbi igitur pro sapientia temeritas, pro fortitudine imbecillitas pro temperantia libido Rempub. administrat: ibi ne vestigium quidem vllum iustitiæ & æquitatis extare potest. Cùm igitur Rex & insipiēs, & impuris ministris obnoxius, & indomitæ libi-

dini deditus fuerit, ne simulacrum quidem vllum iustitiæ conseruabit: nam neque quæ vis, & ratio sit iuris intelligit; nec id quod intelligit facere audeat: ne eos quos in delicijs habet, & quorum etiam opes metuit, offendat; neque si audeat, id tamen quod iustitia perscribit, sibi per infinitam cupiditatem cui est addictus, exequi licebit. Adde quod non solum vt suæ ipsius cupiditati, quæ satiari & expleri nequit: sed vt suorum etiam libidinibus obsequatur, necesse plerumque est, vt non modò humana, sed etiam diuina iura violet. cum enim opes suas absumpserit, tum immodicis tributis Remp. vexabit, & multos expoliabit, vt alienis facultatibus suos locupletet: & innocentibus eripiat, quod maleficis hominibus largiatur: atq; postremò manus rebus sacris afferet, & templa omnia atque fana compilabit. Hic erit ornatus animi, quo Rex impuris hominibus deditus excellet. ô egregios felicissimi Regis amatores! qui tam præclaris officijs, eum Principem cui se dicauerunt, tuendum & ornandũ suscipiunt. qui fieri igitur potest, vt Princeps hominibus tam gratis & pijs, tam omnia ad dignitatem illius referentibus diu careat? necesse profectò est, vt si sese ab illius conspectu remouerint, eorum desiderio contabescat; magna enim illorũ merita in Principem, & satis illustria constãt, illius enim menti tenebras attulerunt, animũ illius

de

de omni statu deiecerunt, omnem illi dignitatem detraxerunt. Cernitis quanta temeritas in communi vita versetur? homines prudentes & honesti despiciuntur; illi quæ summis honoribus afficiuntur, qui Principes à studio virtutis & humanitatis auertunt, & tyrannidem alunt, & in Resp. immittunt. id enim moliantur & efficiunt, ut Regem habeamus effrenata mente præditum, infinita libidine furentem, hominibus perditis atque profligatis obnoxium, fortibus & moderatis infestum: & modò elatum & inflatum, modò humile atque demissum, maleficum denique & iniustum, & in tantis flagitijs virtutis, & honestatis nomē temerè, & insolèter usurpātē. Sed inquiet fortasse aliquis, id nō semper euenire: multos enim extisse Principes, qui cū nō admodū dissimili ratione educati fuissent, magnum tamen firmata iam ætate, virtutis specimen dederunt. Fateor equidem, & id in miraculi loco ponendum existimo: diuino siquidem beneficio fit, ut non semper ijdem euentus, ex eisdem causis existant; interdum enim tam præclara indoles, elucet diuinitus in quibusdam Principibus: ut hominum sceleri fortissimè resistent, & sint illis impedimento, quo minus possint, omnia quæ volunt scelerate & impie machinari. Sed nos hic, non quod aliquando Dei singulari beneficio euenit, ne omnia funditus intereant cogitemus: sed quid accidere necesse sit,

nisi Deus nos præsentissima ope respiciat. Simul & illud animo reputemus, quàm excellens illa virtus extitisset, si fuisset bonis disciplinis exculta, & bonorum hominum sermonibus ad summum decus excitata. quando etiam cùm est omni literarũ ope destituta, & ab hominibus nefarijs impedita; lucet tamen, benignitatisquæ suæ aliquod lumen porrigit. nam si Princeps fraudibus vndiq; circumuẽtus, opibus sũmis obsessus, nullis artibus adiutus, sceleris improbissimi conatibus impeditus, aliquã tamen virtutis Regiæ significationem dat: quid effecisset, si cum bonarũ artium cultu, ad se ipsum bonos atq; sapientes homines aggregasset? diuinus certè ex illius virtute splendor eluxisset. Sed nos vt paulò ante dixi, non de eo quod raro contingit, & quod cùm accidit in loco portenti atque prodigij numerandum sit: sed de malis quæ prauam institutionem natura consequuntur, & de eo quòd plerũq; accidit disputamus. Vt igiur omnia vitia perstringamus, quæ ex hac educatione oriuntur, primùm quidem Princeps mollissimo cultu nutritus, & in summis delicijs educatus, mollis & delicatus sit necesse est, otio languidus, laboris impatiens, ad libidinem procliuis, & valetudine infirma præditus: deinde cùm perditorum hominum impuri sermones accesserint, erit etiam arrogans, & elatus, & inhumanus, & sibi quodammodo diuinitatem

rem tribuet; & cum fuerit hominibus sceleratis, qui cum illo viuunt obnoxius, reliquos ne homines quidem ducet. præterea summo furore & amētia vexabitur. Sic autem fiet, vt Princeps in quo summa quædam sapientia flagitatur, vt officium suum tueri possit, cū & natura & opibus, & imperio & cogitationibus inanissimis, & sermonibus impurissimis inflari cœperit, omni iudicio spolie- tur: & ne quid sibi ad summam stultitiam desit, in maxima rerū ignoratione, & in miseranda mentis cæcitate, summam sibi sapientiam nimis intolenter assumat. Deinde inuidiæ pœnis agitabitur: nihil est enim magis cum arrogantia coniunctum, quàm dolor ex aspectu alienæ virtutis iniustus; verissimæ enim dignitatis splendore, dignitatem suam obscurari & extinguere planè iudicat. inde igitur acerbissimum odium, in omnes bonos erumpit, inde etiam timor exoritur. Nec enim solum omnem excellentiam virtutis odit: sed illam suspectam habet, & ab omni mentis altitudine sibi perniciem imminere censet. ex inuidia autem, & odio, & metu & inani suspitione crudelitas eminet, & immanitas quædam humanæ societatis oblita, & ad hominum pestem atque perniciem notum acerrimè concitata. Agrestis autem libido, omnibus pudoris atque iuris vinculis emissa, & adulatorum lenocinijs acrius incitata, illum miserrimè vexat;

vexat ; & quocunque fert impetum vehementissimè contorquet . His quidem pestibus exagitur , cùm res illi secundę sunt : in rebus autem aduersis , maximè cùm bellum aliquod repentè mouetur , qua tandem spe erigi potest ille , qui neque vt corpus labore vlllo duraret , nec vt animum virtute firmaret , nec vt statum suum fortium hominum præsidio muniret , neque se diuini numinis auxilio tueretur , vnquam elaborauit ? illum igitur tunc animaduertere licebit , sibi atque suis diffidentem ; neque solum hostium vires , sed suorum insidias metuentem , & ancipiti formidine districtum , ad omnes rumores trepidantem ; neque quomodo in omni rerum discrimine honestatem retineat : sed quomodo vitam pretio redimat , turpissimè cogitantem . Adde nunc si lubet reliquas labeas , quibus aspergi & inquinari necesse est illum Principem , qui cum hominibus improbissimis coniunctissimè viuit ; neque solum bonorum hominum consilia reijcit , verùm etiam disciplinæ cœlestis opem repudiat . est enim plerumque sui profusus , alieni appetens , in iracundia implacabilis , in odio contumax , ferox , & infestus imbecillis , potentibus atque superbis obnoxius , leuis , inconstans , ineptus , amicorum ope destitutus , hominibus inuisus , & scelerum conscientia frequenter exanimatus . Hic quidem est

status

status eorum Regum, qui repudiatis bonis hominibus, adulatoribus aures præbent: statum verò Reipubl. breuiter etiam qualis tunc esse potest inspiciamus. vt autem hic nihil aliud dicam, communis omnium libertas eripitur, quod quidem minimè mirandum est; fieri enim nequit, vt ibi species aliqua libertatis extet, vbi ne ij quidem in quorum potestate sunt omnia, liberi sunt. nisi fortasse liberum existimatis illum, qui ad alterius arbitrium viuit: qui quod sentit loqui non audet; qui hominis inconstantissimi nutus omnes obseruat; qui ex Principis inanissima cupiditate pendet; qui ad libidinem illius vultum fingit, & accommodat. Adulatores igitur liberi non sunt, sed serui nequissimi. Princeps autem qui illorum operis vtitur, non solùm seruit dedecori, flagitio, turpitudini: sed ipsis etiam nequitiae ministris, ita subiectus est, vt nihil facere audeat, quòd illis iniucundum possit accidere. ita enim se paulatim abijcit, animumque demittit, vt illis etiam quos iacentes erexit, & in gradu quo erant indignissimi collocavit, addictus sit; multaque ne eos offendat, seruilem in modum patiat. Si igitur neque Princeps liber est, nec illius domestici liberi sunt: quo tandem modo populus, qui eorum dominatu premitur, vestigium vllum libertatis in vita retinebit? An nõ perspicuum est omnem illorum Remp.

eò conferri, vt omnem libertatem tollant? Quasi enim omnis illorum salus, atque dignitas agatur, summa ope contendunt & enituntur; vt animos hominum frangant, & spiritus comprimant, ne quisquam audeat, ad aliquod decus egregium illis inuitis aspirare. omnibus igitur in quorum animis est aliquid generosum & magnificum, vehementer infesti sunt, & illis pestem si possunt, omni ratione comparant; ea etiam de causa molestissimè ferunt, aliquem alium abundare pecunijs, quia verentur, ne opibus elatus, aliquid sibi magnum proponat. Cùm igitur Rempubl. immodicis tributis vexant, non id solum moliuntur, vt ipsi ex populi fortunis prædas agant: sed etiam ne sit quisquam, qui opulentus esse possit: tantum enim abest, vt hominum libertati prospiciant, vt ne vultum liberum, aut orationem cuiusquam ferre valeant. oppressa verò libertate, & animi magnitudo, & ingenij vis omnis extinguitur. nec enim animus tyrannide oppressus, aliquid magnum & egregium moliri: neque ingenium assiduis plagis obtusum verum intueri potest. Restat igitur vt omnes non solum ignaui & imbecilli sint: sed etiam amentes & stolidi. sublata igitur virtute, ingenijq, lumine propemodū extincto, quis pro patriæ salute decertabit? quis enim pro Rep. cuius particeps nō est, & ex qua nec

fructum

fructum vllum, neque laudem, nec honorem expectat, periculum adire volet? quis in tanta rerum caligine, & tam cæcis tenebris, quòd sibi in vita colendum officium sit, mente & ratione perspiciet? quis in tantis nequitiae exemplis, libidinem suam cohibebit, ne cùm primùm poterit indigna flagitia impure atq; tetre suscipiat? Iam verò si in aliquo ciue fuerit aliquid roboris, id totū furorem & amentiam cōferet, & eò conatū omnem comparabit, vt omnia iuris vincula perrumpat. Summa autem hæc est, vt in huiusmodi Regno nulla virtus emineat, & omnia vitijs impudentissimè cumulentur; nam cùm omnes subditi Principum mores imitentur, tùm multo facilius est, scelus atque flagitiū sequi, quàm virtutem atque decus effingere. si igitur Princeps flagitiosus extiterit, erit profectò necesse Rēp. vniuersam flagitijs innumerabilibus inquinari. Quomodo autem illam etiam inopia grauissima premi, & Principum iniquitate vexari necesse sit, iam expositum est; vbi enim omnium pecuniæ ad paucos deferuntur, consequens est, vt vniuersa Resp. extrema inopia cōflictetur. accedet deinde inuidia, odiū, acerba & grauis offensio, & indignatio & eiusmodi perturbationes, quæ Remp. tumultuari, mutuisq; cædibus efferari compellunt. adde nunc lubricam fidem, adde dolos, fraudes, insidias, adde furta & latrocinia, quæ egentes homines, rerū suarum desperatione

ratione suscipiunt. Adde postremo nouiarum rerū
 cupiditatem, ciuū inter ciues hostilē diffensionē,
 & sceleratissimam cū hoste de patria prodenda &
 euertenda pactiōem; & reliqua mala, quę stulti &
 immoderati Principis rectionē cōsequuntur. Nullū
 enim tantum scelus atq; flagitium cogitari potest,
 quòd non multitudo sapiente rectore orbata cōci-
 piat. cū igitur Resp. sapientiæ patrociniō desti-
 tuta, virtutis præsidio nudata, sceleratorum homi-
 num libidini vexanda atque diripienda relinqui-
 tur: cū nullus ordo, nulla verecundia, nulla lex,
 nulla disciplina, cupiditatē frenet: cū virtus in-
 terclusa sit, innocētia respirare nō queat, nequitia
 + victrix exultet: cū inopes potentibus inuideant,
 potentes autem fortunam afflictam despiciant, &
 in miserorum calamitatibus insultēt; & alij in alios
 odio acerbo & immani concitentur, qui fieri po-
 test, vt non vniuersa Respu. vel per se seditionibus
 intestinis dilacerata concidat; vel hostium viribus
 expugnetur, omniaq; tandem extrema patiatur?
 Quam breuissimè potui statum illius Reip. com-
 plexus oratione sum, quæ perditorum hominum
 licentia, & stulti Principis immoderatione conti-
 netur. volo tamen vobis aperire, quid modò mihi
 in mentē venerit; quanquā me inscitiā meam fateri
 pudet. Quam inquit T. inscitiā narras? Eam in-
 quam, quæ magna ex parte continet causam euer-
 sionis

fionis omnium rerum Publicarum, & quæ nos in
 hac disputatione multa peccare cōpulit. Quæ nam
 igitur, ea est inquit. Grammaticæ inquā, ignoratio
 est, vt mihi quidē videtur, malorū omnium princi-
 pium. Multum inquit ille ridens tibi Grammatici
 debent, quando statuis Remp. sine illorum ope &
 auxilio stare non posse. necesse igitur est, vt Gram-
 maticæ ludos vbiq; aperiri faciamus, & omnes Cy-
 prianos & Diomedes & Laurétios quorū memo-
 ria est propemodū extincta, ab inferis excitemus, vt
 Remp. nobis constituent. Rectè inquā, si illi perfe-
 ctos se Grámaticos in vita præbuerunt: aliter enim
 nō est, cur illis molesti simus, & nō potius sepultos
 esse patiamur. Quæ nā tandē inquit T. ista est Grá-
 maticorū facultas, qua Remp. fulcire possunt? Non
 fateris inquā, Grammaticā esse rectè loquēdi ratio-
 nem? qui peruersè igitur loquitur, cōtra Grámaticæ
 præscriptū facit. Rectè inquit ille. sed id ad Remp. ^{quid}
 attinet? Quia inquam, vt iam ante dixi, loquendi
 imperitia & orationis peruersitas, non mediocrè
 malum existimandū est: magno enim malo fit, cū
 res turpes honestis nominibus occulūtur; accidit
 enim sæpenumero vt qui se turpitudine deforma-
 uit, nominis splendore deceptus, minimè suū dede-
 cus animaduertat: & ita in rebus turpissimis, quasi
 in præclaro facinore gloriatur. Quare mea quidem
 sentētia, qui optime Rēp. cōstituere velit, eā primū
 legem

legem sanciet, ne quisquam flagitio, nomine laudis
 imponat; ne videlicet praua loquendi consuetudi-
 ne flagitiū ornādo, flagitij impudentiā confirmet.
 † cū enim auarus sordes suas, nomine frugalitatis
 exornat: prodigus autē temeritatē & immoderationē
 suā, nomine liberalitatis occultat: & timidus se pru-
 dentem, & cautū nominari studet: & audax fortem
 atque magnanimum, & reliqui ad eundem modū,
 ne singula flagitia recenseam, vitia sua splendore no-
 minum illustrant; nō facile possunt, eam vitiorum
 deformitatem, quibus inquinati sunt animaduer-
 tere. Quam quidem si acute perspexissent, illam à
 se fortassè summo studio repulissent. nunc verò no-
 minum splendor falsus & inanis eos in eam fraudē
 impellit, vt interdum præclarè secum agi putent,
 cū in summa turpitudine & indignitate versen-
 tur. hoc igitur loquendi peccatū, etiam nos modò
 in disputando commisimus, vt splendidis nomini-
 bus res flagitiosas ornaremus. Quo tandem modo
 inquit, T. Primū quidem inquam, Remp. ap-
 pellauimus, quæ publica certè nō est: publica qui-
 dem esset, si ad populi vniuersi commoda pertine-
 ret; cū verò populi ratio non habetur, sed omnia
 ad vnius tantum, atque paucorum potentiam &
 utilitatem conferuntur, priuata potius appellāda
 est, quàm publica. Deinde si Resp. est vt Aristoteli
 placet, ordo, modus, & ratio multorum hominum,
 urbem

urbem vnam incolentium, profectò vbi nihil ordine, nihil modo, nil iure & ratione fit: sed omnia perturbantur atque temerè commiscentur, nulla Reipu. ratio constare vllò modò potest. ne ciuitatem quidem nominare licet eam, quæ posita est in hominum indomita cupiditate, furentiũ potestate. Est enim ciuitas, liberorum hominum multitudo, æquabili iure sociata. vbi igitur nulla libertas est, nec ius ex æquo omnibus administratur, ibi certè ciuitas non est: sed seruorũ infelix multitudo, paucorum libidini penitus addicta. Deinde Reip. moderatores eos interdum appellauimus, qui nullum modum suæ cupiditati præfiniunt: tantùm abest, vt modum Reip. vniuersæ statuere valeant. Postremò pudet me tam sæpè fuisse nomine Regis abusum. Rex enim ille tantùm nominandus est, qui Remp. vniuersam regit: regit autem ille Remp. qui eam ab errore in viam reuocat, & ad vitæ beatæ rationem sua virtute, atque vigilantia perducit. ergo ille, qui quātum potest elaborat, vt Remp. saluam & incolumem præstet, & bonis omnibus affluentem: qui populi salutem facilè suis voluptatibus & commodis anteponit. qui singulari mente, ratione, consilio, in studio totius populi moderandĩ, atque tuendi vigilat, meritò Regis nomen obtinet. qui autem iustitiam negligit, omnemq; disciplinã virtutis & continentię repudiat, & ad suam commoditatem,

ditatem, omnia consilia reuocat, vniuersamq; ciuium multitudinem, paucis hominibus nequissimis costrictam tradit vexandam, atque diripiendam, nullo modo Rex, sed Tyrannus habendus est. Hoc enim discrimen ponunt viri doctissimi, inter Regem & Tyrannum. Quod Rex precipue in populi salutem respicit: secundò verò locò, suam ipsius salutem & vtilitatem curat; neque enim plerumque potest, Remp. tueri, nisi saluti suæ prospiciat. Tyrannus verò omnia consilia ad suam vtilitatem atque libidinem dirigit; deinde verò quia non potest ille bonis omnibus abundare, nisi in populo non omnino perditò dominetur: secundò loco populi totius incolumitati interdum prospicit. Si igitur Princeps ille, qui non præcipue in felicem Reip. statum modis omnibus intuetur, Tyrannus habendus est, quãuis sæpenumero populum acri animo tueatur: quo nomine illum appellabimus, qui salutem Reip. præ sua libidine contemnit, illiq; amentia & temeritate sua, interitum asserre nitur: Sed consuetudine victi, nominibus abuti compellimur: quòd etiã faciendum necessario nobis est, ne sine fructu in potentium offensionem incidamus. Longius fortasè quàm instituta ratio postulabat, elatus sum in disciplina, qua Regum filij instrui plerumq; solent describenda: sed partim odium, quo sum in hoc hominum genus incensus, qui Principes omni scelere

cont-

contaminant, partim benignitas vestra prouexit orationem meam. Vt igitur iam id, quorum gratia hæc à nobis allata sunt, ratione concludamus, reuocate in memoriam ea, quæ à nobis in principio dicta sunt. demonstraui enim nullum munus egregiū, sinè egregia disciplina administrari posse: nullumq; munus aut maius & amplius, aut grauius & difficilius, munere Regis esse; neque in quo maiore cum periculo, rerumq; omnium pernicie & interitu peccari soleat. Vnde sequitur ad Regis officium summam sapientiam atq; summam virtutē requiri. Quam difficilè autem sapientiæ atque virtutis studium sit, in mollissimò vitæ cultu, in summis opibus atque delicijs, in multis naturæ lenocinijs atque blandimentis, etiam quantum fuit necesse docuimus. Illud etiam quod nostra oratione non indigebat ostendimus, nullas opes, nullas facultates, nullas delicias esse cum ijs vlla ex parte conferendas, in quibus Regum filij plerumque nutriuntur. Vnde sequitur, cū omnibus sapientia necessaria sit, tūm vel maximè ijs, qui Reges futuri sunt; alijs namque vt se regant atque moderentur: Regi vt non se tantū, sed infinitam hominū multitudinem optima atq; singulari ratione gubernet, sapientia paranda est; & alij quidem homines non ita multis difficultatibus impediti sunt, quo minus sese ad studiū sapientiæ applicēt: at Regibus omnes

insidiæ comparantur, neque solum insitis cupiditatibus: sed hominum sermonibus impurissimis à studio virtutis, atque verissimæ dignitatis abducuntur. & alij quidem, si sese multis erratis irretierint, sibi atque paucis nocebunt, & etiam iudiciorum seueritate cohiberi, & ad officium reuocari possunt: at Regum flagitia, interitum Reipu. moliuntur, & sanari nullo iudiciorum metu possunt, legibus enim soluti sunt. quo igitur opus illorum maius est, quo difficilius ad studium virtutis applicantur, quo illis insidiæ capitaliores intenduntur, quo grauius ruinæ periculum ex eorum peccatis, communibus rebus imminet: eò maioribus opibus fulciendi, & stabiliendi sunt, firmioribusq; præsijs muniendi ne concidant, & cum dira calamitate Reipub. totius intereant. quod si non solum disciplina omni caruerint: sed etiam in perditorum hominum potestate relictæ, atque illorum sermonibus ad omnem rationem turpitudinis inflammati fuerint; videte quorsum illorum furor & amentia tandem euasura sit. Ad hæc autem mala omnia præcauenda; Rex qui tanti nominis dignitatem tueri atque sustinere cupit, ingenium habeat opus est, natura sagax, & acutum, maximarum artium studio & disciplina limatum, usu & exercitatione perpolitum, & animo maximo sit: vt recta & vera clarè cernere, insidias in ficta specie sedulitatis & officij latentes inspicere, &

quid

quid salutē Reip. conuenire perspexerit, fortiter administrare queat. Ad vtramq; autem rationem, hoc est, tam ad ingenij cultum, quàm ad animi magnitudinem mirum est, quantam vim habeat, artium maximarum studia: non solùm enim ingenium acuunt, & aciem mentis illustant, sed etiã animos alacres & confidentes efficiunt; nec enim hæc studia homines desides & otiosos reddunt, vt quidã satis imperitè suspicatur: sed acres & vigilantes, & studio verissimæ laudis atq; dignitatis incensos. sed fallit homines imperitos primùm quidem, hominum quorundam stupor & ignauia, qui se ad studium philosophiæ contulerunt, quorum tam tardum & hebes ingenium est, & tam abiectus atq; demissus animus: vt ne studijs quidem vllis ad res gerendas excitari, & studio laudis incendi possint; præclara autē studia, nō omnibus ornamento esse possunt: sed ijs tantùm qui præclaro ingenio & egregia virtutis indole præditi sunt. Vt enim preciosæ vestes gemmis & auro fulgentes, & excellenti opere perfectæ monilia, cùm ad cultum virginis alicuius pulcherrimè conferuntur, eam luculeuter exornant; cùm verò ad ornatum mulieris deformis accommodantur, nullo modò deformitatem illius occultant, sed multò insigniorem reddunt: ita præclare disciplinæ, clarum ingenium excolunt, & animum magnum virtutum omnium opibus & ornamentis afficiunt:

at cùm ad mentis impuræ & animi prauis atq; pu-
 filli cultum & ornatum transferuntur, non ornant
 quidem animum: sed insitam illius prauitatē atque
 deformitatem clarius ostendunt. Deinde illud er-
 rorem multis obijcit, quòd disciplinarum genera
 minimè distingunt, & quod vnius est proprium,
 alijs accomodant: vt fuerit igitur aliquod genus
 disciplinæ, quod extorqueret sensus, & stupiditatē
 in animis efficeret, quòd vitium à multis Stoicorū
 sectæ tribuitur; id tamen non in alias conuenit.
 Libenter igitur in sententiam nostri M. discedo.
 nec enim eam sapientiam probo, quæ omnes ani-
 mi affectiones vtiliter, à natura datas euellendas
 esse decernit: sed quæ illis vti docet, & in quem fi-
 nem insitæ nobis sint, singulari ratione præscribit,
 qualis est Academicorum veterum atque Peripa-
 teticorum disciplina: nihil est enim nobis ingene-
 ratum, quod non magnam vtilitatē afferre possit,
 modò sapienter intelligamus, qua ratione cupidi-
 tates omnes cōtinendæ atq; moderandæ, & in quē
 finem conferendæ sint. Hoc enim est inter sapiētes
 & insipientes discrimen: insipientes enim neq; mo-
 dum seruant vllum, neque quid in vita sequendum
 sit, ratione percipiunt; & ita fit, vt rebus ad salutem
 datis, ad perniciem abutantur; sapientes verò ani-
 mis modum adhibent, & cupiditatem ratione tē-
 perant: & ad quem finem omnia dirigenda sint
 intel-

intelligunt: & ita fit, vt omnia illorum studia ad salutem & dignitatem referantur. Vtrique tamen vt sibi parent, quod optimum esse iudicant, excitari atque non mediocri studio commoueri solent: in quo quidē sapientes eò vehementius sæpenumero commouentur, quo iudicium eorum est firmitus, & constantius, & ab omni erroris suspicione securius. Præterea in sapientis animo, & summa vis amoris, & odij non mediocris offensio viget. si enim pulchritudo corporis excitat amorem, & deformitas animos ab amore auertit: multo certè magis pulchritudo dignitatis & honestatis à sapientibus animaduersa cõciliabit amorem, & flagitij dedecus & turpitude multo acerbius odiũ animis, qui illã intuentur inuret. cùm autē sapientis sit, decus & honestatem contēplari, & quantũ sit flagitij dedecus acutè perspicere: necessario sequitur, vt amore dignitatis eximio capiatur, & flagitij graui offensione cõcitetur. vbi verò magna vis amoris, aut odij grauis offensio viget, ibi neque somnus, neq; lētitude, nec inertia locum habere potest. amor enim animum excitat, & stimulat, & cupiditate ipsius pulchritudinis, quàm admiramur inflāmat. odiũ verò incēdit, & armat eundem animum ad turpitudinem, quàm detestatur acerrimè repellendam; qui igitur sapiens fuerit, non mollis & languidus, & eneruatus, aut stupore oppressus erit: sed acer, & vehemens,

& impiger, & acutus, & ad omnia pericula dignita-
 tis gratia subeūda paratus. Erit deinde animo forti
 & constante præditus: nihil enim tam dirum, &
 calamitosum interuenire potest, quàm turpitude;
 pro dignitatis igitur studio fortissimè dimicabit, &
 libentissimè quoduis periculū adibit potius, quàm
 honestatem suam aliqua labe maculari sustineat.
 Deinde cum sapienter intelligat, omnem dignita-
 tis elegantiam, animorum moderatione contineri,
 erit etiam in omni ratione moderatus, & vita &
 moribus egregiè constitutus. Præterea cū nihil
 fit iustitia clarius, & elegantius, nihil pulchrius &
 amabilius, nihil denique quod magis omnibus lau-
 dibus honestatis excellat, & omne sapientis officiū
 ad honestatem referatur: fieri certè non potest, vt
 qui sapiens est, aliquam iniuriam faciat alicui, aut
 quantum in illo fuerit, ab alio fieri patiatur; sapiē-
 ter enim intelligit nullum dolorem & cruciatum
 esse vlla ex parte, cum iniuriæ & iniquitatis flagi-
 tio, & turpitudine comparandum: vitā igitur amit-
 tet, & dolore intolerabili cruciabitur potius, quàm
 fraudem vllam in vita suscipiat. Necesse igitur est,
 vt qui verè sapientiam colit, omnibus virtutibus
 egregiè cultus & ornatus sit: ne illud quidem præ-
 termittendum est, nihil esse in vita boni, si sapiētiae
 moderationem remoueris, nec enim genus, neque
 vires, neque pulchritudo, nec opes, nec imperium,
 nec

nec aliquid aliud ex ijs, quæ vulgò bona eximia numerantur, salutem afferre possunt eis, qui illis temerè & insipienter vtuntur: imò vt multis ante disseruimus, quo maiores opes sunt, eò status illius qui summis opibus abundat, calamitosior atque funestior est. multò namque furentius insolescet: multoq; maiore leuitate iactabitur, multoq; minus consideratè in pestem ruet. Vt igitur in fabulis Polyphemus oculis orbatus, quo robustior & immanior, & violentior erat; eò cum se sine vllò iudicio concitabat, sæpius ad rupes allisus, sæpius in loca præcipitia delatus concidebat, grauioresq; plagas accipiebat, quam accepisset si imbecillior fuisset: ita qui magnas opes habent, si sapientia vacui sunt, quo magis opibus & imperio florent, eò sese furentius incitant, & grauioribus ruinis opprimuntur. Vnde colligitur, vt sæpè iã dictũ est, in Regibus nepe quorũ maxima potestas est, & summũ imperiũ, summã sapientiã iurè atq; meritò flagitari; aliter enim & ipsi erunt, omnium hominũ miserrimi, & Resp. illorum temeritati permessa fœdè peribit. Hæc cum ita sint, quis eorum amentiam ferre poterit, qui nõ modò nullam operam in eo ponendam existimãt, vt Rex sapiens euadat: sed contrà omnia faciunt quibus is furiosior, & insolentior in dies fit, omnèq; Remp. & stultitia sua, & eorum cum quibus viuit improbitate peruertat? Hoc igitur sanè constat,

non mediocri sapientia opus esse, ad Regium mu-
 nus feliciter obeundum; quomodo autem sapiētia
 parari, ab illo facilè possit, qui est nimis molliter
 educatus, & scurrarum comitatu impurissimo cir-
 cunseptus, & adulatorum assentationibus atque
 lænocinijs in pestiferam fraudem impulsus, non vi-
 deo; itaque cū alia multa præsidia, tum maxima-
 rum artium studia, ad parandam sapientiam & sta-
 tum illius fulciendum maximò quidem opere re-
 quirebam. Vos si meam sententiam non probatis,
 aliam disciplinam videte; hanc enim quę pessimis
 moribus recepta est, & inueterauit, è qua tanquam
 è fonte mortiferis venenis infecto, omnia mala
 multis in locis ad Reip. perniciem profluunt, acri
 animo repellendam censeo, ne Principis nostri præ-
 stantem naturam, & excellens ingenium dedecore
 & probro contaminet. Rectè inquit Portugalensis
 censes. sed priusquam de Regia disciplina diligen-
 tius inquiramus, abs te libenter audierim, num li-
 beram Remp. regno præferēdam existimes. multa
 enim à multis in contrarias partes afferuntur: quā-
 uis autem semper in ea opinione fuerim, vt nullum
 Reip. statum Regio præferendū existimarem. cū
 tamen ea quę dicis attendo, & flagitia in quæ Prin-
 cipes ex ista praua institutione delabuntur, mente
 considero, rectissimè cum illis actum esse puto, qui
 in libera ciuitate nati sunt; nam primū nimia
 Prin-

Principis vnus potentia, est communi libertati cōtraria: vbi autem libertas minimè viget, ibi duę virtutes, vt tu paulò ante dicebas, vix locum habere possunt, nempe ingenij acumen, & animi magnitudo. Ingenium enim sub vnus dominatione positum, molestissimis curis hebescit, & animus seruitutis oneribus oppressus, excelsa cōtueri nō potest: in mentis igitur augustæ tenebris, & pusilli animi demissione, nullum studium honoris & dignitatis extare poterit; cum verò omnes virtutes, studio honoris excitentur, consequens est, vt spè magni honoris incisa, studium virtutis & honestatis extinguatur. at in Regno nemo facilè ad honores summos euehitur. Deinde omnes libenter pro ea Repub. cuius sunt aliqua ratione participes, omnem laborem perferunt, & pericula infinita subeunt: at in Regno, cū pauci admodum in illius gubernandi societatem vocentur, & reliqui omnes, non solum ab illius procuratione, sed etiam fructu excludantur: reliquum est, vt pauci etiam, pro illius conseruatione pugnare velint. nemo enim pro alienis opibus, capitis certamen sibi ineūdum putat. Præterea in Repub. libera omnibus exæquo qui fortes, & splendidi, & in aliquo genere virtutis excellētes extiterint, sunt amplissima dignitatis præmia cōstituta; in Regno autem quominus sibi homines animo magno præditi, magna sibi
præmia

præmia polliceri queant, est impedimēto primūm quidē summa Regis ipsius amplitudo, quæ nō facile patitur quemuis alium præstātia dignitatis excellere: deinde nobilitatis insolentia: deinde adulatorum impudentia, & reliquæ eiusmodi labe, quæ sunt veræ virtuti contrariæ & inimicæ; sic autē fit, vt spē magnæ dignitatis abiecta debilitetur virtus, atq; languescat industria. Accedit etiam illud quòd Rex si ignauus est, totam Remp. exemplo inertiaë corrumpit, hominumq; mores effœminat: si fortis, & gloriæ cupidus, inuidet ijs qui virtute præcellunt: & ita fit, vt subditorum animi, vel torpescant ignauia, vel opprimantur inuidia, vsque adeò vt nemo possit ad summū gradū laudis eniti. Præterea illa præmia quæ in libera Repu. homines fortes & industrii consequuntur, sunt dignitatis plenissima; nemo enim in illa suspicari potest, eum qui aliquē gradum honoris adipiscitur, esse aut scurrā, aut adulatorem, aut alicui vitio affinem eorū, propter quæ multi cum Regibus in gratia sunt. at cū ij, qui magnum locum apud Reges habent, sæpe numero malis artibus eum locum adipiscantur: euenit, vt ij etiam qui meritò à Regibus donis & muneribus afficiuntur, in similis flagitij suspicionem veniant: ita vt vix vlla magna potentia reperiat in Regno, quæ non sit aliqua dedecoris labe contaminata. Illud etiam quantum est?

in Republ. enim cùm sit omnibus hominibus ex æquo, aditus apertus ad summam dignitatẽ, omnes inter se de dignitate cõtendũt, honestissimũq; virtutis certamen ineunt: ita verò fit, vt inueniantur multi consilio prudentes, & autoritate graues, & moribus ornati, & in rebus gerendis industrij, & robore virtutis inuicti. at in Regno cùm nobilitas ea dignitate in qua versatur contenta sit, & splendore generis insoleat, non sanè magnum studium in comparanda virtute sibi ponendum existimat. homines autem ignobiles, cùm animaduertũt, esse sibi aditum ad nobilitatis honorem interclusum, studium virtutis atque dignitatis omittunt; sic autem fit, vt cùm nobiles arrogantia, & insolentia virtutem despiciant, ignobiles desperatione fracti virtutis studia deponãt; nullumq; inter homines virtutis certamẽ excitetur, honestatis lumen intereat, & sordes atque flagitia dominantur. Præterea cùm nemo rectè possit alijs imperare, qui non aliquãdo paruerit: nec enim modum alijs statuere potest, cui nunquam fuit vllus modus adhibitus; qua ratione fieri potest, vt is rectè gubernet, qui nunquam obedire didicit? at Rex ita plerumque institutus est, vt nemini pareat vnquã, & omnes ab ipsis incunabulis imperio coërcere meditetur. Præterea in Rep. cùm summa potestas sit penes leges, quæ neq; gratia cuiusquam, neque muneribus inflectuntur, nec

ira,

ira, aut inuidia, aut odio perturbantur, aut misericordia commouentur, plerumq; euenit, vt rectè ius administretur, & rei cuique dignitas sua tribuatur: at in Regno cùm leges etiam sint in vnius hominis libidine positæ, multa contrà iuris æquitatem fiant opus est, neque quid fas & ratio postulet: sed quid Regi gratum atque iucundum sit, ab ijs qui ius dicunt, pelsima ratione ponderetur. Postremò cùm in libera ciuitate leges maximo studio conseruentur, legum autem munus sit, ius omnibus æquabile constituere: non facilè potest esse tanta ciuis vnius potentia, vt legum sanctiones contemnat, & iuris vincula, quibus omnes astricti sunt perumpere conetur. at in Regno cùm nò solum Rex, sed multò etiam magis omnes Regis familiares atque domestici legibus soluti videantur, nihil est interdum quod potentiam eorum, & indomitam cupiditatem constringat. Si igitur in libera ciuitate publica libertas integrior est, & ingenij cultus illustrior, & studium virtutis acrius, & spes honoris & dignitatis amplior, & caritas patriæ vehementior, & auctoritas legum sanctior, maioraq; in illa præsidia còtra tyrannidem constituta sunt: nihil certè magis optandum videtur homini, qui dignitati studet, & benè beateq; viuendi cupiditate flagrat, quàm in libera Repu. ætatem degere. Hæc quidem quæ in mediũ attuli me interdũ dubitare de hac quæstione

ne

ne cogunt: rē igitur mihi gratā, & vt credo Tauoræ
atque Menefio feceris, si nobis sentētiā tuam ex-
plicueris; quāquā enim in libris quos de nobilitate
adolescēs edidisti, Regnū oīb⁹ Rebuspublicis ante
tuleris, fieri poterit, vt sententiā ista ætate & rebus
diligentius exploratis, fortassè mutaueris. In longū
(inquam) sermonem me vocas, non tamen ab ea
materia, quam in manibus habemus alienum, sed
mihi ad alia properanti contrarium. sed geram tibi
morem, & quā breuissimè fieri poterit, ea quæ
requiris expediam. Atque primū quidem hoc
statuendum est, cū omnia genera Rerump. quā-
uis labi atq; ruere videantur, sapientia tamen, atq;
virtute adhibita facilè emendari possint, & ad re-
ctissimā in eo genere moderationē reuocari: nullo
modò optādā esse homini probo vllā Reip. præ-
sentis immutationē, nempe quæ nunquā sine maxi-
ma morū pernicie, hominumq; strage fieri possit:
sed in eo summo studio laborandum est, vt idem
status in quo versamur, omni vitio careat, firmissi-
moq; præsidio muniatur. Vt igitur officium eorū,
qui in libera ciuitate nati sunt est, pro statu illo
Reip. quoduis capitis discrimen adire: ita & nobis
qui regibus parere assueti sumus, hoc officiū impo-
sitū est, vt non modò pro Rep. sed pro Regis ipsius
salute atq; dignitate vitā ponamus. in idem namq;
scelus incurrit, & qui in libera ciuitate omnem po-
testatem

testatem ad vnum ciuem deferre conatur: & qui in Regno maiestatem Regis oppugnat, ipsumque Regem de statu deicere contendit; vterque enim concordiam dissoluit, & interitum patriæ machinatur. Deinde multo difficilius est, quàm homines suspicantur, illam Reipu. rationem institui, in qua sit ita exæquata libertas, vt nullus possit libertati communi multis modis officere: nisi enim fuerint omnes qui in eadem ciuitate viuunt egregiè moderati, diuturnaq; disciplina ad legum custodiam admodum diligenter instituti, & à primis annis in ciuilibus institutis enutriti, neque libertas, neque salus, nec vlla denique Reipu. ratio conseruari poterit. quòd quidem Rerump. intestinæ seditioes, & exitus calamitosi certè declarant: omnes enim tandem Tyrannorum immani dominatu, miserabiliter opprimuntur. Quod si concordia Rempub. maximè tuetur, nihil certè vtilius esse poterit, quàm omnem Reipu. potestatem vni homini excellenti virtute prædito permitti: nihil enim poterit cogitari aptius, & conuenientius ad conglutinandam cōcordiam. vt enim dum multi de principatu cōtendunt, & quilibet omnem Reipu. potestatem ad se transferre conatur tumultus oriūtur, & seditioes concitantur, & Respu. miserandum in modum laceratur: ita dum omnes vnus autoritate & imperio continentur, multò facilius vniuersi, vno vinculo

cule fœderis astringuntur. Quod si vt Socrati placet, id spectare debent omnes, qui Remp. modo, & ratione temperant, vt eam quàm maximè fieri possit vnã efficiant, hoc est, vna cõsensionis ratione atq; nexu arctissimè colligatã: quid vtilius fingi potest, ad animos omnium ciuium mutui amoris vinculo copulandos, quàm vnus tantum summi Principis potestas atque moderatio? nec enim illum inuidia oppugnat, qui multum inter omnes excellit: nec illi qui sub Rege viuunt, bellum intestinum facilè mouere possunt, cùm Regis ipsius quem exæquo verentur imperio, atque potestate ab instituto facinore prohiberi queant. Quantum autem valeat, ad ciuitatis concordiam firmè constituendam Regis imperiũ, in hoc maximè cernitur; quod omnes imperiosæ Resp. hoc firmissimum concordiaẽ vinculum retinuerunt, quod in autoritate Regia consistebat. Sic Athenis Princeps ille à quo annus nomen accipiebat, cum reliquis Principibus, qui singulis annis creabantur, Regiam quodãmodo dignitatem obtinebat, è quibus vnus Rex appellabatur. Bæotarchæ verò Thebis singulis annis: Lacedæmone item perpetui Reges id similiter efficiebant, vt subditos autoritate summa continerent, & vno & æquabili iure deuincirent: ne multorum Principum intestina contentione distracti atq; dissipati corruerent. Quid Carthaginenses? nunquid

non duo singulis annis Sophetes (sic enim verbo à
 Phœnicia & Hæbræa lingua deducto, summum
 ciuitatis imperium nominabant) Regiam digni-
 tatem facile sustinebant? Quid Romani? num ob-
 scurum est, Consules ius planè Regium obtinuisse?
 Et ne singulas Respub. quæ Imperio floruerunt,
 oratione persequamur, hoc satis constat, nullam
 fuisse, in qua non vnus, aut pauci, ita magnitu-
 dine dignitatis excellerent; vt non multum à Re-
 gum amplitudine atque maiestate distarent. illas
 autem quæ Regia autoritate caruerunt, ad opes
 summas peruenire minimè potuisse, sed intra bre-
 uissimum tempus intestina seditione conuulsas,
 cum magna ciuium strage concidisse. Reputate
 cum animis vestris, quot Respub. in Italia, post-
 quàm Romanum Imperium fuit ab influente bar-
 baria conculcatum, institutæ sint, & quàm pau-
 cæ statum suum tueri potuerint; & quàm aliam
 causam certiolem, assignare possumus, quàm pe-
 stiferas ciuium dissensiones, quas excitari necesse
 est, vbi nemo sic inter omnes excellit, vt omnes
 sine vlla recusatione imperium & autoritatem il-
 lius sequantur? Quare numquam satis laudare
 possum Venetorum ciuitatem, vnã omnium
 prudentissimam, quæ cum alia multa ad impe-
 rium propagandum, & conseruandum admo-
 dum sapienter excogitauit: tum nihil eò consilio
 sapien-

sapientius, quo sibi vnum summum Principem præpositum esse voluit, ob virtutem ad altissimum illum gradum dignitatis euectum, quem omnes intuerentur, & cuius autoritate deuincti, facilius commune publici fœderis ius, & ciuilem societatem conseruarent. is igitur cùm non Regis nomen, sed autoritatem Regis obtineat, autoritate illa summa quàm habet, inuidiam comprimit, & ambitionem refrenat, & Senatum concordia stabili atque firma conglutinat, & ita populum vniuersum facillimè æquabili iure constringit. Vnde concluditur nihil esse ad Rempub. diutissimè conseruandam vtilius, legitimo vnus imperio atque potestate. nam neque quidquam est, ad stabilimentum Reip. concordia salutarius: neque quidquam ad concordiam firmè constituendam aptius reperiri potest, vnus Principis excellentis autoritate & iurisdictione. In quo vero dicis vnus imperium esse communi libertati contrarium, Tyranni scelus benignitati Regis attribuis. cum enim Tyranni proprium sit, non sua virtute, sed suorum imbecillitate statum suum stabilire (intelligit enim superbiam, & immanitatè cunctis mortalibus, maximè autem illis, qui horum scelerum iniurias quotidie patiuntur, esse vehementer inuisam) & ideo cùm amari nō possit, & timeri velit, & omnes quibus terrori esse cupit, vt fieri necesse est, noctes atq;

dies extimescat: consequens est, vt eorum opes quã-
 tum possit extenuet, & animos eorum impotenti
 dominatu premat, ne se quisquam erigat, & aliquã
 lucem libertatis, ex diuturna caligine seruitutis, ali-
 quando respiciat. Regis autem officium non est li-
 bertatem eripere: sed pro suorum libertate tuen-
 da atque conseruanda vigilare, & laborare, & cum
 opus fuerit vitæ etiam discrimen adire. non vi &
 iniuria ciuium opes imminuere: sed arcere vim,
 & profligare iniuriam, & ciuium opes iuris æqui-
 tate defendere. atque postremò non inuidere inge-
 nijs, aut animos frangere: sed fauere ingenijs, &
 propositis premijs ciuium animos, ad studium vir-
 tutis atq; dignitatis extollere. Qua enim alia ratio-
 ne Remp. florentè reddet, statimq; suum firmo præ-
 sidio cõseruabit? cum enim officium Regis in eo po-
 situm sit, vt Remp. opibus locupletet, præsidijs fir-
 met, moribus ornet, dignitate illustret, atq; vt vno
 verbo dicam, beatam efficiat: quòd sine ciuium li-
 bertate, & animorum magnitudine fieri nullo mo-
 dò potest; quis non videt omnem Regis curam
 & studium in publica libertate tuenda consumi?
 aliter erit nomine Regis indignissimus. Sed dicis
 neminem libenter arma sumere illius Reip. causa,
 cuius particeps non est. Verum id quidem est, sed
 Regis opes non illius propriæ, sed Reip. totius ex-
 stimadæ sunt; omnes enim qui Regis imperio con-
 tinentur,

tinentur, in illius patrocínio latét, in illius præsidio
 acquiescunt, illius virtute muniuntur, iniuriam à
 se & dedecus, & ignominiam illius æquitate pro-
 pulsant, & bona etiam Reipu. pars illius beneficé-
 tia sustentatur. cùm igitur arma sumunt, sanè pru-
 denter intelligunt, se non pro alienis, sed pro suis
 opibus dimicare; illius enim opes existimadæ sunt
 ad cuius salutem & conseruationem singulari quo-
 dam studio conferuntur. vnde colligitur nihil esse
 magis Reip. proprium, quàm optimi Regis opu-
 lentia. Præmia verò quæ dicis, non alibi profectò
 neque maiora, neque ampliora, quàm vbi Rex hoc
 nomine dignus omnia lege moderatur, proposita
 sunt omnibus, qui se excellentius in virtutis studio
 gerere student. nec enim boni Principis est hono-
 res, munera, congiaria, & præmia, denique omnia
 viris fortibus & sapientibus debita; siue ad rei fa-
 miliaris augmentum, siue ad dignitatis amplifica-
 tionem pertineant, ad homines ignauos & scurras
 & adultores sine vlla ratione transferre. quod si
 aliquis tam sine mente est, vt ornet flagitia, & au-
 geat opibus temeritatē & insaniam; virtutem verò
 & grauitatem negligat atque despiciat, eum certè
 Regem appellare fas non est: sed hominem amentē
 & furiosum omnia Reipu. præsidia intemperantia
 sua dissipantem. nos verò non de temeritate & in-
 sania: sed Regis moderatione & sapientia disputa-

mus. id ita non fieri semper dicis, sed plerumque
 lógè secus quàm oportebat. Quid ad rem? Id enim
 demonstramus quod fieri in Regno potest, & de-
 bet, & aliquando etiam fit. quod si in Regno malè
 constituto, regias opes dissipari & hominibus indi-
 gnissimis cõdonari videmus: intelligamus in Rep.
 malè constituta non fieri minora flagitia; imò ple-
 rumq; grauiora, in qua videlicet est verecundia mi-
 nor, & licentia maior, & quilibet facilius quantum
 audet, tantũ potest; & ita multo plures sæpè nume-
 ro sunt, qui opes publicas domũ auertant, & Reip.
 vectigalibus tanquã proprijs ad obsequiũ impuræ
 libidinis abutantur; & tanquã aliena, aliorũ nequi-
 tia & improbitate cõsumi, & exhauriri patiantur.
 Iniqua autem contentio est, cùm benè moratam
 Remp. cum flagitioso Regno comparandã existi-
 mas; nam qualecunque illud genus Reipub. sit, si
 fuerit legibus fundatum, & moribus rectè consti-
 tutum, vincit & superat dignitate, omnia summa
 imperia, quæ nõ fuerint rectis institutis, & legibus,
 & virtutum maximarum præsidio stabilita. Reg-
 num verò in perditorum hominum potestate po-
 situm, & libidine vnus Principis furenter admini-
 stratum, non Regnum, sed execranda tyrannis est.
 in regno enim nec adulatione, neque scurrili dica-
 citate, neque turpieudine & flagitio, neque fraude
 & mendacio opes & diuitiæ comparantur: sed om-
 nia

nia emolumenta & commoda, omniaq; dignitatis ornamenta & honoris insignia, ad homines prudentes, & fortes, & omnium virtutum opibus excultos, recto iudicio deferuntur. Rex enim id summa cura & studio suscipit, vt merita vniuscuiusq; ponderet, & pro dignitate virtutē remuneret. homines igitur partim amore, quo Regem amplectuntur (mirum est enim quanta nominis Regij caritas insit, in illis, qui sub regia potestate sunt) partim spe donorum & munerum, quæ omnibus qui egregiam operam Reipub. nauant, à Rege proponuntur, sese intrepidè in summum vitæ discrimen iniiciunt; nec vlllo periculo impediuntur, quo minus pulchrum aliquod facinus obeant, & dignitatis gratia labores immensos excipiant. Dicis præterea Regem ignauum Rempub. exemplo nequitix corrumpere: fortem & strenuum fortibus hominibus inuidere. Si id ita euenerit, aliquid boni ex alterutra parte proueniet; nam neque Princeps ignauus hominibus fortibus inuidebit: neque fortis Rempu. corrumpi sinet. præterea ignauix nomen minimè in Regem cōuenit: si enim desidiosus & ignauus fuerit, mininè Rex appellādus est: sed eorum qui negligentia & somno illius abutuntur, vile mācipiū. si verò fortē & vigilantē se præbuerit, hōies fortes & singulari industria præditos amabit, multisq; honorib⁹ & præmijs afficiet. nihil

est enim quod magis coniungat amore animos, quam virtutis similitudo. Nec enim inuidia virtutis comes est, sed totius honestatis inimica. sic igitur vel is qui oia tenet ignauus, vel fortis est; si fuerit ignauus, Rex minimè nominadus erit; si fortis erit profectò ab omni inuidiæ suspicione prorsus alienus; maximè verò cùm tanta sit illius amplitudo, vt nemini eorum, qui sub imperio illius sunt, inuidere possit. Rex enim suorum animos regit, & virtutes excitat, & officiorũ magister est, & totius honestatis architectus, & omniũ virtutes, & actiones, & præclara studia ad Reip. salutem confert; ita vt omnia aliorum facta atq; præclara facinora, ad gloriam illius maxima ex parte referantur. Vt igitur Imperator militum suorum virtuti non inuidet imò in illorum decore gloriatur: ita Rex quamuis sub se optimos imperatores habeat, & præstãtib; in Rep. gubernanda viris vtatur, nulla tamen inuidia commoueri potest; cùm iure possit omnes eorum laudes, ad suam gloriam reuocare. nam sæpe numero omnes ciuiũ virtutes, ex virtute illius oriũtur; & rectissimus virtutis vsus, & ad Reip. salutem vtilissimus, illius sapienti moderatione continetur. nec enim is est, qui virtutes oppugnet: sed qui eas excitet, animisq; stimulos frequenter admoueat, quo sint alacriores ad cõmunis salutis custodiam. nec ingenijs officit; imò ea præmijs exsuscitat, &

otio

otio constituto liberiora facit, ad omnia quæ in
obscuritate naturæ latent, acutè peruestiganda. Mi-
nimè igitur verum est, sub Regibus duas maximas
virtutes tolli; nempe cultû ingenij, & animi excel-
lentis altitudinè; imò sub bono Rege, cum maxima
laude florebut, atque sine vlllo Reip. periculo, ad
excellentem gradû honoris aspirabûnt. in Rep. enim
libera ij qui excellenti ingenio, & maximo animo
sunt; cum res illis ex animi sententia procedunt, &
ampla dignitate cumulantur, Tyrânidem sepè affe-
ctant, & Remp. euertunt. at in Regno ita viget stu-
dium virtutis, vt nò facilè immoderatione peruer-
tatur, & à bonis principijs excitata, in perniciem pa-
triæ totius erumpat. Regiæ namq; potestatis, atque
dignitatis amplitudo, temeritatem facilè coërcet,
animiq; magnitudinè ita temperat, vt eam in frau-
dem impelli minimè patiatur. Neq; tibi assentior
in eo, quod ais, præmia quæ donantur à Regibus
non habere dignitatem. quid enim poterit esse ad
honestatem præclarius, quàm à sapiente Principe,
qui nunquam flagitiosam voluptatem virtuti præ-
tulit, muneribus atque donis augeri? donum enim
illud, virtutis testimonium continet, non labis vl-
lius indicium. In quo verò dicis, nò esse in Regno
aditum omnibus apertum, ad eximiam dignitatè;
pergis tu de temeritate & amentia stulti Principis,
non de Regis optimi atque sapientis moderatione
differere?

differere? si enim Rex verè hoc nomen vsurpaue-
 rit; non ignauam nobilitatem, non opes per iniu-
 riam partas, non vllam deniq; falsi splendoris spe-
 ciem virtutis opibus anteponet: sed omnes in qui-
 buscunq; virtutis lumen eluxerit, quocunque ho-
 minum genere illi procreati sint, muneribus am-
 plissimis honestabit. Sic autem existet illa præclara
 contentio quàm dicebas, quæ omnes imperiosas
 Respub. ex paruis magnas effecit. nobilitas enim
 ne dignitatem maiorum virtute partam amittat,
 aut ne à nouis hominibus superetur, enixe conten-
 det; contra autem homines ignobiles, vt è tenebris
 emergant, & virtute sua splendorem nobilitatis
 obscurent, omni ratione pugnabunt. Rex autem
 quasi quidam ludorum præfectus æquissimus, de
 viribus & artificio, non de genere aut diuitijs iudi-
 cabit, & præmia pro virtutis ratione distribuet; sic
 autem eueniet vt contemnatur ignauia, coërcea-
 tur insolentia, odio flagret iniuria, nullus honor ha-
 beatur auaritiæ, & extinctis flagitijs virtutes om-
 nes efflorescât. Ais tamen neminem posse alijs im-
 perare, qui non ante paruerit. Rectissimè dictum
 puto: in quo verò Regem nunquam parere didi-
 cisse ostendis, meo quidem iudicio falleris. pri-
 mùm enim si benè institutus est, astringitur pa-
 rentum disciplina; deinde magistri sapientis eru-
 ditione; deinde bonorum hominum monitis &

consilij, tum etiam pudore & verecundia coërce-
 tur, tum etiam cupiditate laudis incenditur: non
 vni igitur tantum rectori, sed multis obtemperat;
 seruit enim pietati, seruit modestiæ, seruit pudori,
 seruit honestati, priusquam ad imperium ad-
 ministrandum se conferat. Ne legibus quidem se
 solutū existimabit: imò multo arctioribus legum
 vinculis, quam cæteros se alligatum reputabit; vt
 non solum ipse suas cupiditates teneat: sed vt
 exemplo suo facilius, suos in omni officio conti-
 neat. hoc enim etiam non mediocre discrimen
 est, inter Regem atque Tyrannum, quòd Rex
 legibus se deuinctum esse profitetur: Tyrannus
 verò in interitu legum omnem dignitatem suam
 collocandam existimat: infinitum enim impe-
 rium concupiscit, quòd leges minimè patiuntur.
 Regis verò imperium legitimum est, neque iura
 vllò modo transgreditur, sed lege atque ratione
 definitur. in legitimo autem imperio, non regnat
 improbitas, non violentia, non libidinis impoten-
 tia, non iracundiæ furor, non præceps ambitio: sed
 leges, & mores, & egregiæ disciplinæ, quibus Reip.
 salus & dignitas cõtinetur. Vt autem veniat Resp.
 in potestatem vnius Principis intemperantis &
 perditæ, potest illo defuncto (vt fit) per alium
 Principem iustum atque beneficum recreari. at
 Resp. quæ multorū potentia cõtinetur, vbi publici
 mores

mores ad perniciem labuntur & ruūt, nullo modo sustineri potest, quin Princeps in exitium feratur. Sed dices fortasse fieri non posse, vt vnus homo tantum ingenio & industria valeat, vt omnia solus negotia & sapientia gubernet, & virtute sustineat, & æquitate moderetur. quasi sit difficile Regibus, multos homines regia virtute præditos, in consilium adhibere, & in Regni quodam modo administrandi societatem conuocare, & ex omnium sententia quid optimum factu sit statuere. Illud verò quantum est? quod in Repu. libera nemo ferme est, quin in eo quantum potest, omnes animi neruos intendat, vt Remp. ope atque præsidio confirmet. alium enim rei familiaris cura distinet; aliū cupiditas propriæ utilitatis, publicæ utilitati aduersari compellit; non paucos autem stulta quædam opinio, de aliorum vigilantia & industria à curatione Reipu. & studio communis salutis auertit. dum enim quilibet suas tantum res agit, neque defuturos existimat, qui pro omnium salute velit sumptus facere, & labores perferre, & pericula subire; fit tandem, vt opes Reipu. ab omnibus negligantur, aut saltem non eò studio, labore, & vigilantia defendantur, qua singuli opes suas tuentur. at Rex hoc vnum agit, & cogitat, huic curæ incumbit vni, eo omnia illius studia conferuntur, vt regnum tueatur, vniuersamq; Rempub. tutam ab omni calamitate.

mitate conseruet. Præterea cùm nemo possit in eo munere rectè versari, in quod non multum operæ & studij contulerit: publici cõmodi ratio postulat, vt vnus homo sit, qui nullũ aliud munus in vita colat, nihil agat aliud, nullũ studium, nullã curam ad se pertinere putet, quæ sit à cõmuni vtilitate seiuncta; in Rep. autè libera alij, alijs curis impliciti sunt, & priuatis sæpenumero vtilitatibus impediti, à studio publicæ vtilitatis abducuntur. at Regis animus si benè à natura informatus, & rectis disciplinis institut⁹ est, in hoc tãtũ munere sese à primis annis exercuit, hanc vnã artẽ didicit, hoc vnũ sibi onus impositum esse considerat: vt quamuis omnes dormiant, & quieti sint, ipse solus vigilet, & laboret, & cum vitæ etiam periculo, pericula omnia à patria, cuius curam suscepit, virtute propulset. Postremò in libera ciuitate, non possunt esse semper omnes, ita de Reipu. salute consentientes, vt non sæpenumero alij, alios impediãt; & quamuis quidam sint prompti & alacres, aliorum timiditate & negligentia retardentur: & sic rei benè gerendæ occasio elabatur, omnisque facultas constituendæ salutis amittitur. at Rex cùm supremam ipse habeat potestatem, illumq; omnes alacri mente & studio sequantur, facillimè potest intendere animum in omnes rerum opportunitates; sedulò vrgere, & instare, per se multis in locis occurrere pecunia, fauore,

uore, gratia, spe laudis & gloriæ suorum animos incendere, nullamq; occasionem aut hostis perterrendi, aut imperij sui ornandi & amplificandi prætermittere. Cùm igitur nec alibi sit concordia maior, neque ratio vitæ tranquillior, neq; vberius virtutis præmium, neq; quod est consequens acerbius flagitij supplicium, nec acrius Reip. tuendæ studiũ, quàm in Regno benè constituto: restat profectò, vt nullus Reip. status sit cum illo comparandus. quocirca sapienter Homerus vnus Principis imperiũ, multorum potentia longè anteponit. nam vt vnus tantum Sol lucet in mundo: ita consentaneum est, vt in vna Repub. vnus tantum Principis maximè sapientia atque virtus eluceat. nihil est enim nec ad omnium utilitates conglutinandas efficacius, nec ad temporis diuturnitatem valentius, nec ad bonas artes colendas vtilius, nec ad animorum securitatem firmiter, neque denique ad imitandum illius supremi Regis imperium accommodatius. Vnus est enim rector, vnus moderator & Princeps, qui rerum vniuersitati præsidet, qui cælum & omnia quæ cæli ambitu continentur, æterno imperio gubernat. fit modò Rex ingenio acutus, virtute magnanimus, bonis artibus eruditus, studio verissimæ laudis incensus, cupiditate publicæ salutis & dignitatis inflàmatus: & quòd caput est religione castus, & cognitione diuini iuris instructus; & sic fieri

fieri non potest vt sit vlla Resp. ea quam ille moderatur omnibus bonis affluentior. quamuis enim in libera ciuitate in vno ciue, aut in paucis, hæ laudes omnes inueniantur, non possunt tamen tatum fructum afferre rebus communibus, quantum afferunt, cum sunt in animum summi Principis in regno congestæ; illius enim imperio continentur omnes, & illius imitandi cupiditate incendantur, & facillimè ad studium quo illum teneri vident applicantur: ita vt omnes ex illius moderatione maximum in omni genere fructum percipiant. Probas tu quidem mihi ista inquit. M. sed velim ex te audire, quid præstantius aut vtilius esse iudices, Regem libero populi suffragio creari; an potius Regnum ad filium maiorem natu hæreditate peruenire? illa namque Regis eligendi potestas quæ viget interdum in Sarmatia, & viguit in inferiore Pannonia, multas commoditates videtur habere. primum enim summæ felicitatis esse videtur, talem Regem habere qualem optare possumus: non enim semper filij parentum vestigijs insistant; ex Principe enim clemente atque benigno & artibus præclaris instituto nascitur sæpè filius aut natura maleficus, aut consuetudine corruptus, aut institutione deprauatus; at nunquam tam malè cum genere humano agi potest, vt non liceat reperire hominem natura,

& mo-

& moribus, & disciplina præstantem: qui facile
 Remp. moderatione sua conseruet, & ab omnibus
 malis quæ illam oppugnant, eripiat. si igitur libe-
 rum fuerit populis eligere quem velint, multò sæ-
 pius hominis optimi atque fortissimi virtute frui
 poterunt, quàm nunc fruuntur; tunc enim eorum
 salus, in eorum iudicio posita esset: nunc verò in ca-
 su atque fortuna sita esse videtur. Præterea contrà
 naturã est, vt mali bonis imperent, timidi fortibus,
 temerarij sapientibus: at cùm Reges non fiunt, sed
 nascuntur, id sæpenumero accidere necesse est, vt
 homines virtute & sapientia præcellentes, Princi-
 pis insani & furiosi patiantur amentiam, & Resp.
 illius temeritate & flagitio de statu suo cõuellatur.
 Præterea cõtrã ius est, vt populus iure suo priuetur:
 nec enim Rex appellari potest, qui inuitis imperat,
 sed Tyrannus potius; Rex enim liberorum homi-
 num moderator est, non seruorum: liberi autem
 illi sunt, qui moderatorem sibi deligunt, non qui
 alicuius velint nolint imperium sequi compellun-
 tur. adde quòd is qui propter virtutem eligitur,
 multò benignius & humanius populum tractare
 potest. partim enim quòd pristinæ vitæ recordatio
 illum admonet, eis benignè facere, cū quibus videt
 se fuisse æquabili iure coniunctum: partim quòd
 gratiam referendam existimat populo, per quem se
 videt in altissimo gradu locatum, vniuersi populi
 salutem,

salutem, sibi singulari studio, atque benignitate cō-
 seruandam proponit; at is, qui nunquam humano
 more cultus fuit, neque inopiam, neque sollicitudi-
 nem, neque labores quibus reliqui homines affli-
 ctantur expertus est: periculum est, ne se hominem
 esse obliuiscatur, & ea de causa nihil humanitatis
 reliquis hominibus impartendum putet. nihil est
 enim quod magis inuitet homines ad misericor-
 diam tribuendam, quàm humanam miseriam ex-
 periri: vnde rectissimè Dido apud Vergiliū inquit.

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Præterea si verè homines sapiētes statuunt, neminē
 posse alijs imperare, qui nō ante paruerit: certè cō-
 stat multò magis ad imperandū aptum & habilē
 esse, qui Regi paruit, qui leges obseruauit, qui ma-
 gistratibus obediuit, qui pudorem & officium co-
 luit, qui semper cum virtute & industria imperata
 confecit: eo cui à puero omnes, non solum obediē-
 dum, sed etiam tanquàm Deo litandum existima-
 runt. Postremò illa praua institutio, qua Regum
 filios corrumpi dicis, hominum priuatorum filijs
 adhiberi non solet: & ideò fieri necesse est, vt mul-
 tò plures interdum inueniantur in illis omni vir-
 tute ornati, & sapientiæ laude præstantes, quàm in
 Regum filijs. Persarum Reges olim magni nomi-
 nabantur, quòd puincias innumerabiles in ditione
 tenerent, & immanibus diuitijs affluerent: re ta-

nien vera vt ex te, non semel audiui hæc, ex Plato-
 nis testimonio referente, duo tantum ex illis hoc
 cognomen meritò habuerunt: quorum vnus fuit
 Cyrus Cambisæ filius, qui Asiæ imperium in Per-
 sidi constituit, alter autem Darius Histaspis filius;
 ratio autem quam ais, assignari ab eodem viro sa-
 pientissimo, ea est, quòd cum eorum neuter esset
 magni Regis filius, fuerint sub legibus & discipli-
 na (in qua reliqui pueri qui honesto loco nati sunt,
 olim nutriebantur) diligenter instituti, & ita vterq;
 eorum potuit ad summam amplitudinem digni-
 tatis euadere. at illorum filij & illi deinceps qui
 Persarum imperium tenuerunt, mulierum deli-
 cijs effœminati, & adulatorum assentionibus in-
 flati, & ita flagitiorum sordibus infecti; quamuis
 magni vocarentur, fuerunt omnes fermè pusillo &
 angusto animo præditi, & ab omni studio Regiæ
 maiestatis & amplitudinis abstracti. tãtã enim vim
 habet puëris institutio atque moderatio, vt sine illa
 nemo ad vllum decus eniti possit. Cùm igitur ple-
 rumq; reliqui homines honestius educentur, & di-
 ligentius instituantur, quis non videt futurum, vt
 plerumq; apud illos maiora virtutis & moderatio-
 nis studia vigeant? Adde quòd si spes regnandi fu-
 isset omnibus, qui virtute excellerent ex æquo pro-
 posita, multò acrius & diligentius omnes in qui-
 bus esset maior animus & clarior indoles, ad sum-
 mam

puerilis

mam virtutis & sapientiæ laudem aspirarent, & ita
 fuisset facilius futuri Regis electio. quid enim fa-
 cilius aut felicius cogitari potuisset, quàm in mag-
 na bonorum copia eligere, qui omnibus virtutum
 maximarum opibus antecelleret? cùm autem na-
 turæ ratio flagitet, vt qui sapientior est regat, &
 ducat illos, qui non eundem gradum sapientiæ af-
 secuti sunt: contrà naturam certè erit, vt sapientes
 sese ad imperium & ductum hominis insani atque
 planè furentis adiungant. Ergo cùm accidere pos-
 sit vt aliquis Rex temerarius & insanus, Regis opti-
 mi atque sapientis fatu procreetur, & vix possit
 fieri, vt non eodem tempore quo ille, cum mag-
 na Reipub. calamitate Rempub. capessit, multi
 homines sint in Repub. virtutis & sapientiæ glo-
 ria præstantes; nihil profectò videtur vtilius op-
 tari posse, quàm Regis electionem libero popu-
 li suffragio permitti. aliter enim in Caligulas, &
 Heliogabalos, & Neronas, & in ipsam denique
 immanitatem & truculentiam Tyrannidis inci-
 demus. His quidem rationibus in eam senten-
 tiam adducor interdum, vt existimem nihil ef-
 se præstabilius, quàm ex omni populo virum
 eligere ingenio sagacem, doctrina sapientem, a-
 nimo fortem, virtute honestum, totoque pe-
 ctore ad laudem incumbentem: & quod caput
 est, cupiditate communis salutis incensum, qui
 obis

Remp. moderatione sua tueatur, atque conseruet, regiumque munus vigilanter administret. quare nihil poterit esse nobis gratius, quam quid de hac quaestione sentias intelligere. Faciam inquam, sed non tam multis verbis quam à te proposita quaestio postulat: est enim anceps, & in cuius explanatione, multa in contrariam sententiam disputari facillimè possunt; sed vt tibi ad omnia respondeam, statuendum est, si volueris omnia mala quæ vtrobique nasci possunt recensere; nullam esse rationem, quàm non asperneris, nullam sententiam, quàm non cum aliqua ratione reijcias. Quid igitur faciendum? Id quod sapientes homines præcipiunt, nempe è duobus malis minus eligere. Videamus igitur quid magis moribus nostris, quid nostræ Reipub. quid generi nostro atque naturæ conueniat, & quod minus malorum inuehat, id potissimùm sequamur. hoc posito, videamus num multò maiora mala, his quæ recensuisti, electio ista quàm prædictas, importare possit. Primùm enim populus non est ita sapiens, vt semper eum Principem sibi adoptet, qui publicam vtilitatem suis cōmodis anteferat: caret enim plerumque consilio, caret grauitate, & cōstantia; sæpe igitur mentis errore & amentia, nōnunquàm spe aut metu inductus, non raro autem leuitatis specie delinitus: aut odio & inuidia concitatus,

à recto

à recto iudicio deducitur, & pro vera virtute falsam imaginem virtutis amplexatur. accedit quòd vera virtus non se venditat, neque se hominibus fraudulentè infinuat, neque populi rumorem aucupatur: sed se ipsa contenta popularem auram facillimè contemnit: at is qui populum captare, & ab vniuersa multitudine gratiam inire studet, quãuis sit superbus, & insolens, & iniustus, præ se tamè fert illustrem modestiæ & moderationis & æquitatis speciem; vt simulatione virtutis in hominum mentes irrepat, & de illorum stultitia omnia quæ cupit singulari artificio cõsequatur. intelligit quidem populus principatum virtuti deberi, sed dum veram virtutem à falsa non internoscit, & vera virtus plerumque se ab illius aspectu remoueat, falsa autem se passim intrudat: facillimè fit, vt populus pro vera, falsam arripiat, quàm summis opibus augeat, amplissimisq; honoris insignibus exornet. Quid autem scelestius & perniciosius virtutis simulatione? Nihil profectò. Hoc igitur ista electio libera quàm dicis efficiet, vt ij quorum scelere nihil est immanius, neque Reip. perniciosius, Rempub. possint pro libidine sua perturbare, & omnibus bonis euertere. euoluite si lubet, omnem antiquitatis memoriam, & reperietis omnes fermè Tyrannos, hanc sibi viam ad principatum munuisse; virtutem enim ementiendo, & populum fallaci specie

mansuetudinis & lenitatis ad se alliciendo, intolera-
 randam potentiam in Rebusp. sibi parauerunt: qua
 quidem ad ipsius populi perniciem, nimis intem-
 peranter & crudeliter abusi sunt. qua enim alia ra-
 tione Cypselus Corinthi, Pisistratus Athenis, Dio-
 nysius Syracusis, Phalaris Agrigenti, Alexander
 Phæris, Nicocles Sycione, & alij denique innume-
 rabiles Græci Tyranni patrias suas oppresserunt?
 Quo alio artificio Cæsares improuiso Romanis li-
 bertatem eripuerunt? Qua via multi homines per-
 diti atque profligati, in Romanum imperium in-
 uaserunt, ut in summo fastigio locati, orbem terra-
 rum perderet? Nunquid obscurum est, omnes ferme
 Tyrānos, qui olim summam sibi opes, cum publicæ
 libertatis interitu comparauerunt: populari teme-
 ritate & amentia nixos, ad summum Imperium atq;
 potentiā peruenisse? Deinde quis non videt quā
 pestiferæ dissensiones, ex hoc fonte popularis licen-
 tiæ, & immodicæ libertatis emanent? Nullum
 enim est fecundius discordiæ seminarium, quā
 Regni cupiditas: maximè verò cum regnum fue-
 rit alicui opinione virtutis amplissimæ delatum;
 tum enim homines amplissimæ dignitatis appe-
 tentes, non solū pro summis opibus, sed pro sum-
 ma dignitate dimicabunt, & mortem oppetent,
 potius quā aliorum imperium, quibus ipsi nihil
 de virtute concedunt, aliquo modo tolerent. Inde
 igitur

igitur tumultus, inde cædes, infidiæ: inde hostiles ciuium inter ciues dissensiones, inde hominum strages, inde postremò patriæ populatio, & inflammatio, & Reip. totius euersio & interitus existit. Quam cæca autem sit dominandi cupiditas, horrendi quorundam Principum exitus maximè declarant; filij namque parentibus necem afferebāt, parentes filios crudelissima morte mulētabant; amici, amicis insidias comparabant, neque vlla cōmunio sanguinis, neque naturæ ius in animis insitum, neque fœderū vlla sanctitas erat impedimēto, quo minus vel ferro, vel veneno alij, alios cum quibus erant coniunctissimi de medio tollerēt, vt ipsi soli regnarent. hoc non solum rerum antiquarum monimenta, sed exempla quotidiana demōstrant, vbi regnandi contentio viget, ibi nulla naturæ necessitudine, aut religionis sanctitate vitam muni-ri posse; neque solum ijs, qui regnare concupierunt, sed omnibus Rebuspu. quæ illorum imperium subire cōpelluntur, seditionibus intestinis & mutuis cœdibus exitium importari. Quod si nihil est in omni Rep. maiore diligētia præcauendū, quàm ne tumultus aliquis excitetur, nihilq; maiorē vim habeat ad discordiam cōcitandā, quàm effrenata regnandi cupiditas: si quilibet ea libertate populo cōcessa statuisset, se regnare posse, quātas turbas commoueret? quantum bellorum incendium cōcitaret?

quanto furore & amentia vexaretur? In quo verò
 dicis, multos futuros virtutum omnium laude præ-
 cellentes, tantæ dignitatis præmio virtuti constitu-
 to. primùm quidem in regno satis magna præmia
 sunt, ad virtutis studium incitandum. deinde vir-
 tus quamuis in initio præmium & emolumentum
 respiciat, vbi magis atque magis progreditur, non
 humana & caduca præmia, sed diuina & æterna
 considerat. Boni igitur & verè, & ex animo virtu-
 tem colentes sine vlla spe regni, sed ipsius tantum
 virtutis illecebris inuitati, ad virtutis amplitudi-
 nem aspirabunt: mali verò qui virtutem simulant,
 ea spe deiecti, non tanto studio & artificio, neque
 cum tanta Reip. pernicie, virtutis imaginem atque
 formam gerent, quàm si Regnum sibi erroris opi-
 nione finxissent. Sed ais, populum iure suo pri-
 uari, cùm inuitus imperium alicuius subire com-
 pellitur. Minimè quidem inuitus. Quod enim mo-
 ribus receptum est, & temporis longissimi diutur-
 nitate confirmatum, id populus libentissimè com-
 probat: maximè cùm ne in hac regni legitima suc-
 cessione iure suo priuetur. nec enim Rex habetur
 • ille, qui regni hæreditatem adit, antequam iuret
 • se regnum iure, atque patrijs legibus administratu-
 rum: & sic tandem populi totius consensu recipi-
 tur, qui etiam fidem suam sanctissimo iureiurando
 astringit, se illi dicto audientem fore. At inquis hu-
 manius

manius atque clementius tractasset Princeps omnes ciues, si fuisset ab vniuersis electus; nam & actæ vitæ ratio, & accepti beneficij memoria, ad populum omni studio conseruandum facilius impulisset. Id quidem verum fuisset, si populus in mandandis honoribus nunquam errasset: si verò constat illum plerumque bonis improbos, gratis ingratos anteferre, quis dubitat, quin longè sæpius contrarium eueniat? Nam & qui ab humilitate & inopia, ad summam amplitudinem repente traducitur, effertur & insolescit: & qui maximis est beneficijs obligatus, ne quod debet aliqua ratione dissoluat, beneficij memoriam abijcit, & illis ipsis, qui eum extulerunt, est vehementer infestus; superbia enim & insolentia facit, vt nihil ægrius ferat, quàm existimari sibi alterius ope & gratia, fuisse summum imperium ab vniuersis delatum. Nam quòd de Cyro, & Dario dicis, rarum id exemplum fuit, quòd quidem sæpius euenisset, si omnes qui à priuata conditione, ad summum imperium effertur, fuissent splendido ingenio, & animo maximo præditi, quales ij, quos commemoras extiterunt. cum verò multò secus eueniat plerumque, & virtutis assimulatæ scelus, veram virtutem in honoris popularis contentione superet: dubium non est, quin populi temeritas, pro humanitate & clementia, summam immanitatem & crudelitatem

capitibus suis imposuisset. An non Tyranni omnes
 vt paulò ante diximus, clementiæ & humanitatis
 opinione commendati, à populo summis honori-
 bus affecti sunt, quem dende multis & grauissimis
 cladibus affligerunt? an non vt quisque maxima
 rerum omnium inopia conflictatus in principio
 fuit; ita postquam Principū gratia, opes & hono-
 res assequitur maximè teter incedit: ita vt oēs etiā
 cū quibus antea coniunctissimè viuebat, contēnat,
 atque despiciat? Quid ij facerent si ad regnum per-
 uenirent, qui mediocribus etiam opibus elati, ita
 se tumidos inferunt, vt ferri & tolerari nō possint?
 insanirent profectò, & furiarum stimulis agitati,
 ciuium strages ederent; honor enim repentinus,
 vbi naturam nactus est parum solida virtute firma-
 tam, quo est maior & amplior, eò magis animum
 omni sanitate spoliat, & à mente consilioq; dedu-
 cit. Quòd verò ais, Regum filios neque labore vllò
 firmari, neque disciplina vlla astringi velle, & ita
 fieri, vt neque virtutis, neque modestiæ signum ali-
 quod dare queant: id quidem eueniet si talis fue-
 rit eorum educatio, qualem oratione depinximus;
 si verò ea fuerit adhibita disciplina, quæ maximè
 futurum Regem deceat, nihil neque fortius & cō-
 stantius, neque moderatius & clementius esse po-
 terit. nam multis se laboribus exercebit, & inuena-
 tionibus, frigora & æstum tolerabit, & famem etiā
 atque

atque sitim ferre discet, & erit in omni vita moderatus, & memor imbecillitatis humanæ, nunquam se hominem natum obliuiscetur: & ita fiet, vt nunquam animū illius efferant istæ ceremoniæ, quibus illi litari dicis; de illis enim multa detrahet, & in ijs, quæ reliquæ necessario fuerint, habet enim venerationem iustam amplissimum Regis nomen, haudquaquam insolescet. At inquis fieri nõ posse, vt quisquam rectè imperet, nisi prius aliorum imperio obtemperauerit. Rectè sanè, sed vt iam dixi Regum filij si rectè fuerint instituti, multis rectoribus obedient, antequam Rép. attingant. Parètes enim debita pietate & veneratione prosequuntur, magistros atq; pedagogos verebuntur, maiores etiã natu in quibus summa grauitas fuerit, honore afficient: & eorum consilijs & monitis obtemperabunt, & laudi atque pudori seruient, & ingenti gloriæ cupiditate flagrabunt, qua quidẽ illos in ætate prima vehementius inflãmari percupio. maximū enim Regiæ indolis argumentum est, acerrimum laudis & gloriæ studium. Cùm igitur Regum filij tam multis rectoribus abundet, & tãtis disciplinis instructi sint: si modo sunt quẽadmodũ oportet, ad regiũ munus & officium eruditi, satis parere & obedire discunt. postremò vt nullus artifex ad summam artificij sui perfectionem peruenire potest, nisi à pueritiã sese illi arti cui studere vult, tota mente appli-

applicuerit: ita Regis ars atque disciplina ab illis tantum rectissime percipi potest, qui à pueris nihil aliud egerunt, quam vt tandem aliquando optimi Reges euaderent. Præclare enim Quintilianus statuit, vt de eo oratore quem format & fingit, omnes qui illum necessitudine attingunt, maximam spem à prima ætate concipiant, & opinentur, illum præstantissimum oratorem futurum; sic enim euenturum ait, vt omnis eorum institutio ad eum finem referatur, vt is cuius curam gerunt, maximum in oratoribus nomen obtineat. Quod quidem eò diligentius in Regum institutione faciendum est, quo maius & amplius, illorum munus est, & ad plures si rectè officio functi fuerint, illorum sapientia pertinet; & quo maior perniciēs, si in officio deliquerint, Reip. inferri potest. nō enim adeò facilis hæc disciplina est, vt nō à futuri Regis infantia firmissima illius fundamenta iacienda sint. Vt igitur non is artifex nobis flagitandus est, qui tunc cū opera illius indigemus discere incipit; sed is qui nihil aliud egit in vita, quam vt in illo genere artificij præcelleret: ita nec optandum nobis Regem illum censeo, qui nunquā se Regem fore suspicatus est; sed illum qui à primis annis fuit omnibus regijs disciplinis, cum amplissima spe summæ virtutis excultus. Si igitur neque semper populus in eligendo ius, & fas, & optimam rationem sequitur; sed

sed sæpenumero cupiditate, odio, & inuidia, & temeritate ducitur: si concordia ratio semper in primis habenda est, & hac ratione omnis discordiarum materia subtrahitur: si omnia pericula quæ ex hoc more (qui apud multos inueterauit) interdum rebus communibus inferuntur, depelli facile possunt, institutione præclarissimè constituta; colligi certè potest, multò esse ad pacem securius, & ad virtutem aptius, regiam indolem quæ in ijs, qui sunt ex Regibus orti, plerumq; extat, & eminent disciplinis excolere: vt Princeps munus suum, & domesticis exemplis stimulatus, & studio laudis incensus diligenter administret; quàm imperium illi committere, qui fortassè multa vitia fronte & supercilio tegit, neque tanto robore animi præditus est, vt tam altum dignitatis gradum ferre, atque sustinere queat. Vir enim callidus & malitiosus, emendari disciplina non potest: at pueri (maximè autem illi, qui regia stirpe orti sunt) cum miti & clementi natura sint, facillimè fingi possunt, & in quamcunque partem illum ætatis teneræ rectores impulerint, institutione atque disciplina conuerti. Quod si aliter apud alias nationes fit, illæ suum morem retineant, nos nostrum summo studio conseruemus. vtrumq; enim fieri rectè potest; receptæ autè consuetudinis immutatio, & inueterati moris inuersio, quemadmodum de Reipub. statu dicebam, nunquam sine

rerum,

rerum, & morum pernicie fieri potest. apud nos
 verò nihil commodius esse puto hoc more, quo
 Reges nobis natura fiunt; nam si nemo est qui
 pati possit, quemuis alium sibi anteferri, & si de
 quibusuis commodis & dignitatibus tanta sæpè
 contentio nobilitatis excitatur, vt vix Regis ipsius
 autoritate, quæ apud nos grauissima & sanctif-
 sima semper fuit, possit tumultus comprimi, & se-
 dari discordia: quid fieret si quilibet alijs inuitis
 ad summum imperium se peruenire posse confide-
 ret? Habes quid ipse de hac quæstione sentiam. si
 possumus impetrare vt Sebastianus noster ita nu-
 triatur, & educetur, & illis disciplinis erudiatur,
 quibus illum erudiri conuenit; erit profectò om-
 nis controuersia sublata. cùm enim natura præcla-
 rum, & singulare ingenium habeat, sperandum est
 si fuerit regijs disciplinis institutus, vt tantus Rex
 sit, vt melior eligi à populo non possit. Hæc vbi
 dixi tum Portugalesis inquit, quàm vellem Ioan-
 nes Dux Aueriensis, huic nostro sermoni interesse
 potuisset; magnam sanè ille voluptatem ex eo per-
 ciperet. At ego inquam facilè illum abesse patior,
 si enim adfuisset, nos ingenio quo valet plurimum,
 perterrere potuisset, & impedimento etiam fuisset,
 quo minus liberè oratio nostra vagaretur. nec
 enim erat & ætati, & autoritati illius consentaneū,
 tam diu nostris sermonibus distineri; sed nos ali-
 quid.

quid ex disputationibus nostris feligemus, cuius
illum participem efficiamus, ut sine molestia eam
quam dicis voluptatem percipiat. Hæc ubi dicta
sunt surreximus, & aliquot spatijs factis ex
hortis discessimus: ita tamen ut prius in-
uitatio fieret inter nos, ut postri-
die illius diei maturius in
easdem sedes con-

uenire-
mus.

DE

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,

LIBER

QVARTVS.

OSTRIDIE igitur operam rebus
diuinis manè procuratis, in hortos ad
solitas sedes deuenimus. tunc Portu-
galensis inquit. Hesterna quidem dis-
putatione nihil aliud actum est, quàm vt vitiosam
disciplinam, quæ multis Rebuspub. interitum po-
test afferre, videremus. ex ea igitur nullum omnino
fructum capiemus, nisi tu (me autem nominabat)
quem admodum flagitiosam disciplinam oratione
sustulisti, honestam oratione constituas; facillimū
enim est praua atq; vitiosa criminari, difficilimum
autē quid rectū & verū sit, & insignē vtilitatē affe-
rat, inuenire. à te verò nō quod est promptū atque
propositū omnibus; & quod in omnium ore atq;
sermone versatur postulamus: sed quod est arduū
atque difficile, & à paucis præstari potest, exquiri-
mus. Quasi inquam, ego non sim vnus è multis,
magis ad ea vituperanda quæ reprehensione digna
videntur, idoneus: quàm ad ea decernenda quæ
honestas

honestæ & laudabilia sunt accommodatus; morbi tantum vim, quo multi populi atque nationes laborant percipio: quæ sit tantis malis adhibenda medicina (ut verum fatear) ignoro. nec enim si quis periculosi morbi medicinam quærit, cōtinuo medicus est: sed tantum admonet opus esse medico sapiente, qui malum illud tantum, optima curatione depellat. meum officium fuit, morbi grauiratem indicare; vobis si res digna videtur, in qua laboretis aliunde remedium comparate. Nihil agis inquit, T. non enim alium medicum videbimus, antequam quid ipse ad Regni salutem asferre possis, intelligamus; noli igitur tergiversari, aut te ista communi & vsitata ignorationis excusatione defendere. Quid inquam, si id quod vultis præstare non possum? Iniquum inquit, esset à te postulare quicquã, quod sit supra ingenium & facultatem tuam; sed nos in præsentia eo quòd poteris contenti erimus, dum nihil quod ad rem facere possit, de industria prætermittas. Hac quidem conditione inquam, libenter quid possim experiar; quod ut commodius fiat rursus nomen Regis explicemus. Est igitur ut ante diximus, Rex excellens, & vnicus, atque perpetuus populi vniuersi rector atque moderator. hinc iam cerni facile potest, non solum quantus splendor & dignitas sit in regio munere; quanta sit etiam regij nominis amplitudo; verum etiam quanta sit illius,

vt apparet tuendi atque sustinendi difficultas. si enim non mediocris virtutis est, animum regere, cupiditati modum statuere, iracundiam cohibere, incōsideratos animorū motus, ratione compescere; quantum tandem erit, nō vnū tantū populū: sed multas ciuitates & nationes, plurimū inter se moribus, legibus, institutis atque natura dissidentes, sapientia regere, disciplina moderari, iure deuincire, virtute defendere? quid enim aliud regere est, quā eos quos in fidē recipis, eò quo tendūt recta perdere? quid aliud est moderari, quā immoderationem quæ huic tāto muneri aduersatur, ratione cōprimere? Cū igitur oēs homines, cupiditate vitæ florentis atq; beatæ flagrēt, Regisq; officiū sit, illos regere. qui sub illius imperio sunt: restat vt omnes illius conatus eò cōparandi sint, vt vniuersam Rēp. quam patrociniō suo tuendam suscepit, præstet incolumē; & omnibus bonis quibus vita beata perficitur, affluentem. nunquā igitur incōmodū suum: sed in populi salutem, & incolumitatem, & utilitatem, respiciet. vt enim medico ea ratione qua medicus est, nihil est aliud propositum nisi ægroti salus: ita nec Reipub. Princeps aliud intueri debet, quam beatum Reip. statum; vsque adeò, vt quoties opus fuerit, opes suas cōtemnere, & vitam in quoduis discrimen iniicere debeat, dummodò ea ratione Rempu. seruet; non enim mercator est, vt pecuniæ

coācer-

coaceruandæ gratia labores infinitos excipiat: non luxuriosus nepos est, vt omnes opes quas parare potest eò recondat, vt in exquisitissimis cibis, & flagitiosis voluptatibus intemperanter absumat. non denique Tyrannus est, vt suorum operis, ad suam tantum dominationem atque voluptatem abutatur. sed Rex tantum est, hoc est tutor, & patronus, atque adeò pater patriæ; ita vt omnes illius curæ & cogitationes ad patriæ salutem dirigendæ sint; multa enim illum cogunt, omnem vtilitatem, & voluptatē Reip. causa contemnere. Primum quidem muneris amplitudo. vt enim nullum est, in vita amplius & magnificentius: ita nullum est maiore cura, studio, vigilantia, sollicitudine procurandum. Deinde obligata fides, quam non potest, sine infando scelere & flagitio violare; fidem autem violat, quoties aliquid comodis publicis anteponit. ea siquidē lege & cōditione fuit, in tam excelso gradu locatus: vt sanguinē etiā suum, si res ita posceret, Patriæ quæ illum tātis honoribus auxit, nō grauatē largiretur. Postremò nominis ipsius sanctitas atque religio; Regis enim nomē sanctum atq; à Deo diuinum est, & ea de causa veneratione dignissimum. Rex enim munus diuinum gerit in terris, illiusq; summi atq; sempiterni Regis (qui oīa quæ super, subterq; sunt, imperio sempiterno moderatur) administrator & vicarius est. Vnde colligitur neminem posse Regnum

sapienter administrare, nisi in illum mundi rectoré tota mente respexerit, & ad illius se imitationem contulerit. vt igitur Deus nec in mundi designatione, nec in cœli conuersione, nec in rerum omniũ quas intuemur oculis moderatione, commodum suum respicit: sed immensitate benignitatis illectus & inuitatus, omnia quæ molitur. quæ designat, quæ efficit ad generis humani salutem confert; ita necesse illi est, qui Regis dignitatem tueri cupit, vt nunquam in munere suo perfungendo cõmodum suum spectet: sed ad public vtilitatem oĩa studia vitæ dirigat. Vnde cõcluditur, cùm Regis nomine neque familiaris, neq; domestici, nec amici, nec affinis, neque cognati, neque parentis denique nomẽ interdum cõiungi posse. si enim casus interueniat, in quo Regis officium deserendũ sit, si ratio necessitudinis, aut propinquitatis habita fuerit: cõtemnendę sunt omnes necessitudines, omnesq; sanguinis coniunctiones aspernandę, naturęq; sensus repudiandi, aliter enim Regis nomen occiderit. cogunt leges, & flagitat Reip. saulus, vt contrã domesticos, & propinquos, aut filios aliquid statuas, atq; adeò alicui eorum necem inferas; si familiaritatis aut naturę illecebris emollitus, de recta sententia depulsus es: ius humanum perfregisti, fidem & officium prodidisti, societatem humanam diremisti, numẽ postremò diuinũ impiè atq; nefariè violaisti.

fuit

fuit enim apud te grauius amici atque propinqui, quàm Regis nomen, quod proximè ad dignitatem cœlestis numinis accedit. quod si tantū valet apud te familiaritatis aut propinquitatis nomen, vt illius gratia Regis nomen despicias: cole istam amicitia, amplexare propinquos, & affines, indulge liberis, fatereq; non esse in te tantum mentis aut roboris, vt vel quid nomē Regis valeat intelligas, vel ipsius dignitatem tueri possis, & regni procurationem relique. tolerabilius enim multò est spoliari fortunis omnibus, quàm tam insignem perfidię turpitudinem & infamiam subire. Quid? ideò ne te populus in tam ampla dignitate locauit, & in Dei prope modum loco reposuit, vt salutem illius contra fidem datam proderes? vt statum Reipu. labefactares? vt perniciem illis, qui te tanto honore prosequuntur inferres? perniciem enim infert Reip. qui leges atque iudicia quibus Reip. salus continetur, suorum gratia cōtemnit. Quæro deinde num opes istas ingentes, honores istos amplissimos, istam dignitatis excellentiam, homines isti quorum gratia iura omnia cōuellis, tibi detulerint? Non certè: Populus enim est, qui à principio Reges creauit, qui te laboribus suis alit, qui tibi diuinos propè honores instituit, qui fidei tuæ salutem atq; vitam credidit, qui tibi supplex est, qui te fide atq; amore singulari cōplectitur. quæ igitur causa est, cur illos

euerſas, à quibus omnia quæ te magnum & excel-
 ſum reddiderūt accepisti: vt illis indulgeas, qui tāta
 labe atque macula tuum nomen afficiunt? iam illa
 nonnulla culpa tua eſt, quòd eos in familiam tuam
 receperis, quibus exiſtimatio tua cara non eſt: aut
 ita liberos inſtitueris, vt eſſet tibi illorū gratia ne-
 ceſſe, leges patrias & inſtituta conuellere. Sed quia
 non ſemper ita felices ſunt boni Principes, vt nō in-
 terdū in delectu hominū fallātur; nec ita ſemper di-
 ſciplina ſeuera eſſe poteſt, vt effrenatā libidinē cōti-
 neat; illud certè officiū illis neceſſariò ſuſcipiēdum
 eſt, vt nulla neceſſitudine impediātur, quo minus
 fraudē & flagitiū & iniuriam pœnæ ſeueritate coër-
 ceāt: vſque adeò vt ne liberis quidē ſuis parcāt; nihil
 enim quòd iuſtitia vacet, debēt ſibi coniunctū ar-
 bitrari: tam diu igitur valeat apud illos vſus, & cō-
 ſuetudo, & cōmunio ſanguinis: quādiu leges atque
 iura permiferint. vbi verò primū à ſuis ius quod oēs
 tenet, contēni perſpexerint, in illis potiffimū exem-
 pla ſeueritatis ſtatuant: vt planū fiat omnibus, ni-
 hil eis placere poſſe, quod ſit iuſtitix & equitati cō-
 trarium; aliter autem & populū ſibi, commiſſum
 perdent, & illis ipſis quibus indulgent plurimum
 nocebunt: iniquitatis enim vulnus (quo nullū gra-
 uius eſſe poteſt) eorū animis inſictū minimè ſana-
 bunt; & reliquos impunitate propoſita ad facinus
 incitabūt, & ipſi ignominia ſempiterna maculabū-
 tur,

tur, & ipsum Dominum cuius vicem in terris gerunt grauiter offendent. Hoc autem in vniuersum, quod ius diuinum, & humanum, & vniuersa natura postulat constantissimè retinendum est, vt semper commune bonum, priuatis commodis præferatur; maximè verò cum publica fides interponitur. vnde fit vt iudex aut magistratus, qui vel commodi sui gratia, aut familiaribus atque domesticis suis morem gerat: publicam vtilitatem in aliquo negotio minimè curat, & neglecta fide quã dedit, & contèpta execratione qua se deuinxit, iura transgreditur; non solum communis vtilitatis euersor, sed perfidiosus & Dei contemptor existimãdus sit. qui enim publicam personam gerit, nullam priuatam necessitudinem, quæ illum possit ab officio deducere, debet agnoscere; aliter enim non solum erit in homines iniustus: sed in ipsum Deum sceleratus. Quod si magistratus aliquis, cum aliquod aliud nomẽ in fũctione publici muneris agnoscit, præter illud q̃ illi publice obligata fides imposuit impius & sceleratus est; quid de Rege dicemus, cū fuerit illi nomẽ aliquod, nomine Regis antiquius? nullum profectò scelus erit, cum illius perfidia & scelere comparandum. Sed quorsum hæc omnia à nobis afferuntur? vt intelligatis planè quantũ sit Regis nomen, nèpe cuius magnitudine, claritate, & splendore, omnia nomina summæ etiã necessitudinis

obscurentur & euanescant; tantumq; inter omnes
 qui publicum aliquod munus gerunt excellat, vt
 omnia ad illius amplitudinem referantur. Reliquū
 igitur est, vt huius nominis ortū à cœlo repetamus,
 quando è terris vt videtur oriri non potest. diuinū
 siquidem est, non inflecti gratia, non incendi cupi-
 ditate, non inflammari libidine, non labefactari
 amore, non denique vlla animi perturbatione à re-
 cta ratione, & à mentis statu detorqueri. diuinæ
 etiam benignitatis est, propriæ utilitatis obliuisci,
 & communi consulere. diuinæ virtutis est, caput
 obijcere periculis, & Remp. conseruare, infinitosq;
 labores perpeti, & patriæ quieti atque tranquilli-
 tati prospicere. Vt autem vno verbo omnia com-
 plectar; non humanæ, sed diuinæ virtutis est, Rem
 vniuersam beatam efficere. hoc enim Regi propo-
 situm est, huius tanti atque tam præclari operis ar-
 tifex est, & in eum finem omnia illius officia & stu-
 dia conferuntur: vt Resp. omnibus bonis, quæ vel
 ad corporis victum & cultum, vel ad animi statum
 & ornamentum pertinent, egregiè cumulata sit.
 hoc autem qui sine diuina quadã mente, & ratione
 fieri posse credit, mentis expers habendus est. Pri-
 mùm igitur opus est, vt is cui tantum, atque tam
 præclarum munus incumbit, diuina sapientia præ-
 ditus sit, sine qua nemo beatus esse potest: siue enim
 in sola virtute vita beata consistit, omnes virtutes

complexu & gremio sapientiæ continentur. siue ad beatæ vitæ cumulum aliorum etiam bonorum vsus requiritur; sapientia sola est, quæ rerum omnium rectum vsu & moderationem præscribit. quod si cuiuslibet homini sapientia necessaria est, vt eo tandem quo illū vis, & impetus naturæ vocat, aspiraret; quali tandem sapientia cōuenit excoli & ornari Regem, cui hoc tantum munus assignatum est, vt non ipse solus ad beatam vitā perueniat: sed vt omnes qui imperio illius cōtinentur beatæ vitæ compotes efficiat? Non mediocri quidem, sed singulari atque propè diuina. Neque hoc satis est, parum enim iuuat rectum & verum intueri, nisi virtutis excellens, & inuictum robur insit in animo, vt id quod mens honestum & vtile esse statuit, diligenter & strenue peragatur; si enim homo acuto ingenio præditus, quidquid optimum factu sit acutè perspicit, id tamen implicatus metu exequi non audet; tantum abest, vt ex ea sapientia fructum ferat, vt potius miseriam in qua versabatur, amplificet. Quid enim intelligentia calamitatis impendentis, quàm non auertere audes, acerbins? accedit ad maiorem miseriam cumulum, quòd timor omnia multo grauiora & acerbiora fingit, quàm sensus experiundo percipit; nihil enim est, tam asperum, perperessuq; difficile, quòd humana natura non perferat. Timor verò omnia intolerabilia suspicatur; sic enim sæpè

fit vt multo magis miseri sint, qui aduentans malū
 multò ante præsentientes extimescunt; quam qui
 illud idem patiuntur. sensus enim præsentis acerbi-
 tatis, aliquid interdū laxamenti habet. at timor ani-
 mum assidue vexat & excruciat; & vsus atque pa-
 tientia malum in dies leuius effecit; at timor quo-
 tidie omnia acerbiora proponit. is igitur qui bea-
 tus esse studet, animo forti & inuicto sit necesse est;
 vt nullo metu impediatur, quominus id quod vtile
 & honestum fore perspicit, diligenter efficiat, &
 mente semper quieta atque tranquilla sit. quid
 enim miserius & funestius, quàm sine virtute animi
 omnia dura & horribilia præsentire? qui magno &
 forti animo non sunt, quo magis abundant ingenio,
 & acutius futura mala prospiciunt, eò dirius & acer-
 bius torquentur; omnes enim rumores extimescunt,
 & strepitus omnes exhorrent, & perpetuis curis af-
 fliantur, & tremunt, & pallent, & horribili pauore
 concutiuntur. Quod si omnibus qui ad beatam vi-
 tam enituntur, magnitudo animi comparanda est,
 multò certè magis Regibus, nempe qui hoc susce-
 perunt; vt animo maximo intestinam fraudem re-
 secarent, & hostium ferociam inuicta virtute repri-
 merent, vt non ipsi solum quieto & securo animo
 sint; sed omnes qui in præsidio illorum acquiescunt,
 sine vlla sollicitudine atque metu vitam degant.
 nec enim pauca, nec mediocria pericula Regibus
 inten-

intenduntur: sed multa & graua, partim scelere intestino ciuium conflata; partim ab externis hostibus iniecta, quæ omnia sunt intrepidè subeunda. opus igitur est vt sit animo maximo & inuictò præditus, & diuino quodã robore munitus: aliter enim nunquã animo cõsistet, tãtũ abest, vt à suorũ animis metũ quo torquentur, abstergere aliquando possit. Quantũ verò decus honestatis: quantũ specimen moderationis & ordinis: quantũ dignitatis lumẽ eluceat opus est in eo, quẽ omnes intueri, quẽ imitari, ad cuius se exẽplum effingere debet, est explicatu difficilimũ. quomodo enim aliorũ libidines cõtinebit, qui suas primũ nõ continet? Pœna inquit & supplicio coërcebit eos, qui flagitium aliquod in se, contrà leges admiserint. Sed primũ impudentis est, id in alio vindicare, quod ipse palam suscipis. deinde nunquã solus metus Reipub. statum firmo præsidio stabiliuit. postremò officium vi atque minis expressum, non potest esse diuturnum. vt igitur sese quisquam ad aliquod tempus metu contineat, vbi primũ spes celandi & occultandi oblata fuerit, inclusa atque vi compressa libido, multò violentius erumpet, & omnia quacunque tulerit impetum, immoderatione sua perturbabit. Princeps igitur, qui moribus ornare Remp. statuerit, opus est, vt id nõ tam minis atque supplicijs à lege propositis, quàm illusterrimis continentia

tinentiæ & moderationis exemplis efficiat. quem
 admodum enim corrupti Principū mores Remp.
 inficiunt, & flagitioso exemplo contaminant: ita
 Principum decus & integritas facilè Remp. à libi-
 dinis intemperantia (ònde omnia mala oriuntur)
 ad honestatis studium traducit. Videte igitur quan-
 tus splendor decoris & honestatis eluceat opus est
 in eo, qui non solum omnes animi sui partes conti-
 nerè debet, ne dissideant inter se, turbulentisq; mo-
 tibus mentis elegantiam & decus euertant: sed etiã
 id efficere, vt omnes qui sub illius imperio sunt, il-
 lius dignitatem ament, & imitentur, & sint inter se
 sententia congruentes, & mutuo amore coniuncti;
 quod sine diuina quadam Regis moderatione fieri
 nulla ratione potest. non igitur intemperans, non
 iracundus, non leuis & inconstans, non libidinosus
 Regis officium tueri poterit vllò modò: sed conti-
 nens, mansuetus, & moderatus, & grauis, tantisque
 honestatis ornamentis excultus, vt omnes admira-
 tione sui commoueat, & ad imitationem tanti de-
 coris atque dignitatis alliciat. Quid de iustitia di-
 cendum? in cuius studium omnes Regis curæ &
 cogitationes, omnes labores atque vigiliæ, omnia
 denique studia consumenda sunt; ea namq; à prin-
 cipio Reges creauit, & ornauit, ad summamq; am-
 plitudinem decoris atque dignitatis euexit; ea po-
 pulorum vulnera sanat: motus omnes comprimit:

pacem

pacem & otium cū dignitate constituit: vires Reip.
firmat, opes & imperiū auget, Dei numen pie atq;
sancte veneratur. nullum est enim sacrificium Deo
acceptius, quàm iustitiæ munus: nulla gens, nulla
ciuitas, nullus hominum cœtus, nulla postremò
domus, sine iustitia potest salua consistere. Iustitia
denique cœlū terræ deuincit; ima summis amore
coniungit, omnes mundi partes fœdere connectit;
iustitiæ igitur vi, & ratione fit, vt ex tam diuersis
formis, vnica tamen lege atque vinculo colligatis,
& inter se mirificè concinnentibus, hic tantus, & tā
admirabilis mūdi totius ornatus existat, ex quo tā
multæ vtilitates oriuntur. Quid igitur esse poterit,
vel ad fructū melius, vel ad decus & gloriam mag-
nificentius, quàm in terris rationem & ordinē quo
summus rerum omnium conditor & moderator
cœlū regit & temperat, imitari? omnes igitur qui
cum iustitia vixerint, opus est vt Deo egregie chari
sint, opibusq; diuinis augeantur, sunt enim Deo si-
millimi; contrà verò qui iustitiā violant cū à Deo
valdè dissideāt: necesse est vt sint illi odiosi et inui-
si, & ab eo acerbissimis scelerū pœnis agitati. Quod
si omnibus qui beati esse volunt, iustitia vnice co-
lenda est: multò certè magis Regi, cui hoc munus
præcipue impositum est, vt nō solum ipse iustus sit:
sed vniuersam Remp. iustitiæ ornamentis afficiat,
& tanquam sol in mūdo, æquitatis splendorem lon-
gè

gè lateq; diffundat. Quid hic fidem, mansuetudinem, liberalitatem, & reliquas iustitiæ comites oratione cōmemorē? num fieri potest, vt Rex ille habendus sit, qui fidem frangit? qui arcerbus & nimis iracundus est? qui auaritiæ studet, & pecuniam patriæ saluti, & ciuū omnium commodis anteponit? nullo modo. Omnibus igitur his virtutibus Rex excellat opus est, vt sit omnibus in illo egregium quoddā fidei atq; probitatis exemplū ad imitandū propositum. Ijs omnibus virtutibus accedat opus est acre studium, celeritas, & diligentia: sine qua nihil rectè fieri, nihil laudabiliter geri & administrari potest. nec enim bonus colonus erit vnquam, qui non fuerit nauus & industrius, & rusticarū rerū studio vehementer incensus: sic etiā qui pecuariam faciunt, nisi fuerint in ea diligētes & attenti, minimū certè fructū ex ea curatione percipiēt: opifices item qui non de multa nocte vigilauerint, neque totamente operi cuius artificium tenent incubuerint, quid possunt efficere, quod sit in eo genere aliquo pretio & æstimatione dignum? quid mercator ignauus, num magnum aliquod lucrum facere aliquādo poterit? quid miles, si piger & segnis extiterit, quam laudem fortis & strenui viri consequetur? iam verò tota laus imperatoris in mira celeritate, vigilantia, & industria posita est; nisi enim vigilauerit, & laborauerit, & aciem mentis in omnes casus

sus intenderit, & hostium consilijs occurrerit, & militaria etiam munera per se, multis in locis obierit: nunquam sibi magnum decus & gloriam comparabit. Quid dicam de studijs artium maximarum? in quibus nemo vnquam progressus est, sine singulari studio, diligentia, & alacritate. in diligentia igitur omnium artium, & disciplinarum, & officiorum laus (& vt ita dicam) vita cōsistit. si enim diligentiam remoueris, iacebunt omnia, & quasi veteruo consopita, in tenebris & caligine delitescent. est enim otium, inertia, & lentitudo tacitum quoddam venenum, quo paulatim omnes virtutes infectæ languent, & laudes intereunt, & artes omnes præclaræ in obliuionem adducuntur. Sed illud est animaduertendum, cum diligentia in omnibus artibus, ad utilitatem cōmunem inuentis, tam necessaria sit, quo clariores illæ sunt, eò acriorem diligentiam requiri. rectè igitur Demosthenes assererat se molestissimè ferre, quoties opificum ante lucana superabatur industria; illi namq; victus quotidiani causa laborabāt: Demosthenes verò omnem laborem in sempiternæ gloriæ studio, & in Reip. salute cōsumebat. cū ergo in multo maiore arte versaretur, & longè maiorem fructum sibi proponeret, sapiēter iudicabat: multo acrius esse sibi, quàm fabris omnibus vigilandum. Si igitur constat omnium artium vim diligentia contineri, & quo ars præstatiores est, eò acriore studio & diligentia colendam esse: nullamq;

in

in rebus humanis esse cum artis regix claritate & amplitudine conferendam: constat certè à nullo artifice, tam acre studium, tantamq; industriam atq; diligentiam iurè atq; meritò postulari. Sapienter Homerus.

Fas non est Regi tota sub nocte soporem

Carpere, cùm tanta curarum mole prematur.

Præclarè igitur Epaminondas. cùm enim Thebani diem festum agerent, vinoq; soluti sine vlla cura iacerent, Epaminondas solus vigilabat, & armatus concursabat; quàm rem agis (inquit quidam illi familiaris) tu solus publicæ voluptatis expers eris? ita fanè inquit ille: meum namq; officium est vigilare, vt ciues mei securi dormiant, & à vino abstinere, vt illi sine vllò metu perpotare valeant. præclara certè vox, & tanto principe digna: intellexit enim vir ille summus, nihil esse magis principis officio consentaneum, quàm summam in munere suo perfungendo alacritatem, & vigilantiam: nihilq; magis omnem Principis dignitatem deformare posse: quàm somnum atq; desidiam. Quid enim foedius & flagitiosius, quàm dum fabri, dum agricolæ, dum mercatores vigilât, solû Regem dormire? quid enim? num in maiore & clariore arte versantur? num grauius & difficilius munus exequuntur? num maiora illos pericula circumuallant? num cum maiore hominû pernicie delinquunt? num postremò clarius & amplius

plius sibi laboris sui præmium proponunt? non certè. Quid igitur indignius, quàm eò tēpore, quo homines humiles & obscuri, omni plerumq; metu liberi pecuniæ tantùm gratia somnum capere non possunt: Regem cui tantum onus impositum est, & quem tam multa pericula circumstant: qui hoc in se re recepit, vt Remp. ab omni calamitate tutã & incolumem conseruaret, & omnibus opibus copiosam & opulentam redderet; & cui sunt immortalia si Remp. benè gesserit præmia constituta, ad multam etiam diem somnum producere? itaque hoc positum sit, & quasi quoddam publicum decretum in mente defixum remaneat: cùm pigritia omnibus turpis sit, tum Regi maximam labem turpitudinis afferre, & flagitij sempiternã maculam, quæ nunquam deleri possit inurere. Vt enim aliud nihil dicam, quid flagitiosius fingi potest, quàm magis amari pecuniam ab auaro, quàm à Rege regnum? amor enim operibus indicari solet. cùm igitur auarus vt pecuniam infinitã conciliet, quietem pati nequeat: cùm dies atque noctes vt cupiditatē nefariam expleat elaboret: cùm multis etiã se periculis exponat: quid esse potest indignius, quàm Regem non regni tuendi cupiditate multò acrioribus stimulis incitari? satis enim demonstrabit si piger extiterit, se Regni opes negligere, & patriæ minimè debitam voluntatem persoluere. Tria

autem sunt quæ Regis diligentiam excitare possunt, quibus si caruerit, erit Regis nomine prorsus indignus, nempe fides, patriæ caritas, & religionis studium. Fides autem omnem vitam continet. si enim nemo erit in vita cui vel pecuniam, vel salutem, vel dignitatem credamus atque committamus; si nemo cui arcana nostræ mentis aperiamus; si semper nobis insidias fieri suspicabimur; vitam odiosam & infestam agemus, & assiduis curis atque molestijs afflictabimur. Cum igitur multa scelera, passim ab improbis hominibus suscipiantur, nullum tamen est perfidia magis tetrum, infestum, acerbiorque supplicio vindicandum; communionem enim tollit à vita, officiorumque vicissitudinem, & animorum securitatem: quibus sublatis, nihil relinquitur quam obrem quis velit viuere; mori enim multò fatius est, quàm in metu perpetuo, & in assidua curarum acerbitate versari. Nihil igitur est ijs, qui dignitatem & officium tueri volunt, & infamiam sceleris extimescunt, maiore studio, cura & sollicitudine colendum quam fides. quo autem res illa quæ creditur præstantior est, eo diligentius est fides præstanda: nihil autem maius est, quàm salus hominum, quàm ciuitatum status, quàm nationum tutela atque patrociniū; à nemine igitur fides maiore studio & sollicitudine colenda est, quàm à Regibus, nempe quibus innumerabiliū hominum salus credita atque

commiffa fit. Cùm igitur Rex animo cogitauerit, quantum negotium fibi delatum fit, quantam prouinciam fufceperit, quantum onus fuflineat, quomodo totius Reip. ftatus vigilantia illius innitatur, dormire certè non poterit: fi enim qui pecuniam debet, & non omnem pudorem amifit, cùm foluèdo præftituta dies appropinquat, follicitus eft quomodo fidem fuam liberet: ne fi ad diè non foluerit, quidquã de exiftimatione deperdat: quid Regi faciendum exiftimamus, qui tãtis debitis obftrictus eft, ne fi id quod debet minimè diffoluerit, infamiam fempiternam fubeat? debet enim Patriæ curam, follicitudinem, vigilantiam: debet fingulare & eximium communis falutis ftudium: debet firmiffimum vitæ præfidium, munitiffimumq; ad pericula repellenda propugnaculum. Si igitur fidem fibi fanctè colendã exiftimauerit, & perfidiæ ignominiam pertimuerit ea; cura fatis illius diligentiam incitabit, ad omnia munera pro patriæ falute alacriter exequenda. Quid de caritate dicam? Amor enim acuit ingenium: ftimulos admouet, alacritatem incitat, rebus indormire non patitur; at boni ciuis & fapientis hominis eft, caritatem patriæ priuatis neceffitudinibus anteferre. Patriæ enim inftitutis & legibus in lucè editi, & humanitatis difciplinis exculti, & ad omnem rationè officij eruditi fumus: illa nobis parètes, illa cognatos, illa

amicos donauit: illius beneficio non modò vitam, sed humanitatem retinemus: illa denique omnes rationes sanctissimę necessitudinis, ambitu suo cõplectitur: illa incolumi permanente, nostra bona omnia facillimè tuemur: illa euersa confidimus & omnibus bonis euertimur: meritò igitur ab omnibus bonis sanctissima quædam mater habetur, pro qua vitã ponẽdã cẽsent. Quod si quilibet homo priuatus, maiorẽ caritatẽ debet patrię, quàm ppinquis quã liberis, quàm parentibus: ita vt vitã pro illius salute profundere, in summa quadã atque sempiterna gloria ponatur; quid Regibus faciẽdum est, cùm sint ab illa summis honoribus ornati & amplificati, & in cœlestiũ numero quodãmodo repositi? Quamuis autem omnia studia in illam conferant, nunquam tamen quidquam de caritatis studio remittent: quia intelligent nunquam se illi parẽ gratiam relaturos. Præterea quemadmodum artifices excellentes, operibus suis delectantur: ita Rex in omni genere virtutis excellens, quo magis Rempu. conseruauerit, adiuuerit, auxerit, eò ardentius illam amabit: fieri igitur non poterit vt non excubet, vigilet, laboret, pericula subeat, omnesq; pro illa contentiones impigre suscipiat, & mortẽ etiam (si fuerit opus) libenter oppetat. Iam verò Religio illum tantum munus negligenter obire minimè sustinebit. intelligit enim is qui purè & castè religionem

colit

colit, nihil esse Deo acceptius, quàm pro omnium salute labores ingètes excipere, atque cùm id communis vtilitatis ratio flagitauerit, propriam vitam patriæ largiri. Cernitis ne iam animo quantum, & quàm excelsum hoc munus sit? quàm sanctum, & quàm augustum Regis nomen? quam diuinis virtutibus exaggeratum? nec enim cum mediocri virtute, res tanta suscipi potest. Diuina siquidem sapientia, admirabili quadam mentis altitudine, excellenti modestiæ cōcinnitate, cœlesti iustitiæ splendore, summa fide, summa caritate, incredibili vigiliâ, studio, & industria opus est, ad tantũ, tam præclarum, tamque diuinum munus obeundum. diuinum mihi credite munus est, idcirco non humana virtute, nec humanis opibus: sed diuina virtute atq; diuinis opibus efficiendum. Est igitur Rex, si officio suo fuerit cum laude perfunctus, quasi quidam Deus in terris, singulari cultu, & veneratione dignissimus. appellat Homerus Reges pastores populorum: eosque Iouis satu procreatos esse dicit. Vtrumque præclare. nec enim armentorum, aut pecudum pastores tauri aut arietes sunt, sed homines: quantum igitur homines, brutis animantibus quorum curam gerunt dignitate præstant, tantum consentaneum est, vt Reges ipsis hominibus, quos regendos atque pascendos suscipiunt, antecellant; qui autem tãtum inter reliquos homines

excellunt, diuini profectò habendí sunt: non igitur immerito, Homerus Regum genus, ad Deum reuocabat. Vnde sequitur nihil esse magis regiũ, quàm studiũ Religionis & Sanctitatis: Regis enim virtus à Deo emanauit, & ideircò ad illius cultum, & gloriam est ardenti studio præcipuè referenda. Sed de religione alio in loco differemus, nunc verò quòd instat persequamur. Cùm igitur Regibus omnes istæ virtutes quas recēsui, ita necessariae sint, vt sine illis non possint vllò modò officio suo satisfacere: sequitur vt omnis eorũ institutio sit, ad eas parãdas accommodanda. quod quidem plerumq; non fit, imò contrà multi dant operã, vt ne mediocris quidem virtus in illis emineat: vmbra^{tilis} enim & delicata vita non virtutem, sed ignauiam ingenerat; & cùm Regius luxus & opes immodicæ, & amor insitus in natura, tantis lenocinijs atque blandimētis excitatus, multis errorem pestiferum obijciat, & indolem virtutis obruat, & extinguat: ita vt cōtrà hanc temeritatem & insaniam, sint animi Principum præclara quadam institutione fulciendi, & firmissima rationis præsidia comparanda: longè tamen secus fieri solet. Accedit enim impulsus hominum perditorũ (comitatus vt diximus) qui per summum scelus teneri Principis imbecillitatem occupat, omniaque præsidio humano atque diuino nudat, illumq; multò magis temerarium, & iasanum,

insanum, & arrogantem, & infestum efficit, quàm ipse spontè sua fieri potuisset; non solum igitur non errore vllò liberatur: sed in fraudem multò magis pestiferam eorum insidijs impellitur. Nunc igitur inquit T. videre cupio, quòd tandem remedium his malis adhibeas. Non quidem inquam, aliquod nimis reconditum, & exquisitum: sed id quod cuius in mentem venire possit. Eò inquit, T. maiorem à nobis gratiam inibis, si remedium non salutare solum: sed facile & expeditum attuleris. Quàm salutare id inquam sit, postea apparebit: quã facilè verò statim iudicabitis. quæro enim à vobis, si ægrotus qui sese medico parum sapienti sanandum tradiderit, morbo minimè se levare senserit, inimò illis ipsis remedijs quæ medicus imperitus adhibet, morbi vim augeri perceperit, quid faciendum censeatis alteri medico, qui illi primo successerit? Ego quidem arbitror curationem esse illi prorsus immutandam, contrarijsque remedijs damnum, quod prima illa remedia fecerant, resarciendum; vobis si aliud videtur, aliam magis exquisitam rationem considerate. Non ita sumus inquit, T. in medicina versati, vt aliam viam commodiorem excogitare possimus; sed quorsum hæc pertineant intelligere cupio. Iam inquam intelliges, tenetis ne memoria quàm multa diximus, de molli & effœminato

Principum cultu? de mulierum delicijs atque blá-
 dimentis quibus illos eneruant? de adulatorum
 malitia & improbitate, qua Principes obsessos te-
 nent, ne possit vnquàm ad illos probitatis atque
 virtutis lumen intrare? Tenemus inquit, omnia,
 quid deinde? Hanc quidem inquam, instituendi
 Principis rationem, minimè probandam existima-
 tis: sed tanquàm tetram, & odiosam, & pestilentem
 reijciendam censetis. Nos verò inquit ille. Reli-
 quum igitur inquàm est, vt cõtraria remedia, huic
 tanto malo comparemus: vt sic tandem experia-
 mur, an morbus hic depelli, hac tam facili ratione
 possit. Experire igitur inquit. T. vt sic tandem
 quid magis rectum, & salutare sit iudicemus. Non
 longius inquam, faciam, hoc tamen in primis ani-
 maduertendum est, in omnibus artibus tradendis,
 esse diligenter naturam illius, quem erudire volu-
 mus explorandam; vt enim quisque in genere ali-
 quo disciplinæ, ad summã laudem perueniat, tria
 necessaria sunt; natura primùm, deinde ars, postre-
 mò studium & vsus assiduus. plurimum enim re-
 fert, quali quisque ingenio præditus sit. Ingenium
 verò nisi certa quadã via & ratione dirigatur, quo
 maius extiterit, eò confidentius ruet, maioremq;
 significationem temeritatis & inscitix dabit. Ratio
 verò & ars atque disciplina, sine studio atque me-
 ditatione est prorsus inutilis: hoc tamen intelligi
 oportet,

oportet, vix inueniri tam hebes & tardum ingeniū, quod non arte institui, & vsu atque meditatione acui & expoliri aliqua racione possit; qui tamē ingenio maximo est, multò facilius discit, & multò citius ad perfectionem artis peruenit, & multò maiorem, & vberiore fructum de arte in qua sibi elaborandum putat, studio & meditatione consequitur. Vt igitur de ingenio atq; natura Principis qualis optanda sit, in principio differamus; volo equidem vt sit ingenio vehemens, & acer, & curiosus, & memoria firma præditus; qui multa quærat, multa peruestiget, multa scire desideret, & omnia quæ audierit in animo infixæ contineat. Sit deinde præter modum laudis appetens. non enim in puero virtutis perfectionē, sed virtutis materiam quærimus. quo autem animus natura ardentius laudem expetit, eò temperatione, quàm recta ratio sancit adhibita, maiores honestatis fructus percipiet. modus autem qui seruari in gloriæ studio debet: est animus vehementem multis in locis refrenare, & extimulare languentem. facilius autem est animo vehementi, & impigro modum constitui, quàm ex animi tarditate celeritatem incitari; malo igitur Principem qui freno, quàm qui stimulis indigeat. Sit deinde verecundus. in hac enim natura maxime viget, honestatis & laudis appetitus, & infamiæ metus, & turpitudinis acris offensio. Volo etiam

illum interdum ira paulò vehementius commo-
 ueri : magnum enim languoris & lentitudinis ar-
 gumentum est, non acriter interdum irasci; vix
 autem fieri potest, vt qui animo lento est, acer in
 scelere vindicando sit, aut impigrè & animosè bel-
 lum comparet. Sit deinde lenis atque flexibilis,
 & ad morum disciplinam docilis, & ab omni su-
 spicione peruicaciæ & obstinationis alienus; nul-
 la enim bona spes de illo Principe concipi potest,
 qui nimium sui iuris est, & in opinione quàm se-
 mel recipit, animo ita obfirmato perseuerat, vt ab
 ea nulla ratione deduci possit. Postremò optandū
 etiam est, vt sit natura clemens, atque benignus,
 & magis ad lenitatem & mansuetudinem, quàm
 ad iracundiam & acerbicatem propensus; clemen-
 tia enim, & mansuetudo, & liberalitas, & reliquæ
 virtutes quæ ex natura clemente oriuntur, Regem
 maximè decent, & amorem summum conciliant,
 ipsumque Principem Deo simillimum faciunt.
 In primis autem danda opera est, vt Regem habea-
 mus ex egregia animi magnitudine, & singulari
 modestiæ laude temperatum: aliter enim nec il-
 lum hostes metuent, neque ciues amabunt; mag-
 nitude enim animi sine moderatione, furor im-
 manis est, & odium acerbum concitat: modera-
 tio verò sine animi magnitudine, negligentia quæ-
 dam est, & dissolutio, & ideo non sine ratione con-
 temnitur.

temnitur. vt igitur neque Rex odio haberi à suis possit, nec à perditis hominibus meritò contemni, vtrumque necesse est: vt modestus atque temperatus sine vlla suspicione timiditatis, & fortis atque magnanimus sine vlla temeritatis infamia fit; harum autem duarum virtutum indoles, atque materia in laudis appetitu, & in ignominia metu posita est. appetitus enim laudis animum maiorem & altiore facit; metus autem ignominia pudorem & verecundiam confirmat. Hinc autem omnis causa rectissimæ voluptatis, atque iustissimi doloris exoritur. qui enim id assequitur, quod vehementer optabat, in voluptate sit necesse est: & qui incidit in id, quod metuebat, dolore etiam necessario cruciatur: sic igitur fit, vt qui natura magnanimus atque verecundus est, laudis incredibili voluptate capiatur, & ignominia atque dedecore mirum in modum crucietur; voluptatis autem cupiditas, sic est in nostris animis insita, vt euelli nequeat: sic etiam doloris metus in nobis insidet, vt demi non possit: hoc tamen ratione & disciplina fieri potest, vt futilis & inanis voluptas, alterius voluptatis compensatione respuatur: & dolor etiam corporis, maioris doloris metu, cōstanti animo toleretur: id igitur perficiendum est ijs, qui Principis instituendi curam suscipiūt, vt nullam voluptatem corporis, lau-
dis

dis & gloriæ illecebris anteponant : nullum dolorem corporis magis quàm ignominiam & dedecus extimescant . sic enim fiet vt omnis illorum cura & studium in honestate paranda atque fruenda consumatur ; & illius colendæ atque retinendæ gratia mortem etiam, & omnem corporis cruciatum pro nihilo habendum putent. Sed antequàm de institutione animorum plura dicam, aliquid etiam est, de corporum constitutione dicendum . nec enim tutum est virtutem corpori ægro & imbecillo committi ; multæ namq; atque præclaræ virtutis functiones, corporis ministerio sustentur. Persæ quidem olim aliquid cœleste atque diuinum in Regibus inesse statuebant : & ideò enixè operam dabant, ne quid in eorum forma & specie, deforme & in decorum appareret : siquid igitur in Regum filijs erat prauum atque distortum, dabatur ea cura certis mulieribus, quæ dum corpora erant tenera, & emendari poterât, ea quodam modo fingerent, & ad rectitudinem sensim atque leniter reuocarent ; indignum enim censebant, Regis nomē, apud illos sanctissimū, aliqua corporis insigni prauitate deformari . *Æthiopes* olim qui supra *Ægyptum* habitabant, eum Regem eligebant, qui omnibus proceritate corporis anteiret. ius enim esse statuebant, vt is tantum omnes dignitate vinceret, quem natura specie & magnitudine præcellentem finxisset;

finxisset; cùm autem animi magnitudinem intueri
 non possent, ad corporis magnitudinem oculos re-
 ferebant. Ne Spartani quidem ab hac Æthiopum
 opinione nimis abhorrebant: cùm enim Archida-
 mus illorum Rex uxorem pusillam duxisset, eum
 grandi pecunia mulctarunt, quòd illam mulierem
 sibi matrimonio copulasset, quàm sperare poterat,
 filios statura pusillos esse parituram; indignũ enim
 Spartano imperio iudicabant, eum Regem habere,
 qui non corporis etiam magnitudine & dignitate
 nomen Regium tueretur. quamvis autem parum
 referat ad Regis officium, quantum Rex vel corpo-
 ris specie, vel magnitudine præstet: in hoc tamen
 laudandi erant, qui in Rege pulchritudinem vel
 proceritatẽ requirebant, quòd iudicabant in Rege
 nihil deforme & indecorum, aut paruum & angu-
 stum esse tolerandum. Si igitur illos id in Rege of-
 fendeat, sine quo Rex officium suum facilè admi-
 nistrare potest: quanto vobis diligentius animad-
 uertendum est, ne aliquid sit in Regis corpore, quod
 illum à munere suo fungendo remoueat? quamvis
 enim Rex sit statura pusillus, qualẽ Homerus Ty-
 dæum fuisse memorat: aut parum specie venustus,
 qualem multi Herculem fuisse fingunt; non idẽ
 minus hominum expectationi respondebit. at si
 fuerit imbecillus, & infirma valetudine præditus,
 nullo modò regni pòdus sustinere poterit. præterea
 corpus

corpus pusillum nullius industria crescere, neque
 facies deformis fingi denuò potest: at bona valetu-
 do, & corporis etiam robur est plerumq; in manu
 nostra positum; possumus enim facillimè ab immo-
 dicis cibis abstinere, & corporis vires labore & exer-
 citatione confirmare. Si placet igitur à lautissimis
 mulieribus, & ab hominibus vrbanisissimis summa
 ope contendamus, ne Regem nobis mollissimo
 cultu debilitent: non enim ignoratis, quantum mo-
 menti sit, in omni rerum initio atque fundamento
 ponendum; qualia namq; sunt rerum principia,
 tales plerumq; exitus consequuntur. videamus igitur
 an impetrare possimus ab illis, ne nobis Regē
 cibis inferciant, ne fragrantissimis odoribus & vn-
 guentis emolliant: ne immodicis delicijs & blandi-
 mentis effeminent, & eum sole colorari, & labore
 etiam paulatim durari sinant. non sum adeò inhu-
 manus, vt velim Principes nasturcio illo vesci, quod
 erat olim (vt est apud Xenophontē) Persarum filijs
 obsonium; nō tam exquisitam rationem roboris
 atq; sanitatis habeamus, demus aliquid moribus,
 indulgeamus aliquid tempori, muliebri imbecilli-
 tati aliquid etiam condonemus: ea tamen lege ne
 tantum operæ & studij in Rege saginādo cōsumāt;
 non enim pullū anserinū, sed Reip. custodem nu-
 triunt. ciborum autem redundantia cruditatem
 efficit, vires debilitat, aciem mentis obtundit, lan-
 guorem

guorem animis affert, desidiam, ignauiam, stuporē, tarditatem ingenerat: atque postremò vitam breui temporis spatio consumit; si igitur nobis opus est custode atque defensore, sano atque valente, & ad mala præcauenda sagaci, & ad pericula propulsanda magnanimo: quid minus conuenit, quàm eam adhiberi educationem, quæ morbos innumerabiles corpori, & tarditatem animo inferat, & quod longè miserius est, Principem insigni ignominia deformet. nihil est enim foedius, & flagitiosius Principe ructante, oscitante, nauseante, somno desidiaq; languente. Censuit Plato non potuisse virtutē tradi Siculis, & Italis cò tempore, quo ille eas oras peragrauit: propterea quòd se bis in die extractis epulis fatiarent; & rectè quidem censuit, corpus enim cibis expletum, saginaque grauatum, non solum virtutis imperium sequi minimè potest: verum etiam mentis altitudinem deprimit, indolemque totius honestatis extinguit. + accedit etiam illa deformitas, quæ in corpus ex nimio adipe & aruina redundat; abdomen enim prodigosè distenditur, labra tument, malæ fluunt, oculi obruuntur, aspectus hebescit, eoque tandem species humana redigitur, vt non hominem, sed monstrum hominis te intueri putes. adde ponderis grauitatem, quæ vix loco moueri potest, is enim qui ex nimia luxuria saginam contrahit, mole sua grauissimè laborat:

abdomen

laborat: neque mancus solum, aut claudus, sed mē-
 bris omnibus captus est. Quid dicam de misera ser-
 uitate: illa namq; seruitus sola misera & detestabi-
 lis est, quæ abstrahit ab honestate, impotentiq; do-
 minatu turpitudinē subire compellit; at ingluuies
 adeò morosa atque difficilis domina est, vt eò tem-
 pore, quo populi vniuersi salus agitur, quamuis
 occasio rei benegerendæ instet, & vrgeat, hominem
 tamen à studio salutis communis auertit, vt ventrē
 expleat, & turpissimè cupiditati satisfaciat. ergo
 nec in bello, nec in pace potest aliquod honestum
 munus exequi is, qui gulæ seruit: in media namq;
 muneris functione, insaturabilis abdominis impe-
 rio coactus, officium repentè deseret, totumque se
 ad studium impurissimæ illius cupiditatis applica-
 bit. Cùm igitur hoc vitium tantam malorum vim
 in res cōmunes inuehat, maximè autem cùm Prin-
 cipes opprimit; & cùm tantum momentum sit in
 omnibus principijs, vel ad honeste viuendum, vel
 ad turpiter agendum: caueamus diligentissimè ne
 mulieres istæ, vel homines non multum ab illarum
 moribus abhorrentes, Regem nobis assuefaciant
 epulas semper intueri: hoc est ne languidum & in-
 firmum, & tardum, & hebetem, & ignauum, & de-
 formem Regem industria & vigilantia sua consti-
 tuant; intelligantq; tandem, omnem sanitatis atq;
 firmitatis rationem esse in mediocri victu, & in cor-
 poris

poris exercitatione ponendam; quæquidem vitæ ratio nõ solum ad sanitatem atque vires: sed etiam ad voluptatem necessaria est, nulla enim voluptas extare potest, nisi labor antecedit; nec enim cibus erit iucundus, nisi fames antegressa sit: neq; ex potu voluptas vlla capitur, antequàm antecedit sitis: extincta enim fame atque siti comedendi etiam atq; bibendi voluptas extinguitur. quies verò quàm potest afferre voluptatem, nisi prius corpus vel saltu, vel cursu, vel palæstra, vel ambulatione, vel quouis alio labore exerceatur? & ne omnia persequar omne genus voluptatis desiderio præcedente conficitur. Darium illum quem Alexander Magnus bis acie superavit, cùm ex fuga defessus aquam lutulentam & cadaueribus inquinatam biberet, dixisse ferunt, se nunquam in vita bibisse iucundius: numquam enim bibendo sitim depulerat, quàm videlicet nūquã expectarat. Vnde colligitur omnes qui in summa rerũ affluentia vixerint, si fuerint imtèperantes nullius voluptatis participes esse posse. Præterea cùm res humanæ nõ semper eodem statu maneant, eueniet fortassè aliquando, vt Rex cogatur labores ingentes excipere, qui certè erunt intolerabiles ei, qui ita fuit à primis incunabulis institutus, vt nullũ laborem sentiret, nullam iniucunditatem perciperet, nulla ne minima quidem molestia afficeretur: omnes enim labores cõsuetudine leues,

& faciles, & iucundi fiūt: at otiosis & delicatis asperi sunt, & perpeſſu difficiles, nec vllō modō tolerandi; ſi Rex igitur vmbraſilis & delicatus fuerit, non ſolum nullam voluptatem percipiet: ſed intolerabili etiam dolore interdum cruciabitur. Poſtremō intelligendum eſt, beatam vitam nō in ceſſatione, nec in otio iſto, quod homines quidam omni ſtudio perſequuntur: ſed in honeſtis laboribus eſſe collocandam; eſt enim humana natura quietis impatiēs vſque adeō, vt ſi nobis omnia ad vitam ſuauiſſimē degendam ſuppetant, ita tamen vt non liceat nobis aliquid agere: id mortis inſtar eſſe putemus, quod quidem in pueris facillimē apparet; motus enim ſemper liberos requirunt, & hūc & illūc curſitant, & ludis laborioſis oblectantur, à quibus auocati querelis & ploratibus oſtendunt, ſe non tantam ex ceſſatione, quantā ex labore voluptatē percipere. Vultis igitur experiri num hiſ argumentis mulieres elegantes, & homines etiam lautos in veſtram ſententiam traducatis, illiſq; perſuadeatis, ne Regem nobis multis delicijs emolliant: ſed ad omnem laborem iucundē perferendum inſtituant? Quibus inquit T. Illis inquam, quæ vel ad ſanitatē & vires, vel ad ſpeciem & pulchritudinē, vel ad perfruedam voluptatem pertinent. Illa enim quæ de cura, vigilantia, ſolicitudine (quā Reges debent in cōmuni ſalute tuenda ſuſcipere) dicta ſunt, ad illo-

rum

rum animos minimè permanabunt: ostendite igitur illis istam rationem, quàm excogitant Regis enutriendi, esse illorum rationibus valdè contrariã; illa namq; valetudinem Regis affligi, speciem deformari, voluptatem corrumpi, materiamq; multis minimè ferendis doloribus incòsideratissimè præberi. Hæc quidem de corporis exercitatione dicenda prius arbitratus sum, nunc ad animi cultum redeamus. Hic quanta sit adhibenda cura & diligentia, quanta vigilantia, quantis precibus. Dei numè, & quanta religione placandum, nemo còsequi dicendo poterit: vt enim agricolæ in teneris plantis omnem diligentiam consumunt, postquàm verò arbores exurgunt, & grandiores fiunt, multum de studio colendi remittunt, quia vident illas iam se ipsas facilè trunci robore & firmitate tueri: ita qui hominum culturam suscipit, quãdiu teneri animi sunt, & faciles ad opiniones, quas in illorum mentibus inferere velis accipiendas: omni tunc studio, & diligentia in illis colendis, & rectissimis opinionibus imbuendis, intentus esse debet; postquàm verò virtus adulta fuerit, verissimæq; laudis suauitatem gustauerit, tanta cultura non indiget: ipsa nãq; honestas per se, suis illecebris inuitata crescit, & fructũ Reip. salutarẽ profert. & in reliquis quidem pueris instituendis, nõ ita multũ refert, qualis illorũ cultus atque disciplina sit, & illorum cupiditates multò fa-

cilius tenentur: non enim tam multæ insidiæ cōtra illos comparantur, & eorum libido, non ita facile potest ad perniciem Reipu. totius erumpere; at in Regis virtute, omnis Reip. florens status atque beatitudo consistit, & multò difficilior est illius animū regere, cū opibus summis efferatur, & adulatorū insidijs oppressus sæpenumero sit, & illius libido, cū plerumq; immanis & infinita sit, Remp. perturbet, atque labefactet. nec enim Reges cū delinquant, mediocriter delinquant: quo enim potentia maior, & licentia solutior est, eò cupiditas illorum violentius feruit, & maiorem bonorum omnium stragem efficit; si igitur vt ante diximus, ad populum regendum atque moderandum summa sapientia, singularis continentia, admirabilis virtus, & summa laus æquitatis, & iustitiæ, cum industria summa requiritur: nec enim mediocri virtute, neque mediocri diligentia tantum munus obiri atq; sustineri potest, quid euenturum suspicamur, cū summa temeritas & iniustitia, cū summa decoris totius negligentia & obliuione, in animum Regis inuaserint? necesse profectò est, omnia tunc permisceri, atque perturbari, & indignissima clade cōsumi. nihil est igitur in tanta re negligenter, nihil dissolutè gerendum: nullum enim mediocre erratū imprimis regiæ disciplinæ rudimentis committi potest; multa enim in principio leuia atque ludi-

cra putantur, quæ tandem magnum malorum omnium pōdus, cum multis lacrymis important. Nec enim cogitandum est, quàm parum Reipu. nocere possit Regis pueri negligenter educati flagitium: sed quantam pestem sit illa Regis libido, postquam adoleuerit allatura; quo igitur munus est amplius, & insidiæ plures, & periculum grauius: eò diligentius instituendus, fingendus, & informandus, & ab omni turpitudinis contagione custodiendus est; in primis igitur ex omni Rep. homo grauis, & sapiēs, & omni virtute ornatus eligendus est, qui illius affectiones regat atq; moderetur. is autem in eo industriam suam consumat, vt in Rege puero quantum fieri potest, indoles virtutis & moderationis emineat. Sæpe enim iam diximus, omnem qui vir magnus futurus est, his duabus virtutibus nempe animi magnitudine, & modestiæ laude in primis ornandum esse. Cùm autem omnis immoderata cupiditas, tribus modis frenāda sit, nempe timore, lege, atque disciplina: & puerorum ætas tenera nō possit legibus alligari, disciplina verò robustiorem etiam animum, & ingenium cupiditate maximarū artium incensum desideret, reliquum est, vt pueri solum metu contineri debeant; Metus autem ~~vt~~ duplex est, vnus dedecoris & ignominia, alter doloris & acerbitatis: vterque autem metus est, cùm opus ita fuerit obijciendus; opera tamē danda est,

quantum fieri potest, vt Regum filij non tam vir-
garum, quàm ignominiaè metu coerceatur. doloris
enim metus cum extra modum procedit, frangit atq;
debilitat animi vim, & à studio dignitatis abstra-
hit; metus autem ignominiaè, continet indolis ex-
cellentis indicium. A principio igitur sic Principes
institui cupio, vt raro virgarum formidine, sæpissimè
autem infamiaè timore à flagitio reuocetur: cum verò
simus omnes natura ad voluptatem propensi, ma-
ximè autem pueri, omnis eorum disciplina, quan-
tum illius ratio patitur, est. voluptate cõdienda; ea
autem ratione παιδικῆ à græcis appellatur, à latinis
item ludus, illa puerilis institutio, quia per ludum
quodammodo traditur & inculcatur, vt facilius in
eorum animis imprimi & insculpi possit. quod qui-
dem eo diligentius in Principum institutione fa-
ciendum est, quo eorum fastidium est magis deli-
catum: ita vt maiore quodam artificio sint in officio
continendi; vt igitur doctores (inquit ille poëta
summus) crustula blandi, dant pueris, elementa
velint, vt discere prima: ita Regum filij, dulcedine
laudis alliciendi sunt, vt velint facilius ad officium
paulatim institui. Ad hunc etiam modum sunt igno-
miniaè timore à flagitio deterrendi: is tamen mo-
dus seruandus est, ne vel nimia laude inaniter effe-
rantur, vel nimia vituperatione frangatur, & spem
dignitatis abijciant. nec enim arrogans & insolent-
ter

ter elatus, nec abiectus atque demissus animus, poterit vlllo modo in regia dignitate versari; omnis igitur institutio ad regiam dignitatem, & amplitudinem conferatur. Quemadmodum igitur (vt ante diximus) pueris qui opifices futuri sunt, vtile est illis ludis oblectari, quibus ad artem illam percipiendam magis prompti & expediti sint: sic etiam qui Rex futurus est, in pueritia ludendo discat æquitatem, discat liberalitatem, discat modestiam, discat virtutem, & aliquod honestum certamen ineat, ex quo laudem aliquam sibi vindicare conetur. caueatur autem diligentissimè ne fabulas quidem audiat, quæ ab hoc instituto nimis abhorreant: sed omnes ita compositæ sint, vt ex illis etiam intelligat iniuriam & iniquitatem esse rem tetram, odiosam, & detestabilè, sempiternoque supplicio vindicandâ. petulans & obscænum verbum ex ore illius non exeat; imo cum alios obscænenè loqui perspexerit, id indignè patiatur. Ad quod quidem multum refert, quales sint nutricis mores. vellem equidem in omnibus naturæ instituta seruari, quæ non minus Reginis, quàm reliquis mulieribus binas mammæ attribuit, quibus filios quos partu ediderunt, sui lactis vbertate sustentarent; sed quâdo tantum deliciæ atque perditio mores potuerunt, vt non Reginæ solum: sed omnes fermè honestæ mulieres, illud dulcissimum ma-

tris nomen, potius mallent cum alijs mulieribus
 communicare, quàm laborem aliquem in nutrien-
 do suscipere: id saltem cauendum est, vt non ea nu-
 trix sit, quæ verbum petulans & obscænum efferre
 minimè vereatur. id enim quod primùm puer in-
 fans arripit, perpetuo in illius animo infixum per-
 manet. quod si praua cōsuetudine infectus, obscenè
 loqui didicerit, multa etiam cū obscenitate & im-
 pudentia geret. loquendi enim consuetudinem,
 mores & instituta vitæ sequuntur; leue namque &
 tolerabile flagitium illud videtur, quod in ore fre-
 quenter habemus. Et quamuis nullum aliud in-
 commodum ex hac sermonis obscenitate proueni-
 ret, quàm pudoris interitus; id tantum malum est,
 quātum verbis explicari non potest. amisso enim
 pudore, totum etiam studium dignitatis & hone-
 statis extinguitur; ad pudorem autem conseruan-
 dum, illud est etiam vtilissimum: vt non solum pa-
 rentes summa pietate colat, & eorum offensionem
 valdè vereatur, neq; solum magistrum & pædago-
 gum metuat; verum etiam senes autoritate, & pru-
 dentia graues in honore habeat; & ne in illorum
 offensionem incidat, se multis in locis à concessis
 etiam iocis abstineat. Præclare enim illud quod
 est apud Xenophontem. ita enim Cyrum Mag-
 num cum mors instaret, loquentem cum filijs in-
 ducit, vt cum eos multis verbis ad omnem virtu-
 tem

tem erudiret, tum præcipuè illis studium pudoris & modestiæ commédaret. ait enim. Patrijs quidè institutis & moribus sic institutus sum, vt semper natu maioribus, non fratribus solum: sed omnibus ciuibus cederem via, sede, atque sermone. similiter autem ô filij sic vos à primis annis institui, vt ij, qui vobis antiquiorès essent, vos etiam honore præcederent: ijsque tantum vos præpositos esse putaretis, qui vobis iuniores essent. non igitur nouum aliquid & inusitatum vobis præscribo, sed antiquum morem, & publice receptum atq; legitimum. Hæc quidem Cyrus ille (qui virtute sua à paruis initijs, ad tantam amplitudinem peruenit, vt imperium suum extremis Asiæ terminis definiret; & cui Sanctæ literæ diuinæ virtutis testimoniū dant; & cuius nomen ab Isaia multis ante seculis quàm nasceretur egregie celebratum fuit) moriens filijs suis dixit, atque testificatus est. nec enim regiæ dignitatis interitum fore putauit, si senes se coram filijs suis non abijcerent: imo in ea sententia fuit, vt censeret fieri non posse, vt filij sui Regio nomine digni aliquando essent, si in prima ætate non senibus gravitate præditis assurgerent. intelligebat enim vir sapientissimus, maximum regiæ virtutis fundamentum pudore & verecundia puerili contineri. pueris autem vtile esse regi, non regere: vereri alios, non metum incutere: assurgere senibus, non senum as-

sentationibus inflari. Hoc igitur præceptum siue
 Cyrus liberis suis dedit; siue Xenophon ad effigiẽ
 institutionis regiæ atq; legitimæ datum fuisse fin-
 xit, ego diuinum puto, quod tamen quantum à
 nostris moribus abhorreat, vos ipsi considerate.
 3 Theodosius Magnus Arsenium (viri eo tem-
 pore eruditionis & eloquentiæ nomine florentissi-
 mum) Roma accersiuit, vt filios suos Arcadium &
 Honorium Imperij successores, omnibus optimis
 artibus atque disciplinis erudiret. Constantinopo-
 lim igitur profectus Arsenius prouinciam suscipit,
 & Principes docere, incipit. cum autem Theodo-
 sius quadam die vellet oculis cernere, qualiter filij
 sui erudirentur, ad illos ingressus est, eo tempore
 quo Arsenius, suum munus obibat. offendit au-
 tem filios in solijs sedentes, stantem autem Arse-
 nium; id videns Theodosius ira grauissimè com-
 motus est, filijsq; præcepit, vt surgerent, magistro
 autem vt sederet, imperauit: deinde filijs ne vn-
 quam coram magistro sederent, magistro autem,
 vt quoties ei videretur, eos verberibus cæderet,
 nec vnquam in eorum erratis vlla ratione conni-
 ueret. Hæc quidem vir ille fortissimus, & omni
 virtute ornatissimus, qui orbem terrarum Impe-
 rio continebat, filijs atque filiorum doctore præ-
 scripsit; in quo quidem si illi permansissent, patris
 certè vestigijs insistere potuissent, neq; tantum nau-
 fragium

fragium Imperij factum fuisset. sed cum pater bellis implicitus necessario abesset, & illi in potestate mulierum, & hominum lautorum relinquerentur, euenit, ut magistrum à se minis expellerent, & delicijs effœminarentur: ita ut nemo eorum posset ad laudem parentis optimi principis aspirare. Nos tamen eò vnde defleximus redeamus. cum igitur in Principis institutione magna verecundiæ ratio habenda sit, ad eam verecundiam confirmandam valdè interesse censeo, constipari Regem hominibus prudentia & autoritate grauibus, quos tanquàm parètes vereatur, & magistri offensionem metuere: ne si illum contemnere cœperit, frustra in illo instituendo omnis labor impendatur. Volo præterea scurris aditum intercludi. intempestiuus enim iocis verecundiam tollunt, & conuitijs multos homines honestos exagitant: quorum vtrumq; est nimis à Regijs moribus & institutis alienum. est enim boni Principis vrbanitatem à scurrili loquacitate discernere: & ita delectari facetijs, ut semper impudentiam atque petulantiam excretur; ita laxare animum festiue dictis; ut conuitia plectat, & maledicendi licentiam vlciscatur. Maledictum igitur ipse neque conijciat vnquam in aliquè, nec ab alio cõijci patietur. præterea médaciũ odio maximo persequatur opus est is, qui est ad magnam nominis Regij laudem peruenturus. est enim

Veritas bonum stabile atque sempiternum Deo
 gratissimum, ad amorem hominum alliciendum
 aptissimum, ad præsidia comparanda firmissimum.
 omnes enim se illi libentissimè tradunt, quem spe-
 rant summū vitæ discrimē potius aditurum, quàm
 aut datam fidem violet, aut mendacio quempiam
 circumueniat. Mendacium præterea est animi par-
 ui & angusti flagitium, omnia quantumuis leuia
 pericula metuentis. omnes quidem natura verita-
 tis appetentes sumus, eamque summa diligentia
 peruestigandam arbitramur, eoq; studio ducti pro
 veris verisimilia interdū libenter arripimus. Mag-
 num profectò signum est nihil esse magis aptum
 humanæ naturæ, quàm veritatem, quod illius etiã
 fallaci specie delectemur. Quàm turpe autem men-
 dacium, quàm indignum hominis præstantia sit:
 ex eo liquet; quod ij etiam qui sæpè mentiuntur,
 maximum laborem, atque sollicitudinem in men-
 dacio concinnando atque celandò suscipiunt, ma-
 nifestoq; deprehensi vehementer erubescunt. nun-
 quam certè eos mendacij puderet, nisi vi naturæ
 victi iudicarent, fœdum atque flagitiosum esse mē-
 tiri. Si igitur omnes natura veritatem exquirimus,
 & mendaciū turpitudini semper affine iudicamus;
 quid est, quod tam multos homines mētiri cogat?
 nihil aliud profectò nisi metus. omnes enim qui
 mentiuntur, aut pœnam, aut incommodum, aut
 offen-

offensionem, aut aliquid aliud eiusmodi pertimescunt; & ea de causa mendacij sibi perfugia comparant. Cum verò metus hominum sit animi fracti, & abiecti, atque turpiter seruientis ægritudo; in animos liberos, & excelsos cadere non potest: sed in seruos furaces atque fugitiuos, minas & verbera metuentes. Rex autem hoc nomine dignus esse nō poterit, nisi fuerit animo magno & excelso, omnia horribilia dignitatis gratia contemnente; & ita colligitur illum nulla conditione adduci debere, vt mentiatur. Præterea mendacij totius origo est in animi tenebris, & amentia cōstituta. Animus enim lumine mentis orbatus, ignorantiaq; tenebris & caligine demersus, sibi ipse mētitur, se ipsum fallit, & in capitalem fraudem impellit. Cum autem nihil sit amentia detestabilius; sequitur omne mendacium esse detestabile. quod enim à pestifero fonte profluit, pestiferum sit necesse est. Sed inquirunt multi vt M. noster assererat Reip. rationes interdum postulare, vt Rex inuerecunde mentiatur. quo nihil flagitiosius dici potest. primum enim nulla utilitas est, cum turpitudine coniuncta; nec enim ea est utilitas appellanda, quæ multo magis nocet quàm iuuat. qui autem utilitatis gratia mētitur, nulla utilitate potest id quod damni facit, resarcire. Dignitatem enim qua nihil in rebus humanis præstantius est amisit: vt vel pecuniam au-
geret,

geret, vel imperij fines dolo atq; fraude propagaret, sic igitur fit, vt quod lucratus est, nō sit cū eo quod amisit vlla ex parte comparandum. vt enim qui vt stannum coāceruet, aurū atq; gemmas effundit, nō est in re familiari diligēs existimādus: ita qui vt aliquid lucrū faciat, dignitatem abijcit, non vtilitati seruire: sed omnes vtilitates euertere putandus est. qui autem mentitur dignitatem suā abijcit; auari enim atque perfidi, & iniusti famam colligit: nullo igitur modo mēdaciū vtilitatē constituit: sed magnum potius detrimentum sibi, atque rebus suis importat. Quid illud? quod etiā ea quorū cupiditate is, qui nimis vtilitatem respicit, discessit à dignitate, frequenter amittit. præclare Aristoteles ait, falsum bonum in principio, verū malum esse, temporis progressu conuinci. quā falsum autem bonum sit, id quod mendacio comparatur, ipsius mendacij nomen apertè declarat. Præterea nihil stabile potest esse, quod non est hominum fidelitate munitum. qui autem fidem sanctè non colit, non potest aliorum fide muniri, nemo enim illi credit; sic autem fit, vt omnes vtilitates mendacio partæ, facillimè dissipentur. vt enim mercator qui specie præsentis vtilitatis illectus aliquem fraudat, illud quod fraudulenter auertit animo securo non possidet, & omnes sibi vias pecuniæ maioris intercludit; nemo enim cum illo com-

mercium

mercium habere vult, quem semel fidem violasse constat: ita Princeps qui ut aliquam ad suas opes accessionem faciat, mendacij turpitudinem subire non metuit, nec illud quod fraude parauit firmo præsidio retinere poterit; & omnem sibi in posterum spem amplioris utilitatis incidit. Sed inquis, multos mentiendi artificio, fuisse nomen sapientiæ consecutos. Verum id quidem est. sed quàm falsa esset illa opinio, rerum exitus comprobauit; illæ namque opes quæ erant nixæ mendacio, vastatæ sunt; illæque solum stabiles atque firmæ permansere, quæ veritate fuerant stabilitæ, quandiu veritas ipsa inuiolata permansit. At Lyfandri dictum de vulpis pelle, quàm Hercules ut dicebat pelli leonis affuerat, ut argutum atque festiuum ridetur. Verum. Sed intra breue tempus illam dicti festiuitatem, & risum multæ ciuitatis illius, cuius Lyfander Princeps erat, lacrymæ consecutæ sunt. postquam enim Lacedæmonij prisicæ virtutis atque simplicitatis obliuisci, illam astuti ducis calliditatem secuti, multis iniurijs socios alienauerunt, à socijs relictis; Epaminondæque virtute fracti ita conciderunt, ut nunquam post Leutricam pugnam pristinas opes, & Imperium recuperarint. idem de reliquis omnibus, qui dolis & fraudibus ad summas opes peruenere, iudicandum est. malè enim parta
(ut est

(vt est in veteri prouerbio) malè dilabuntur. Què enim fructum (vt de reliquis fileamus) Principes illi qui nostris temporibus mendacijs & fraudibus vsi sunt, sibi aut rebus publicis attulerunt? sibi quidem perfidiæ & calliditatis infamiam, hominum odium & offensionem, Rebus autem publicis inopiam, egestatem, vanitatis exemplum, & flagitiorum omnium ex diuturna militum impunitate licentiam, ex quo sequitur rationem imperij tuèdi, & augendi totam esse in veritatis studio constitutam; omnes enim facilè deserunt eos Principes quorum fidem suspectam habent, & ad eorum nomen quos fideles esse vident, se libenter adiungunt. Postremò omnis beatæ vitæ ratio, vna veritate continetur, cum enim omnes homines beatæ vitæ cupiditate teneantur, & ea in bonorum verorum copia constituta sit; sequitur vt qui beati esse volunt, verissima bona summo studio consecrari debeant; falsum enim bonum, vt dictum est, verum malum esse constat. omnes igitur qui ex mēdacio & inanitate pendent, miseri sunt existimādi: ex falsa enim voluptate, verus dolor existit; ex honore falso verū dedecus exoritur; ex vtilitate fallā vera pernicies erumpit. vana igitur & inanis species illudit hominibus amētissimis, eosq; ita omni sensu spoliat, vt abiecta dignitate vmbra fallacissimæ vtilitatis sequantur: qui si splendorem, & magnificentiam, & utili-

& vtilitatem, & stabilitatem verissimæ dignitatis oculis aspexissent; nunquam tam amētes fuissent, vt vllis opibus & imperijs illecti, honestatem contemnerent, nempe præ cuius studio vita etiam contemnenda sit. meritò igitur plerumq; & honestate quàm despexerunt, & vtilitate quàm secuti sunt, spoliantur; & dignas amentiaæ pœnas luunt. Vt igitur ad Regem nostrum redeamus, cùm nemo possit Regis nomen atq; personam tueri, nisi sit & virtute magnanimus, & honestate splendidus, & fide firmus, & sapientia moderatus, & opibus veris opulentus; mendacium verò flagitium sit animi pusilli, & turpis, & malitiosi, & amentis, omnibusque veris bonis euersi, constat certè nihil esse magis Regis officio & dignitatē contrarium. sic igitur assuescat opus est, à teneris annis Princeps execrari mendacium, vt appareat illum fore semper vanis hominibus, & perfidis, & fraudulentis infestum. quod si fecerit, adulatorum opes quæ mendacio fulciuntur labefactabit; & Deum qui veritatis tutor & pater est, sibi coniunget. obsidione igitur perditorū hominum liberatus, diuinoq; præsidio munitus cū summa felicitate vitam deget, & regnum feliciter administrabit. Maxima igitur institutionis Regiæ pars in eo posita esse debet, vt intelligat à primis annis Rex, totius calamitatis & pestis initium esse, in mendacio & vanitate constitutum. In primis

autem est Regis animus religione imbuendus, & ad cœli conspectum frequenter excitandus; ut si fieri possit cum lacte nutricis disciplinam pietatis hauriat. nec enim impudens, neque pusillo animo præditus, nec iracundus, nec inhumanus, neque mendax, nec vlli denique flagitio affinis esse potest is, qui religionem vnicè colit. Omnium enim virtutum fons, & origo, & incrementum, & perfectio: denique & absolutio, vna religione continetur. illius igitur fundamentum est, à primo statim ætatis initio ponendum, ut facilius omne genus virtutis, extrui & exaggerari possit; præcipuè autem Regibus, quo munus illorum altius & difficilius est, & magis ad dignitatem diuini muneris accedit: ita ut quemadmodum ostendimus, sine diuina virtute obire non queat. quo igitur magis Rex ætate progressus fuerit, eò magis intelligat se diuino beneficio susceptum fuisse, ut in terris vice illius sempiterni rectoris imperium gereret; cum igitur diuinum munus administret, diuinis opibus atque præsijs indigere. Neminem vnquam Principem magnum, bellorumque omnium, victorem, sine diuino auxilio fuisse; Deum namque solum esse, qui mentem dat, qui animum confirmat, qui opes elargitur, qui fraudes intestinas comprimit, qui hostium impetum retundit, qui victoriam omnibus, qui pietatem & iustitiam colunt, &

Remp.

Rempu. virtute & vigilantia tuentur, cum magna nominis gloria concedit. Multum autem iuuabit, ad religionis studium commendandam, eorum Principum à quibus Rex originem ducit res gestas, & illustres victorias exponere; quas intelligat, non tam hominum viribus, quam armis diuinis partas fuisse. votis autem, & precibus cum magno studio pietatis adhibitis, opè numinis impetrasse. Discat tamen interim iniquitatem, & intemperantiam, & ignauiam atque desidiam, & reliquas animorum labeles, esse Deo vehementer inuisas; ea autem ratione fieri, vt neque improborum, nec incontinentium, neque timidorum, neque inertium preces exaudiat. omnibus igitur Principibus, qui cum illo summo atque sempiterno Principe amicitiam firmare velint, vtrunque necessarium est; vt integra vita sint, & laude fortitudinis excellant. aliter enim sine vlllo fructu, in religione procuranda laborabunt. quamuis igitur ædes sacras ædificent, & dona ingentia templis offerant, & Deum precibus assiduè venerentur: si tamen scelus quo sunt infecti non detestati fuerint, & non omnem virtutem, & industriam ad Reip. defensionem contulerint, Dei numen placare non poterunt. prauam enim opinionem de numine diuino concipiunt ij, qui cum in iniquitate perseuerant: illud tamen donis inflecti, & à seueritate ad lenitatem traduci posse,

confidunt. qui enim hoc credit, Dei iudicium pecunia corrumpi posse credit; quo nullum grauius in Deum scelus excogitari potest. Rursus autem qui à Deo postulat, vt sibi dormienti, omnemq; laborem fugienti opes, & dignitatem, & omnia ornamenta conferat, iniquitatē Deo attribuit. poscit enim vt præmia industriæ atque virtuti debita, ad ignauiam, & desidiam transferat. vt igitur agricola, qui neque terram arat & subigit, neque semen tempore spargit, neque denique diligentiam adhibet in agri cultura, frustra frugum copiam & vbertatē à Deo petit: ita Princeps qui non summo studio in Rempub. incumbit, neque cum armis res gerenda est, diligentissimè bellum comparat, sine vllò fructu opem à Deo postulabit. Deum enim grauius offendit, qui putat illum ignauix, & timiditati fore propitium. tatum enim abest, vt socordiam & ignauiam caram habeat, vt sit etiam omnibus timidis, & negligentibus, & in Rep. gerenda dissolutis vehementer infensus. Caput igitur religionis est vitæ castimonia, cū fortis & inuicti animi virtute coniuncta. Admonendi præterea sunt Principes, vt cum res secundæ sunt, tunc diligentius dent operam religioni atque pietati. vt enim qui opem hominum, nisi in rebus perditis requirunt, & non se fidelibus amicitijs multò ante communiunt, sæpenumero ab illis quos sero sibi amicos parare contendunt, excluduntur:

tur: ita qui secundis in rebus religionem negligunt, frustra sæpenumero in aduersis opem diuinam implorabunt. is enim quem metus tantum religiosum facit, ficto plerumq; animo ad placationem numinis accedit; & cum primum tempestas quæ illum terrebat sedatur, religionis memoriam deponit, & ad pristina flagitia redit. hac autem ratione fit, vt non semper Deum exoret. Ne id igitur regibus accidat, frequenter admonendi à pueritia sunt, vt tunc vel maximè cum res ad voluntatem fluunt, Deum sanctè venerentur: intelligantq; nihil esse Dei amicitia, nec ad nominis amplitudinem clarius, nec ad opes firmandas vtilius. Discant autem à rectoribus suis multa quidem esse dona atq; munera, quibus Dei gratia conciliari possit: sed nullum esse iustitia, & humanitate præstantius. Principem enim qui nunquam ius & fas vllò modo violauerit, omniaq; studia vitæ ad populi salutem cõtulerit, amicitiam profectò cum summo illo Domino & optimo Parente fœdere sempiterno confirmaturum. audiant etiam Deum semper præsentem esse, & per omnia commeari, & ea etiam quæ sunt densissimis occultata tenebris intueri. valet enim hoc multum & ad pudorem, ad vitæ puritatem, & animi constantiam; si enim cum nos oculis hominum notari posse suspicamur, cupiditates oës continemus: certè multò diligentius, cum cogitauerimus nos Dei aspectum

effugere nō posse, nos ipsos ab omni flagitio & turpitudine reuocabimus. Religionis igitur studium continet verissimam iustitiæ, virtutis, humanitatis, pudoris, honestatis & constantiæ disciplinam. & idcirco nihil est Principibus tãto studio, cura, & assiduitate tradendum, & inculcandū. Perficiendū est etiam vt paulatim intelligant quantum religio à superstitione intersit, atque differat. Superstitio enim est inanis metus numinis, cum animi quadam imbecillitate coniunctus: Religio verò cultus Dei sanctissimus, illius maiestati debitus, animum simul & pio quodam timore deuinciens, & inuictō robore confirmans. qui vero nimiam religionem vituperant, nō intelligunt se quod est superstitionis proprium, religioni tribuere; vera namq; Religio nō est anilibus curis implicata; nō inani formidine conturbata; non diffidentia quadã fracta & impedita, quo minus opem diuinã sibi in tēpore adfuturam confidat. quod enim rectum & honestum est acutius videt, & fortius suscipit, & constantius exequitur, & feliciter absoluit; nihil enim sine diuino cōsilio, & ope, & gratia molitur & efficit. Cū verò ad ætatē puerit, quæ iã est habilis ad pueriles saltem disciplinas capiēdas, summo studio & diligētia magister quærendus est, qui nec indoctus, nec infans, neq; quod caput est immoderatus sit. magistrorū enim vitia, discipulos quasi quadam lue, & pestifera

contagione contaminant. quantus vir fuerit Philippus, Alexandri Magni pater, omnes norunt, qui græcam historiam legerunt. virtutes autem quibus ornatus extitit, eò tēpore quo obses traditus Thebanis fuit: à viro summo Pythagorico, cui simul cū Epaminōda operam dedit, & ex æmulatione Epaminondæ didicit; Pater enim Epaminondæ, cū esset Thebis summa autoritate præditus, illum cōmuni suffragio totius ciuitatis asseruabat. quamuis igitur Philippus multis laudibus abundaret, nescio an quidquā fuerit in illo maiore laude dignum, studio illo quod in Alexandro instituendo & erudiendo posuit. cum enim Alexander ortus esset, ad Aristotelē scripsit, se nō tantas dijs gratias agere, quòd filium ex vxore Olympia suscepisset, quàm quod eo tempore suscepisset, quo posset, ab illo clarissimis disciplinis institui. nec solum id scripsit, sed re etiam præstitit. ex Aristotelis igitur disciplina tantus vir euasit Alexander, vt orbē terrarum imperio suo subiugaret; aut vt rectius dicam, innumerales orbis terrarū nationes, à morum feritate, ad humanitatis cultū, imperij sui mansuetudine & lenitate traduceret. Optimorum namq; principum victoriæ ipsis etiā victis salutem afferunt. res enim illorum perditas recreant, & mores atq; disciplinas cōferunt, & tyrannides vbiq; delent, & innocētix patrociniū suscipiunt, quod cū Alexander præ-

stitisset eueniebat, vt carior interdum victis, quàm
 ciuibus suis esset. victi enim illius clementiam ama-
 bant, ciues autem virtuti illius inuidebant. quod
 nunquam euenire potuisset, nisi doctissimus vir
 Aristoteles, Alexandri naturam acrem atque vehe-
 mentem, & studio omnia vincendi mirabiliter in-
 flammata; multarum rerum cognitione, & disci-
 plinarū humanitate moderatus fuisset. Sæpe enim
 iam diximus animi vim & acrimoniam, sine mode-
 stia temperamento furorem esse, non virtutem no-
 minandam. si igitur Alexander Aristoteli operam
 non dedisset, tantas victorias obtinere minimè po-
 tuisset; nec optimus Imperator & Rex: sed fulgur,
 & fulmen, & Græciæ pestis appellandus esset. quod
 quidem vbi primùm à doctoris institutis & placi-
 tis descivit, facile declarauit; ea namque furoris &
 amentia signa dedit, vt si in eo perseuerasset, omnia
 intemperantia sua peruertisset. quam diu verò do-
 ctoris instituta persecutus est, non plura virtutis,
 quàm humanitatis vbiunque vestigiū impressit,
 monumenta constituit. Vellem igitur vt aliquem
 Aristotelem si fieri posset eligeretis, qui Sebastianū
 optimis artibus atque disciplinis instrueret; & ad
 omnia officia optimi principis & moderatoris eru-
 diret. quia verò difficilimū est magistrū Aristoteli
 parem inuenire, id saltem curate, vt magister quæ-
 admodum ante dixi, & doctus & disertus, & mori-
 bus

bus rectè constitutus sit. In omnibus autem pueris instituendis, non solum doctorum imperitia: sed etiam arrogantia summopere detestanda est; multi enim sunt, qui in Grammaticæ rudimentis ingenia puerorum ineptissimis grammaticorum subtilitatibus obtundunt; & ambitione quadam inflati; dum se ipsos ostentant, fastidio pueris sunt, & illorum odium in literas accendunt. fit igitur sæpenu-mero, ut potiusquam pueri aliqua literarum suauitate allici queant, tantum in illas odiū & tam immane concipiant, ut nulla ratione possint, ad illarum studium impelli. Principis igitur magistro maximè curandum est, ut illum quoad fieri poterit inutili labore leuet. deinde ut necessarium laborē, & laudis dulcedine, & non inutili sermonis urbanitate iucundum efficiat. deinde cauendū est ne illi multos autores interpretetur: sed paucissimos eosque selectissimos, è quibus non solum emendatè loqui & scribere discat. sed etiam multa percipiat, ad regium munus obeundū utilia. habeat igitur rationē ætatis, habeat utilitatis, & tēporis, ne aut pluribus præceptis illum oneret, quàm ætas illa ferre possit; aut aliquem autorem explicandum suscipiat, qui Regi nullum fructum ferat; aut multum tempus in grammatica consumat, quod alijs etiam artibus tribuendum est. Si quæritis autem quos illi autores enarrandos censeam, ex historicis vel Cæsarem,

vel Salustium, vel Liuium deligendos existimō.
 sunt enim in rerum gestarum explicatione pru-
 dentes, & Romani sermonis elegantiam, & puri-
 tatem, cum sententiarum grauitate coniungunt;
 & quilibet in suo genere, summam eloquentiæ lau-
 dem consecutus est. iam verò Cicero noster non
 solum eloquentissimus, sed etiam optimus Prin-
 ceptus extitit: ita vt non solum summus dicendi, sed
 summus etiam Reipub. moderandæ magister ha-
 bendus sit. Volo etiam vt Vergilij summum inge-
 nium, & orationis magnificentiam admirari di-
 scat; & Horatij etiam sententijs, & vrbane de-
 lectetur. Quid agis inquit, T. poëtas etiam vis
 regibus notos & familiares esse? an non dicebas,
 non debere Principem vlla ratione eos qui men-
 tiuntur in familiaritatem recipere? cur igitur nunc
 poëtas admitti vis, cùm summos mentiendi arti-
 fices esse constet? immerito inquam, hominibus
 eruditissimis atque summo ingenio præditis malè
 dicis. non enim mendaces habendi sunt, qui soli-
 dam & expressam veritatem, fabulis aptè compo-
 sitis imitari conantur. vt enim pictores cùm ani-
 mantium imagines delineant, & illustrant, men-
 daces habendi non sunt; nec enim id faciunt, vt
 illa quæ extant, & eminent in tabulis, vera animan-
 tia esse credamus; sed vt quæ aptè vera animantia
 referant cogitatione iudicemus: ita cùm poëtae ali-
 quid

quid verbis & oratione depingunt, cum non id agant, ut nobis id quod scribunt verum esse persuadeant; sed ut veritatis ipsius imaginem oculis pene subijciant, minimè vanitatis infimulandi sunt; id enim quod receperunt, optima fide prestiterunt; id autem receperunt, ut hominum mores, bellorum tempestates, instituta ciuilia, virtutis amplitudinem, sceleris deformitatem verbis luculenter exprimerent; & quo magis id quod animis infingere volebant, firmitus & constantius adhæresceret: portenta etiam finxerunt; ut non solum amplissimo & dulcissimo, sed etiam admirando genere orationis vterentur. ea namque maximè animis imprimuntur, quæ simul cum iucunditate admirationem incutiunt. Non est autem mendacium vel imitatione, vel in imitationis amplificatione: sed in fraude, & in malitia constitutum. is igitur tantum qui fingit oratione aliquid ut lædat, & errorem perniciosum imperitis obijciat, mendax existimandus est: non is qui faciem atque vultum rei alicuius exprimit, & ut magis, & cum maiore utilitate intuentes oblectet, id quod vult grandioribus verbis, & illustrioribus ornamentis exaggerat. non sunt igitur omnes poëtæ à Regis aditu repellendi; sed illi tantum, qui facile possunt Regis animum rerum turpissimarum imitatione deprauare. sunt enim quidam petulantes, obscæni, molles, effœminati,

lasciuus

lasciuus & impuris carminibus animos à pudore & industria, ad libidinem & ignauiam turpiter auocantes; qui quidem quo dulciores sunt, eò peius nocent, & tanquam Syrenes quædam omnibus qui aures illis præbent, perniciem & interitum moluntur. in rebus enim turpibus ille capitalior est, qui maius ingenium adhibet, quod in poëtis valdè perspicitur. vt enim durum, & incultum, & ineptū carmen auribus, & animis aspernamur: ita concinnum & elegas libenter legimus, & ediscimus. facillimè igitur lasciuus carminis venenum, in animos influit, & elegantia suauitate conditum prius interitum dignitati affert, quàm aliquod remedium adhiberi possit. Quod si rectè philosophi statuerunt, omnes picturas, quæ possunt incitare & inflammare libidinem, esse à iuuentutis aspectu remouendas; quid est de carminibus lasciuus & obscænis statuendum? est enim poëma viua quædam pictura, multo magis animos in quamcunque partem se contulerit impellens, quàm omnes excellentium pictorum tabulæ; omnes igitur poëtæ qui non honestatem, sed turpitudinem mollibus & lasciuus carminibus exprimunt, non ab aula tantum regia: sed à totius patriæ finibus exterminandi, & eijciendi sunt. Principibus autem illi tantum sunt enarrandi, quorum omne studium in regia virtute, & honestate describenda cõsumitur. Nec enim satis

laudari

laudari potest, id quod Philippo filium eius Alexandrum quidam dixisse commemorant; cum pater de illo quæreret, cur nullum alium poëtam nisi Homerum in manus fumeret; quia inquit solus Homerus mihi poëta regius esse videtur; solus enim regiam disciplinam tradit. qua quidem sententia haud facile dixerim, magis ne Homerum laudauerit: an firmissimam spem suæ virtutis, atq; futuræ claritatis ostenderit. iam enim in ætate puerili sapienter admodum iudicabat, omnem otij iucunditatem disciplinæque liberalis oblectamentum, esse ad regiã virtutem & gloriã conferendum. Sed vt ad Regem nostrum reuertamur, necesse est si nobis per M. licet, qui palæstræ nimis infensus est, vt legem etiam Solonis obseruemus. Quam legem inquit T. Eam inquam, quæ cum literarum studio palæstram atque musicam coniungebat. omnem enim (vt iam ante dictum est) liberalem eruditionem ad duas illas virtutes, nempe animi magnitudinem, & moderationem referebat. quamuis autem magnitudo animi, spe proposita magni nominis excitetur, & clarorum hominum exemplis augeatur; mirum tamen est, quantam alacritatem ad res acriter & animosè gerendas sanitas, atque robur corporis adiungat. vt enim corpus infirmum animi vires frangit atque debilitat: ita robustum corpus, animum acriorem reddit, multoq; magis
in

in omni labore & periculo cōfidentē. est igitur corpus Regis cursu, saltu, palæstra, armorū exercitatione atq; venatione firmandum; sunt illi nemorū lustra peragrandā; sylvarū exitus difficiles explorādi, frigus, æstus, sitis, inedia, lassitudo multaq; alia incōmoda eiusmodi perferēda; quæ quidem venandi studiū paulatim facilia reddit. Hæc autem omnia quantā vim habeant, ad bellicos vsus atq; militare disciplinam vix explicari potest. qui enim venandi studio tenentur, de multa nocte vigilant, infidias moliuntur, saltus omnes obsident, alas scienter instruunt, cursu feras insequuntur, easq; telo confodiunt; multaq; alia facere coguntur, quæ non multum à bellicis laboribus, & disciplinis abhorrent, Sed cauendum, quod sapienter. M. dicebat, ne dū nimis venationibus oblectatur, plus nimio duretur; & ex nimia sylvarū consuetudine nimis agrestis & immanis euadat. est igitur vt ad illam alterā laudem, quæ modestia continetur simul erudiri possit, à syluis auocandus, & humanitatis artibus excolendus. vt enim ex acuto & graui sono, medijs interuallis aptissima ratione coniunctis, dulcis concentus elicitur: ita ex animi robore & firmitate, & clementis naturæ lenitate, suavis quædā animorū symphonia, atq; modi inter se mirificè cōcinentes oriuntur. non igitur incommode poëtæ finxerunt, ex Marte atq; Venere Harmoniam fuisse

procreatam. Mars enim acris animi vim atq; robur: Venus autē animi clementiā, & suauitatē designat. omnis autē virtutis elegantia, & naturæ concinnitas est, in harum duarum virtutum modulatione constituta: vt quasi quibusdam musicæ medijs, pro rata portione distinctis Martis acutus sonus, cum Veneris graui (vt ita dicam) sono, & humanitatis suauitate consentiat. aliter enim animi status non poterit vlllo modo gratus esse Musis. aut enim erit nimis acer & infestus, aut nimis lenis & dissolutus. Quod ne Regibus accidat, & illius vis & acris industria, musicæ etiam suauitate temperanda. Quid? inquit. M. musicam etiam Regibus perdiscendam censes? Ego verò inquam. Musicæ namque odium est barbaræ immanitatis argumentum. nisi fortè probatis illam Ateæ Scytharam Regis feritatem, qui cū Ismeniam aulæ dum ad epulas canere iussum, omnes qui aderant, cum voluptate audirent, & magnis laudibus ornarent; testatus est, sibi multo iucundiorē esse hinnitum equi omnibus Ismenix cantibus. in quo quidem declarauit, sibi nihilo plus humanitatis esse, quàm in quauis immani quadrupede. qui enim à musica alienus est, humanitatis expers habendus est. Non igitur immerito omnes summi viri, qui Respublicas condiderunt, ingenuam iuuentutem illa imprimis institui

institui voluerunt: vt illius dulcedine molliti atque
 mitigati, facilius, ad omnem laudem moderatio-
 nis & humanitatis aspirarent. Lycurgi enim atque
 Solonis legibus, erant omnes adolefcentes musicis
 eruditi. quod etiam in alijs Græciæ ciuitatibus, non
 mediocrj studio fiebat. Ægyptios prætereo, & He-
 bræos, & alias nationes apud quas hæc disciplina
 in summa laude floruit. Plato autem in Rep. quam
 finxit, ea iuuentutē ad humanitatē excoli præcepit,
 atq; ad omnē rationē virtutis & honestatis paula-
 tim institui. Aristoteles præterea & alij quamplu-
 rimi philosophi, multa de huius disciplinæ studio
 sanxerunt, quasi de illo, quod valdè pertineret ad
 animorum cultum, & liberalem nobilitatis institu-
 tionem. Nam primùm quidem Musica cōtinet ho-
 nestam voluptatem, quæ quidem cum valdè neces-
 saria sit cunctis ciuibus, quod enim caret alterna
 requie (vt inquit Ouidius) durabile non est; tum
 in primis Regibus, quorum assidui labores sunt ali-
 qua suauitate atque iucunditate leniendi. deinde
 animum paulatim sedat & mitigat, & vim regiam
 moderatur, & ab immanitate ad humanitatem re-
 uocat; qua quidē nihil aptius ad amorem conciliā-
 dum cogitari potest. postremò quod multo maius
 est, in cantibus discere possumus, quanta vis sit in
 legibus; quanta in ordine vitæ commoditas; quāta
 denique in animi moderatione suauitas. Quo tan-
 dem

dem modo? inquit T. Non vides inquam, vocem sine modo profusam, esse dissonam & absurdam, audiendique sensum vulnerare? Video inquit. sed quid id ad legis & ordinis rationem facit. Multum sane inquam, ex eo enim intelligimus, non esse suauitatem positam in vocibus: sed in lege, numero, atque modo, qui vocem modulatur. ex quo facilius apparet, tum demum animum suauitate compleri posse, cum omnes suas partes habuerit modo, & ordine, atque lege deuinctas, & inter se aptissimè congruentes. imò tanto suauior erit animi concentus, quanto nobiliores sunt partes illæ, quæ musicæ numeris vinciuntur. si igitur tantum præstat vis animi vocibus corporis, quantum explicari non potest: ne explicari quidem poterit, quantum hæc animorum harmonia, illam quæ est in vocibus suauitate superet, maximè verò cum vocis concentus repente fluat, animorum verò harmonia constans & fixa permaneat. Non igitur solum Regi colenda musica est, vt animum à labore recreët, aut naturæ vehementiam leniat atq; temperet: sed etiam vt ex musicæ legibus intelligat, florentem atque beatum statum, in iuris & ordinis moderatione consistere. Duo tamen vitia in cantibus Regi vitanda sunt; primum quidem ne dum vocis harmoniam studiosè persequitur; harmoniam animi temerè dissoluat. nec enim tantam gratiam à musis

moderatore

inibit,

inibit, leuiorem harmoniam componendo: quam
tam offensionem illis afferet multò præstantiorem
& iucundiorē harmoniam dissipando. Non in-
telligo quæ dicis inquit. M. Iam intelliges inquam.
diximus omne verbum petulans, & obscænum esse
præstantia Regis indignissimum. ea autem de cau-
sa poëtis lasciuus, & mollibus, & eneruatis aditum
ad Regem omnino præclusimus; quo enim sen-
tentia poëtarum numeris astricta concinnior, &
elegantior, & dulcior est; eo sunt lasciuus poëtæ no-
centiores ijs, qui sine carminis vllius venustate,
impuris sermonibus vtuntur. Quid si vocis etiam
suavis concentus accesserit? Tanta certè vis erit
mali, vt sustineri non possit. oratio enim contorta
numeris, & musicæ viribus emissa, quasi vibratum
telum, in animo vehementius adhærescit. sic verò
fit, vt cum sermo impurus noceat: molle atque la-
sciuum carmen animi statum labefactet: cantio
flagitiosa animum perturbet: omnesque virtutis
neruos incidat. nihil est enim ad animum com-
mouendum, & flectendum cantu atque numeris
efficacius. sapienter igitur Plato, cum videret mo-
res immutari cum cantibus, leueras musicæ leges
fanxit, atque prohibuit, ne quis quo vellet genere
cantionis vteretur; id igitur tantum genus mu-
sicæ probat, vir ille sapientissimus, quo vel Dei nu-
men celebratur, vel virtus diuinis laudibus orna-
tur,

tur, vel clarorum hominum fortia facta referuntur. Memoriae traditum est, cum Alexander se Ilium contulisset, ut fortissimorum hominum qui Troiam expugnarunt, monimenta cerneret, & quasi impressa vestigia notaret; fuisse illi oblatam citharam Paridis, quæ ab incolis summa religione seruabatur. hoc ille donum reijciens, Achillis inquit, citharam inuenire cupio, Paridis cithara non indigeo. præclara certè vox, Alexandrique virtute dignissima, qua significauit nihil languidum, & molle, & effœminatum, ne in cantu quidem & fidibus Regem decere. quare hominis flagitiosi, & adulteri citharam, qua ille Veneris impuræ dona atque munera canebat, aspernatus est: Achillis verò citharam qua is, ut est apud Homerum, illustria fortium hominum facta celebrabat, se dignam existimauit. Ad hunc autem modum vellem ut Reges omnem musicam lasciuam, & flagitiosam non solum non admitterent: sed etiam ab omnibus patriæ finibus ablegarent. ut igitur sermo impurus, ita lasciuum carmen, & molles etiam in cantu flexiones, & falsæ voculæ regibus detestandæ sunt: illudque solum genus musicæ illis colendum est, quod optimis verbis, & præclaris sententijs, & certa atque seuera cantus lege, & ratione conficitur. aliter enim si mollibus & lasciuis cantibus

aures præbuerit, animi ordinem & conuenientiam peruertent, atque moderationis harmoniam dissoluent. sic igitur dulcedine musæ fallacis irretiti, veram animi musicam euertent, & exemplo nequitia totam Rempublicam in magnum discrimen iniicient. vt enim lentum venenum suauibus cibus admixtum, prius vitam eripit, quàm mortifera illius vis sentiri atque reprimi possit: ita turpes & effœminati cantus, prius Rempublicam vniuersam pestifera tabe inficiunt, quàm malum quod afferunt, ratione præcaueri queat. hoc igitur vitium est Regi in musica maximè fugiendum. Alterum vitium est, nimia opera in musicæ studio consumpta, quod etiam vitare debet. nec enim est illi tantum operæ in illa ponendum, quantum illis qui nihil aliud agunt. in vniuersum autem omnes artes Rebuspublicis vtilis & necessariae sunt, in Principum tutela & patrocinio constitutæ: ita tamen vt quædam nullo modo sint ab illis tractandæ, quædam verò mediocriter attingendæ, aliæ postremò summo studio colendæ. quæ enim in fabрили artificio versantur, indignæ sunt, Principis amplitudine & dignitate. quæ autem honestum aliquod oblectamentum, & cognitionem nobilitate dignam continent, dignæ quidem sunt regibus; non ita tamen, vt in illas tanquam in munus & officium

sibi

sibi præcipuè delatum, omne studium & industriam, & omnes curas & cogitationes conferendas existiment. Aliæ postremò sunt in quibus omne Regis studium consumi debet, nempe quæ ad Rempublicam tuendam & conseruandam, omnibusque bonis egregie cumulandam diriguntur. Musica verò neque fabrilis, neque sordida est: sed in primis honesta atque liberalis disciplina, non tamen ita splendida, vt in illius cognitione patriæ salus atque dignitas collocanda sit. Est igitur ex illis artibus & disciplinis in quibus mediocre studium Regis erit, iure laudandum: nimium verò in summa vituperatione ponendum. auertit enim animum à rebus gerendis, & efficit multo molliorem, quàm salutaris seueritatis ratio postulat, & tempus quod erat Reipubl. tribuendum, in volumpate illa immoderata consumit. meritò igitur cantor ille laudari solet, qui cum Rex Philippus, cum illo de solertissima modorum ratione disputaret, nunquam dii inquit, ô Rex tibi tantum mali faciant, vt tu me canendi atque psallendi artificio vincas. acute enim Regis ineptam ambitionem, ad laudem quæ Regis propria non erat aspirantem fregit. Neque Regi tantùm musica modicæ colenda est; sed omni etiam nobilitati. intra modum enim reprimat animi impotentiam, & ad moderationem mirabiliter instituit;

cùm verò extra modum procedit, emollit paulatim animos, & nobilitatem à studio sui muneris abducit. hoc enim nobilibus impositum munus est, vt Rempub. armis atque virtute tueantur, & artibus omnibus quæ ad regni custodiam necessariae sunt, instructissimi sint; quod efficere certè non poterunt, si nimiam operam in canendi artificio atque musicæ subtilitate posuerint. hoc impulit Aristotelem, vt præciperet ciues institui eo genere musicæ, quod nec nimium studium, nec operam flagitaret. Tam seuera autem fuit olim apud Lacedæmonios musicæ disciplina, vt Timotheum Milesium summum citharædum, quem ad arudiendam iuuentutem ascuerant, eo solum nomine in exilium pellerent, quòd vnâ chordam septem chordis quibus illi utebantur addidisset; indignum enim statuebant, cùm musicam omnem ad animorum modestiam conferri vellent, id musicæ genus institui, quo ciuium animi paulatim ad molliem laberentur. idem secutus Plato in legibus sanxit, vt genus musicæ non esset multiplex & effœminatum: sed simplex, & seuerum, & graue, ad institutionem moderationis & virtutis accommodatum. Nos quidem in omni genere disciplinæ, volumus esse in Repub. artifices excellentes; quorum industria ij qui mediocriter in ea versari volent, erudiantur. nec enim facilè mediocris in
re aliqua

re aliqua eruditio nisi ab ijs, qui sunt artifices sum-
 mi percipitur. Hoc tamen dicimus, summam ca-
 nendi laudem Regibus minimè conuenire; neque
 aliud quidquam quod animum illius possit à
 summo studio Regiæ dignitatis abstra-
 here: musicæ tamen prorsus impe-
 ritos esse, minimè feren-
 dum arbitra-

mur.

2

f 4

DE

animos
illorum

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,
LIBER
QVINTVS.

HÆC autem quæ de musica disputauimus, eò pertinent vt dictũ est, vt Regis animus possit honesta voluptate perfundi; & ad humanitatẽ paulatim institui, & quanta sit vis in legibus & moderatione auribus iudicare. Sed illud est intelligendum, cum musica illa, quæ animorum symphonia continetur, sit multo iucundior ea, quæ in vocum & sonorũ modulatione consistit; & ex ea quæ modulatis vocibus constat, tam multæ utilitates oriuntur: illam certè quæ animorum concinnitate perficitur, multo plures utilitates allaturam. Omnis igitur opera & studium, omnis cura & industria eò conferenda est, vt Rex moderationis atque temperantiæ laudibus excellat. ad hanc autem modestiæ laudem facilius comparandam, vix quidquam vtilius esse potest, bonarum artium disciplinis; acuunt enim ingenium, mentemq; ad veritatis notitiam instruunt, & ad honestatis considerationem egregiè

egregiè viam muniunt. continent enim ordinis, & modi, & conuenientiæ rationem, totiusque dignitatis quæ tota posita est, in certa numerorum dimensione decus & elegantiam. qui igitur sine illarum præsidio modum & ordinem in vita conseruat, opinione tantum cæca ducitur; & ita facillimè potest perditorum hominum machinis in fraudem impelli. id enim tantum in animo fixum permanet, quod est perceptum, & cognitum, & constitutum, & firma atq; stabili ratione confirmatū. Ergo quemadmodum is, qui sine recta morum constitutione, sapiētix institutis viuere conatur, importuna vi libidinis ab eo conatu repellitur: ita qui sine certa ratione moribus honestis imbutus est, facilè potest à recto cursu dimoueri. vtrumque igitur opus est ad vitæ constantiam: nempe recta morum constitutio; & artium bonarum cognitio; alterutrum enim sine alterius ope imbecillum est. homo enim incontinens, qui ad bonas artes ingenium applicat, intelligit quidē artibus illis adiutus, nihil esse dignitate præstantius; illud tamen iudicium vi libidinis victus, diu seruare nequit: qui verò sine certo iudicio continens est, facilè poterit fallaci quadam specie voluptatis, aut utilitatis obiecta, à studio honestatis abduci. vtroque igitur modo fit, vt animus sit varius, & inconstans, sibiq; dissimilis, nec vnquã in vlla certa officij regione consistat. pugnat enim

sæpenumero voluptatis aut vtilitatis species, cum
 honestate; tunc igitur animus illius, qui vel honesta-
 tem sine disciplina colit, vel sine studio honestatis
 sese ad præclaras disciplinas adiungit: quasi in bi-
 uio constitutus hæret, & dubitat, & se interdum
 reuocat, & hac ratione sæpè à recto sensu deducitur.
 quod certè non fecisset, si simul & bonis moribus
 ornatus, & optimis disciplinis excultus fuisset; in-
 tellexisset enim tunc nullam partem veræ & liqui-
 dæ voluptatis, aut vtilitatis attingere posse id, quod
 est ab honestate seiunctum. quæ enim voluptas
 purior & constantior esse potest ea, quàm ex ho-
 nestate homines benemorati, & eruditi perci-
 piunt? Cumulatur præterea gaudio animus illius,
 qui fuerat ante moribus & vita rectè constitu-
 tus, cum disciplinis eruditus intelligit, id quod an-
 tea consuetudine faciebat, esse id, quod est pul-
 chrum, & honestum, & naturali lege atque diui-
 na sancitum. Si verò vtilitatem quærimus, om-
 nis profectò ratio vtilitatis est in veritatis cog-
 nitione (vt iam diximus) collocanda. at istæ disci-
 plinæ caliginem paulatim dispellunt, tenebrasque
 discutunt, aciemque mentis illustant; vt facilè
 possit vera atque simplicia bona contueri: falsa
 autem & insidiosa modis omnibus aspernari. Cum
 igitur artes præclaræ tantum valeant ad honesta-
 tis constantiam, Regemque conueniat summis
 hone-

honestatis opibus exornari, & dignitatem singulari constantia retinere; possumus ne quidquam elegantius, si per homines quosdam licuerit excogitare, quam ut is, artibus istis imbuatur, quibus facilius ad summum tandem regiae virtutis gradum perueniat? Nihil inquit T. si tantam vim habent artes istae ad honestatem retinendam, quantum tu illis attribuis. Id quidem inquam, cerni iam poterit. primum quidem igitur censeo ut Rex Arithmeticam discat. Quid inquit ille, tu pro Rege nobis mercatorem institues? Mercatorem inquam minimè, sed Principem in Repub. tuenda & administranda vigilantem. nec enim Regis officio dignus est? qui numerare nescit; quomodo enim sine exacta numerandi ratione, exercitum in bello recensabit? quo ordine castra locabit? aut qua ratione pro numero militum aciem instruet, si numerandi fuerit imperitus? deinde quomodo praemia pro virtutis ratione distribuet? aequitas enim in praemijs atque muneribus rata portione & numero continetur, ita ut sine arithmetica iuris constantia conseruari non possit. Iam verò in pace, quam rationem vectigalium habebit is, qui numerandi artem prorsus ignorat? ut enim pater familias domum suam tueti atque sustentare nequibit, nisi in re familiari diligens & attentus fuerit: ita neque Rex poterit vlllo modo Rempub. saluam
& in-

& incolumem conseruare, nisi vectigalium rationem penitus exploratam habuerit; aliter enim neque bellum mouere, nec vrbes munire, neque dignitatem tueri, nec hostes repellere, neque pericula propulsare poterit. vt enim aliquod clarum facinus moliri velit, copiæ tamen illum in medio apparatu deficient; & ita cum magna & imbecillitatis, & temeritatis infamia superabitur. sunt igitur illi nequidquam temerè moliatur, omnes pecuniarum & sumptuum rationes exactissimè putandæ; quod si non fecerit omnia officia conturbabit. Multa enim donabit indignis, multa denegabit ijs, qui sunt præclare de Rep. meriti, multa cum magno Reip. detrimento largietur, quod non est mediocre flagitiũ existimandum. nec enim par est, nec vlllo modo ferendum, vt quod est in Reip. custodiam impendendum; in potentium hominum priuatos vsus, & magnificentiam odiosam & inuisam conferatur: nec vlla ratio patitur, vt vectigal rebus serijs atque necessarijs destinatum, rebus ludicris seruiat; & quod est populi fructibus ereptum, ad paucorum tyrannidem referatur; neq; sit publicæ salutis: sed intemperantissimæ cupiditatis instrumentum. Ne autem tam indigna flagitia committantur, oportet Regem esse in vectigalium ratione, & intuendo ærario vigilantem; quod quidem faciet, si intellexerit illam pecuniam non esse suam: sed publicam, sibi

tamen

tamen creditam atq; commissam, ad populi ipsius qui eam erogavit custodiam. secus autem necesse erit, omnes regni opes ministrorum avaritia & improbitate auerti, comminui, dissipari; multa perditis hominibus condonari, multa per luxuriam & dedecus effundi, intolerabiliaq; tandem tributa populis imperari, & miseros homines infinitis incommodis affligi. Tres autem virtutes in Rege qui numerare nescit, locum habere non possunt; prima quidem est Prudentia, altera Iustitia, tertia Liberalitas. quod enim ad prudentiam attinet, quid amentius esse potest, quam præsentem pecuniam sine vlla necessitate consumere, & cum necessitas vrget, absentem frustra requirere? quid magis temerariũ esse, quam inopia gazæ furenter absumptæ, totum regnum in summum discrimen salutis iniicere? iustitia deinde intereat opus est. Rex enim qui arithmeticam ignorat, non tenet vlllo modo rationem, qua pro virtutis magnitudine præmia diuidat; & vniuscuiusque meritum ea qua debet muneris æquabilitate compenset. Iam verò liberalitas nulla potest esse, vbi neque dantis facultas expenditur, nec accipientis dignitas æstimatur; qui enim dat, quod non potest, stultus & amens est, non liberalis existimandus; qui verò munus aliquod elargitur indigno, flagitium hominis impuri, temeraria largitione confirmat. non erit igitur tunc vlla

ratione

ratione liberalis estimandus: sed amens & flagitiosus iurè atque meritò reputandus; nam si liberalitas virtus est, ea certè temeritati & flagitio affinis esse non potest. Is igitur tantum liberalis est, qui & facultates suas respicit, & pretium rei illius quàm donat expendit; eam tamen summa voluntate virtutum meritis elargitur, & frugalitati etiam studet, vt bene de Rep. meritos, queat debitis muneribus afficere. Neque hoc solum præstat arithmetica, vt Rex & prudentiæ, & iustitiæ & liberalitatis officio perfungatur: sed ad maiora etiam paulatim viam aperit. Esse ne potest inquit T. aliquid virtute amplius? Est quidem inquam, status diuinus. diximus autem (si meministis) hominum pastorem, nõ hominem tantum esse debere sensibus humanis præditum: sed etiam diuinis instructum, ad rerum cœlestium considerationem; inde enim necesse est, vt similitudinem ducat, ad quam totam Reip. formam (quoad fieri potest) effingat. ad hanc autem similitudinem diuinitatis arripiendam, necesse plerumque est, animum à sensibus auocari, & à consuetudine corporis abduci; vt possit ordinem & pulchritudinem earum rerum, quæ nullam in omni æternitate mutationem subeunt, intueri. Ad hoc autem mirum est quantum valeat arithmetica. abstrahit enim paulatim mentem ab ipsis rebus, quæ sub numerum cadunt; vt ipsos per se nume-

ros, sine vlllo respectu, ad res corporeas exactè consideret. intelligit deinde facilius omnem decoris & dignitatis elegantiam, omnem mundi ornatum, omnem iustitiæ atque virtutis splendorem, numerorum lege atque ratione contineri. Quo tandem modo? inquit Tauora. An non vides inquam, omne quod numeris astringitur, esse aptum, & venustum, & omniū ad se oculos & voluntates allicere? quod verò est numerorum lege solutum, esse fœdum, & flagitiosum, & ideò omnes illud & oculis, & animis aspernari? quid est enim pulchritudo, nisi partium apta compositio, numerorū ratione deuincta? quid est venustas in motu? quid in voce dulcis cōcentus & harmonia, nisi numerorum pro rata portione distinctio? quid sanitas in corpore, nisi humorum certa numerorum lege, atq; dimensione consensio? quid est deniq; (ne plura singulatim persequar) animorum concordia, virtutis elegantia, mundi q; totius ornatu, nisi numerorum modus, quo non solum cohærent & permanent vniuersa: verum etiam ita concinna sunt, vt nihil in suo genere possit elegantius excogitari? Hæc qui diligenter animaduertent, modum in vita conseruabit, & ita Rempu. reget, vt nihil in ea patiatur existere: quod non sit ad numerum reuocatum, atq; certa moderatione definitum. Multi fuimus in arithmetica laudanda reliqua breuius perstringemus. Geometria sequitur, quæ

quæ eandem propemodum vim habet, & ad vsum
 vitæ, & ad vniuersæ naturæ cognitionem, & ad iu-
 ris constantiam; nec enim sine illius ope agri rectè
 diuidi, castra locari, vrbes ædificari, arces muniri,
 iudicia constitui possunt. si metiendi rationem su-
 stuleris; & iustitiam, & ciuium concordiam mul-
 tasq; utilitates è vita tolles. deinde quod de arith-
 metica diximus, illa paulatim animum à cogitatio-
 ne earum rerum quas metimur abducit, vt ipsam
 metiendi rationem, & modum quo res singulæ ter-
 minantur inspiciat. assuefacit enim mētem, res cœ-
 lestes atq; diuinas intueri, & fœdus illud quo om-
 nia inter se connexa sunt, & quo cœlum terris per
 media cum extremis aptissima ratione dimensis co-
 pulatur; admirari itaque sentit cuiuslibet rei men-
 suram & rationem, modo atq; ordine terminatam,
 & cum reliquis naturis mirificè congruentem, esse
 quæ omnes mundi partes consensione deuincit, &
 amore conglutinat. ita vt ea sublata, necesse sit mū-
 dum ipsum funditus interire. vnde percipitur om-
 nem Reip. cōcordiam & stabilitatem iuris ordine,
 & æquabilitate contineri. Quid hic dicam de illa
 disciplina quæ astra contemplatur? an patiemur
 Regem nostrum tam præclaram artem ignorare?
 magno certè illum afficiemus incommodo, si tãto
 fructu nostra culpa caruerit. nec enim mediocris
 illa utilitas habenda est, quàm animus capit, cum
cœlum

coelum suspicit, magnitudine immensum, splendore clarissimum, ordinata varietate pulcherrimum, constantia & stabilitate firmissimum. itaq; illius contemplatione fit animus altior, & moderatior, & in omni vitæ ratione constantior. Qui enim rerum celestium amplitudinem & immensitatem cogitatione peragrat, terrestrium regionum angustias admirari non potest; & qui definitos siderum cursus, & ordinatas conuersiones ad numerum cadentes, quo caelestia mouentur, mente cernit: facile sibi atq; vitæ suæ modum constituit; & qui cœli firmam stabilemque naturam, in omni temporum varietate considerat, nulla rerum varietate, aut vlllo motu, demeritis statu deturbatur: assidua namque rei alicuius excellentis animaduersio, imitandi studium incendit: ita verò fit, vt qui caelestia animis spectat, celestis etiam virtutis splendore colluceat. Accedit etiam admirabilis naturæ diuinæ cognitio, quam ex cœli contemplatione percipimus. illud enim nobis quanta Dei potentia sit, quam singulari ornatu omnia distinxerit, quanta benignitate generi humano prospexerit aperte demonstrat. nostris enim utilitatibus omnia quæ in cœlo perfecit, seruire videmus. ex caelestium igitur rerum studio pietas extitit; inde benignitas exorta est; inde reliquæ virtutes extiterunt: cœli namque splendor, & ornatus, & utilitas, virtutis diuinæ imitandæ studium incitauit,

tauit, & homines amore immortalitatis incendit. Adde nunc eximiam illam voluptatem, quam percipit animus supera atq; cœlestia contuendo; flagramus enim omnes scientiæ cupiditate, & ea quæ latent obscuritate inuoluta nature, peruestigare nitimur; & ea de causa cū aliquid antea nobis ignotum cernimus, ingēti gaudio cumulamur, maximè verò cū ea quæ euoluta perspiciamus, magnitudine claritatis antecellunt. Non solum igitur cœli consideratio, facit animos excelsos, & moderatos, & constantes, & pios atque benignos: verū etiam homines summo ingenio præditos, voluptate quadam eximia permulcet. vnde perspicitur hanc etiā disciplinam, esse maximè cum Regis amplitudine & dignitate congruentem. Illud tamen animaduertendum est, illum modum in his disciplinis Regi adhibendum esse, vt ex singulis ea tantum carpat atq; delibet, quæ magis necessaria sunt; vt illis tanquam gradibus, ad omnem rationem Regiæ disciplinæ, & diuinæ cuiusdam virtutis ascendat. nolo vt in singulis insistat, vt illi faciūt, quibus nihil aliud est in vita propositum: nolo rursus eas negligenter attingat: negligentia namq; est tarditatis, aut diffidentia, atque timiditatis argumentum. qui enim non videt quàm honesta hæc studia sint, hebes & stupidus: qui verò illa pulchra & eximia putat, eorum tamen cognitionem se assequi posse diffidit,

dit, ignauus & animo pusillo præditus existiman-
 dus est; quorum vtrum minus Regem deceat,
 haud facile dixerim. vt igitur minimè probo,
 multum tempus à futuro Principe, in harum ar-
 tium studio consumi: ita negligentiam in tam ho-
 nesta disciplina vitupero. nihil est enim ab eo,
 qui vir magnus esse, & haberi velit, segniter & pi-
 grè gerendum. Sed hic occurrit, mihi illud argu-
 mentum, quo vti posse dicebas eos, qui minimè
 patiuntur Principes artibus ingenuis atque literis
 infici. si non multum temporis (inquiunt) in ea-
 rum studio contriuerint, aut eas minimè percipiēt,
 aut ea quæ perceperint è memoria confestim ela-
 bentur. quod non est ita: imò si non omnia ex sin-
 gulis disciplinis, sed necessaria tantum, & ad vsum
 magis accommodata didicerit, omnes facillimè
 cum fructu & iucunditate percurrent, & quæ ex
 singulis hauserint, multò facilius memoria conti-
 nebunt. diligentiam igitur, & acrem attentionem
 in istis artibus à Principe flagito: diuturnum ve-
 rò in singulis studium, valdè alienum Principis
 officio puto. sapienter enim admonent viri do-
 ctissimi omnes, qui ad tractandam Rempub. ac-
 cessuri sunt, vt orbem istarum disciplinarum ita
 conficiant, vt intelligant nō esse præter modum in
 singulis immorandū. perinde igitur, atque illi, qui
 vt multos hominum mores, & instituta cognoscāt

peregrinantur, tantum temporis in qualibet vrbe consumunt, quantum sat esse putant, ad prudentiã ex multarum nationũ facili noticia comparandam: similiter Principi tantum est è qualibet istarum artium sumendum, quantum sat sit, ad egregiæ virtutis vsum, & ad regiæ sapientiæ disciplinam. si enim omnes earum minutias, & subtilitates persequi voluerint, exitum nullum inuenient: si verò illarum in modum vtilitate terminauerint, non mediocrem vtilitatem ex illis capient. reliqui quibus est maius otium, dent si velint operam, vt earum perfectionẽ consequantur, quod facit hic noster Franciscus Portugalensis. in mathematicis enim (vt de reliquis artibus sileam) tantum progressus est, vt ad laudem Petri Nonij (cui parem & æqualem in artibus istis non nouimus) aspiret. Sed nos nõ de illis qui abundant otio, & qui non alio grauiore onere premuntur: sed de Regis disciplina & officio disputamus. Regi igitur futuro has disciplinas tradendas, & hac ratione tradẽdas existimo. Velim dinde in ea se arte exerceat, quæ rem definiendo explicat, & in partes exacte distribuit, & argumentũ ratione concludit, & consequentia, & repugnantia videt, ambiguaque distinguit, & in omni sermone quid verum, quid falsum, quid verisimile, quid absurdum, minimeq; probabile sit animaduertit. Quam rem agis inquit T. ridens, Regem etiam in Dialectica exerceri vis?

ego vero inquam, si id mihi per vos licuerit. Per me inquit, minimè licet. nec enim decorum est, ut is qui Principis personam induit, importunam loquacitatem Sophistarum imitetur, & clamet intèpestiue, & aures hominum obtundat, & veritati impudentissimè repugnet, ut ij faciunt, qui isti studio dediti sunt. quo quidem fit, ut ego illam interdum non artem liberalem homineque ingenuo dignam: sed impudentiæ atque fraudis disciplinam putem. iam verò quid minus nostris moribus conuenit? aut quid esse poterit Regiæ virtutis, cædori, atque simplicitati magis aduersarium? quomodo id igitur nobilitas vniuersa feret? aut quali animo id viri militares natura, & voluntate literis infensi patientur? quare vide ne si fuerit aliquo rumore disseminatum, te huius sententiæ autorem esse, ut leuissimè tecum agatur, risum plerisque moueas, & omnium sibilis eijciare. Equidem inquam id metuens dialecticæ nomen reticebam, vimque illius tantum indicabam; & tamen neque sic offensionem quàm vitare cupiebã, quiui effugere. quod si te hominem literis & vrbaniitate limatum, & bonis disciplinis deditum hæc sententia offendit: quid ij facient qui literas omnes oderunt? Quid facient? inquit ille. profectò vereor nisi ab ea desititeris, ne te tanquam publicæ salutis euerforem exterminandum curent; vel saltem ut rusticanum hominem,

& vitæ communis ignarum ludis atque iocis exagitant. Quid inquam, non mihi offeretis opem? ne illud saltem ab hominibus istis impetrabitis ne me indieta causa condemnent? Vereor inquit, vt difficile sit, vellem tamen scire, quibus argumentis adductus, censes dialecticam artem dignam esse, in qua Principes elaborent. Num obliti estis inquam id, quod est inter nos firmè constitutum: omnem beatæ vitæ rationem, in veritate consistere? Minimè inquit. Cùm igitur inquam, planè constet, beatam vitam veris bonis contineri, & huius vitæ beatæ Rex effector & architectus sit: omnem artem & disciplinam quæ falsam speciem veritatis à veritate secernit, vtilem Regibus esse confirmo: at dialecticæ hoc munus est, vt omnem sermonis fallaciam atque fraudem aperiat, & sophistarum insidias exploret, & veritatem demonstrat, eamque validis argumentis sepiat. neque si multi eorum qui hanc artem se tenere profitentur, imprudentes & inepti sunt, eaque ad corroborandam imprudentiam sanè diligenter abutuntur, id continuo artis vitium est: sed eorum qui contra ipsius artis disciplinam faciunt. artis enim huius munus est, lucem rebus obscuris afferre, confusa modo, & ordine collocare, médacium & vanitatem reprimere, veritatem argumentis firmissimis stabilire, rectâque rationem & sententiam valido præsidio cõfirmare.

Ergo

Ergo cum Regis sit, odio acerbo mendacium persequi, & veritatē summo studio & cōtentione tueri: quid magis illius muneri & officio consentaneū esse potest, illa disciplina, quæ obsistit fraudibus, & mendacijs, & veritatē diligenter inquirit? nec enim solū in studijs artium maximarū occurrere solēt multa, quæ sunt impedimento quo minus veritas explorari & perspici queat; verū tam in familiari sermone, quàm in consilio maximis de rebus ^{initio} *initio* sæpè rationes afferuntur, specie quidem probabiles, re autem vera fallacissimæ; quibus Reges impulsī fraudes capitales in Repub. gerenda concipiunt, quas vitare potuissent, si dialecticæ armis atque præsijs circumtecti fuissent. Præterea dialectica est eloquentiæ fundamentum; rectæ enim dicendi finis est, fidem facere; fides autem vi argumentorum, & copia exemplorum fit; dialectica verò docet vnde argumenta sumenda sint, qua ratione concludenda, quo etiam artificio exempla tractanda: vsque adeò vt sine dialecticæ præsidio, omnis plerumque oratio inepta, ieiuna, elumbis, & eneruata sit. At Regem minimè decet infantem esse: sed eloquentia non vulgari præditum. Ita ne censes inquit T. Rhetoricam artem esse Regibus instituendis accommodatam? ego verò inquā, & id multis de causis. primū quidem quod nihil ineptum & stolidum, nihil nisi purum, & elegans,

& ornatum in Regibus tolerandum arbitror. ut enim nihil est in communi vita Regum amplitudine magnificentius: ita conuenit, ut nihil sit illorum cultu decentius & elegātius, maximè verò in rebus illis, quæ vi & utilitate præstant. quid autem esse potest, oratione sententijs grauibus, & verbis splendidis ornata & instructa vehementius? quid ad alliciendas voluntates, & animos impellēdos utilius? quid ad Remp. multis in locis constituendam efficacius? est enim eloquentia dicendi prudentia. Rex autem & prudentissimus sit necesse est, & omnem prudentiam ad Reipub. vsum conferat. Prudentiæ verò vsus est in verbis, & in operibus const tutus. vtrumq; igitur regium est, & prudenter dicere, & officio prudenter incumbere. in vtroque autē studio, & benè dicendi, & rectè agendi olim omnis regia disciplina consistebat; ut autor est Homerus, apud quem Phænix ait, sibi Achillem à patre Peleo traditum fuisse, ut illum & verborum oratorem, & rerum actorem efficeret. Quod quidē fuit ab illis priscis hominibus, satis sapienter excogitatum. multa enim sunt quæ Rex sapienter, & fortiter, & vigilanter administrare per se debet: multo tamen plura quæ alijs facienda præscribit, quod quidem non est semper imperio & nutu: sed accurata sæpè oratione faciendum. non enim seruis imperat, sed liberis; liberi autem non tam minis atque metu cogendi,

cogendi, quàm explicatione communis utilitatis incitandi sunt. vt enim (quemadmodũ ait Plato) non eodem modo quo medici liberis medentur, seruos curant; liberis enim assidunt, & morbi vi penitus explorata curationem instituunt, cuius rationem ægrotis explanant; seruis autem stantes verbo tantum imperant, quid illis faciendũ ita sit: non simili ratione leges omnibus imponendæ sunt, cùm liberis enim populis datur, ratio cõmunis utilitatis exponenda est; cùm verò aliquid ijs qui tyrannide oppressi sunt imperatur, id non est ita necessariũ: sed id tantũ inculcandũ quod est à Iuuenale de mulierum tyrannide eleganter scriptum.

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Cùm verò ea communis salutis explicatio, sine eloquentia fieri cõmode non possit; concluditur eloquentiam Regis munus esse, valdeq; ad illius amplitudinem & officiũ pertinere. est enim illi opus, vt animos suorum ad se alliciat, & amorem excitet, fidemq; faciat, ea quæ sancit atq; decernit, ad Reip. salutem conducere; neque sibi quidquam esse studio communis utilitatis antiquius. Nec enim in bello tantum milites Regis oratione cohortandi sunt: sed ciues etiam multo læpiùs in pace, studio iuris incendendi, & firmo vinculo concordia, & civilis societatis alligandi. vtrumque enim regium est, & hostis impetum virtute reprimere; & statum

Reip. æquitate tueri; quæ cùm sine multorum auxilio facere nõ queat; necesse profectò est, animos eorum qui illi sunt operam nauaturi, vi & amplitudine orationis incendi & incitari; multò enim alacrius homines id exequuntur, quòd voluntate suscipiunt, quàm id quod imperio & metu coäcti faciunt. Cum autem magna vis sit in oratione ad impellendas voluntates, tum verò cùm ab homine virtutibus ornato, & eo qui multum autoritate valet habetur, mirum est quantas vires habeat ad animos varie flectendos. Quid igitur fiet cùm Rex hoc nomine dignus, suis quibus est propter virtutem carissimus, & propter autoritatem grauissimus oratione sapiente stimulos admouerit? quantam illis alacritatem asferet? quo ardore illorum mentes inflammabit? quantum & quàm honestum inter illos certamen instituet? quilibet enim tunc summa contentione laborabit, ne ab alijs sedulitate atque diligentia superetur. verissime quidem dictum est, non dicentis orationem: sed probitatem fidem facere. nemo enim sanus improbo credendum existimat. Illud tamen est etiam verissimum, probitatem eloquentiæ præsidio nudatam inermem esse. homines enim infantes quamuis optime sentiant, non possunt tamen propter hæsitantiam linguæ, multa Reipub. vulnera sanare; multaque pericula propulsare, quæsi fuissent orationis armis instru-

cti,

eti, facillimè depulissent. vt igitur in bello turpe est, armorum inopia vinci: ita in pace turpissimum, infantia iustitię & æquitatis causam deserere. Quod si hæc orationis inopia dedecus affert omnibus, à quibus aliquid opis Reipu. flagitari solet, quid fiet, cùm is cuius autoritate summa totius Reipub. salus innitur, fuerit infantissimus? Præterea cùm multò magis regium sit (vt ante dictum est) alacritatem voluntarijs addere, quàm inuitos cogere; illudque eloquentia fiat, hoc minis atque supplicio, quis non videt, multo clariora munera esse Regi, vi orationis, quàm iure imperij sæpenu-mero sustinenda? Postremò (vt etiam ante diximus) quo pacto ferendum est, vt Reges quorum vita nihil clarius & illustrius esse debet, hoc tam egregio cultu & ornatu careant? quid enim minus decet, quàm nimiam operam in corporis vestitu & ornatu consumi; summamque diligentiam adhiberi, vt regius cultus mirificè inter omnes excellat: quàm ornate verò aut inculte Rex loquatur, id pro nihilo putare? an aliquis purpuræ nitor, aut auri splendor, aut gemmarum pulchritudo est cum splendore eloquentiæ conferenda? aut aliquid mirabilius esse potest, quàm ea re qua homines brutis animantibus præstant; vnum hominem reliquis hominibus anteire? ferendum ne igitur est, vt Rex hoc tam admirabili ornatu & cultu
nudatus

nudatus incedat? Non profecto. Omnibus enim rebus splendeat opus est ille, qui est splendorem ijs qui illius ditione & imperio continentur, allaturus; itaque primum necesse est, vt animus illius sit cultus disciplinis, & ornatus virtutibus. deinde vt ex illustri animi cultu, illustris etiam efflorescat oratio. postremò vt omnes illius actiones eodem nitore splendeant; vt sic demum animi decus, cum orationis elegantia; & actiones præclaræ, cū orationis claritate cōsentiant. Non solum igitur in Regibus eloquentia ad vsum Reip. desideranda est; sed ad regium decus, & elegantiam, eximiæque dignitatis amplitudinem. illud tamen est animaduertendum, tam in Dialectica, quàm in Rhetorica Principibus tradenda, summam doctōris prudentiam requiri; sunt enim in dialectica quædã nimis spinosæ subtilitates omittendæ, verborum quorundam insolentia fugienda, negligenda denique omnia, quæ magis ad ineptas Sophistarum concertationes, quàm ad rectum differendi vsum valent; illaque tantum inculcanda, quæ argumentorum copiam suppeditant, & rationis iudiciū confirmant. nec enim licet Principibus tantum otij, quantum reliquis hominibus in hac disciplina consumere. Similiter de Rhetorica statuendum est, non esse Principes multis præceptis nullum vsum habentibus obruendos. quauis enim nunc in foro atque iudicijs eloquētia

domi,

dominaretur, vt olim ; non tamen esse Regis officium, lites intendere, crimina obiecta diluere, iudicibus oratione blandiri, humiliter supplicare, lacrymis seueritatem ad misericordiam inflectere. Nec illud quidem orationis genus Regibus aptum est, quod olim in laudandis primarijs hominibus illi, quos Græci Sophistas appellabant, ingenij ostentandi gratia sequebantur ; tam elaborata numerorum concinnitate perpolitum, & tam crebris verborum & sententiarum luminibus illustratum : vt omne illorum studium eò conferri videretur, vt auditores sine vlllo fructu nimia voluptate perfunderent. nec enim Regis amplitudini conuenit lites persequi, aut aliquid suppliciter atque demisse rogare, aut adulari & assentari, aut in orationis flosculis pueriliter colligendis exerceri. Illud igitur tantum eloquentiæ genus autoritatis & dignitatis plenissimum illi relinquitur, quod est in consultando, & deliberando, & in sententia sapienter explicanda, & in ciuium animis à flagitio deterrendis, & ad officium incitandis constitutum. itaque nihil subdolum, nihil veteratorium, nihil astutum & fallax, nihil nimis depictū & elaboratum, nihil multis verborum lenocinijs instructū in oratione Regis emineat. hæc enim omnia sunt simplicitatis inimica, regiæ bonitati contraria, & magis ad hominum voluntates alienandas, quàm ad alliciendas apposita.

Genus

Genus igitur tantum dicendi colat, rectum, purum, elegans, enucleatum, verbis græde, sententijs graue, oratione pressum, non redundans & effluens, nec inuerecundis verborum festiuitatibus expolitum. hoc iacetes excitet, afflictos recreet, languetes stimulet, vigilantes inflamet, bonis præmia constituat, improbis periculum denunciet, & omnes deniq; quantum poterit efficiat, legibus obsequentes. Materia enim quam Regem præcipuè tractare dicendo conuenit, est ea, quæ iustitiæ studio cõtinetur; qua nulla maior, & amplior, regisque officio dignior esse potest. Finis enim quem intueri, & in quæ studia vitæ conferre debet, in eo cõsistit, vt omnes ciues iustos efficiat; hoc autem vel iudiciorum metu, vel honestatis amore fit: metus autem iudiciorum, est remedium necessarium illud quidem, minus tamen firmum & stabile, multisq; fraudibus & dolis obnoxium. amor autem honestatis, prudentia orationis incenditur; quæ quidẽ oratio tanto maiores vires habet, quãto status illius qui loquitur excelsior est, omniumque virtutum opibus opulentior. Nihil igitur esse poterit, ad præsidium & ornamentum Reip. splèdida oratione optimi Regis accommodatius. Sed venit in mentem mihi interdum admirari, cum in eloquentia tanta regie dignitatis ornamenta atque præsidia sint; cur illius studium in plerisq; Principibus ita refrixerit, vt paucissimi illam attingant? quod quidem

dem olim non ita fiebat. vt enim Homeri Reges
omittamus, & de illis etiam sileamus qui propius
â Troiani belli temporibus abfuerunt: certè con-
stat Philippum Macedoniae regem eloquentiæ ope-
ram dedisse; quod exemplum strenuè etiam secu-
tus est illius filius Alexander. multi deinde illius
successores dicendi laude floruerunt; & ne omnes
antiquos Reges oratione commemorem, omnes
fermè sic instituti sunt: vt non infirmum status
sui præsidium, in dicendi facultate constitutum
arbitrarentur. Iam verò in liberis populis ea sem-
per floruit, atque dominata est, vsque adeò vt ne-
mo principem locum in illis obtinere posset, nisi
eloquentia princeps esset. vt enim hîc præteream
Athenas, Spartam, Thebas, Carthaginem, & alias
imperiosas nationes, quæ huic dicendi prudentiæ
plurimum semper honoris atque dignitatis detu-
lerunt; in ea profectò ciuitate quæ orbis terrarum
finibus imperium terminauit, innumerabiles ci-
ues summam auctoritatem & potentiam dicendo
consecuti sunt, tantum enim Romæ postquam
imperium latissimè propagatum est, eloquentia
valuit; vt nemo confideret, quamuis & nobilitate,
& rebus fortiter gestis excelleret, facilem sibi adi-
tum ad summam potentiam datum iri, nisi dicen-
di laudem cum militari virtute coniungeret. in-
de illi Claudij, Lelij, Scipiones, & Galbæ, Catones,
multiq̃ue

multiq; alij in dicendo principes extitere; donec gradibus quibusdam, ad illud perfectum & absolutum eloquentiæ specimen peruentum est, ad quod nemo deinceps aspirauit. sed nos hîc non de Ciceronis eloquentia: sed de mediocri differimus, quàm in Rege desideramus. Iam verò postquam Respub. in vnus potestatem peruenit, num fuit in principibus eloquentiæ studium neglectum? Non certè. vt enim de Iulij Cæsaris elegantia, & vrbantate nihil dicam: Octavianum certè constat, fuisse dicendi laude præstantem: ne Tiberius quidem, quamuis multis vitijs coopertus fuerit, hac dicendi laude caruit. nec solum Principes humaniores, hanc vnã artem summo studio coluerunt: sed etiam quod est magis admirandum immanes tyranni, qui nõ persuadendo: sed cogendo omnia sibi conficienda putabant, multum operæ & studij in dicendi peritiã contulere. nec enim Caligula, neque Nero, neque Domitianus, nec aliæ pestes hominum, quas dirum Reipû. fatum in imperio collocauerat, sese ab hoc studio remouerunt. quod etiam de Græcis tyrânis affirmari potest. Quod si Tyranni quorum imperium erat vi atque metu, non æquitate & humanitate fundatum, existimabant tamè esse sibi necessariam eloquentiam; quid Regibus faciendum est, qui non vt seruile iugum subditis imponant: sed vt pro eorum libertate pugnent, sunt in tam alto honoris

noris & imperij gradu locati? Quid igitur inquit, T. causæ censes, cur si ars ista tam utilis atque præclara est (vt dicis) qua multi perditii homines abusi sunt, apud bonos Reges obsoleuerit? vt enim cupio linguam hominibus sceleratis abscindi: ita erat optandum vt boni dicendi gloria præstarent, maximè verò Reges, quorum oratio, vt probare contendis, innumerabiles utilitates populis afferre potuisset. Primum quidem inquam, vitæ mollitiem, & luxum, atque desidiam in causa fuisse puto. Eloquentiæ enim laus non sine labore & studio paratur. deinde suspicor eorum animos, qui otium nimis in principio fuerant amplexi, diffidētia totum hoc studium abiēcisse; Otij namque & languoris comes, extrema desperatio est. accesserunt adulatōres, qui à populi totius rationibus Principes abstraxerunt, in eamq; opinionem eos adduxerunt, vt arbitraretur, id ad quod imperio cogere possunt, non esse oratione flagitandum. Postremò diuturna temporis consuetudo, tantas vires apud imperitos habet; vt quod est in summa laude ponendum, vitio detur; & quod vitio vertendum, grauitatis & amplitudinis laudi tribuatur. sic autem factum est vt Regis infantia, summa quædam autoritas existimetur. qui autem in hac sententia sunt, non mihi videntur Regem: sed regis imaginem habere velle. quid enim inter infantem Principem, & mutam

imaginem interfit non video! Sed multi in huius
 disciplinæ utilitate explicanda fuimus; quare ne
 diutius aures vestras eloquentiæ minimè necessa-
 rijs laudibus obtundam, ad reliqua veniamus, hoc
 tamen in vniuersum dicam de omnibus artibus,
 quas sumus oratione persecuti, multæ quidem ex
 illis utilitates oriuntur: sed ego in duas potissimū
 respicio. quarum vna est ingenij acumē: altera mo-
 destiæ concinnitas. vtrumq; autem armat animū,
 contrā perditorum hominum fraudes & insidias;
 qui enim ingenio valet, facilius verum videt, & me-
 dacium acriori animi contentione repellit: qui verò
 moderationis laude floret, nō facile perturbari atq;
 de constantia depelli potest. Quomodo autē artes
 istæ acuant ingeniū, satis perspectum & cognitum
 est: quomodo verò ad humanitatem erudiant, non
 est exploratu difficilimum. quidquid enim nume-
 rum, modum, atque rationem in omnium rerum
 peruestigatione considerat; quidquid naturæ con-
 stantiam & pulchritudinem summo studio contē-
 platur; quidquid verum à falso diligenti examine
 secernit; quidquid se ad hominū mores ciuilemq;
 societatem accommodat; necesse profectò est, vt ani-
 mi partes numero definiat, moderatione cōponat,
 amore conglutinet, & ad humanitatem instituat.
 non igitur is, qui artibus istis deditus est, facile in
 fraudē induci, aut temerè insolenter efferri poterit.

Multi

Multi tamen illas insectantur. Scio, sed ego hoc potissimum argumento illas salutem, atque dignitatem Regibus allaturas confirmare possum: quod tanto odio & contentione ab hominibus profligatis atque perditis oppugnentur. ut enim quod laudandum censent, est Reipub. vniuersæ pestiferum: ita rationi consentaneum est, ut intelligamus, id quod ab illis vituperatur, esse Reipub. saluberrimum. redigite quæso in memoriam quod in principio dixi, mihi eam principis institutionem maximè probari, quæ fuerit maximè adulatorum institutioni contraria. quàm quidem certè rationem, in nostra disputatione secuti sumus, illi enim vitam umbratilem & delicatam Regibus dignam esse perhibent: nos solem, & puluerem, & laborum patientiam, Regem decere censemus. illi ad effrenatam libidinem Reges instituunt: nos ad summum studium honestatis & laudis excitamus. illi ad superbiam & odium hominum Principes instruunt: nos illos ad omnem rationem temperantiæ & humanitatis excolimus: illi postremò Principes sensibus & iudicio spoliare conantur: nos vero illorum mentem acuerere & illustrare contendimus. ea autem de causa fit, ut quemadmodum illi omnes bonas artes Regibus indignas esse confirmant: ita nos liberalem eruditionem dignissimam esse Regis amplitudine iudicemus. Sed ut illis spem omnem decipiendi

Regis incidamus, cauendum est, ne illud adulationis initium, quo impuri homines innituntur, nimis excitari & exurgere patiamur. iam enim si meministis à nobis dictum est, non tam facillè fieri posse, vt in hominum potentum sensus adultores irrepent; nisi prius societatem cū adulatore illo primario, qui intra pectus vniuscuiusque latet, iniret. Hoc quidem inquit, T. rectè memoria tenemus. Nec illud quidem inquam, vos oblitos arbitror, adulatorem illum summum, qui in suam familiaritatem adultores aduentitios admittit; esse amorem illum, quo se quisque nimis insanè complectitur, qui tanto vehementior esse potest in Regibus; quanto status illorum est amplior, & opulentior, magisque ad diuinitatem quandam inter homines accedit. Rectè inquit, sed quorsum hæc modò repetantur expecto? Periculum igitur inquam est, ne se tantum amēt, vt omnem imbecillitatis humanæ memoriam deponant; & quemadmodum poëta fingunt Narcissum ex sui ipsius amore cōtabuisse: sic ipsi amore sui pereant. nam cū omnis amor errorem imperitis obijciat; tum is quo sibi quisque blanditur, atque lenocinatur animum omni sanitate spoliat. eo igitur magis principum animos excacabit, quo se illi amant acrius atque vehementius. Quare prius hoc intestinum malum sanandum est, quàm externa, & aduentitia repellamus;

hoc autem multis rationibus fieri poterit. est igitur statim à primis annis opera danda, vt Principum arrogantia minuatur; itaque dum pueri sunt videamus, an possimus impetrare ab illis, qui Principi in nutricis adhuc gremio constituto, quasi cœlesti numini hostijs propemodum litant, vt aliquid de tam immodica superstitione detrahant. deinde in ætatis progressu, velim delicias paulatim immi-
 nuui, & seueriorem disciplinam adhiberi; tum etiam illorum cultum ita temperari, ne vel nimio vestiũ nitore inaniter efferantur: vel sordido & obsoleto animum demittant. Illud etiam admonendi sunt oēs qui Principes instituunt, ne minimi faciant ea, quæ postquàm sunt adulta, & vsu vitæ confirmata; sensim ad perniciẽ publicæ salutis illabuntur. quid autem est quod maiorem aditum ad omne malum patefaciat, quàm crebra legum atque morum commutatio? quàm Reipub. varietas & inconstantia? quàm frequentes rerũ, sine magna aliqua vtilitate nouitates? vt enim arbor crebrius agitata, & à loco in locũ mota, altas radices agere nequit: ita Respu. stirpe firmari non poterit, si fuerit sæpè legum mutatione & varietate conuulsa. Accedit quod cùm leges sæpè mutantur, facillimè contemnuntur; legibus autem cõtemptis, vitæ perturbatio sequitur, & fœda morum confusio, reipublicęque totius exitium, quod ne eueniat, statim à primis annis Rex

admonendus est, vt patriæ mores amet, & patrię le-
 ges, & instituta, & patriæ etiã cultum atq; vestitum:
 hoc enim primùm est regiæ grauitatis & cõstantiæ.
 deinde continet amoris in patriam argumentum;
 deinde sumptibus immodicis modũ statuit; omnes
 enim non in moribus tantũ atq; vita: sed etiã in ve-
 stitu Reges suos imitari cupiunt. si Rex igitur vesti-
 tum sæpe mutauerit, omnes idem certatim facient:
 & ita opes quæ erant in vitæ præsidium conferendæ,
 in leuitate consument. Quis autem non videt ex
 profusis sumptibus egestatem, ex egestate despera-
 tionem, ex desperatione facinora capitalia quibus
 Respu. in extremum discrimen inducitur, exoriri?
 quid illud deinde, quantum mali est? diuites enim
 culti paulo elegantius insolescunt; pauperes autem
 vel animos abijciunt, vel vt possint similiter vestiri
 furantur & latrocinantur; aut ne illam indignita-
 tem subeant, patriæ interdum insidias moliuntur.
 Postremò hæc animorũ mutabilitas qua potentes
 homines principum vestigijs ingressi, diebus prope
 singulis externis cultibus ornari gestiunt: facit vt
 moribus etiam externis oblini guadeant; inde igi-
 tur paulatim legum, & Reip. immutatio nascitur;
 quod cùm fit nemini dubium esse potest, quin pa-
 triæ fatalis exitus appropinquet. in omnibus au-
 tem rebus, qui maximum malum vitare cupit;
 opus est, vt malum exoriens extinguat; postquàm
 enim

enim fuerit vetustate corroboratum, frustra illud depellere conabitur. Cum igitur hæc vestium crebra mutatio, tantum in se malorum seminarium contineat: caueant omnes qui Regum filios moribus informant, ne illi vestium externarum varietate gloriantur. Multa quidem remedia animi turgentis attulimus: sed nullum eorum meo quidem iudicio adeò efficax est, vt omnem tumorem sanare possit. alia igitur remedia vehementiora nobis videnda sunt; sed valdè timeo ne mihi male procedat hæc medicina. Quomodo inquit, T. Quia inquam, hæc leuiora quæ perstrinximus, vix homines urbani atque lauti ferre possunt; quo igitur modo grauiora tolerabunt? Quid? inquit ille, offensionis alicuius metu aliquid quod ad commodum publicum pertineat silentio præteribis? Nullo inquam modo: veruntamè ad hanc sententiã à moribus nostris abhorrentem explicandam, cū timore ingredior. vereor præterea ne fastidio vobis sim si tã sæpe eandè iterabo sententiã. sed fieri aliter non potest. Dictũ est nõ semel, fieri nõ posse vt aliquis imperare sciat, nisi obedire multò ante didicerit. nec enim bonus gubernator nauis extitit, qui nõ prius multis annis nauta fuerit: nec imperator egregiũ esse quisquã potuit, qui nõ prius diu sub aliquo bono imperatore militauerit: nec architectus quidè, nisi multis añis operã alicui architecto præstati dederit.

& ne singula recenseam, nemo cum laude alicui artificio præesse vlllo modo poterit; nisi prius diligentissimè artis illius magistro paruerit. Quid igitur de Rege dicendum? nonne videtis quàm difficile sit alios regere illum, qui nullius vnquam imperium passus est? quo igitur Regis munus est amplius, & difficilius: eo diligentius obtemperare debet, & alacrius imperata conficere, vt imperandi scientiam facilius consequatur. hoc enim obediendi studium, & regendi scientiam efficit, & animo moderatur; quorum vtrumque tam necessarium est, vt aliter regnum feliciter administrari nequeat. nec enim Rex imperitus, nec immoderatus, ferri vlllo modo potest. est igitur necesse vt non modò parentes sanctè colat: sed etiam magistris obediat, pædagogum timeat, senes vereatur, monitoribus auscultet, & omnibus denique qui illum bonis moribus informare possunt, morem gerat, obsequatur, obtemperet. seruiat deinde (vt iam diximus) pudori, seruiat laudi, seruiat honestati. cùm verò ætate processerit, intelligat etiam, se multo magis esse legibus, quàm omnes qui illius imperio continentur alligatū. omnes enim eū intuentur, & mores quisq; suos illius exemplo & imitatione conformant. si viderint igitur leges ab illo contemni, illas etiam perrumpere conabuntur: si verò eas sanctè ab illo conseruari perspexerint: nemo illarum religionem violare

violare audebit. Præterea Regis officium est omnia quæ Remp. conseruant, summo studio, cura, vigilantia, sedulitate tueri. nihil est autem quod magis Remp. conseruet, quàm leges. est enim Lex mens omni perturbatione vacua, à mente diuina hausta atque delibata; honesta, atque salutaria præscribens, prohibensq; contraria. Rex igitur est legum custos, & vindex, publicique iuris administer. ergo cùm leges trāscreditur, officium suū prodit, Remp. fidei illius commissam labefactat, Dei in se numen acriter incendit. deinde quid proderit ciuibus legis metum iniicere; si eosdem ciues exemplo nequitie ad cōtemptionem publici iuris induxerit? nec enim metus diu in officio homines continere potest, maximè verò cùm ea opinio accepta fuerit, non esse dignitatis legibus parere; at vbi leges à populi rectoris negliguntur, omnes qui aliquid in Rep. opibus & gratia valent; opinantur ignominiosum esse legibus astringi. itaque vbi viderint violandi iuris facultatem oblatam, eam minimè præteribunt. Rex igitur qui leges contempserit, vniuersam Rempub. exēplo sceleris, & iniuriæ dissipabit. Præterea quæ maior dementia potest esse, quàm id dedecus existimare, quod decus & dignitatem constituit? sunt enim Leges diuinæ benignitatis munera, sapientiæ decreta, humanæ societatis fœdera sacrosancta. nillè iniquitatis violentiam coërcent: infidijs & fraudibus

bus obsistunt: honestatis disciplinā continent: turpitudini & flagitio repugnant: discordiarum materiam amputant: belli subsidia comparant: pacis & otij dignitatem constituunt: totumq; Reip. statum firmo p̄sidio corroborant: multisq; opibus & ornamentis afficiūt. qui igitur se legibus addicit, seruit sapiētię, seruit honestati, seruit immortalitati, seruit officio & religioni, illustribusq; in Rēp. meritis viā in cœlū præclare munit. Quid igitur seruire flagitio & impuritati, hoc dignitatem habebit? & Principes qui suis effrenatis cupiditatibus fuerint obsecuti, dignissimi habebūtur, quibus reliqui homines vitam atq; salutē suam permittāt? parere autē legibus, hoc est, honestatis & officij sanctissimi disciplinæ, id Regem dignitate spoliabit? Gręci quidē olim statum Reip. *κόσμον* id est ornatum appellabant. in quo quidem Homerum sequuti sunt, qui Reges *κοσμητόρας* nominabant, quasi ornamentorum quibus populi excoluntur effectores. *κόσμος* autem nomine Gręci mundum etiam significāt, propter naturę pulchritudinem & concinnitatem. eodem igitur nomine quo naturę vniuersę ornatum & convenientiam nominabāt, statuerunt hominum cætum iure deuinctum appellari posse. nec enim dubium est quim status Reip. legibus fundatus, moribus ornatus, in quo ciues omnes inter se publico fœdere colligati, de publica salute vna mente &

voce consentiunt; ordine, conuenientia, & pulchritudine, mundi ornatum & constantiam imitetur. Neque malè Lacedæmonij qui rectores populorū ^{αἰμοσίδες} appellabant, quasi harmoniæ & publici concentus architectos, & concordia, mutuæq; ciuium inter ciues cōiunctionis autores. at hunc ornatum Reip. hanc pulchritudinem & elegantia, hunc admirabilem animorū concētum & harmonia leges efficiunt. Principes igitur qui Leges contēnit, Rēp. omni ornamento nudant, & de statu conuellunt, & omni crudelitate dilacerant. Non igitur inconsideratè quidam homines doctissimi hoc discrimen inter Regem atque Tyrannū esse decreuerunt: quod tyrāni imperium legibus solutum & infinitum sit; Regis verò imperium legibus & æquitate definitum. itaque præclare Theodosius, vt ostenderet quàm longe à tyranni immanissimis moribus abesset, se legibus alligatum esse professus est. Præterea quæro quis vnum hominem ad tantam dignitatem extulit, vt reliqui omnes illum venerabundi suspicerent, colerent, obseruarent; illius imperium sine vlla recusatione sequeretur? quis illius statum omnium ciuium studio, caritate, atque fidelitate muniuit? quis autem vt de reliquis fileamus effecit, vt omnes nos Regem puerum, qui decē annos natus est, certatim amem, obseruemus veneremur atque adeò pro illius salute & dignitate

mori

mori cupiamus? Leges profecto. cùm leges dico, nō leges tantum scripto quod volunt sancientes: sed etiam publicæ receptos mores, qui eandem omninō vim habēt intelligo. Princeps igitur qui legibus interitum affert, impius atque parricida est. Leges enim qui eum in lucem ediderunt, aluerunt, & auerunt, quantum in se est de medio tollendas curat. deinde furiosus & amens est; status enim sui præsidia conuelli, potētiaq; suæ neruos elidit, cùm leges quibus illius salus, & dignitas, & imperiū nititur euertit. possunt illæ quidem ferri, si nondum latæ sunt; aut emendari, si ita tempus & ratio flagitat; aut æqua interpretatione molliri, si duriores visæ fuerint; negligi verò, aut violari, aut cōtemni, sine summa Principis ignominia, sine dignitatis totius interitu, sine Reipub. peste atque pernicie non possunt. Sed occurrit alia adulatorum turba, prudentiæ nomine cōmendata, qui vt se in gratiam regum insinuent: illis persuadent eos esse supra leges. Cambyses Cyri filius, cùm vellet sororem quā perditæ amabat, sibi matrimonio cōiungere, de Magis quæsiuit, vtrum id legibus liceret. negant illi matrimonium illud apud Persas esse cōmuni iure cōcessum: esse tamen apud illos legem quæ decerneret, Regibus licere quidquid liberet; ea igitur lege matrimonij illius licētiam Regi permitti, quæ erat alijs omnino præcisa. Anaxarchus cùm Alexander

ob Clyti necem, quem occiderat, in summo luctu
versaretur; his verbis regem à mœrore auocauit;
Num ignoras ô Rex Themim atq; Iustitiam assi-
dere Ioui, vt quidquid illi cordi fuerit confestim
sanciant? quod quidem ille sic interpretabatur, vt
omne quod Regibus facere collibuisse, ius & fas
esset, quamuis id nefarium & iniustum multis esse
videretur. Thrasymachus Calcedonius Principū
utilitate & libidine ius omne definebat; iustitiam
enim in eo sitam esse dicebat, vt subditi Principum
iussis obtemperarent, Principes autem omnia ad
utilitatem suam reuocare; & ita fieri, vt nihil aliud
esset ius, quàm eorum qui plurimum in Rep. pos-
sunt utilitas. vnde concludebat Iustitiam esse bonū
alienum, & malū proprium, mihi enim si iustitiam
colerem, iustitiam nocere, illisq; tantum prodesse
quorum utilitati seruirebam. Sed quorsum hæc in
medium attulimus? vt planius intelligatur, nun-
quam in regnis, & ciuitatibus homines sceleratos
defuisse, nec hodie deesse, nec vllò vnquam tempo-
re defuturos, qui Principes erroribus turbulentis
inficiant, quibus quidem illi annumerandi sunt,
qui cum se iureconsultos existimari velint: Regi-
bus persuadent, illos omnino solutos esse legibus.
At inquires Cæsarem Octavianum olim Senatus
decreto fuisse legibus solutū. Quid mirum? Armis
enim, & potentia Cæsaris afflicta Resp. nihil aliud
poterat

poterat liberè decernere, nisi se libertatem amisisset, cum igitur Cæsarem legibus soluebat, illum planè Tyrannum nominabat. fuit quidem ille natura clemens, atque benignus; qui tamen Tyrannum fuisse negauerit, mentis expers existimandus erit. si enim Tyrannus est, qui imperat inuitis, qui non populi vtilitatem præcipue: sed propriam dominationem & emolumentum respicit; quo modo tyranni nomine carebit is, qui oppressit armis Rempub. qui omnia consilia ad amplificationem suæ potentix reuocauit? cuius imperium non fuit vlllo iuris termino circumscriptum? nos autem hoc in loco non de Tyranno: sed de Rege differimus. Regis autem officium esse disputamus, leges sanctas habere, earum mentem intueri, illarum sanctionibus obligari. si enim Lex est recta ratio deterrens à flagitijs, & ad studium honestatis impellens, Regisq; officium sit omnes flagitiorum labe à Repub. summa contentione repellere, & studia laudis & dignitatis excitare; quid magis illius muneri consentaneum esse potest, quàm se legibus astrictum profiteri? sic enim magis exemplo quàm imperio Rempu. facillimè gubernabit. Inquit tamen adulator, imminuis tu quidem Principis maiestatem. Imò tu auges amentiam. Parui & angusti animi est, vereri leges. Imò proffigati atque perditī eas despiciere. Non est regium habere volun-

tatem alligatam. Imò nihil magis regium est, quàm vinculis arcere libidinem. Miserum est non facere omnia quæ velis. Miserius certè multò est, velle facere quòd non licet: id tamen longè miserrimum posse facere, quòd ita velis. vt enim amens & furiosus, quo se còfidentius ferro succinxerit, eò facilius in se pestè machinabitur: ita tyrannus quo maiores opes habuerit, eò grauiorè sibi calamitatè importabit: hoc autè statuendū est fieri nulla ratione posse, vt non seruiamus. aut enim legitimū rationis imperium sequimur; aut importunæ tyrannidi libidinis obtemperamus; si rationem sequimur, laudis & dignitatis serui efficimur: si verò libidinè, dedecoris atq; turpitudinis dominatu premimur. plurimum verò inter vtramq; seruitutè interest. seruitus enim qua honestati paremus, non est proprie seruitus: sed libertas appellāda. si enim libertas est facultas viuendi vt velis, certè cùm natura mētis nostræ sit honestatis appetēs, & à turpitudine vehementer abhorreat; sequitur vt cū seruit honestati, id faciat quòd vult; cùm verò seruit libidini, id in vita molia-
tur, quòd eā importuna vis cupiditatis facere còpellit. Ego igitur cū Regē legibus astringo, illius libertatem atq; dignitatè tueor; tu verò cùm eū legibus soluis, eū efficis assétatione tua libidinis effrenatæ mancipiū. præclare Demaratus cùm apud Xerxem exularet, eum admonebat, vt Lacedæmoniorū qui
obil
Ther-

Thermopylas infidebant congressum formidaret: non enim inquit, omninò liberi sunt, legibus enim seruiunt: ita vt pro illarum sanctitate minimè dubitent vitam profunderè. quod autem Demaratus prædixit, euentu comprobatum fuit. omnes enim pro libertate Græciæ, vt eos leges facere admonebant, fortissimè dimicantes occubuerunt. vnde colligitur leges non modo in pace Rempub. florentem, omnibusq; bonis affluentem reddere; verùm etiam in bello fortem, strenuam, & inuictã. tollunt enim discordias, animosq; militum fœdere firmo confociant, ignauiam plectunt, virtutem remunerant, signa sequi, ordines seruare cogunt. vnde factum est vt omnes Respublicæ quæ fuerunt olim legibus optime cõstitutæ, imperium latissimè propagarent; & tandiu in eo permanerent, quamdiu leges apud eas plus rebus omnibus valuerunt. at postquàm leges hominum potentium libidine cõuulsæ sunt; ne vestigium quidem pristinae dignitatis & imperij, in aliqua illarum remansit. Cùm igitur Reip. salus, dignitas, ornamentum: cùm Regis ipsius officium, maiestas, & amplitudo: cùm pax, libertas, omniumq; bonorum affluentia: cùm regni securitas, imperium, & propugnaculum, in legibus constitutum sit, possumus nè quidquam facere cõuenientius, non solum ad tollendam inflatam metis elationem: verùm etiam ad ipsius Regis statum va-

lido atque firmo præsidio muniendum, quàm inculcare illius animo, ut neque se, neque quemquam alium plus in Repub. valere patiatur, quàm leges? Hoc igitur remedium quod in iure consistit, non opinor negabitis, esse commodum atque salutare. sed aliud adhuc restat, ad arrogantiam sedandam (ut arbitror) efficacius. Quid? inquit T. aliquid nè potest esse, ijs remedijs quæ attulisti, ad arrogantiam morbum sanandum vehementius? Potest quidè inquam, meo iudicio. Quòd illud tandem inquit est? Pulchritudinis inquam veræ cognitio; vos igitur admoneo, ut me nunc multò attentius audiatis: de pulchritudinis enim elegantia, & venustate, de decoris excellentia, de amoris vi atque ratione, de morbis qui amorem sæpenumero consecuntur edisseram. Hic M. ridens inquit, quod ad pulchritudinem & amorem attinet, auditores habes minimè ab ista materia quàm tractandã suscipis alienos; nimis enim diu nos amor, atque vehementer afflixit. nunc autè partim quia suspicor eam disputationem nobis non mediocri voluptati fore: partim verò quia scire aueo quid amor, aut pulchritudo valeat ad arrogantiam minuendam, multò libentius tibi operam dabo. Id quidem inquã, ostendam si potero. dixi si meministis omnem tumorem animi, omnem insolentiam atque fastidium ab illo amore nasci, quo se quisque plus omnibus rebus

amat. Id quidem inquit, T. memoria tenemus. Id etiam (inquam) velim recordemini positum esse, amoris insani vi, mentem excæcari; id secuti quidam sunt, vt amorē cæcum fingerent. cum verò hic amor quo nos ipsi amamus, omnium vehementissimus plerūq; sit: consequens est, vt nos omnino nisi fuerimus in nostri custodia vigilantes, mentis oculis orbet, animisque nostris maximas tenebras offundat. qui quidem tanto plerumq; maior est in Principibus, quàm in reliquis hominibus: quãto plura illis suppetunt amoris huius lenocinia. sic autem euenit interdū, vt is quē sapientissimū esse oportet, summa amentia perturbetur. Possumus ne igitur quidquã elegãtius facere, quàm amoris oculos restituere? nec enim ferendū est vt venustatis & elegãtię, & totius pulchritudinis ardēs studiū, execrãda cæcitate laboret: ita vt pro pulchris sepe numero deformia furēter amplectetur. quod ne eueniat vtilissimū arbitror demonstrare, quæ sit vera pulchritudo. Amor enim nisi specie pulchritudinis obiecta, excitari nõ potest. est enim Amor (vt iã dictū est) pulchritudinis, & honestatis appetitus, cum ardenti cupiditate illius fruendæ coniunctus. vt igitur omne quod est turpe, ineptum, & indecorū offendit oculos, alienat animos, & ab amore auertit: ita quidquid est venustum, & elegans, oculis gratum & iucundum est, & animos ad se amandū inuitat & allicit.

allicit. qui igitur se nimis amat, se valdè pulchrum opinatur; aliter enim se amare non posset. Nunquam ne vidistis deformem & insulsam mulierem, amore sui ipsius insanire? hoc certè fieri nõ posset, nisi se pulcherrimam iudicaret; hac autem stultitia fit, vt iucundè interdum viuat: ita tamen vt risum multis moueat. ad hunc modum statuite hominem qui sibi valdè placet, hæc secum cogitare: nè ego bellus sum! & mihi pulchre est! lepore enim & venustate circumfluo: huius autem morbi remedium, quod salutaris excogitari potest: quàm veram pulchritudinem oculis intueri? fiet enim vt qui se sine ratione atq; sine riuali (vt aiunt) amabat; multum de illo amore aut potius insania remittat. Quod si Regi hoc persuaderi (vt confido) potest, totum negotium confectum existimabo. vultisne igitur illi pulchritudinis rationem tradamus, ne vnquam sine ratione, vel se, vel quidquam aliud amet? Imò inquit, T. percupimus. Meditabor inquam, igitur an illum possim in meam sententiam hac ratione traducere; sic igitur existimate me cum illo loqui. Sæpenumero Princeps maxime & potentissime, venit in mentem mihi admirari, quid sit illud quod impulero hominum multitudinem, ad tantum honorem vni homini deferendum: vt illum omnes ament, illi obtemperent, illi seruiant, ex illius

vultu pendeant, illum denique in Dei loco vene-
 rentur. quod quidem non temerè, neq; sine causa
 fieri videtur; id enim quod in omni loco ab omni-
 bus tanta consensione fit, nec ad fortunæ temerita-
 tem, nec ad hominum statuta: sed ad naturæ legem
 videtur esse referendum. Quæ autem gens est aut
 tanta humanitate culta, aut tam immanis & bar-
 bara, apud quam Regis nomen non sanctissimum
 habeatur? in quanto autem amore Reges sint om-
 nibus, vel ex hoc intelligi potest: quod quoties pe-
 dem extra limen efferunt, pueri cursitant, viri festi-
 nant, senes quantum possunt accelerant: virgines
 etiam, & honestæ mulieres pudore teneri non pos-
 sunt, quo minus exeant, vt illius aspectu fruantur.
 quacunque autem vehitur, omnes illi omnia bona
 precari, manus in cœlum tendere, & faustis accla-
 mationibus studium suum apertissime profiteri.
 Hoc igitur cùm non raro, sed plerumq; non ab vna
 gente: sed ab omnibus fieri videamus, tanti amoris
 causa est nobis diligentius exploranda: non enim
 aliquid humanum: sed diuinum videtur esse id, quod
 tam ardens studium multitudinis incendit. & re-
 vera cùm imperandi munus diuinum sit, consen-
 taneum est, vt arbitremur illud ipsum quo Reges
 excellunt, non mortale & caducum esse: sed cœleste
 atque planè diuinum. illa igitur tam clara & illu-
 stris Regum species, quæ tam admirabiles amores
 excitat,

excitat, velim scire vbi consistat; num in summis opibus & imperio? Minimè, non enim Regis dignitas ex imperio pendet: imò totius imperij decus est ex Regis amplitudine petendū; nec enim summum imperium principem flagitiosum exornat: princeps autem honestate præcellens, plurimum toti regno dignitatis, & honestatis adiūgit. & opes quidem per se, non conciliant amorem: sed inuidiā conflant; at nos in rege quærimus id, quod homines illius amore incendit. Quod si imperium totius honestatis regiæ causam contineret: sordidissimus quisque posset, si aliquo Reip. peccato ad imperiū perueniret, potentia & opibus infitas sordes eluere. quod longè secus est. si enim quoduis munus viro alicui permissum, qualis sit ille vir ostendit: certè multo magis regiū munus quis sit illo vel dignus, vel indignus indicabit. ibi enim maximè conuincitur amentia, vbi sapientia summa requiritur: ibi facilius deprehenditur ignauia, vbi virtus eximia flagitatur: ibi dedecus animos grauius offendit, vbi maius exemplum decoris & honestatis expetitur. idcirco factum est, vt quamuis immanes Tyranni ingentes opes habuerint, nullum ex imperio decus assequerentur: sed omnes sceleris infamia conflagrarent. Præterea aliud est ipsa dignitas, aliud id quod dignitate comparatur. ineptissimum igitur est, cū inquirimus quid illud sit quod Reges im-

perio dignos efficiat; ipsi imperio causam totius dignitatis ascribere. Præterea id quod Regem honestum & admirandū facit, non est extra Regē: sed in ipso Rege collocandū. aliter enim non Regi honorē: sed opibus illius haberemus. quo igitur indignius est tua maiestate, te nō propter te: sed propter opes tuas obseruari, eò pluris facere debes obsequiū hominis, qui tā sedulò peruestigat illud, quod nomen tuū luculēter exornat; vt oēs honores pōst hac nō opibus tuis: sed tibi ipsi deferātur. Summa autē hæc est, cūm de Regis pulchritudine differimus, vt nō pulchrū imperiū, neq; pulchrū aurum, neq; pulchras vestes, neq; pulchra monilia: sed pulchrū Regem exquiramus. illa igitur pulchritudo tua, quæ tantum tibi amoris & gratiæ consiliat, vbi sita est? num in corporis istius specie? fateor equidem neq; tibi formam regiæ dignitati congruentē, neq; oris decus & elegantiam deesse: sed illud cogitare debes, si tantū esset corporis formæ tribuendū, cūm multæ virgines sint, & non pauci forsitan adolescentes, qui te corporis venustate superēt: sequi necessario, vt vniuersa ciuium multitudo te relicto, eos qui te pulchriores essent, admiratione quadam attonita lectaretur. Præterea quiuis morbus (quod omnem Deus auertat) facilè istum candorem inficere, & speciem deformare potest. vt autem nihil aliud interueniat, ætas certè ingrauescens faciem istam rugis

gis exarabit, omnemq; floré venustatis extinguet; quòd si propter formam corporis amandus esses, cum formę interitu, tuorum in te amor, & studium tui nominis interiret. nos igitur in te, non virginis speciem & venustatem: sed Regis excellentem dignitatem intueri cupimus; eamq; minimè regiam formam arbitramur, quàm morbi vis contaminet, ætas deflexa corrumpit, vitæ pestis interimit: sed quæ semper eodem lumine splendet, & ne morte quidè extingui atq; deleri potest. Restat igitur vt hæc tam illustris species, quã non præsentis tantum, sed etiã absentes admirentur; quæ non paucos homines, sed innumerabiles ad sui amorem excitet; quæ nõ in vita tantum, sed multo etiam clarius post mortem omnium cõmemoratione vigeat; non in corpore, sed in animo collocanda sit. opus est igitur vt altitudinem tuæ mentis excites, & ingenium istud præclarum ad considerationem regię formæ conuertas; itaque operæpretium erit; vt id fieri facilius possit, vim & rationem pulchritudinis explicari. Est autè pulchritudo forma cõueniens & apta, modo & ratione dimensa, claritate coloris illuminata, omnes partes continens inter se mirificè concincentes; & ratio quidem pulchritudinis eadem propemodum est in rebus omnibus, quæ pulchræ sunt: ita tamen vt quò res natura præstantior est, eò pulchritudo illius admirabilior sit. sint igitur

pulchræ vestes, pulchri torques, pulchræ gemmæ fulgentes etiam & instratæ sellæ pulchræ sint: dum modo intelligatur corporis speciem & pulchritudinem, multum inter omnes res pulchras, quæ oculis cernimus excellere. inde factum est, vt nemo vnquam amore vestis pulchræ, vitam in discrimen intulerit: & multi pulchri corporis amore mortem sibi cōsciuerint. non enim vt est apud Plautum vestem amatores mulieris amant, sed vestis fartum.

† Quod si tantas vires habet amor insigni specie corporis excitatus, vt multos stupore mētis opprimat, & ad insaniam redigat: quantam tandem admirationem commouebit animi pulchritudo, mentis oculis vsurpata? an non est consequens vt quemadmodum nihil esse potest, in omni natura mente & ratione præstantius: ita nullum decus sit animi decore magnificentius? accedit quòd nemo ex amore huius pulchritudinis insanit: sed potius miros sapientiæ fructus excipit. Vt autem melius possimus quanta sit animi dignitas intueri, commodum erit illius partes oratione perstringere. Prima igitur pars est mens & ratio, cum mente diuina & muneris similitudine, & cœlesti (vt ita dicam) agnatione coniuncta. huic deinde pars illa subiecta est, in qua irarum ardor existit, cōtumeliam & indignitatem acri contentione repellens. tertiã pars est voluptatis appetitio, ea quæ videntur suauiã atque iucunda

vehe-

vehementer arripiens. his autem singulis partibus
 aliæ subijciuntur, quas ne longior sim, quàm insti-
 tuta ratio postulat omitto. Cùm verò hæ partes
 omnes, numero & modo continentur, & ratione
 coniunguntur, & mentis lumine collustrantur: tan-
 tus ex illis ornatus exoritur, vt diuinam pulchritu-
 dinem & dignitatem referant. nec enim flagitiosa
 voluptas animo dedecus inurit: nec inanis dignita-
 tis species, mentem de statu conuellit: nec vllus tu-
 multus excitatur, qui rationem perturbet. honoris
 enim studium rationis imperiũ sequitur; volupta-
 tis autem libido, honestatis moderatione compri-
 mitur; mens autem, & ratio clarissimum lumen
 præfert, atque pro iure suo, obtinet enim natura in
 animo principatum, partes languentes incitat, im-
 potētius elatas coërcet, & singulas sedibus proprijs
 continet, & quousque illis progrediendum sit, lege
 præscribit. itaque dissipata coniungit, dissoluta cō-
 glutinat, omniaq; lege & ordine moderatur, & ma-
 gnitudine diuini cuiusdam splendoris & claritatis
 illuminat. sic autem fit, vt nihil impedire possit ra-
 tionem, quo minus vitæ finem videat; & quo sint
 omnia studia referenda cognoscat; & quid sit verũ,
 & rectũ, & simplex sapienter exploret; & statui to-
 tius animi consilio salutari prospiciat. Illa verò pars
 in qua summa decoris appetitio & turpitudinis
 acris offensio viget, nunquam temerè ruet, illudque

tantum certamen inibit, quod rationis imperio
 fuerit institutum. Nec illa quidem pars quæ volu-
 ptates exquirat immoderatè iactabitur: nec ita se
 proijciet vt animo dedecus inurat, & pro voluptate
 grauem dolorem efficiat. ergo cum voluptas cum
 honoris appetitu cōsenserit; honoris autem & lau-
 dis studium à rationis imperio minimè descuerit;
 extabit & eminebit illa summa dignitas & pulchri-
 tudo, admirandaque honestatis elegantia, qua ni-
 hil possit aptius, & conuenientius, & illustrius ex-
 cogitari. Hinc autem colligitur illos tantum esse
 pulchros qui sunt sapientes, & fortes, & moderati.
 quid enim esse potest amentia & temeritate de-
 formius? quid vel præcipiti ambitione turbulen-
 tius, vel timiditate & ignauia turpius? quid libi-
 dinis immanitate flagitiosius? hæc enim mala ani-
 mi totius statum euertunt; decus insigni flagitio-
 rum omnium labe maculant; omnemque pulchri-
 tudinis elegantiam fœdè atque flagitiosè contami-
 nant. accedit ille angor & cruciatus, quibus assi-
 duè torquentur illi, qui animum flagitijs defor-
 matum gerunt. vt enim animi pulchritudo est
 cum alijs omnibus, tum illi ipsi in quo inest amabi-
 lis atque incunda: sic deformitas & turpitude non
 alijs tantum, sed etiam illis ipsis, qui ea deprauati
 sunt, est odiosa & inuisa, grauissimisq; in omni vita
 supplicijs obnoxia. ex quo sequitur omnes defor-

mes esse miseros & calamitosos; pulchros autem, florentes atq; felices, omniq; stabili, & firma voluptate, & singulari gaudio cumulatos. Cùm igitur nemo diu amari possit, nisi pulcher sit; pulcher autem nemo sit, nisi qui & sapiens & magnanimus, & in omni vita moderatus est; efficitur si verè te omnes tui amant, vt his laudibus omnibus cum omnium admiratione circumfluas. præterea cùm pulchritudo nihil sit aliud quàm illarum partium quas memoravi, lumen, consensus, & conspiratio: Iustitia verò sit animorum concordia, partium conuenientia, stabile fœdus, atque firma conuentio, & prudēs & fortis & apta moderatio; cōcluditur omnem clarissimæ formæ dignitatē, splendore iustitiæ contineri. Primū igitur videamus an sis iam sapientiam affecutus; labi enim, errare, decipi cum omnibus flagitiosum & turpe sit: tū illis qui reliquos homines prudentia & moderatione sua tuendos suscipiunt, longè turpissimū. quòd si nondū sapientiā es adeptus, nec alijs quidem laudibus ornari poteris. nec enim fortis est is, qui nō intelligit nō esse cōtrā animi dignitatem: sed pro dignitate dimicandū, & omnē viā verissimæ dignitatis ignorat. neque moderatus is, qui modū & rationem quo est coërcēda libido, omnesq; partes animi in officio continendæ non tenet. Iustitiæ verò laus cùm in illarum partium conuenientia & moderatione consistat, qua
tandem

tandem ratione extare poterit in illo, cuius animus
 fuerit partium dissentione perturbatus, & immo-
 deratione cupiditatis euersus: ergo vbi sapientiæ
 studium non viget, ibi nullus splendor honestatis
 eminebit. sin autem iam tibi sapientiam paraſti,
 qua non te ſolum: ſed vniuerſam Remp. feliciter
 regas, quæro rurfus vnde illã accepisti? Benignitate
 tua ſingulari fretus ô Princeps humaniſſime hæc om-
 nia ſcrutor, omnibusq; veſtigijs indago, confidoq;
 futurum, vt cùm intellexeris quo animo hæc adeo
 curioſè veſtigem, mea ſedulitas minimè tibi mole-
 ſta ſit; non mediocrem enim opinor fructum ex ea
 percipies. hoc igitur ſcire ſanè velim, num tu ipſe
 ſine vlllo magiſtro ſapientiam aſſecutus ſis: an illius
 magiſtrum habueris. ſi per te nixus ad ſapientiam
 perueniſti, vehementer admirabor. ſi enim ne alea
 quidem ludere quiſquam poteſt, niſi ſibi magiſtrũ
 ludendi peritum adhibeat; quo tandè modo quiſ-
 quam ſapientiam rem vnã omnium clariſſimã
 atq; difficilimã ſine doctrina percipiet? ſi verò
 ſapientiæ regiæ magiſtros habuiſti: rurfus quæro an
 illi fuerint oſtètatione tantum & leuitate: an veri-
 ſſimo ſtudio, & vitæ grauitate & conſtantia ſapietia
 diſciplinã profeſſi. deinde quomodo id conſtare
 tibi potuerit. vt autè planè conſtiterit, cupio ſcire,
 quanta illis attètione aures præbueris: poſtremò
 quantum temporis in artè tam vtilem & neceſſa-
 riam

riam contuleris. nec enim res tam præclara à quouis magistro tradi, aut quavis animaduersione percipi, aut breuissimo tempore perdisci potest. ergo cum vt alia omnia tibi fuerint ad sapientiam comparandam valdè opportuna, tamen & ætate puerili impeditus, & temporis angustis admodum spatijs exclusus, sapientiã assequi nequiueris; reliquum est, vt minime tibi sapientiam arrogare debeas. Quod si nondum sapiens es (pace tua dixerim) ne pulcher quidem habendus es. quod igitur est, quod in te tã vehementer amemus? ingenium mirabile, indolem ad virtutẽ planè regiam, spem deniq; ipsam quam de futura tua pulchritudine & dignitate concipimus. nec enim dubitamus quin si istius præstantis naturæ vim excitaueris, & te diligenter ad disciplinam honestatis applicueris, & homines ad tuam familiaritatẽ in omni genere virtutis excellentes ascueris, sis ad illum sapientiæ gradum peruenturus, in quo diuinæ in te formæ splendor eluceat. tibi igitur tunc dulcis, & amabilis, atque iucundus esse poteris, hominumq; admirationem commouebis, tuorumq; voluntates ad te amandum vehementer allicies; nec enim tunc te libidinis impuritas inquirabit, neq; mortis metus à pulcherrimis factis auocabit, nec vlla dementia te opprimet: & cum firmè constitueris aut honeste viuendum, aut honestatis retinendæ gratia moriendum, nullum periculum

quod

quod ad augendam & amplificandam dignitatem
 pertineat, effugies. nulla igitur tunc labe comma-
 culari poterit, tam excellentis decoris amplitudo.
 & cùm omnes turpitudinum notas summa conten-
 tione vitaueris, tum vel maximè illud insigne dede-
 cus à te longissimè propulsabis, quod superbia &
 arrogantia continetur. Nihil est enim inani mentis
 elatione & leuitate furiosius atque detestabilius. Si
 igitur hæc tam dira pestis in animū tuum inuaserit,
 & tibi falsa specie grauitatis illuserit, omnes opes
 honestatis tibi detrahet, odiumq; in te omniū ho-
 minum acerrimè concitabit. vt enim voluntates
 humanitate & modestia cōciliantur: ita fastidio &
 insolentia offenduntur, Præterea si perditorum ho-
 minum sermonibus inductus existimaueris nihil
 iam tibi ad summā gloriam deesse: languescet, indu-
 stria tua, studiumq; virtutis omnino restinguetur,
 nec ad eam laudis amplitudinem, ad quā te naturæ
 præstātia vocat, aspirabis: sed fallaci honestatis ima-
 gine delusus, sempiternum dedecus & ignominiam
 subibis. quo enim indoles animi tui clarior est, eò
 turpius erit ignauix detestandæ flagitium. Nullam
 igitur opem afferunt tibi quidam homines perdi-
 tissimi, qui ita omnia tibi tribuunt, quasi iam pridē
 is dignitatem istam de qua differimus assecutus:
 imò tibi pessimè nocent, excellenti enim mentis
 istius altitudini impedimento sunt, quo minus de-
 cus

quam

deus

cus

cus immortale sibi cōparet. Quomodo enim sum-
 ma cōtentione pugnabis, vt ad amplitudinē digni-
 tatis summæ peruenias, si te iam eā planè cōsecutū
 esse suspicatus fueris? at sine ardētī studio, sine sūma
 industria, sine acri totius animi contentione, nemo
 vnquā poterit specie & claritate regię dignitatis ex-
 cellere. quare tam sceleratā hominū nationem, qui
 tibi dedecus æternū imprimere volunt, à te repelle,
 tuæq; naturæ bonitatē consule; & quantū opibus
 excellis, tantū te submitte, omniumq; te cōmodita-
 tibus qui imperio tuo cōtinentur accōmoda. nec
 enim in summis opibus inaniter extolli; sed in ma-
 xima potētia animū moderari, maximā dignitatem
 cōciliat: neq; pluriū sibi quēquā tribuere, sed ad al-
 tissimū dignitatis gradū eniti, excellentē gloriā pa-
 rit. Quatuor autē vitijs illos cōtaminari necesse est,
 qui insolēter efferūtur; amētia nēpe, & humilitate,
 & inhumanitate, & impietate. quid enim amentius
 quàm minimè videre, quā fluxa & caduca sint om-
 nia quæ versantur in vita; quàm breui res humanæ
 commutentur; & quàm graues & inopinati casus
 opes valdè florentes euertant? quid humilius & ab-
 iectius q̄ humi defixam mentē habere, nec cœlestia
 atq; sempiterna: sed terrestria tantū & mortalia cō-
 tueri, opibusq; fluxis & interituris extolli? quid in-
 humanius q̄ homines reliquos contēnere, nec vllō
 sensu cōmunis doloris ad misericordiā cōmoueri:

sed

sed vltro etiam in alienis calamitatibus insultare? quid scelestius quàm ita quèquam in opibus suis gloriari, quasi eas non à Deo accepisset: sed ipse viribus & industria sua omnes illas sibi parauisset? itaque homo superbus, & insolens in odium hominum irruit; & odium grauissimum in se cœlestis numinis accendit. non igitur poterit vlllo modo, vlla veræ pulchritudinis species esse cum superbia coniuncta. is igitur tantum qui est sine ostentatione sapiens, sine temeritate fortis, sine desidia moderatus, sine auaritiæ suspicione frugalis, sine leuitate magnificus: ita grauis vt nō insolescat, ita modestus vt non contemnatur; qui omnes opes suas in communem vtilitatem conferendas arbitratur; neque se sibi, sed patriæ natum existimat, & pulcher, & honestus, & clarus, & illustris est, & gratus, & amabilis atque iucundus, summoque imperio & gloria immortalis dignissimus. hæc autem tam diuina forma, facilius haberi, quàm simulari potest. vt enim mulieres falsi candoris atque ruboris medicamentis infectæ, acres etiam interdum amatores immunditia mentiti coloris offendunt, & cùm primum illitus fucō color eluitur, id vitium quod illæ emendare conabantur magis apparet: ita qui sapientiam & virtutem simulant, ipsius picturæ fallacis odio hominibus à se abalienant, & cùm breui omne quod est simulationis artificio tinctum ad naturam suam redeat;

redeat; euenit vt flagitia quæ latere videbantur, in odiũ multo acerbius incurrant; & mulierũ quidem fraus multo leuior est, minus enim nocet, & damnum illud ad pauciores pertinet, & in eo sunt aliqua venia dignæ, quòd eam pulchritudinem quàm vehementer expetunt, si deformes natura fuerint, studio adipisci nequeunt, ita vt quodammodo faciẽ medicamētis illinere compellantur. at qui honestatis personam induunt, cū sint flagitiosi & impuri, capitales sunt, & pestem in Rēp. vniuersam machinantur, & illius rei simulationem sustinere cōtendunt, quàm studio & disciplina consequi potuissent. formam enim corporis fingere nobis non possumus: animi verò formã possumus. Cū igitur nihil amari cōstanter atq; diligi possit, nisi pulchrũ, & elegans, & decens sit, verissimæq; dignitatis opibus illustratum: & cū dignitas & pulchritudo nō in amplitudine imperij, nec in magnitudine pecuniæ, nec in venustate corporis; sed in animi cultu sita sit, qui quidem in sapientiæ splendore, in virtutis robore & constantia, & in modestiæ laude & ornamento consistit; quid aliud in omni vita faciendum est, iis qui amari, qui diligi, qui in omnium ore versari, qui gloria immortalis frui cupiūt; nisi vt rebus alijs neglectis, malis suavioribus repudiatis, & bonis & sapientibus ad suum nomen adiunctis, arrogantia & fastidium execrentur, totoq; pectore in studium sapientię,

pientia, virtutis, & moderationis incumbant? Ergo
 si laude circumfluere, si omnium prædicatione cele-
 brari, si ardentè ab omnibus amari pulchrum exi-
 stimasti; si vnquam ad cupiditatem immortalitatis
 exarcisti? sapientiã inflammato studio consecretare,
 virtutis inuictum robur assume, toto animo elegan-
 tiam moderationis amplectere; easq; laudes omnes
 ad Reip. tibi commissæ fructum accõmoda; & sic
 demum eam formam indues, quam omnes ament,
 admirentur, atq; suspiciant, immortalisq; laude ce-
 lebrent. Habes summum ingenium, habes natu-
 ram ad res maximas strenue gerendas aptam, & ha-
 bilem; habes animum gloriæ studio ardentissime
 concitatum, habes opes summas: fac igitur vt cum
 tantis & naturæ & fortunæ opibus abudes, tibi ipsi
 ne desis; & cum aliquod pulchrum facinus obieris,
 aliquod præclarus & excellentius esse cogita, ad
 quod sit tibi omnibus viribus enitendum. parui
 namq; animi est mediocri laude esse cõtentũ, & nõ
 maiora semper & altiora moliri. eueniet igitur vt
 si identidem ad tuas pristinas laudes aliquid addẽ-
 dum curaueris: in animo tuo nouus quotidie or-
 natus oriatur, & dignitatis tuæ species clarioribus
 indies opibus illustretur. Quamuis autem ad ex-
 cellentem dignitatem, acri quodam studio & sum-
 ma contentione peruenias, illud tamen reputare
 debes, nihil esse tam excelsum atque magnificentum,
 quo

quo non sit illud ad cuius exemplū effectū & infor-
matum fuit, multò altius & magnificētius. vt enim
in reliquis rebus est quædā naturæ perfectio, cuius
participatione & similitudine res singulæ coherēt,
& in natura consistūt: ita in pulchritudinis ratione,
est quædam species sempiterna, ad cuius similitudi-
nem omnia quæ honestate excellunt, effecta sunt.
Hæc est illa pulchritudo quæ nulla labe maculari,
nullo vitio contaminari, nulla ægritudine corrūpi,
nulla vetustate deleri potest; cū summa atq; sem-
piterna sit, sibiq; similis in omni æternitate perma-
neat, totiusq; honestatis in se fontem & principiū
contineat, & omnibus rebus splendidis & hone-
stis, claritatis & honestatis causam afferat. hanc igitur
intueri, hanc amare, hanc imitari conuenit om-
nes qui magni viri futuri sunt, & hominē immor-
tali memoriæ consecrandi. Non solum igitur opus
est vt maiorum tuorum exempla tibi imitanda pro-
ponas: sed multo etiam magis in diuina pulchri-
tudine mentem tuam defigas, vt illius similitudine
conformari, & opibus excitari possis ad summam
decoris & laudis excellētiam. sic autem te præsentēs
intuebuntur, absentes tui desiderio flagrabunt, de
te omnes loquentur, laudes tuas in cœlum ferent,
nomen tuum nulla vnquam inobscurabit obliuio.
Hæc me Regi dixisse putate. vestrum autem est ad-
monere quæ sint huic orationi detrahenda, vel

adijcienda: vt si fuerit aliquando necesse illa vti, nō
 prorsus ineptus existimer. quanquam ineptiarum
 suspitionem vitare nō potui, cū in ficta causa tam
 longa oratione vsus fuerim. sed soli sumus, & otio
 nunc abundamus, & si quid ineptum nobis excide-
 rit, secretum tenebimus. Oratio quidē inquit, M.
 benè longa fuit, sed ea iucunditate conspersa, vt cō-
 fidam fore, vt facilè in animū Regis influat. Id qui-
 dem inquam si fiet, non tam orationis iucunditate,
 quàm Regis ipsius benignitatē fiet. sed velim intel-
 ligatis quid actum sit. Tribus enim rebus (si memi-
 nistis) diximus virtutem tradendam esse: institu-
 tione, legibus, & disciplina. primum enim est ani-
 mus moribus honestis imbuendus: deinde legibus
 instituendus: postremò ratione atq; disciplina con-
 firmandus, de morum constitutione non pauca di-
 ximus; de legum etiam sanctionibus multa dispu-
 tauimus; nō mediocrē verò sapientiæ disciplinā in
 honestatis ratione positam arbitramur, de qua à no-
 bis hæc oratio habita est. quod si hæc omnia ad
 Regis eruditionem conferātur, fieri certè poterit, vt
 nihil illo clarius existat. Cū enim ratio & discipli-
 na nō pugnat cū legibus, & leges cum institutione
 puerili consentiunt: nō potest animus tumultuari,
 & in cōtrarias partes distrahi, & ita fiet vt omni per-
 turbatione vacuus, quid optimum factu sit in vita
 perspiciat. Quamuis igitur nihil aliud dicerem hæc
 mihi

mihi satis esse viderentur. sed hominum impudentium insidiæ quas extimesco faciunt, vt plura mihi dicenda putem. quare nisi vobis aliud videtur, reliquum est vt statum Regis moribus, & legibus, & ratione optime constituti, validis etiam præsijs muniamus. Vt libet inquit, M. totum enim hunc diem tibi dicatum existima, vt institutam disputationem absoluas. Hic Portugalensis mea inquit sententia, sermo in pomeridianum tempus differendus est, vt commodius ad finem perducì possit: nunc enim commodum videtur, vt Solis ardorem vitemus, & valetudini consulamus. tu verò, me autem nominabat, apud nos hodie manebis. Nescio inquam, an id mihi per hospites liceat. & præterea erat mihi sermo de rebus magnis cum Michaële Valentino (homine religionis opinione præstante) statim post prandium habendus. Non poteris inquit, vlllo modo tergiversari. nam quod ad culpam attinet, ego pœnam si qua tibi fuerit imposita sustinebo; & sermo iste quem dicis poterit in aliud tempus commode reseruari. Non repugnabo inquam voluntati tuæ, maximè verò ob eam causam vt longioris temporis opportunitate, possimus intra hunc diem totam de Regis institutione disputationem concludere. Hęc vbi dicta fuere in villam deducti ab illo sumus.

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,
LIBER
SEXTVS.

POST prandium verò paululū quie-
uimus, & varijs sermonibus animos
ab illa disputandi cōtentione relaxa-
uimus; inclinato deinde in pomeri-
dianum tempus die, admonitus ab
illis sum, vt impositum mihi munus excquerer.
quod quidem differre nolui: sic igitur interruptam
orationem contexui. Iam & naturam Regis, & in-
stitutionem, & studium, & mores, & disciplinam
oratione persecuti sumus; nunc verò restat vt gene-
ra præsidiorum, quibus Regis status muniendus sit
oratione etiam complectamur; quòd vt rectius vi-
dere possimus, referamus animos ad eos homines,
quos pleriq; Reges in delicijs habent: & intelliga-
mus quæ sit eorum mens, qui sensus, quod studiū,
quid velint, quid nolint, quid sperent, quid metuāt,
vt tum demum statuere possimus, quæ nobis præ-
sidia comparanda sint. Hoc quidem inquit, T. sci-
re cupio, quid faciat ad Regis præsidium nosse
mentem

mentem eorum, cum quibus Reges iucundissimè viuunt. Dixi inquam, vobis me non tantum ingenio valere, vt possim excogitare quid Regis statum conseruet. cùm tamen videam omnes hominum istorum machinas ad Regis perniciem comparari, opinor quidquid fuerit illis aduersarium, salutem Regibus allaturum. si enim constat, nihil esse tam infestum Regibus, quàm adultores; consequens est, vt nihil magis regiunt statum firmet, quàm id quod maximè est adulatorum menti, studio, cupiditati contrarium. sunt enim adultores maximi amatores Regum (vt ante diximus) Amatoris autè est, multum de propria voluptate, parum autè de rei quam amat vtilitate & existimatione cogitare. quid enim quæso (vt illa similitudine vtar qua iã superius vsus sum) cupit nefarius & flagitiosus adolescens, qui virginem amat. num vt singulari pudicitia sit? vt bene atque diligenter asseruetur? vt parentibus offensionem asferre non audeat? vt infamiam magis quàm mortem horreat? vt deniq; religionè vnicè colat? Nō certè. Quid contrà parentes, fratres, cognati, & omnes quibus illius vita atque dignitas cara est? nihil aliud profectò nisi id tantū, quod amatores exhorrent; nempe vt bene morata, & singulari honestate prædita sit: vt nunquam ad suam familiaritatē mulieres impuras admittat: vt honestarum fœminarum familiaritatibus impli-

cetur : vt exitus earum quæ sunt amatorum libidinibus obsequutæ reformidet : vt postremò sanctissimam religionem violare non audeat. Hoc idem igitur nobis faciendum est , quando aliam magis exquisitam rationem excogitare non possumus. vt igitur, qui virginis famam tutam ab omni labe cõferuare nituntur, id efficiunt quod amatores molestissimè ferunt: ita & nos quibus Regis dignitas cara est, in ea pugnare debemus , vt Rex sit illis virtutibus ornatus, & illis præsijs circūseptus , quibus facillimè possit amatorū effrenatas libidines , à suis opibus atque dignitate cohibere. Est autem exploratum adulatoribus inutilem esse Regis pudorem, honestatem, vigilantiam, acumen, modestiam atq; sapientiam. danda igitur opera est , vt his laudibus omnibus cumuletur; & sic in omnibus artibus , & studijs id videndum, & faciendum est, quod valdè sit ab adulatorum moribus & institutis alienum. cum verò nihil sit quod eos magis excruciet, quàm riualitas; fit vt perinde atque reliqui amatores nimis anxie reformidant , ne riualé habeant pulchriore, vel vrbaniore, vel ditiore, vel aliqua alia re præstantem: ita qui gratiã Regis ambiunt, solliciti sunt, ne quisquam in Regis familiaritatem veniat, qui illos dignitate superet , & diligentissimè cauet, ne Princeps vilo studio & amore teneatur, qui illum ab eorum coniunctione diuellat. non igitur solum

omnes

omnes homines virtute præstâtes oderunt: sed omnes etiam præclaras artes suspectas habent, & tanquam rivales molestissimos execrantur. dant igitur (vt iam dictum est à nobis) obnixè operam, primùm quidè ne Rex se multorū hominū sapientia, atq; virtute præstantiū fidelitate & benevolentia sepiat: deinde ne statum suum literarum cognitione, & maximarum artium disciplina cōmuniat: postremò ne regnum & imperium summo religionis studio, diuiniq; numinis auxilio & ope corroboret. hæc enim omnia illorum fraudibus aduersantur; & sunt eorum cupiditatibus vehementer infesta. Quid igitur aliud est nobis, qui omnia ad Regis dignitantiē conferimus faciendum: quàm vt hoc triplici præsidio, quod adultores minimè volunt, Regis statum muniamus? hoc igitur saltem hominibus istis tam lepidis & vrbanis, nos debere fatendum est; quòd nobis Regis nostri non ornâdi tantum: sed etiam tuendi viam monstrant. admonent enim dum Regem euertere conâtur, quid cōtrâ nobis ad illorum insidias præcauendas comparandum sit. Triplici igitur præsidio Regis opes muniendas statuo, bonorum hominum coniunctione; artium maximarum cognitione; & religione atq; sanctitate. vt autem de hominum auxilio primùm dicam, hoc certè constat, nullum negotium quod aliquam vtilitatem vitæ contineat, sine multorum

hominum auxilio confici posse . nec enim ex agro quisquam vberes fructus colligere ; nec in re pecuaria cum magna vtilitate versari ; neque mercatura rem augere poterit : nisi multorum hominum opera & industria fuerit adiutus . magister autem nauis nisi multorum nautarum operis vsus fuerit, quomodo cursum tenere , & nauem appellere ad portum optatum poterit ? quid imperator ? num sine multorum militum robore & alacritate, & sine bonorum præfectorum opera & consilio , bellum feliciter administrabit ? ne autem reliqua munera vitæ recenseam (nec enim necesse est) hoc planè liquet, neminem posse in aliquo negotio & munere cū laude versari ; nisi multos muneris illius socios fideles asciuerit. Hoc tamē animaduertendum est, temerarium esse , cū sunt aliqui in muneris alicuius societatem conuocandi, non peritos, sed imperitos accersiri . veluti cū is qui bellum aliquod difficile suscipit, non veteres duces : sed mercatores in consilium adhibet, aut cū mercator ad suas rationes decidendas, non alios mercatores : sed milites accersit ; similiter qui in agricultura , non agricolas : sed homines à rebus rusticis abhorrentes cōsulit , mentis expers habendus est. Hoc igitur manifestum est, in omni negotio quod magnam vtilitatem contineat, multorum hominum qui periti sint, operam esse summo studio flagitandam ; nec

enim

enim homo solus, nec imperitorum turba consti-
patus, poterit vlllo modo quidquam vtiliter admi-
nistrare. quid igitur de maximo omnium atque
difficilimo munere, cuius administratione & pro-
uidentia reliqua omnia continentur existiman-
dum est? fieri ne potest, vt Rex aliquis tantam per-
sonam tueri, tam multa negotia conficere, tan-
tum statum incolumem conseruare queat: nisi
fuerit multorum hominum prudentium consilio,
virtute, fidelitate munitus? Nullo modo. Quo
pacto enim vno tantum ingenio cuncta quæ sunt
Regibus excogitata prouideri, aut vnis oculis om-
nia quæ sunt in Repu. diligenter speculanda cerni,
aut vnis auribus omniũ postulata & querelæ audi-
ri, aut vnis postremò manibus res innumerabiles
effici, & ad exitũ destinatũ perduci possunt? hoc qui
fieri posse credit, stultus; qui periclitatur, insanus
& furiosus; qui in eo perseuerat, miser & infelix est.
non solum enim illius amentia conuincetur: sed
vniuersam Rempub. funditus perdet. Rex igitur
qui munere suo cum laude perfungi cupit, multos
Reges muneris socios habeat necesse est; aliter
enim frustra studium, & industriam, atque adeò
vitam in regno tuendo consumet. Reges autem
appello, qui virtute regia ornati sunt, quamuis reg-
num minimè possideant. vt enim citharædum
non citharæ faciunt: sed citharæ pulsandæ artifi-
cium.

cium : ita non qui regni opes possidet, sed qui reg-
 nandi scientiam tenet, merito Rex appellandus est.
 Quis autem ille est? Is certe qui (vt ante diximus)
 & sapiens, & magnanimus, & in omni vita modera-
 ratus est: quem nulla vexat amentia, nullus motus
 de statu deijcit; nulla cupiditas immoderata labe-
 factat; qui nullas proprias opes publicis commo-
 dis, & æquitati iuris anteponit. homines igitur qui
 his virtutibus instructi fuerint, summo studio que-
 rendi & vestigijs omnibus persequendi, & tene-
 bris etiam extrahendi sunt; vt regibus operam
 suam nauare possint. nec ij tantum, qui in omni
 regia virtute excellentes extiterint: sed ij etiam
 qui mediocribus officijs ornati fuerint, sunt ad fa-
 miliaritatem & obsequium Regis admittendi; vt
 omnium operis vti possit, & ex maiore bonorum
 numero, seligere eos qui virtute præstiterint, quo-
 rum consilio & autoritate facilius officio suo fun-
 gatur. Sed ij quos Regi familiares & domesticos
 esse volo, ex vno tantum ordine hominũ deligendi
 sunt: an ex omnibus, si in illis specimen aliquod
 virtutis atq; probitatis eluxerit? sed vt de hac ma-
 teria melius differamus, statuendum est, tribus ra-
 tionibus quempiam à plebis turba segregari; diui-
 tijs nempe, aut nobilitate, aut virtute. & quẽadmo-
 dum refert Aristoteles, omnes ciuiles dissensiones,
 harum triũ rerũ contentione excitari plerũq; solẽt.

Iustitia quidem civium animos devincit; iniuria
verò dissolvit, & ad intestinum bellum impellit.
Iustitiæ verò munus est, unicuique dignitatem suam
tribuere; summa enim iniquitas est, non ponderari
vniuscuiusq; dignitatem: sed vel ijs qui minus digni
præmio sunt, maiora præmia condonari; vel saltem
æqualia præmia & munera dignitatibus inæquali-
bus statuere. Quantum enim quisq; reliquis dig-
nitate antecellit, tanto par est cum maioribus præ-
mijs atq; bonis honorari. rectè igitur Achilles apud
Homerum, de Agamemnonis iniquitate conque-
ritur, quòd eodem honore, & homines obscuros, &
claros afficeret. hac autem querela utuntur omnes,
qui se putant reliquis dignitate præstare, cum se præ-
teritos animadvertunt; aut nihilo sibi plus quàm
cæteris, quos ipsi dignitate vincunt attribui. inde
igitur odia, inde dissidia, inde clãdestina colloquia,
inde fraudes in Rep. capitales, inde civiles tumul-
tus erumpunt. Omnes enim illud bellum legiti-
mum arbitrantur quod pro dignitate suscipitur.
dignitatem autem suam violari & imminui putant
ij, qui plurimùm possunt, cum se reliquis hominibus
exæquatos esse vident. causa tamen civilis discor-
diæ concitandæ, non eadem est apud omnes; a-
liæ namque alibi maius momentum habent, vbi
enim multum valet pecunia, ibi qui ditissimus est,
minimè ferendùm arbitratur, homini egenti eundem
hono-

honorem haberi, quo se affectum cernit. vbi verò multum nobilitati tribuitur, quoties homo nouus è tenebris emergit, & honoribus illustratur, indignū facinus esse clamitant omnes nobiles, hominem è terra natum ad honores nobilitati debitos aspirare. vbi tamen virtus in honore est, ibi quamuis interdum virtute excellentes præteriti sint, & honoris repulsam iniuria patiantur, minimè molesti sunt. Virtus enim se ipsa contenta est, & honoris cupiditati facilè modum cōstituit: neq; valdè gloriā à populari celebritate petendā arbitratur, cū se vera & stabili gloria florentem considerat. illi igitur solum seditiones nō excitant, qui soli iure, de facta sibi iniuria queri poterant. Sed quia non semper de virtute perfecta loquendū nobis est; sed est etiam ad virtutem popularē oratio nobis accōmodanda, militaris etiā virtus cū plerumq; sit intemperans, & nullam indignitatē pati possit, hac etiam ratione Remp. perturbare solet. quoties enim vir militaris sibi antelatum aliquem cernit, quē se virtute superare censet, id mortis instar esse putat. homines igitur etiam fortes & magno animo præditi, sæpenu-mero hac specie indignitatis offensi, tetra dissidia moliuntur, & patrias interdum suas euertunt. Nos verò qui sub Rege viuimus, minus sumus his motibus expositi; propterea quòd Rex est quasi quidam ludorum Gymnicorum præfectus, vt præmia

diuidat,

diuidat, & omnes contentiones æquabilitate summa dirimat, & nos ita sumus illius placitis additi, vt illius etiam in iudicando iniquitatem multò patientius tolerandam arbitremur. Quanquam & in Regno etiam soleant hac de causa seditio- nes atque dissidia concitari, & coniurationes contra Regis statum atque vitam fieri: quemadmodũ sub Ioanne Rege hoc nomine secundo (viro multis virtutibus ornatissimo) maiorum nostrorum memoria factum fuit. ne tamen id sæpius eueniat est impedimento & nominis Regij maiestas, & muneris amplitudo, & ciuium fides erga Reges sancte culta, & diri proditorum exitus, & sempiterna perfidiæ & prodicionis infamia, in qua posteri non mediocriter erubescunt. quamuis tamen id rarò accidat, vt in Regno qui se læsos esse putant dissidia concitent, & interitum vel Regi, vel Reipub. moliantur; non tamen mediocre malum existimãdum est, cùm multi de Regis iniuria queri meritò possunt. vt enim nullum aliud incommodum Resp. subeat, illud non leue reputandum est; quòd multi homines fortes & industrii, cùm uident virtutis dignitatẽ minimè perpendi, multũ de virtutis ipsius alacritate remittunt. fieri quidẽ nõ potest, vt Rex omnibus exæquo satisfaciat; id tamen illi prouidendum est, quoad fieri poterit, ne quisquam iustis querelis vtatur, aliter enim neque
suum

suum officiũ faciet: & homines industrios quorum
 opera plurimum iuuari potuisset, alienabit. In
 Lusitania verò, cum summum honoris præmium
 videatur esse in Regis familiaritate & gratia consti-
 tutum; nec enim Lusitani dignitatem tam in opi-
 bus & facultatibus, quàm in Regis hilari vultu po-
 nendam arbitrantur; videndũ est maximè nostris
 Regibus; quales sint ij homines, quos ad suam fami-
 liaritatem admittant, quos rursus excludant. vi-
 deamus igitur cum non placeat homines inæquali
 dignitate præditos, æqualibus præmijs atque mu-
 neribus donari: & indignis intromissis, homines
 fortes excludi, quibus sit ponderibus vniuscuiusq;
 dignitas examinanda. Omnes autem qui se honore
 dignos existimant, aut diuitijs abundant, aut nobi-
 litate generis efferuntur, aut virtute præditi sunt.
 quos igitur familiaritate digniores esse iudicatis?
 An id dubium est inquit, T. eos esse præferendos
 qui virtute præstant? Quod virtuti inquam, sum-
 mum præmium honoris adiudicas laudo: quòd in-
 dicta causa reliquos eijs non probo. si placet igi-
 tur antequam feramus sententiam, eos audiamus.
 Rectè mones inquit. Par igitur inquam est, vt illos
 loquentes audiamus, vt facilius quod æquum est
 statuere possimus. experiamur igitur an diues pos-
 sit ad hunc modũ causam suam tueri. Ego inquit,
 cum essem in magnis opibus enutritus, fui admodũ
 liberaliter

liberaliter educatus, & artibus homine ingenuo dignissimis institutus. nunquam enim egestate compulsus fui, opus aliquod sordidum & vile suscipere, quod me ab honestatis studio retardaret, ut ij faciunt qui rei familiaris angustia laborant. reliquis igitur vitæ curis expeditus, honestatē vnice colui; illisque me disciplinis dedidi, quibus instructus facillimè possem magnam Reip. opem in magnis rebus afferre. multa igitur præclara didici; multum operæ & studij in re militari consumpsi; multum patriam consilio & armis adiuui; nec mihi in opibus meis materiam libidinis: sed instrumentum virtutis inesse constitui; multos namq; milites alui: multos bello captos redemi: multos ære alieno liberaui, maximisq; sumptibus maxima & difficilima munera diligenter obiui: opera mea Regi difficilimis temporibus semper pròpta atq; parata fuit. nec enim vnquam exercitum scribi, aut classem instrui necesse fuit, quin ego pecuniam meam in comunem vtilitatem conferrem, & omnes meas facultates Regis obsequio destinarem. quocirca rationi còsentaneum est, ut illis omnibus qui inopia coacti tantas Reip. vtilitates afferre minimè potuerunt, anteferar. Hæc si diues diceret, nonne tibi videretur iure niti, atque merito causæ suæ confidere? Videretur inquit, si ea quæ dixisset factis probare posset. An vera inquam sint quæ dicit, testibus con-

firmanda relinquamus: hoc tamen interim ex illius oratione colligamus, illum qui ita loquitur, non in pecunia: sed in virtute omne suæ causæ firmamentū collocare. nec enim quantos pecuniarum aceruos domi congestos habeat: sed quàm liberaliter pecunijs vtatur, & quomodo omnes suas opes in Reip. studiū contulerit, oratione cōmemorat. omisso igitur virtutis studio, nescio quomodo probare diues possit, se dignum esse, quē Rex in familiaritatē suā recipiat. si enim ita loquatur. Ego multò lautius omnibus istis, qui mecum certare voluat epulatus sum: multoq; mollius & dilicatius vixi: multo magnificētius cōuiuū, quoties hospites excipiēdi fuerūt instruxi, multo plura scurris & parasitis donavi: alia multis in locis ingentē pecunię iacturā feci, meretrices multas alui, solē vitavi, laborē fugi, vestibis preciosissimis excultus, & fragrantissimīs vnguentis delibutus incessi; idq; sedulò curavi, ne id quod maiores mei tātō labore quæsierūt, in res laboriosas & iniucūdas impēderē: sed in omnivoluptate pfruēda cōsumerē. nō igitur æquū est, vt ij qui nō ita splendē viuūt: sed vel multis in bello laboribus attriti, vel literarū studio cōfecti sunt, & tenui victu & cultu cōtenti esse possunt, mihi præferantur. Hæc si diceret, audiendū existimares? Non prorsus, inquit. Quid, inquā, si diceret nō patiar equidē vllō modo ex opibus meis terunciū in honoris leuitates, aut in
futiles

futiles voluptates insumi: sed pecuniã coaceruabo, nec ullũ quæstũ me indignũ iudicabo, thesaurũ circumplexus noctes & dies asseruabo, & diligentissimè cauebo, ne quidquã de argenti structis aceruis imminuã; facilius autẽ patiar filios meos in seruitutẽ abduci, meq; morbo molestissimo cõflictari, q̃ pecuniã quã tanto labore parauĩ insipiẽter absumi. nec enim mihi affines, neq; cognati, nec amici, neq; filij honori & emolumẽto sunt; imò oēs me oderũt, me extinctum cupiũt, vt pecuniã meam diripiant, atq; per summum flagitium effundant. pecunia igitur tantum mihi honorem, mihi delicias, mihi voluptatem afferre potest; in illa igitur habeo vitæ propugnaculum, miserix perfugium, senectutis oblectamentũ, illam colo, illã veneror, cum illa me oblecto, in illa tantum omnia præsidia vitæ constituo. cùm igitur ita sapiens sim, vt spretis voluptatibus, neglectis honoribus, repudiatis amicis omne studiũ vitæ in pecunia paranda consumpserim; quid causæ est, cur non anteponat istis stultis, qui quoties aliqua species honoris & honestatis eorũ oculis obuersatur, omne patrimoniũ repẽtè profundũt? Si hæc diceret aures illi præberes? an potius hominẽ sordidũ, & inhumanũ, atque adeò impiũ & sceleratũ, qui in Dei loco pecuniam colit, ex totius regni finibus exterminandũ putares? Exterminandũ certè, inquit, T. dum modo pecuniã secum minimè asportaret.

DE REG. INSTITVT. ET

nec enim æquum est, vt cui supplicium meritò cōstitui debet, vlla sordidæ & impuræ voluptatis materia tribuatur: & ratio flagitat, vt qui pecunia vti nescit, nō eam impunè possideat. Minimè inquam impune possidet; semper enim eget, & in mendicitate versatur: neque tam quod iam compressum domi continet, quàm quod nimis sitienter appetit, secum recogitat. opes quas habet attingere non audet. earum quas non habet infinita cupiditate cruciatur; in quærenda pecunia labore conficitur; in seruãda, cura & sollicitudine contabescit: si quidquam amittit, intolerãdo dolore, & mœstitia laceratur. nemini credit; omnes suspectos habet; familiares & domesticos extimescit: filios fortunis suis inhiare verissimè suspicatur: strepitu muris attonitus fores effringi, & fures in domum penetrare putat. cùm domi est, rei augendæ sollicitudine victus, in forum excurrit: inde autè ne quid dum ille abest familiares auertant, domum se proripit. nunquam igitur lætum diem videt; nunquam ne in somno quidem animo conquiescit: sed semper tristis, semper attentus, semper vel spe, vel metu sollicitus afflicatur. dum igitur huic vni curæ incumbit, neque sibi: neque Reipub. vtilis esse in vita potest; idque tantùm agit, vt hæredes in morte illius exultent. Ergo cū omnis diues si virtute caret, vel prodigus, vel auarus sit; et vtrumq; vitium sit impedimento,

quo

quo minus opes illius aliquam Reipub. utilitatem
 afferant: consequens est, vt omnis qui sine virtute
 diues est, à regis familiaritate repellatur. quòd si se-
 cus euenerit, & contempta virtute diuites honorati
 fuerint; eueniet tandem, vt nemo virtutem colat,
 & omnes pecuniæ seruiendum existimēt. in regno
 enim omnes id tantum summo studio consecran-
 tur, quod à principibus honorari vident; si igitur
 homines honorem virtuti debitum ad pecuniam
 transferri perspexerint, studium virtutis negligent,
 & in cogenda pecunia certatim elaborabūt, neque
 quomodo Remp. pro parte sua iuuent: sed quomo-
 do rem suam accessionibus infinitis amplificēt, sibi
 curandum arbitrabuntur. Virtutis igitur industria
 languescet; iniquitas, & fraus ad Reip. perniciem
 erumpet; totiusq; Regni status funditus interibit.
 Quid de nobilitate dicemus? poterimus ne illis
 aditum ad Regem claudere, quibus omnium con-
 sensu maximè semper apertus est? flagitium profe-
 ctò fuisset nullo modo tolerandum; maximè verò
 cùm eorum quilibet his verbis agere causam suam
 possit: fingamus igitur aliquem nobilem hominem
 in hanc sententiam loqui. Ego claro & illustri loco
 natus sum, & si voluero genus meum à stirpe repe-
 tere, multos fortes, & in omni genere virtutis excel-
 lentes viros enumerare possum, qui cùm Rempub.
 plurimum opibus, & consilio, & virtute iuuisent;

à regibus eam ob causam summis honoribus & ornamentis illustrati sunt. his igitur domesticis exemplis stimulatus neque dormire, neq; quietem pati possum, eo namq; studio flagro, ea cura sollicitor, id animo molior, vt meorum gentilium decori ne desim: sed illorum etiam laudes labore & vigilatia mea superem. nec enim si labe aliqua aspersus fuero, vitia mea obscura esse poterunt, cum in tam clari generis luce & celebritate nomen meum versetur; vt mihi à maioribus meis degenerare non liceat, sine insignis infamiae turpitudine. non igitur opes, non pecuniam specto, non flagitiosas voluptates exquiro: sed omnes curas & cogitationes meas ad gloriam & honestatem confero, tantaq; verissimae laudis cupiditate incendor; vt praecclare mecum agi putem, si dum ad immortalitatem nominis aspiro mortem oppetam, & pro breui vita corporis, vitam gloriae sempiternam adipiscar. si igitur generis claritas, si maiorum exempla, si artes ingenuae quas à pueritia colui, si signa quae iam insitae indolis atque virtutis egregiae dedi, mihi hos stimulos admouent: nonne sperandum est, vt multo clariora facinora pro Reip. salute, & pro Regis dignitate suscipiam, quam ij, qui nullis exemplis domesticis ad amplitudinem laudis & dignitatis excitari possunt? aequum igitur est vt eundem locum apud Regem obtineam, quem mei maiores tenuerunt: neq; mihi quisquam nouus homo,

mo, in hac contentione dignitatis anteponatur. Hæc si dicat homo nobilis, potestis ne tam honeste orationi repugnare? Minimè inquit, T. Et rectè quidem inquam censetis, hæc enim oratio stirpe virtutis innititur: neque germanam nobilitatem ab honestate seiungi posse statuit. sed si idem dicat: ego generis mei fiducia subnixus ambulo, nulloq; metu nobilitatis amittendæ conturbor. nec enim mihi quisquã meam nobilitatẽ eripere vlla ratione potest. ego lautus & vrbanus sum, & specie etiam venustus, & omni lepore circũfluo; nemo me dexterius alea ludit; nemo est cõuiua festiuior; nemo in omni nobilitate dicacior, nemo innuit oculis argutius; nemo cubito tãgit eos qui prope sunt malitiosius. iam verò amorũ blanditias & venustates, quis maiore studio cõsectatur? me virgines aulicę libèter aspiciũt; mecũ iucũde sermocinantur; quacũq; autẽ incedo, omnia vnguëtorum fragrantia redolent; & vbiq; suauitatis meæ impressa vestigia relinquo; multaq; alia voluptatis & deliciarũ causa facio, quę maximè nobilitatẽ decent. Occurrat hĩc aliquis, & dicat: quid si dum tu stertis, & torpore desidiaq; lægues, & vitã in istarũ deliciarũ festiuitate consumis, aliquis homo nouus industria singulari præditus ad honestatem enitatur, tibiq; dignitatem præripiat? Mihi ne homini vtraque stirpe nobilissimo vt homo sine gẽte, sine nomine, in fece infimæ ple-

bis educatus, anteponatur? Certè si ius & ratio vim
 habuerit, & ille dum tu dormis, sese vigilanter &
 acriter ad studium virtutis applicuerit. Colat ille
 virtutem quantum volet, ego tamen qualis sim no-
 bilis semper ero. si igitur fieri nequit, vt aut ille
 parentes mutet, aut ego insignia meæ gentis amit-
 tam: quid erit indignius, quàm illum mihi in ali-
 qua dignitatis ratione præferri? benè profectò se
 res habebit, si nouus homo rusticano patre natus
 homini natalium splendore clarissimo fuerit antela-
 tus. Quid si fiat? Ita ne vero? id fieri aliqua ratione
 poterit, vt is mihi præferatur, quem ne in domesti-
 cis quidem meis numerandū existimo? Sit facinus
 quantum voles indignum, id tamen aliquando fit.
 quid igitur tunc facies, si idem tibi euenerit? Non
 ego inquit, solus mihi conuitium fieri vociferabor:
 sed omnis nobilitas eam ad se contumeliam perti-
 nere putabit, & fidem Regis implorabit, & aut suū
 ius questibus obtinebit, aut iniuriam suā constanti
 animo persequetur. Quomodo? aut qua tandem
 ratione? A Rege semigrabimus, inquit, & illum
 perinde atq; dignus est, hominū ignobilium turba
 constipatum relinquemus. quo quid Sol videre po-
 test indignius? Principem clarissimum ignobilium
 hominum turba circumfundi? eorūque cōtagione
 pollui? morūq; ministerio Regis maiestatem im-
 minui? illum ne Regem appellabis cui nouus ho-
 mo

mo poculum ministrat? quem manibus suis vestit,
& ornât? Non profectò dignus est nomine Regis
is, qui tantam indignitatem subire potest. Faciat
igitur ille quod libuerit: nos verò iniuriam nobis
illatam, minimè impunitam, & inultam relinque-
mus. eùm namque plebis infimæ sordibus illini &
contaminari patiemur; & tum demum intelliget,
quantum Regis flagitium sit, homines genere illu-
stres & claros offendere. Hęc si dicat homo nobilis,
qua ratione poterimus illius iracūdiam reprimere?
aut quomodo Regem si nobilium hominum penu-
ria coāctus fuerit poculum è manu hominis noui
sumere cōsolabimur? Fieri vix potest. Experiamur
tamen & primùm quidem hominem amplitudine
generis elatum admoneamus, ne sit virtuti, è qua
omnis vera nobilitas ortum habet infensus. No-
bilitatem enim ex virtute natam esse confirmabi-
mus, atque tantisper dignitatem iurè atque meritò
retenturam, dum in illa splendor virtutis eluxerit.
Virtutem verò semper & specie illustrem, & ampli-
tudine admirabilem, & fructu salutarem extitisse,
& dignam quæ summis honoribus & titulis illu-
straretur. docebimus deinde illum nobilitatis au-
torem & Principem, à quo hic cum quo nobis ser-
mo est genus ducit, hominem à principio obscurū
fuisse; virtute tamen imagines posteritatis mirificè
consecutum. nullam autem nobilitatem extare,

quæ pōssit à primordio generis humani suæ clari-
 tatis ortum repetere . vt enim aliquis possit seriem
 maiorum suorum recensendo multos homines cla-
 ros enumerare, ad opifices tandem perueniet, & in
 ipsam fecem plebis, quàm fastidiosè contemnit in-
 curret. quod si ea mens Principū fuisset, eo tēpore
 quo ille primus nobilitatis suæ propagator è tene-
 bris emergere cœpit, vt nullo modo paterentur ali-
 quem hominem obscuro loco natum, quāuis mag-
 nitudine virtutis excelleret, in nobilitatis lucē vin-
 dicari: necessario accidisset, vt & hic & multi alij no-
 biles quos generis nouitas offendit, in perpetuis te-
 nebris & obscuritate sempiterna laterēt. Illū deinde
 obnixè precabimur, ne nouorū hominū virtuti in-
 uideat: imò in ea principium suæ nobilitatis & cla-
 ritatis agnoscat; præclarum esse cum virtute, virtu-
 tis dignitate contendere: nō virtutis inuidia, virtu-
 ti interitum machinari: propriā nobilitatem tueri,
 non aliam nascentem irritis conatibus impedire.
 nullum enim inanitatis & leuitatis impetum posse
 virtutē infringere. Iubebo deinde illū vt animad-
 uertat, quomodo illi nobilitas tuenda & conseruā-
 da sit; vt enim illius initiū, & fundamentum est in
 virtute positum: ita virtute conseruari & augeri, &
 flagitijs interire. amicè igitur illū admonebimus
 ne nimis natalium splendori confidat; sic enim na-
 tura comparatum esse, vt quòd virtute splēdet ob-
 scuretur

sciretur flagitio : & quòd industria partū est, amittatur ignauia. Tum etiam ridiculum esse dicemus Regi nobilitatis discessione minitari. tantam enim potestatem in Regibus, tantumque (vt ita dicam) numen inesse, vt facilè possint meritis excellētibus excitati, & generis nouitatem nobilitare, & inertē nobilitatem contemnere. quòd si Rex non potest vllō modo dignitatem suam sine præsidio nobiliū tueri, nihil ab illo fieri posse sapientius; quàm omnes familias, in quibus aliquod lumen honestatis splendere viderit, nobilitatis insignibus ornari, ne vnquā relinqui à nobilitate possit. vt enim diligens agricola nouas arbores serit, quæ dū aliæ vetustate consumuntur exurgant, atq; fructū ferant: ita Regi necessariū esse, vt assiduè nobilitatis plātaria seminet, vt semper vetustæ nobilitati succrescāt nouæ nobilitatis propagines. Hortabimur etiam illum vt recolat animo quorū sit sanguine procreatus; & maiorū suorū egregia facta memorabimus; & quantū dedecus illius futurū sit, si nō illorū vestigia fuerit persecutus admonebimus: obtestabimur deniq; vt ineptias vitet, & insolentiā fugiat, & virtutē colat, & honestatem retineat, si vult clarus & amplius esse; nec aliena dignitate, nec vanis nominib' efferatur: sed omne amplissimi decoris ornamentum propria atq; vera dignitate cōstituat. Ex hīs quidē locis argumēta sumemus, quibus si fieri possit illius, qui oīa
digni-

dignitatis ornamenta in nobilitate ponit arrogantiam minuamus. Regem verò quibus præsijs cōtrà minas insulsæ nobilitatis armabimus? aut quibus rationibus admonebimus, vt neminem in suã familiaritatẽ recipiat, nisi virtute & industria præcellens extiterit? date igitur hanc veniam mihi, vt illum rursus alloquar. Vt lubet, inquit, T. ridens dummodo ne te ista consuetudo sæpius cum Rege differendi, ab amicorum colloquio & familiaritate disiungat. timeo enim ne orationes istæ cum Rege sæpius habitæ animos tibi efferant. Quid? inquam iam ne vos inuidia lacerat? quid facietis cùm me penitus in familiaritatẽ Principis ipsius immisero? Hic postquam arrisere ego sic exorsus sum quasi cū ipso Rege loquerer, sic igitur orationem institui. Nullam esse Princeps inuictissime artẽ maiorem, aut difficiliore, quàm tractare Remp. pro tua singulari prudentia iudicare potes. quamuis igitur & ingenij acumine, & animi magnitudine præcellas, multisque opibus instructus & ornatus sis; difficilimè tamen imperium geres, nisi fueris multorum hominum consilio, fortitudine, atq; fidelitate munitus. cùm igitur constet tãtum munus ab vno solo homine, sine multorum operis, & sine sapientium hominum consilio administrari non posse, reliquũ est, vt videamus, è quo genere hominum seligendi sint ij, quos in familiaritatem admittere, & quorum

operis

operis uti debeas. Tria namque sunt hominum genera, quæ dignitate certant. alij namque diuites sunt: alij nobiles, alij virtute præstantes. quæro igitur num difficilis deliberatio sit, qui potissimum à te diligendi sint? Nō arbitror. Nam si diuites opes suas tibi & Reip. vsui futuras esse pollicentur, si bonis artibus student, si pecuniam ad honestatis studium conferunt: cum bonis certè numerandi sunt, & ob eam causam digni iudicandi, qui plurimum tuæ humanitatis obtineant. si verò seclusa virtute & honestate pecuniam ornamentis affeceris, & homines diuites quamuis omni virtute vacui sint, ad tuam familiaritatem aggregaueris; auaritiā ornabis, insolentiam confirmabis, ignauiam sustentabis, pessimumque in Remp. certamen induces. nemo enim ut virtutis laude præcellat, elaborabit: sed ut omnes pecuniæ magnitudine superet, enixè contendet. sic igitur fraus & iniuria dominabitur: honestatis studium interibit; iniquitas & imprudentia Remp. peruertēt; duæq; maximæ Reipub. pestes eam mortifera tabe conficient. Quæ nam illæ sunt? inquires. Diuitiæ quorundam ingentes, aliorū verò mendicitas. vix enim potest quisquam opes suas præter modum augere, quin multi ad inopiam redigantur; quòd enim nimis accrescit vni, de multorum victu detrahitur. sic igitur eueniet, si auaritia fauore tuo confirmata fuerit, ut alij ditissimi sint:

sint: alij in mendicitate versentur. diuitias verò im-
 manes luxus, ignauia, nequitia, fastidium, insolentia,
 alia præterea flagitia innumerabilia consecun-
 tur. extremæ verò inopiæ comes est desperatio; in-
 de verò erumpit amentia, rixa, furtum, latrocinium,
 publici status odium, & reliqua mala, quibus Resp.
 in summum discrimen adducitur. vt autem nullū
 aliud malum inde proueniret, illud certè non me-
 diocre putandum est, quòd in tenui admodū for-
 tuna nemo liber esse potest. Egestas enim eripit mē-
 tem, & deprimit animum, atque seruire compellit.
 Postremo ijs qui sine virtute ditissimi sunt, inopes
 inuident; inopes verò à diuitibus contemnuntur;
 & ita necessariò odium inter illos acerbissimū con-
 citatur; & Resp. in cōtrarias partes distracta, atque
 cōtentionibus dilacerata cōcidit: aut certè facillimè
 externorum hostiū armis opprimitur. si igitur tan-
 tam vim malorū inuehit in Remp. ingens hominū
 quorundā pecunia, cum magna & graui multitudi-
 nis clade coaceruata: quid minus Regis officio cōue-
 nit, quā auaritiæ fauere? auaritiæ autem, is Princeps
 nimis fauebit, apud quem diuites qui probi & ho-
 nesti non sunt, in gratia fuerint. Quod verò ad ho-
 mines nobiles attinet, eorum causa honestior esse vi-
 detur. Nobilitas enim plerumq; è fonte virtutis &
 honestatis emanat. non nego multas familias diui-
 tijs, ad aliquā etiā nobilitatis rationē peruenisse: ve-

ra tamen & germana nobilitas, nō aliūde, quā ex
 virtutis fonte profluxit. illi nāq; primi, qui suæ no-
 bilitatis fundamēta fecerūt, cū essent ignobiles & *iecerunt*
 obscuri: bonis tamen artibus, præstāteq; virtutis in-
 dustria, hoc affecuti sunt, vt clarā stirpem in multa
 secula propagarent. habēt igitur homines nobiles,
 quorū exemplis ad virtutem & gloriā excitari pos-
 sint. si igitur maiorū suorū vestigijs institerint, & in
 studiū verissimæ laudis incubuerint: æquum est vt
 illos in fidem & amicitia tuam recipias, multisque
 opibus & ornamentis augeas. sic enim illorū virtu-
 tem debitis præmijs afficies, & eorum memoriā, à
 quibus generati sunt grata volūtate prosequēris; si
 verò maiorū gloria cōtenti, opes quæ ad illos hære-
 ditate venerūt in nequitia & leuitate cōsumpserint,
 nec vllū virtutis genus in vita coluerint: duplici ra-
 tione nō tantū à familiaritate tua: sed etiā à cōgressū
 prohibēdi sunt. nepe quòd & se turpitudine cōta-
 minauerint, & claritatē maiorū suorū dedecore ma-
 cularint. quo autē clarius est eorū genus, eò maiore
 odio digni sunt, qui generis sui gloriā magnitudine
 libidinis & impuritatis obscurāt: quādo ne domesti-
 cis quidē exēplis stimulati, sese in aliquod studiū ho-
 nestatis & laudis incitauerint. sūt igitur repellēdi, &
 eijciēdi, & cōtēptione leuitatis & iactationis acerri-
 mē coërcēdi. si enim illos quāuis sint ignauissimi,
 tu agratia dignos, eò tātūq; nobiles sūt existimaueris:

ales

ales arrogantiam, corroborabis impudentiam, confirmabis ignauiam atque desidiam, eoq; rem deduces, vt eorum superbiam atque fastidium tolerare non possis. deinde quòd est miserrimum, libertatè tuam hominibus leuibus, superbis, ingratis addixeris. quid enim leuius esse potest eorum temeritate & amentia, qui nominibus tatum inanissimis, sine vlla ratione solidæ, & expressè dignitatis insolescunt? quid superbius illis, qui tatum sibi arrogant, vt omnes qui nobiles non sunt, ita præ se contemnant, vt homines esse non putent? quid ingratius illis, qui quamuis summis afficiantur muneribus & beneficijs, semper tamen fremunt, multo sibi minora præmia delata fuisse, quàm generi atque nomini suo debeantur, sic enim nobilitatis opinione tument, vt omnia præmia virtuti constituta, nomini tantum suo deberi contendant: & cū multa fuerint adepti, multo plura quotidiano propè conuitio flagitent; eueniet igitur, vt cū præmia virtuti proposita, ad inertem nobilitatem transtuleris, fortes & spectatos homines abalienes, & nobilitatem minimè tibi deuincias. Præterea si dum nobilium offensionem metuis, virtutem ignobilium non ornaueris, duas res valdè salutare è Rep. tolles, nempe metum & spem; metus enim honestatis amittendæ nobilitatem stimulat, & in studio dignitatis vigilantem efficit: spes autem honestatis consequendæ homines

fortes

fortes obscuro loco natos mirè sollicitat, & studio virtutis incendit. Ergo si metum hunc nobilibus ademeris; & si spem hanc ignobilibus incideris, utrosq; desides & ignavos efficies. dedecoris enim metu sublato, quis ex omni nobilitate volet cum vitæ periculo, præclarum aliquod facinus obire? spe verò dignitatis erepta, quis erit ex omni plebe, qui pro Reip. salute vitam in summum discrimen iniiciat? Principis autem officium est, ad virtutem omnes incendere: non studium virtutis extinguere; indolem honestatis in quocunque illa viguerit excitare: non certi cuiusdam generis ignaviam novi hominis virtuti præponere; & insitam novitatis indolem, ut satisfacias arrogantia nobilitatis opprimere. nullo igitur modo Remp. virtutis præsidio firmare poteris, nisi nobilibus metum amittendæ nobilitatis incutias; & ignobilibus spem illius adipiscendæ proponas, & ita certamen illud præclarum instituas, quo benè constitutæ Resp. rerum positæ *positæ* sunt. nihil enim præclarius esse potest ad imperium propagandum, quàm illa plebis & nobilitatis contentio, qua pars utraq; in eo pugnat, ut virtute præcellat. Illud præterea velim Princeps animadverteras, ut diligens pater familias esse nequit, qui suos otio torpere sinit: ita neque Rex officio suo strenuè fungi potest, si otiosis atque negligētibus se benignum præbuerit. Rex autem qui ignavam nobilitatem,

rem, nouorum hominum industriæ præferendâ ar-
 bitratur; industriam frangit, alacritatem debilitat,
 defidiâ ornat, & confirmat ignauiam, & sic tandem
 omnia Reip. præsidia labefactat. Qui hostem feriet
 dicebat Annibal is mihi Carthaginēsis erit. sic dicat
 opus est Rex in omni genere virtutis excellens, Qui
 hostem ferit, is mihi nobilis erit. finge nūc animo
 maximos hostiū exercitus in regni tui fines irrūpe-
 re, tantamq; vastitatē inferre, vt nisi illos vi atq; vir-
 tute represseris, sint tibi oēs regni opes amittēdæ. si
 esset igitur necesse tibi signis collatis cū hostibus di-
 micare, quo præsidio libētius aciem tuā firmares?
 fortiū ne hominum robore, quāuis essent ignobiles
 & rusticani: an mollis & delicatæ nobilitatis elegan-
 tia? non dubiū est, quin libētius & cōfidētius homi-
 nes robustos, & acres, quàm nobiles si essent parum
 fortes, educeres. quid igitur magis absurdū est, quā
 eos quorū virtuti atq; fidei vitam, salutem atque
 dignitatem tuam, in maximo periculo cōmitteres,
 inferiores habere ijs, quorū ignauix & imbecillitati
 diffidis? quid enim aliud hostes tui optarēt, quàm
 vt hoc animo esses, vt fucatæ imaginis inanē splen-
 dorē, claritati & splendori virtutis anteponeres: &
 hominem bellū & venustū, qui principes in maio-
 ribus suis numerare posset, quāuis esset iners & ti-
 midus; ita vt hostis vultū aspicere nō auderet, homi-
 ni forti & industrio præferres? intelligerent enim ea
 ratione

ratione profligari in regno tuo virtutem, & ignaviã in dominatu constitui. id ne igitur fieri vlllo modo patieris, quo simul & regni tui opes infringas, & hostibus lætitię causam afferas, & quoties signa cõ- tuleris, illis necessariò victoriam cum insigni clade tua & ignominia concedas? Præterea libenter ex te audirem, quid malles annales de te ad annos sexcentos prædicare? num quòd te semper præ- bueris hominibus nobilibus, quamuis essent igna- ui & flagitijs omnibus infames obnoxium, & eorũ cupiditatibus obsequentem? an quod nullum ina- ne nobilitatis nomen plus apud te valuerit, quàm egregiæ virtutis ornamentum? dubium certè non est, quin malles memoriæ tradi te nihil vnquam in vita pluris quàm virtutem æstimasse. id igitur nũc fac, quod posteritati commendari, & hominum sempiternæ memoriæ consecrari ardentissimè cu-
fpis. Illud deinde considera, neque iustitiæ æquita- tem pati, nec vllã prudentiæ rationem ferre, vt qui nullã omnino Reip. utilitatẽ afferũt, opibus Reip. saginẽtur; & quod erat fortibus & spectatis homini- bus tribuendũ, ignavis, & otiosis sine vlllo modo tri- buatur. imò vt apes fucos arcẽt, eò quòd fuci neque ceram conficiunt, neq; cellas extruũt, nec eas melle cõplent: sed ipsum mel apiũ labore, cura, & sedulita- te confectũ in téperanter absumũt: sic oēs homines desidēs & ignavi, qui tanquã fuci cùm nullã operã

Reipu. nauent, omnes tamen Reip. opes liguriunt
 atque deuorant, à regni finibus expellēdi & eijciēdi
 sunt. si enim boni Principis est, turpe otium & de-
 fidiam non impunitam relinquere: summum certè
 flagitiū erit, ipsam segnitiam muneribus industriæ
 debitis ornare; & si ad officium boni Regis perti-
 net, virtutem remunerare, non mediocre scelus Re-
 gis erit, virtutem negligere; & beneficia quibus vir-
 tus erat afficienda, ad ignauix & dedecoris orna-
 mentum transferre. Quibus autem quæso artibus
 & disciplinis, vel Cyrum, vel Alexandrum, vel Cæ-
 sare, vel alios Imperatores qui regiones innume-
 rabiles armis inuictis peragrarunt, tantum potuisse
 suspicaris: vt nihil esset vel tam natura & arte mu-
 nitum, vel tam firmo præsidio vallatum, quòd non
 armis atque virtute superarent? hac vna certè disci-
 plina, qua virtutis institutio & amplificatio conti-
 netur. non enim diuites qui malis artibus pecunias
 quærebant, & domi congestas habebant, non ho-
 mines opinione nobilitatis inaniter inflatos: sed sa-
 pientes & fortes ornabant, nec vlli generi hominū
 modo in illo vigeret virtus & industria, aditum ad
 honores summos intercludebant. quidquid autem
 erat virtutis ornamentis nudatum, quamuis auro
 & gemmis splenderet, & titulis magnificis ornare-
 tur: despiciebant, & contemnebant, atq; pro nihilo
 putabant. satis diuitē esse putabant, quem virtute
 cumu-

cumulatum esse viderent, & satis nobilem esse cen-
febant, qui factis egregijs notus esset. Cùm igitur
multi nobiles, ne nomen maiorum virtute partum
aliquo dedecore macularent, multum operę in vir-
tutis studio ponerent: cùm multi rursus ignobiles
ad spem dignitatis amplissimę raperentur, eaque
de causa virtutis studio flagrarent, necessario eue-
niebat, vt multi virtute excellentes extarent. mini-
mè igitur mirum erat, cùm Principes illi se multis
fortibus & spectatis hominibus stiparent, eos orbē
terrarum sub imperium ditionemq; suam subiun-
gere. Hac etiã ingressi via Hispaniæ Principes quo-
rum stirpe procreatus es, res memorabiles in rebus
bellicis effecerunt, & Mauros ex Hispaniæ finibus
expulerunt, multasque Solis orientis & occidentis
oras armis expugnarunt. sed quid Hispaniæ princi-
pes memoro: cùm nemo vnquam vel apud Græcos,
vel apud Latinos, vel apud barbaras & incultas na-
tiones vir magnus extiterit, qui non virtutem om-
nibus opibus, & titulis, & generis ornementis: siue
in pace, siue in bello prætulerit? Principes enim usu
rerum periti, virtutibus instructi, cupiditate laudis
incensi, bonorum consilio firmati, fortium hominũ
comitatu circũsepti: quo tandem modo vinci atq;
superari potuissent? Si igitur Princeps clarissimè &
humanissimè eo quo te istius animi magnitudo vo-
cat intendis; si ad summum & amplissimum decus

eniteris; si vel pacis ornamentis in otio honesto re-
 dundare, vel firmissimis præsijs in bello muniri
 cupis; si maiorū vestigijs ingredi, & optimi Regis
 officio perfungi desideras; non opes ingentes, si vir-
 tute nudatæ fuerint magnificiendas existimes; non
 generis nobilitatem, si fuerit honestatis expers or-
 nandam arbitreris; virtutemque tantum qua nihil
 neque pulchrius, neque iucundius, neq; salutaris
 esse potest amplectere. iure tuo vttere, libertatem re-
 tine, ne vllius inanem fremitum vereare, nullius ho-
 minis arrogantis offensionem pertimescas; fac tuæ
 excellentis indolis atque virtutis indicium. con-
 temne igitur ignauiam, coërce temeritatem, resca
 libidinem, comprime superbiam: nemo sit in toto
 regno vel tam opibus elatus, vel tã nobilitatis opi-
 nione tumidus, qui tibi leges imponat, tantumque
 sibi sumat, vt te à studio ornandæ virtutis abducere
 conetur. in quocūq; igitur hominū genere virtutē
 nitere perspexeris, illud honestandum suscipe. si id
 fuerit ignotum nobilita; si fuerit egens, locupleta; si
 fuerit humile, in altum gradū dignitatis extolle; &
 factis ostēde, nihil apud te plus valere, quàm splen-
 dorem iustitiæ, quàm animi excelētis altitudinem,
 quàm admirabilem totius decoris & honestatis ele-
 gantiã: & sic tandem fiet, vt hostibus timorem inji-
 cias, ciues ad amorem allicias, omnibus admiratio-
 nem cōmoueas, fortium hominum firmo præsidio
 muniaris,

muniaris, diuina semper ope & auxilio cōfirmeris, gloriaque immortalī circūfluas, nullaq; posteritatis memoria de tua præstante virtute sileat. Hæc me Regi dixisse putate; quod si illi persuasero, vt in hominum delectu nihil virtuti præferendum existimet, illum minimè officio suo defuturum esse confido. Quantam auctoritatem siē apud illum habiturus, inquit, M. si ad illum orationis istius vim & ornatum contuleris, augurari non possum. hoc planè scio, me tuis argumentis adduci, vt credam, omne status regij tuendi & conseruandi præsidium esse in bonorum studio, consuetudine, & familiaritate ponendum. Quod inquam magnum adiumentum bonorum hominum familiaritas Regibus afferat, recte iudicas: quòd verò omne Regis præsidium in ea collocas, falleris quidem meo iudicio. sunt enim alia multo maiora & firmiora, vt statim videbimus. sed prius pauca quædam de fructu, quem Reges ex bonorum consuetudine percipiunt dicenda sunt. Primū quidē ea regibus plurimum dignitatis adiungit. vt enim vix quidquā est, quod maiorē labem & maculā dedecoris inurat regibus, quàm improborū familiaritas: ita cōsequens est, vt bonorū cōuictus, illis multū dignitatis afferat. talem enim opinionē de principum moribus & vita recipiūt homines: quales sunt eorū mores, quorum familiaritate eos implicatos animaduertunt.

deinde prudentia, prudentium consuetudine non paratur solum; sed etiam augetur. rectè Theognis.

Recti recta monent, prauos si audiueris, illi

Quidquid habes mentis, fraudibus eripient.

accedit animus magnus, atque rei benegerendæ, fiducia. intelligit enim Princeps qui bonos atque sapientes viros ad suum nomen adiunxit, eos quibus suam salutem atque dignitatem credidit: neque temeritate labi, neque metu frangi, neque perfidia corrumpi vlllo modo posse. nec illud mediocre subsidium putandū est, quod ij Principes qui bonis hominibus vtuntur, partim eorum exemplo, partim etiam verecundia facilius libidines suas tenent, & modestiæ atque temperatiæ dulcedine capiuntur. Postremò Princeps ille, qui sibi bonos studio atque beneuolentia deuincit, illa iucunditate perfruitur, quam plerique principes sentire non possunt. quid enim est in vita amico fideli dulcius? quid ad fructum melius? quid ad securitatem munitius? hoc autem tanto bono carent omnes fermè Principes. ita verò fit vt ij, qui maximè fidelibus amicitijs firmandi atque fulciendi sunt, nullum fidelem amicū habeant. quod quidem duplici ratione contingit: vna est quòd amicitia, iuris quadam æquabilitate, & pari atque simili vitæ ratione continetur; Regis autem maiestas & amplitudo sublimior est, quàm vt quisquam ad illius æqualitatem & similitudinē
aspi-

aspirare queat: altera, quòd Reges non omnem curam & sollicitudinem ad bonos viros eligendos cõferunt: sed eos tantum qui se simulato officio inferunt & intrudunt, in familiaritatem recipiunt. Primum impedimentum modestia & humanitate, secundum prudentia atque delectu tolli potest. non quidem fas est aliquem Regi dignitate exæquari, illud tamen præstat Regis humanitas atque modestia, vt in priuato saltem colloquio, & in secretorum cõmunionem, eos quos videt esse sapientia atq; fide præstantes, secum exæquari patiatur; neque se illis anteponat, quos regia virtute præditos animaduertit. similiter etiam principes sapientes non eos qui se venditant & ficta sedulitate simulataque virtutis specie se regibus insinuant: sed eos qui verè virtutis opibus florètes, & ab omni leuitate & ostentatione remoti sunt, secum beneuolentia & amore coniungunt. quòd qui faciunt neque prodi, neque deserui, neque in fraudem induci possunt. cùm enim beneficia sua apud homines gratos, & memores, & fide atque virtute præstantes habeant collocata; fieri non potest, vt non eorum fide, virtute, cura, studio, vigilantia sepiantur; & in omni graui casu, & in omni fortunæ iniuria, non eorum opes, atque adeò vitam pro suo statu in discrimen offerri perspiciant. Hac igitur ratione Princeps qui statum suum hominum excellentium fidelitate cõmunic-

rit, in illorum virtute conquiescet; illorum opibus cum opus ita fuerit perinde vtetur atque suis; consilia sua cum illis libentissimè cōmunicabit; in illis deniq; ponet laboris totius alleuamentum, honestissimum pacis ornamentum, firmissimum belli subsidium, summam in secunda fortuna iucunditatem, tutissimum in aduersa perfugium: ita vt non solum Regis dignitas, sed animi etiam securitas & oblectamentum, in amicorum sapientia, & virtute, & fide consistat. Ex quo sequitur non esse principis opes tam in auro & argento, & in gemmis, & in vctigalibus immensis, & imperio latissimè propagato; quàm in hominum honestissimorum amicitia collocandas. vt enim Dion ad Dionysium scribens ait, Nō videmus in tragædijs Principes argenti inopia: sed amicorum penuria concidi. nemo enim eorum conqueritur, quod egestate compulsus in coniuratorū manus inciderit: sed quid dicit? Orbatus amicis ah miser fœdè interimor. Apud Persas olim quidam Regis oculi nominabantur, alij verò aures, alij postremò amici, quo quidē nomine illæ etiam oculorum, & aurium functiones facillimè cōtinentur. sic autē fit vt Rex qui fidelibus amicis stipatus est, multis oculis omnia quæ sunt illi speculanda atque animaduertenda prospiciat; multis item auribus, omnia quæ sunt audienda cognoscat: ita vt labi & errare minimè possit. Princeps igitur qui hoc sapiē-

ter animaduernerit, multos homines virtute & honestate claros, secum sancto & inuiolabili amicitiae foedere coniunget: imprimis verò eos qui sapientiae studet, ad suam familiaritatem aggregabit. Sapientium namque familiaritas Principes sapientes efficit. cum sapientes nomino viros etiam singulari studio, certae religionis astrictos intelligo. genus enim philosophiae colunt grauissimum atque sanctissimum. ut igitur olim Reges dum res Iudaeorum vigeant, sibi in consilium Prophetas adhibebant: sic Christiani Principes quorum nomen est immortalis memoriae, propter egregia facinora consecratum, viros huiusmodi, quos nomine sapientiae & religionis excellere sentiebant, in rebus difficilissimis consulebant; maxime verò cum diuinum auxilium erat ardentius implorandum; illorum autem monitis & consiliis fuere in maximis periculis adiuti. sed in omnium qui student philosophiae delectu, singularis sapientia flagitatur. cauendum enim est ne Princeps eos qui falso sapientiae nomine gloriatur, cum bonis inconsiderate coniungat. improbi namque homines, quo magis disciplinis omnibus instructi fuerint; eò erunt in adulandi artificio callidiores, & maiorem Reip. perniciem importabunt. Si autem omnes qui genere claro & clara virtutis indole praediti sunt, sese studio sapientiae dedidissent: multò certè melius pro parte sua Reip. consuluisset, quam nunc consulunt, cum otio atque delisij indolem suam corruptam, animique vires elidi

permit-

permittunt. cùm verò multi non eundem animum
 & studium ad philosophiam conferant, mirum nò
 est, esse quamplurimos ex illis Reip. parum saluta-
 res. sunt igitur illi qui recto & simplici animo phi-
 losophiæ student, ab ijs qui fraudulenter & mali-
 tiosè sapientiæ laudem aucupantur, diligentissimè
 secernendi, & illud argumentum quo tu, T. ute-
 baris non tam verbis, quàm re ipsa diluendum.
 Quod nam? inquit ille. Illud inquam, quo asse-
 rebas omnes philosophos aut rebus publicis inuti-
 les, aut pestiferos extitisse. quod quidem tibi fa-
 cile concedam. Cur igitur, inquit, philosophiam
 laudas, cum philosophos crimine & culpa non
 liberes? Quia inquam regis sapientia perfici po-
 test, vt neque boni inutiles sint, neq; mali pestiferi.
 Hoc inquit, ex te libèter audierim, qua ratione fieri
 possit. Audi igitur, inquam. primum quidem boni
 qui verè & ingenuè philosophantur, pestiferi esse nò
 possunt. inutiles si sunt, non sua culpa inutiles sunt:
 sed illorum stultitia qui eorū sapientia vti nesciūt.
 vt enim nò est hominis opulèti mēdicare: ita neq;
 sapientis ad principum fores assidere. & quē admo-
 dum non est boni medici, se cùm non est vocatus
 intrudere: sed ægroti prudentis, medicos sapientes
 accersere, qui sibi salutarem medicinam adhibeant:
 ita neque sapientis hominis officium est ostentare
 disciplinam, & multis allegationibus gratiam prin-
 cipis

cipis expugnare: sed principis Prudentis officium est, hominem sapientem cogere vt secum perpetuò sit, vt illius monitis & exemplis ad regis officium facilius instrui possit. Sapiens enim nullius eget cum paruo cõtentus esse possit, neque summas diuitias in augendis opibus: sed in ressecanda cupiditate constituit. otio frui cupit, vt eximiam voluptatem ex naturæ contemplatione percipiat. non igitur ingenium venditat, neque se multis negotijs implicitum videre cupit, nec omnes vitæ rationes eo confert, vt regis gratiam acquirat. cùm igitur neque Princeps, neque quisquam eorum qui principi familiares sunt, tam sapiens sit, vt illum inuitũ etiam & recusantem extrahat, atque in principis domo versari cogat: caret tunc Resp. utilitate, quam ex illius sapientia consequi facillimè potuisset. Cõttrà verò qui scientiam ostentant, & scelera sua falso sapientiæ nomine contegunt, vbi primum in gratiã regis irrepsierint, & autoritatem suam apud illum constituerint, pestem mihi credite rebus communibus machinabuntur: tantoque grauius malum quàm reliqui adultores Rebus pub. afferent, quãto perniciosius est scelus instructum & armatum, quàm inerme atque planè nudum. Liberalis enim eruditio & humanitatis studia sunt arma & instrumẽta quædam ad salutem data, quibus improbi homines ad pestem atque perniciem abutuntur. vt igitur

tur benè moratus homo, si fuerit liberalibus disciplinis instructus, multò facilius Remp. iuuare poterit, quàm si omni doctrina caruisset: ita qui flagitijs coòpertus est, si fuerit eruditus, & singulari dicendi ratione limatus, multo maiorem perniciem afferet, quàm si scelus omni eruditione nudatum in res còmunes inuexisset. rectissimè igitur Rebuspu. còsulet, qui perfecerit vt Philosophi qui erant inutiles, magnas Reip. utilitates afferant: qui autem Reip. pestem comparant, ne Reip. nocere possint. Quomodo inquis hoc assequemur? Facillima ratio est; si enim qui multum in Rep. possunt, hoc sophistarum genus, falsa sapientiæ opinione tumidũ, & auaritia flagrans, à Regis familiaritate repulerint; & homines qui veræ sapientiæ dediti sunt, ad Regis familiaritatem perduxerint; eueniet, vt sapiètes salutem dare possint: sophistæ perniciem afferre nõ possint. Sed dicetis fortassè, quomodo tandem fallax sapientiæ nomen, à vera sapientia internoscere licebit? Nihil erit facilius; iactatio enim, & leuitas, & arrogantia, & pecuniæ studium, & animus abiectus atq; demissus, & reliqua deinde flagitia, quæ nullo modo diu cèlari & occultari possunt: facile declarant, quàm sit à veræ sapientiæ splédore remotus is, qui sibi sapientiã inaniter & insolenter assumit. nihil enim tumidum & inflatũ, nihil sordidũ & abiectum, nihil flagitio & scelere corruptum,

cum

cum vera sapientia simul habitare poterit. Multa quidem de bonorum hominum præsidio, quo regis status muniendus est differuimus; nunc consequens est ut de literarum cognitione, atque de philosophiæ studio aliqua etiam dicamus. si igitur hominum qui nunc viuunt sapientia & consilio, Regis status fulciendus est: multò certè magis eorum, qui vita iam functi sunt consilio & autoritate, Principes omnes qui munus suum tueri cum laude uoluerunt, instruendi sunt. Primum quidem quia illi quorum scripta extant, omnes ferme fuerunt summo ingenio, summa doctrina, summaq; eloquẽtia præditi. vix enim fieri poterat, ut monimentum aliquod illius eruditissimè antiquitatis, ad nostra usq; tempora permaneret: nisi fuisset diuino quodam ingenio excogitatum, summa singulariq; industria elaboratum, & admirabili eloquentia perpolitum. quæ enim tanto acumine & vigilantia perfecta nõ sunt, cum in aliorum splendore incurrunt, protinus euanescent. Deinde quod ea quæ literis mandarunt, non suo tantum ingenio pepererunt: sed antiquissimorum hominum scriptis adiuti, & multis etiam rerum euentis edocti, & usu longissimo vitæ confirmati: ea quæ viderunt esse magnas utilitates rebus humanis allatura, posteritati consecrarunt. adde quod illi homines ingenio atq; doctrina præcellentes, nõ quidquid illis in mentem subito veniret: sed quòd lentè
& fasti-

& fastidiosè probarent, & diu comprimerent, &
 sæpè corrigerent, & summo studio limarent in lu-
 cem edendum esse putauerunt. tum illi qui iam ex
 hac vita excefferunt, inuidia, & obtrectatione, &
 odio, & cupiditate, & reliquis motibus animi ca-
 rent; neque rem suam augere student, neque prin-
 cipum offensionem metuunt: ita vt illorum decreta
 & consilia suspecta esse non possint. Postremò id
 quòd est antiquitate confirmatum, habet quandã
 religionem, quàm violare à plerisque nefas existi-
 matur. si igitur illum qui ingenij sui confidentia,
 ita subnixus ambulat, vt nullius sapientis consiliũ
 accipiat, nullius monitis atque præscriptis obtem-
 peret, temerarium & insanum meritò iudicamus:
 quo satis digno nomine temeritatem illius notabi-
 mus, qui illorum monita, instituta, præscripta ne-
 gligit? qui temporibus eruditissimis & florentissi-
 mis, inter omnes qui multum ingenio & prudentia
 valebant excellentes extitere? optimoq; animo &
 singulari diligentia, se ad scribendum contulere:
 neq; quidquam literis, & admirabili artificio per-
 secuti sunt; nisi quod esset ad ingenij cultum aptis-
 simum, & ad instituta vitæ clarissimum; & ad Reip.
 securitatem firmissimum? & si reliqui qui Philoso-
 phiam colere possunt, illiusq; fructum & utilitatem
 contemnunt, mentis expertes habèdi sunt: quid de
 Regibus statuendum est, quorum opes sunt am-
 plissimè,

plissimè ad quas moderandas sapientia nō mediocris: sed præstans & eximia flagitatur, cū consilia sapientium, quæ monimentis elegantissimis continentur, aut ignauia impediti, aut amentia cæcati aspernātur atque repudiant? si enim sapientes nōdum sunt, sapientia illis parāda est, aliter enim sibi commissum munus obire non poterunt: si iam sapientiam affecuti sunt, ea certè non modò summo studio retinenda: sed etiam augenda & cumulanda est. si enim in rebus omnibus, ea quæ bona esse iudicamus, nō solum nobis parari, sed indies augeri, & amplificari vehementer expetimus; cur modum vllum rei omnium pulcherrimæ atque maximè saluari statuemus? quid enim sapientia clarius, quid magnificentius, quid iucundius, quid salutaris, quid Regis officio conuenientius fingi & excogitari potest? Qui enim nature rationes, & rerum initia, & causas perscrutatus inspexerit, & cœli constantiam, & pulchritudinem, & siderum fulgorem, & orbiū cœlestium conuersiones, & totius mundi conuenientiam, & utilitatem notauerit: & quanta solertia omnia designata & constituta sint, & quàm arctè inter se fœderis naturalis vinculo colligata permaneant, contemplatus fuerit: non solum summam voluptatem ex tantarum rerum cognitione percipiet, verum etiam omni Regia virtute cumulari poterit. facile namq; ea quæ libenter aspicimus imi-

tamur: & ad illorum nos similitudinem studio & voluntate conferimus. qui igitur mundi magnitudinem intuetur, & infinitas cœli atq; terrarum regiones animo peragrat, & æui etiam æternitatem mente considerat, pusillo animo esse non potest, aut rebus exiguo ad eò temporis spatio definitis, miserè conturbari. qui verò mundi ordinem, modum & pulchritudinem totiusq; naturæ concinnitatem perspicit, nullo modo quidquam perturbatū, cōfūsum, fœdū, turpe, & flagitiosum aut agere, aut pati poterit, omnemq; turpissimæ cupiditatis immoderationē acerrimè profligabit. qui postremò legem atq; rationē considerat, qua singulæ naturæ partes suis in locis continētur, & quomodo oēs inter se cōsentiunt, & firmo, & stabili amoris fœdere cōiunguntur: ita^u nulla in alienā sedē & locū violēter inuadat, aut alienum munus insolēter vsurpet: imò aliæ alijs stabilitatē dent, & aliarū vicissim opibus innixè fulciātur, nō alienis opibus manus afferet, nec vim vllā ciuib⁹ intētabit, neq; Rép. vlla iniquitate & iniuria perturbabit: sed iustitiā sanctissimè colet, omneq; vitæ studiū in Reip. salutē conferendū existimabit. Iustitiæ namq; munus est, ciuiū multitudinē in ordinē conuenienter & aptè redigere, singulos homines in officio cōtinere, nemini permittere vt neglecto suo munere alienū appetat, aut vim inferat, aut fraudē machinetur, & omnes deniq; ciues inter se

mutua

mutua caritate & officio deuincire, vt alij opibus aliorum sustententur, & cōiunctis viribus aduersus hostilem impetum muniantur. Naturæ igitur cognitio, & tam admirabilis fabricæ contemplatio, nō solum sapientiam continet: sed etiam ad animi grauitatem & constantiam, ad honestatis & modestiæ rationem, ad iustitiæ moderationem & æquitatem mirabiliter erudit. illam verò philosophiæ partem, quæ humani animi naturam explanat, quæ partes illius solertissimè perspicit, quæ de virtutibus & vitijs acutissimè differit, quæ mores & instituta vitæ persequitur, quæ beatæ vitæ rationem, bonumque illud summum, quo sunt omnia vitæ consilia referenda describit, quis nō videt ad Regis officiū maximè pertinere? Quid de rerū publicarum rectione dicendū est? num ea quæ doctissimi atq; prudētissimi homines scripta reliquere; de rerū publicarū generib⁹; de populi totius regēdi atq; moderādi sapiētia, de artibus & disciplinis quib⁹ imperia ab initio pariūtur, deinde cōseruātur, & amplificātur; de vitijs quibus paulatim labūtur & cōcidūt, atq; tandē intereunt; de remedijs quibus impēdentes vniuersę Reip. calamitates auerti atq; propulsari possūt. hæc inquā, omnia quę homines diuino ingenio præditi, literis mandauerunt, de Reip. administrādæ sciētia: nū baiulis & operarijs tradēda sunt? an potius illis quibus totius Reip. temperandæ atq; cōseruandę

officium & munus incumbit? Quid illud? num tan-
 tum onus sine admirabili quadam prudentia susti-
 neri poterit? magna verò prudentia sine magno re-
 rum vsu, & multorum negotiorum assidua tracta-
 tione minimè comparatur; vsus verò in tam bre-
 uis vitæ curriculo magnus esse non potest: ita verò
 fit, vt quamuis homo multis negotijs intersit, ad
 summamque senectutem perueniat, si nihil aliud
 nouit, nisi quod ipse vidit atque transegit, semper
 adolescens, atque pene puer habendus sit. hoc igi-
 tur quod vitæ breuitas negat, literæ cumulatae lar-
 giuntur. *f* Historia namq; quam Cicero testem tem-
 porum, lucem veritatis, vitam memorię, magistram
 vitæ, nuntiam vetustatis appellat; prudentiam non
 vnius ætatis vsu: sed multorum seculorum experi-
 tia comparatam tradit, & ea rerum cognitione le-
 gentes instruit, quàm nemo sine lectione potuisset
 quamuis ad Nestoris annos peruenisset, adipisci.
 totius enim antiquitatis memoriã replicat, infinita
 rerum memorabilium exempla oculis; pene subij-
 cit; casus varios, euentus ancipites, & multas Re-
 rumpub. conuersiones exponit; prudentum consi-
 lia, & fortium hominum præclara facta commemo-
 rat; temeritatis & amentię exitus diros & exitia-
 les enarrat, atque planè demonstrat, quibus artibus
 imperia à paruis initijs excitata, ad summum fasti-
 gium peruenenerint; quibus institutis & legibus
 diu

diu permanferint; quibus deinde vitijs paulatim lapsa sint, atque tandem funditus euerfa corruerint. Quæ igitur disciplina vtilior esse potest? quod studium salutarius, aut magis regibus accommodatū? Princeps igitur qui rerum olim gestarum monumenta legendo cōtriuerit, in similitudinem earum rerum quas quotidie accidere videmus incurret: ita vt facilè cum præteritis præsentia coniungat, & cōiectura ex antegressis causis euentura prouideat. Historijs igitur eruditus multa Reip. perniciofa vitabit; multa rursus salutaria constituet; neque solum vt quamdiu vixerit Remp. incolumè prestet: sed vt in multa secula propagari possit sapiētissimè videbit. Si igitur literæ, & philosophiæ studia tam multa adiumēta Regibus afferunt: quomodo possunt sine maximo Reipu. detrimento ab illis contemni? an non planè liquet, philosophiam verissimæ sapientiæ præcepta continere? an obscurum est maximum munus, sine maxima sapientia administrari non posse? an dubium est, nullum munus in terris esse Regio munere maius? cū igitur in Rege maxima sapientia requiratur, quomodo poterit illud studium cōtemnere, quo sapientia continetur? quod autem maxima sapientia illis valdè necessaria sit, ex hoc facillimè concludi potest: quòd tria sunt quæ in Rege flagitantur, quæ sine summa sapientia obtineri non possunt, nempe Honestas, & Autori-

tas, atque Felicitas. Vt enim subditi imperiū illius qui tenet omnia, libenter atq; fidenter, & diligēter accipiant, tria illis necessaria sunt, amor, & fides, & alacritas. nec enim eorum quos amamus voluntatem negligere, neque consilium eorum quos multum in posterum prouidere suspicamur, aspernari, neque quæ feliciter euentura putamus, negligenter obire possumus: honestas autem amorem conciliat, autoritas fidem facit, opinio felicitatis alacritatem incitat. Cū igitur in ordine recto salus Reip. consistat, ordo verò nullus esse possit, vbi non omnes ciues imperium rectoris libenter accipiunt; & vt omnes libenter imperata conficiant, hæc tria quæ diximus flagitentur: quis non videt omne Regis studium eo conferendū esse, vt multū honestate præcellat, & plurimū autoritate valeat, & vt ab omnibus felix existimetur? de honestate iam diximus, eā complexu & gremio sapiētiae cōtineri. qui enim sapiens est, idē fortis, & moderatus, & iustus est; idē etiā laudibus humanitatis & lenitatis excellit; quæ quantū ad amorē excitandū valeant, est explicatu difficilimum. De autoritate, sine qua imperium cōstare nō potest, etiam disputauimus; imperiū enim multo magis Principis autoritate, quàm potentia stabilitur. cū enim subditi aut vi, aut sponte pareant, & potentia quidem vim inferat, autoritas autem voluntatē ad parendū alliciat & impellat; &

qui

qui vi cogitur, in officio diu permanere non possit: relinquitur vt magis necessaria sit Principis autoritas summa, quàm summa potentia. omnis verò autoritas est in opinione sapientiæ constituta; cuncti enim libenter se ad ductum & imperium illius applicant, quem existimant acutè perspicere, quid illis ipsis qui eius consilio & voluntati parent, utilè futurum sit. vt igitur ægroti sapièti medico, vt vectores sapienti nauclero, vt milites sapièti imperetori: sic oēs subditi sapienti Regi obediunt, & quidquid ille præscripserit diligenier execuntur. At inquires hominum multitudinē, in sapientiæ opinione plerumq; falli, & sæpenumero sapientiæ laudē illis tribuere, qui sunt amētissimi. Verū id quidē est, id tamen intelligendū est, sapiètiæ autoritatē mendaciorixam, non esse posse diuturnā; facillimè namq; temeritas falsa sapiètiæ opinione cōmendata, rebus ipsis redarguta cōuincitur: & desipiēs arrogātia manifestò deprehēditur. quòd cū in omnibus artib⁹ manifestū sit, tū in illa omniū clarissima clarè perspicitur; frustra namq; Rex temerarius & insanus, sapiètiæ nomē obtinere conabitur. quotidie enim cogetur, cum magno Reip. detrimēto stultitiam & amentiam suā operibus indicare. qui igitur sapientiæ famam vehementer expetit, sapientiam comparet opus est: secus enim stultitiam suam omnibus deridendam exhibebit. cū igitur in autoritate

regum tantum momenti sit, vt sine illa nemo com-
 modè possit imperium gerere; autoritas verò tota
 in sapientia collocanda sit: atque sapiētia maximè
 ex sapientissimorum hominum scriptis, & moni-
 mentis egregijs comparetur, quis est tam auersus à
 ratione, vt hæc præclara studia Regibus parum uti-
 litatis & dignitatis afferre dicat? Vt autem aliquid
 etiam de felicitate dicamus, intelligendum est, feli-
 cem esse illum quem Græci appellant *εὐτυχῆ* is au-
 tem ille est, qui id assequitur quo animus illius in-
 tendit; qui à proposito minimè aberrat; qui rarò
 admodum à cursu quem tenet, abducitur. Quis au-
 tem ille est? Is profectò qui scientiam rei illius tenet
 quam tractat, & in qua cōmodè versari desiderat.
 quis enim sagittarius felix est, nisi qui scienter col-
 lineat, & eum locum quem vult telo configit? quis
 medicus felix est, nisi qui scienter remedia morbis
 accommodat, nec ab artis suæ instituto & præscri-
 ptione recedit? quis imperator felix est, nisi is qui
 tenet disciplinam qua vires hostium frāgat, & suos
 milites alacres & confidentes efficiat, & aciem pru-
 denter instruat, & omnes boni imperatoris artes
 diligenter & studiosè persequitur? quis ita felix gu-
 bernator est, vt nauem sibi commissam in magnis
 tempestatibus tueatur, & saluam, & incolumem in
 portu constituat: nisi qui est nauigādi peritissimus?
 denique ne in singulis rebus insistam, omnis felici-
 tas

tas in quouis genere rerum, in arte & cognitione consistit. summi enim artifices, euentū felicē vt plurimū consequuntur; sapientiæ igitur, non fortunæ est omnis felicitas ascribēda. rectè igitur ille inquit,

Nullum numen abest si sit Prudentia : sed te

Nos facimus Fortuna deam, cœloq; locamus.

ea enim quæ Fortunæ tribuuntur, neque consilio prouidentur, neque frequenter eueniunt: sed rarò, & inopinatò contingunt. nos autem felices eos appellamus, quibus ea quæ sunt optime cogitata prosperè cadunt, raroq; admodum coniectura falluntur. cū igitur felicitas à sapientia distrahi atq; diuelli nō possit, & omnes pro Regis felicitate vota faciamus: consequens est, vt nihil magis optare debeamus, quàm Regem omnibus sapientiæ opibus affluentem. summa namq; sapientia opus illi est, qui velit summa felicitate potiri. quòd si Regi diuino consilio acciderit, vt singularem sapientiam consequatur, facillimè modestia profligabit incontinentiam, benignitas coërcebit improbitatem; iustitia ressecabit malitiam; vis & fraus omnis compressa silebit; odium, temeritas, & imprudentia, & reliquæ animorum pestes in exilium pellentur; ius & fas, & ciuium inter ciues cōfensio, pacem & otium cū dignitate constituet; & virtus vniuersam Répu. contra omnes hostium conatus armis diuinis armabit; neque solum Rex ipse felix erit: sed omnes

qui imperio illius continentur erunt beatæ vitæ
 participes. omnes enim qui sub Rege sapiēte sunt,
 sapientiæ compotes habendi sunt, nec enim insi-
 pientes appellari possunt, qui spontè & voluntate
 sua sapiētium iussis obtemperant; vniuersa igitur
 Resp. bonis omnibus redundabit. nec enim solum
 erit honestatis opibus florentissima: sed etiam reli-
 quis bonis affluet, quæ ad virtutis & honestatis
 vsum conferuntur. iam enim demonstratum est,
 diuitias & facultates non esse in possessione: sed in
 recto vfu collocandas. ea enim quæ possidentur ab
 hominibus furiosis & insanis, non salutis atque di-
 gnitatis præsidia sunt: sed calamitatis atq; dedeco-
 ris instrumenta. illis igitur tantum bona sunt qui
 intelligunt, qui modum seruant, qui quomodo re-
 bus omnibus vtédum sit ratione percipiunt. Cùm
 igitur omnis felicitatis ratio, in sapientia constituta
 sit; Regi autem hoc propositum esse debeat, vt nõ
 ipse solum felix sit: sed vniuersam Rempu. felicem
 præstet; restat planè, vt nullo modo suum officium
 tueri valeat, nisi sapientia summa præditus fuerit.
 si igitur Regi summa sapientia necessaria est: effici-
 tur, vt oēs artes quibus sapientia cōtinetur, summo
 studio percipere debeat; sic enim & præstanti di-
 gnitate & eximia autoritate, & magna quadam fe-
 licitate præcellet, totumq; regnum facilè modera-
 bitur. Sed dices, maximam temporis partem esse
in

in literarum studio cōsumendam illis, qui ad summum gradū sapientiæ peruenire contendunt. Non ita est; non enim (vt iam diximus cū de liberalibus disciplinis disputarem) oportet Principem diu in illis immorari: sed tantum ex singulis haurire atque delibare, quantum sat sit, & ad ingenij cultum, & ad regiæ disciplinæ facultatem. si enim doctor sapiens (nec enim is qui non fuerit magna eruditione & sapiētia præditus, eum delectum habere poterit) ea selegerit ex vna quaque disciplina quæ sunt vtilissima, & ea quæ selegerit via atque ratione tradiderit, neque inutiles Regi quæstiones inculcauerit, neque incerta pro certis affirmare voluerit; & omnē instituēdi rationē ad regiā disciplinam & facultatē cōtulerit: & Princeps ingenio acri præditus, & intelligendi studio flagrans extiterit, & diligēter ea quæ audierit memoriæ mādauerit: dubium non est, quin intra breue tempus sit ex omni liberali disciplina fructum eximium percepturus.

Viginti annos erat natus Alexander, cū regnare cœpit: at iam eo tempore orbem disciplinarū (quæ Græci *ἡλικιωτικαὶ δόξαι* appellant) studio summo confecerat, & ex Aristotele nō ea tantū quæ ad mores, & ad Reip. regēdæ scientiā: sed ea etiā, quæ ad naturæ cognitionē ptinebāt studio flagrāte didicerat. at assiduè in armis exercebatur, & vires corporis saltu & cursu, & palæstra, & venationib', & vitæ duritia cō-

firma-

firmabat; & sub patre : etiam interdum militabat, & in pugna Cheroneâ, qua nulla fuit temporibus illis acrior & periculofior, non mediocre signû virtutis suæ dederat. ex quo intelligi oportet, magis animum, & ingenium, & diligentiam, & attentionē ad disciplinas percipiendas requiri : quàm multum temporis spatium flagitari. quanti autem Philosophiam faceret, illæ literæ declarant quibus expoſtulat cum Aristotele, quòd ea quæ illi de naturæ principijs tradiderat, in lucē edidisset. Qua nam inquit, re alia, reliquis hominibus præstabo, si disciplina ista fuerit cum omnibus communicata? malo enim me rerum altissimarum cognitione, quàm opibus atque potentia reliquis antecire. Hæc Alexander negari certè non potest, inuidi animi esse : indignè pati, sapiētix studia peruulgari. in hoc tamen egregiæ laudandus erat, quòd iudicabat, nihil esse magis regium quàm sapere. in medijs itaq; bellis sæpè legebat, & intermissa philosophiæ studia relegebat, & Homeri lectione animum à laboribus recreabat, & philosophis utebatur, & tempus quod alij Principes in aleam cum magno desidiæ, & immoderationis exemplo conferunt : ille, in philosophia consumebat, & hanc vnâ voluptatem animo planè regio maximè dignam existimabat; quòd certè declarat animo maximo, & ingenio acutissimo benè atque sapienter instituto, nihil esse difficile. Nec hoc

in

in Alexandro tantum : sed in patre illius Philippo, in Pericle, in Epaminonda, & in quâ plurimis Græciæ Principibus perspici potuit, qui sapientiæ studia, cum imperatoria atque ciuili disciplina coniunxerunt. Quòd etiam à Romanis principibus postquàm philosophia Romam commigrauit, fuit cum magna gloria, & Reip. salute factitatum : nisi parum utilem Reipu. fuisse Lælium credimus aut Africanum, aut Catonem, aut Principes alios innumerales simul & sapientia, & rerum gestarum gloria florentissimos. Sed inquires, omnes quos nominare possum, mediocriter eruditos fuisse, me autem in Rege non mediocrem sapientiam : sed summam requirere. Verum id quidem est, sed ego summam sapientiam non tam in literis, quàm in literarum fructu ponendam existimo ; omnia namque principum studia, ad vsum conferenda sunt. is igitur sapientior multò est, qui pauciora quidem legit, & ea tamen omnia quæ legit ad officium refert, & vsum rectissimò vitæ confirmat ; quàm is qui totam vitam in legendo sine vtilitate cõsumit. Cum igitur summa Regis sapientia non ostentatione disciplinæ : sed officiorum diligentissima ratione, & publica vtilitate definienda sit ; reliquum est vt Rex mediocriter eruditus, qui ad patriæ salutem eruditionem suam dirigit, sit multò sapientior illo, qui à libris auelli nõ potest, eò tempore quo patria opera illius indiget.

indiget. vt enim medicus sapiens non est qui ætatem in studio medicinæ, sine vtilitate conterit: sed qui salutarem medicinam facit, multosq; in sanitatem restituit: ita sapiens Rex non erit ille, qui sapientiæ disciplinam, sine sapientiæ fructu consecratur: sed qui omnia Reip. vulnera sanat, & ea quæ didicit in publicam vtilitatem confert. Cùm igitur Regem mediocriter eruditum, non tamen mediocri sapientia præditum esse volo, non repugnantia dico; sed id quod facillimè fieri potest. in quo quidem nunquam satis laudare potero multos Lusitanæ Principes, qui temporibus illis incultis, in quibus omnia præclara studia sepulta esse videbatur: multum tamen legebant, quod eorum conciones quas in annales translatas legimus, plenæ philosophorum sententijs facilè declarant. in literis autè sacris summo studio versabantur: ita vt si quid ab illis latinè scribendū esset, eodem planè stilo scriberent. veluti Rex Alphósus primus Regni huius conditor, cuius diuina virtus cum admirabili sapientia coniuncta, meritò est in omni æternitate celebranda. is igitur cùm Scallabim Urbem & situ, & arte munitissimam, & militum multitudine, & vigilum diligētia, & præfectorū vigilantia defensam: centum & viginti tantum hominibus fortissimis stipatus, nocte vna cepisset: & Urbis situm, & regionis fertilitatem, & expugnationem illam non incommodè

literis

literis latinis complexus est: ita tamen ut appareat illum ex Sanctis literis non viuendi tantum disciplinam, sed dicendi etiam stilum, & rationem percipisse. Post illius autem mortem usque ad Dionysij Regis tempora viguit latinarum literarum studium, quantum illa ætas rudis, & impolita, & continuis bellis exercita ferre potuit: ita ut nullum monumentum illius temporis extet, quod non pure, & dilucide, & ut nihil aliud dicam latinè scriptum sit. inuasit deinde barbaries, & præstinam linguæ latinæ pueritatem, fœdè contaminauit: non ita tamen ut studium illius in principibus extingueret. nan Odoardus Rex, Ioannis hoc nomine primi filius, non solum literis valdè deditus fuit: sed librum etiam de regni moderatione scriptum reliquit. fratrem autem illius Petrum constat eruditum fuisse, & Henricum etiam illum, qui primus ignotas insulas explorauit, viamque aperuit, qua nostræ classēs in Indiam & in omnes Solis orientis regiones penetrare possent. Ij omnes cum essent in armis enutriti, non tamen artes ingenuas, & maximas disciplinas neglexerunt: sed multum operæ & studij in illis posuerunt. non enim tunc alea, non libido, non ignauia, non desidia, non mollities, non desperatio illorum animos impediēbat, quominus ingenium excolerent: quantum igitur temporis illis à regni procuratione vacabat, tantum in studijs artium
maxi-

maximarum consumebant. intelligebāt enim omnem hominis liberalis & ingenui cultū, virtutibus & scientia contineri. mens enim quæ in animo dominatur, disciplinis instruenda est; reliquæ partes animi virtutibus ornandæ sunt, vt possimus officio atque munere nostro perfungi. Omnes enim & ad intelligendum & agendum nati sumus: ita vt nihil sit magis humanæ naturæ consentaneum, quàm rerum multarum scientia, & virtutum omnium disciplina, qua simul & alta suspicere, & ea quæ pulchra esse videmus laudabiliter exequamur. Hoc intelligentes illi nostri Principes quos memorauī, & multi quos causa breuitatis omisi, cū essent militaris virtutis gloria præstantissimi, non mediocre tamen studium in disciplinas artium maximarum contulerunt, & operam etiam dederunt vt nobilitatem artibus præclaris instituerent. vbi sunt igitur ij qui dicunt maiores nostros nullum omnino literarum cultum habuisse? nec enim si quidam nobiles, nomine nobilitatis inflati, & tarditate, aut stupiditate potius mentis oppressi, nullas literas attigerunt, id vitium continuo ad reliquos transferri debet: cū bona eorum pars fuerit studio bonarū disciplinarum acriter incensa. Sed vt iam huic parti finem imponamus, cū constet in Principe summam sapientiam requiri, hæc autem sapientia plurimum literis adiuuetur; nemini dubium esse potest,

test, quin Princeps ille, qui velit amplissimi nominis gloria florere, & ad summorum hominum, qui immortalitati, egregijs monimētis consecrati sunt, laudes aspirare: sit & literis, & philosophia, & omnibus summis artibus ornandus & instruendus. Nunc ad illud tertium præsidium omnium firmissimum, atque munitissimum, quod in Religionis cultu positum est, tandem veniamus. vt igitur hinc initium sumamus, omnibus ^{rationibus} (quantumuis feræ & immanes illæ sint, & à Christianæ religionis sacris abhorrentes) insitum est, esse quoddam sempiternum numen, immensa sapientia atq; potestate præditum, cuius vi, consilio, voluntate omnia quæ super subterq; sunt moueantur atque gubernentur. id igitur quod antiquissimi poëtæ prædicant, est omnibus valdè persuasum, imperia ope diuina fundari, & augeri, & ea quæ iam sunt opibus summis amplificata deleri, vt appareat, eiusdem rectoris atque moderatoris esse, virtutis industriam imperij ornamentis afficere: & superbiam potentia & imperio sublatam de omni statu deturbare. cum igitur sibi, & nature operibus admoniti, & patrijs disciplinis instituti persuaderent, res humanas diuina mente gubernari: consequens erat vt crederent, illius numen esse bonis propitium, improbis autem & sceleratis infensum. idcirco homines ingenio præcellentes, qui primi dispersam atq;

dissipatam in syluis multitudinem in vnum locum compulerūt, vt eam à vitæ feritate ad humanitatis cultum traducerent, cū leges atq; iura describerēt, omne iuris fundamentum in religione collocarūt. inepta quidem illa fuit plerisq; in locis, & male cōstituta religio. Quis negat? In hoc tamen laudandi sunt, quòd tolerabilius esse crediderunt, quamuis speciem religionis asciscere, quàm omnem religionem aspernari. qui enim religionem aliquam habet, quamuis ea minimè sapienter instituta sit, credit saltem, omnia esse diuino sensu, & mente completa, & res humanas à Deo animaduerti, illiusque munere & beneficentia hominum vitam sustētari. hoc autem qui secum habet animo constitutum, Dei metu fidem colit, iusiurandum seruat, ius humanæ societatis violare non audet, à flagitio & scelere sæpenumero reuocatur: ita vt facillimè publico iure deuinciré, & imperio legitimo contineri possit. at qui nullam religionē colit, & omnes sanctitates irridet, neq; fidem seruat, nec humanitatē retinet, nec vllō iure coërceri potest: sed quantum in illo est omnem societatem humanam dirimit, & statum Reip. intemperantia sua peruertit; frustra enim leges sanciantur, vbi numē cœleste cōtemnitur. vbi enim primùm spes celandi & occultādi sceleris homini impio proposita fuerit, quod fieri sæpe cōtingit, nullū erit tam immane facinus quod non

aggre-

aggrediatur. Iure igitur primi Urbium conditores Reip. fundamentum in Religione ponebāt, & eos quos religione minimè astrictos animaduvertebant, aut morte, aut exilio multabant. nec enim illam Remp. felicè fore statuebant, in qua homines impij & scelerati, & communibus rebus infesti, impune possent pestilenti contagione ciues inficere; & iram numinis metuebāt, si religionis hosti parcerent. Cū verò religio in omniū animis insideret, tūm Reges nihil tam regium esse putabant, quàm religionis sanctimoniā. primū enim existimabant regendū munus esse diuinū, neq; sine sempiterni regis auxilio & numine administrari posse. deinde plurimū ad autoritatem suam constituendā pertinere credebāt, intelligi ab hominibus se Dei amicos esse, neq; sine illius mēte imperium gubernare. postremò ad hostium metū nihil vtilius esse censebant illa opinione, qua crederetur ab hominibus se diuino præsidio custodiri. id autem effecit vt priscis temporibus, qui Reges erant, simul & Sacerdotes essent; arbitrabantur enim eiusdem muneris esse, numen diuinum hominibus placare, & homines cum Deo iustitiæ & pietatis studio coniungere. vt enim hic nihil de Melchisedecho, de Iobo & de viris alijs sanctissimis dicam, quos constat & Reges & Sacerdotes simul extitisse, apud Ægyptios & alias nationes quamplurimas, moribus & diuturna consue-

tudine receptum fuit, vt Reges sacris præessent, summoq; sacerdotio fungerentur. Reges verò Hebræorum quãuis diuinæ legis instituto, fuisset illis cum sacerdotibus officium dispertitum: nec enim fieri poterat vt idem homo vtriq; officio satisfaceret, multa tamen religionis munera tuebantur; ita vt viderentur quodammodo in sacerdotij societatem conuocati. Reges etiam Græci, qui nullam cognitionem diuinæ legis habebant, sacra procurabant, & religiones expiabant, sacerdotum officium & munus obibant. Cùm verò progressu temporis vt Reip. ratio flagitabat, plures sacerdotes crearentur, multa tamen sacra regibus reseruata sunt, quæ nefas erat ab alio confici. Itaq; Reges Lacedæmonij, Messenij, Argiui, Athenienses & alij præterea multi, quamuis alios sacerdotes haberent, ipsi tamen certas hostias per se, patrijs institutis & legibus immolabant. vnde factum est Athenis post Codri mortem, cùm Athenienses propter recetem memoriam optimi principis alium Regem habere nollent, & vim & potentiã regis de Rep. tollerent, Regis tamen nomen religionis gratia retinerent. ex illis enim nouem principibus, qui singulis annis creabantur, vnus Rex appellabatur, qui præter alia religionis munera quibus erat præpositus, in eos qui religionem violabant inquirebat, & impietate in deos patrios seuerissimè vindicabat. Romæ verò
simili-

similiter expulsis regibus, cum essent certa sacrificia quæ non licebāt per alios, quàm per reges fieri, ne religio aliqua ex parte labaret, fuit sacerdotium quoddam institutum, cui is qui præerat Rex sacrorum appellabatur. Cōsules autem qui potestatem regiam obtinebant, & Prætores etiam, qui iisdem auspicijs creabantur, quanta erant obstricti religione? quantum in sacris ritè peragendis occupati? quæ templa, quæ munera, quos ludos vouebant? quàm sæpè manus in cœlum tendebant, & cœleste numen in belli periculis implorabant? quāta ceremonia sacras ædes, & quàm solenni ritu dedicabāt? non loquor hic de Camilli, de Scipionis, de Marcelli, de quorundam aliorum singulari religione, qua ciuium animos in sui admirationem conuertebant: non Deciorum pietatem, qua se pro patriæ salute manibus deuouerunt oratione commemoro: de cōmuni Religione qua omnes ciues erant obligati disputo. quæ quidē tanta fuit, vt constet multos spōte sua sese imperio abdicasse, propterea quòd auspiciatò creati Cōsules minimè fuissent. Inepta inquis, & inanis superstitio Romanos homines implicabat. Verum; sed ea superstitio qua augurijs parebant, exta inspiciebant, & de cœlo seruabāt, ab ea opinione profecta erat, qua existimabāt res humanas Deo curæ esse, hominesq; religiosos diuina mente præmoneri, ne igitur plura dicā, hoc sanè liquet

Romanos principes tãto studio religionẽ coluisse, vt in medijs bellis magis viderentur esse sacrificijs, quàm bellis gerendis intenti; belli namq; victoriã, magis ad opem diuinam, quàm ad industriam humanam referebant. in quo quidem Numæ Pompilij institutum sequebantur; qui vt proditum memoriæ est, cùm ei quidã dixisset: Hostes ô Numa bellum contrà te cõparant. At ego (inquit ille ridens) sacrifico. In quo quidẽ significabat, hostiũ vires magis esse propitio Dei numine, q̃ exercitus robore frangendas. nõ quidem quòd virtus negligenda sit; Deus enim virtuti fauet, & est timidis & ignauis infensus. sed tam victoria quam virtus, qua victoria cõparatur, in diuinis beneficijs numerãda est. Hoc igitur Romani principes cõsiderantes, tãto studio religionẽ procurabant, vt magis sacerdotes, quàm imperatores interdũ viderentur. hoc autem quidam Græci T. Quintio viro clarissimo obiectabant, quòd magis sacrificuli cuiusdam personã tueretur, quàm imperatoris strenui dignitatem. non videbant enim homines sacrilegi illũ, qui tanto studio religionem colebat, inuictum semper extitisse; & ipsos qui religionem optimi principis irridebãt, illius dominatum pati. Sed quorsum hæc tam multa? Vt facilius intelligi possit, in illa etiam rerum caligine, & in illis ignorantix tenebris insitum fuisse illis, qui multum reliquis & ingenio, & indu-

stria,

stria, & præclaris factis antecellebant; nihil esse magis decorum Principibus quàm Religionem atque Pietatem. videbant enim regiam maiestatem non solum esse Dei prouidentia constitutam: sed singulari etiam illius ope & beneficio conseruatã. quòd vt significarèt tam Hesiodus, quàm Homerus aiūt, Reges esse Iouis satù procreatos; & sapienter quidem: diuinum namque munus, nisi à diuinis viris administrari non potest. Regium verò munus qui diuinum esse negat, mentis compos habendus non est. non intelligit enim continere ditio- ne populos, multitudinis inconsideratos impetus ratione comprimere, tam multas hominum, & tam iter se repugnantes naturas alligare, & fœderis arctissimò vinculo deuincire; tantumque vnum inter omnes excellere, vt omnes illi supplicandũ existiment, maius esse quàm vt humana tantũ ratione & industria præstari possit. qui igitur tantum munus facilè tuentur & sustinent, diuinis certè virtutibus instructi & ornati sunt; qui verò diuinis ornamentis excultus est, is planè diuinus est. meritò igitur est illius genus ad Deum autorem & principem referendum. Ergo si meritò Rex Deum parentem agnoscit, de nulla re alia attētius, quàm de illius honore cogitare debet. præterea sanctũ & augustum Regis nomé obtinere nõ debet, qui iustitiæ gloria non præstiterit. Iustitiæ

verò potissima pars illa est, qua Deum honoribus debitis, quantum humana imbecillitas præstare potest afficimus; illiusq; beneficia gratissimo animo tuemur, & sempiterna memoria conseruamus. Cùm verò Reges reliquis hominibus antelati sint, & multo amplioribus beneficijs obstricti: reliquũ est vt omne illorum studium, sit ad religionem cõferendum. quid enim magis conuenit homini magno & excelso, atque planè diuino, quàm ardens ipsius diuinitatis studium? quid autem aliud continet Religio, quàm optimi illius parètis amorem? quàm fidem atq; voluntatem, meritis excellētibus, atque diuinis obligatam? quàm animum cum Deo coniunctum & cupiditate diuinitatis inflammatũ? Si hæc parua & minuta sunt, minimeque principe digna, summa ope contendite, ne se Rex religione astringat vlla; ne fidem & officium summo omniũ rerum dominatori persoluat; ne cœlum vnquam & astra suspiciat: sed Dei immemor, & verissimæ dignitatis oblitus, se in quadrupedis naturam conuertat, vt tum demum vir magnus atque sanè fortis habeatur. sed tum certè minimè Homerum & antiquos poëtas audiemus; neque regium genus ad Deum autorem: sed ad belluarum stirpem, & immanitatem reuocabimus. quo quid dici aut animo fingi potest absurdius? Quid ergo id quod homines antiqui multis tenebris oppleti viderunt, nos tãtis radijs

radijs diuinæ lucis illustrati, non videbimus? illi natura tantum admoniti perspexerunt, nihil esse quòd magis principis nomen illustraret, quàm Religionem: nos per vnicum Dei filium cœlestibus disciplinis eruditi, contrâ disputabimus? maiorem vim habebit apud nationes Christianæ religionis expertes, obscurus naturæ sensus, quàm apud nos clarissima Euangelij disciplina? quod scelus tantum fingi potest, quod sit cum hoc tam immani facinore comparandum? qui enim Christianæ religionis studio, dignitatem imminui censent: tacitè iudicant esse Christianæ pietati aliquid dedecoris & indignitatis admixtum, conuitium igitur facit Deo, & Christo Optimo Maximo impurissimè maledicit. videte quantum inter istos, qui Christiani nominantur, & illos qui densissimis erant immergi tenebris interfit; illi cum veræ religionis rationem ignorarent, summâ tamen inesse dignitatem in religione iudicabant: isti contrâ qui in verissima & santissima religione nutriti sunt, parum inesse dignitatis in religione constituunt. nunquam enim: C. Fabius cum Roma capta Capitolium à Gallis obsideretur, è Capitolio sacra manibus gerens descendisset, atque per medias stationes hostium in Quirinalem collè, vt sacra ritè perageret euasisset; nisi iudicasset nihil esse ad dignitatem & gloriam religione præclarius. Nunquam certè P. Decius

in prælio contrà Latinos inito, se ipsum conceptis
 verbis, & capite velato pro Repub. deuouisset; si
 non existimasset ea religione, sibi viâ ad immorta-
 litatem gloriæ muniri. nunquam illius filius in
 pugna contrà Gallos atq; Sammites acerrimè vtrin-
 que pugnata, patris religionem & fatum exple-
 uisset: nisi gloriæ dulcedine mortis dolorem miti-
 gasset. Innumerabilia antiquitatis exempla præ-
 tereo, quibus confirmari potest, nihil fuisse apud
 illos homines clarius, quàm religionis cultum,
 atque ceremoniarum sanctitatem. Ita ne verò? il-
 lis principibus honestum & gloriosum erat super-
 stitione confictari, falsisque numinibus honores
 diuinos habere: nostris principibus verum Deum
 colere & venerari, summoque Domino qui cœ-
 lum & terram infinita potestate complectitur,
 amore coniungi non erit honestum? Sed inquiunt
 non religionem in Rege damnari, esset enim id sce-
 lus infandum sempiternis cruciatibus eluendum:
 sed modum religioni constitui. cur igitur non eun-
 dem modum diuitiarum cupiditati, nō honorum
 ambitioni, non reliquis bonis quæ pulchra putant,
 atque vehemèter expetenda præfiniunt? Quid hoc
 est? Ea quæ nisi modum illis adhibeas bona esse nō
 possunt, instrumenta namq; tantum virtutis sunt;
 non ipsum summū bonū ad quod sunt omnia vitæ
 consilia referenda, sine modo parabimus; nullisque
 finibus

finibus eorum cupiditatem arcebimus: illius verò summi boni cupiditatem modo aliquo & humana ratione terminabimus? quæ enim tanta peruersitas est, vt ea quæ modicè appetenda sunt, infinite appetas: ijs verò quorum infinita cupiditate flagrare debemus, certos fines terminosq; constituas? ea nãq; quæ ad certum finem diriguntur, certis finibus circūscribenda sunt: ipsum verò finem in quæ omnia vitæ studia & officia conferenda sunt, sine alio terminare non licet. Modus igitur quæ in appetendo summo bono seruare debemus, est nullo modo cōtineri: sed immensa cupiditate illius inflāmari. isti verò contrà faciunt, cū enim nullum in rerum humanarum cupiditate modum teneant, in Dei sanctissimo cultu modū præscribūt: vt facilè appareat, illos pecuniam & opes humanas, vt vltimum vitæ finē spectare, Dei verò opera ad illas tantū parādas abuti. quod quid aliud est, q̄ Dei cultū ad terrenas opes trāsferre? Vt autem melius iudicari possit, non modò q̄ impia & scelerata: sed etiā quā difficilis & absurda sit hæc religionis tēperantia quā isti tradunt; par erit vt videamus quantum sit in illa regis ornamentū, quantūq; præfidiū. primū enim si sapiētia regibus necessaria est, vera sapiētia purissimæ religionis studio cōtinetur. mēs enim hominis sancti atq; religiosi Deum in hac vita quoad fas est intuetur; in illaq; sempiterna luce defixa lumen in se clarif.

clarissimum recipit, quo non solum omnia quæ possunt humana intelligentia comprehendi: sed alia multa quæ sunt ab humana cognitione remotissima clarè & acutè perspiciat. ex rerum igitur cœlestium atque diuinarum contemplatione incredibilem voluptatem percipit; & cùm se rursus ad humanarum curam, caritatis & humanitatis necessario studio demittit, multò certius de illis iudicat, quàm si nunquã ab eis oculos auertisset. nec enim tam in eas, quàm in rationes & consilia quibus coherant & permanent, aciem mentis intendit; & omnia ad causas & principia reuocat, & ita multò facilius omnium rerum naturas explorat. quemadmodum enim de vmbrarum dimensioibus multò melius differit is, qui eas ad rationem corporum quorum obiectu vmbræ fiunt reducit, quàm qui eas sine vllò respectu ad corporum soliditatem metiri conatur: ita de rebus humanis multò rectius statuit is, qui diuinas rationes ex quibus humana pendent mente & ratione cõplectitur, eo qui tantũ in ipsis rebus humanis insistit. quamuis enim in principio propter earum insolentiam perturbari & hæsitare videatur, vbi primũ se colligit, multò certius & clarius de omnib⁹ rebus quæ in cõmuni vita versantur, iudiciũ facit, quàm si illarũ perpetuis curis implicitus extitisset. vt enim quæ nocte videtur nõ exploreate cognoscũtur, multa enim in tenebris

oculos fallunt, multæ rerum inanes species occurrunt, quæ simul atque lux Solis appropinquat, evanescent: ita homines diuinæ lucis expertes, in vita multis rerum imaginibus illusi, in capitales fraudes impelluntur; & quo magis ingenio valent, eò maiorem sibi pestem & exitiû machinâtur. Omnis enim vita quæ luce diuina non fruitur, tetra nox & † caligo putanda est. vt ergo in obscura nocte arborum trunci, & vmbra nemorum, & eminentes petrae, & alia eiusmodi quæ inanem speciem rei alicuius metuendæ referant, terrorē imperitis inijciunt, qui interim fortasse minimè latronû insidias propè locatas animaduertunt: sic in vita communi res inanes, quasi quædam nocturnæ formidines, hominibus splendore diuinæ lucis orbatis obijciuntur; quas dum summo studio declinant, veram atque sempiternam pestem in quam furenter irruunt, minimè contuentur. Vnde colligitur, humanam prudentiam diuino consilio destitutam, summam esse temeritatem & amentiam reputandam. summa namque dementia est (vt iam sæpe diximus) stultia, falsa sapientiæ opinione subnixa; quod quidem in humanum ingenium & calliditatem à diuina luce seiunctam mirificè conuenit. cùm enim maximè à via salutis aberrat, tum vel maximè se rectam viam tenere confidit: & cum firmissimè statum suum tueri putat, tum multò furentius

rentius eundem statum disturbat, atque dissipat. Mortuo Solomone Hebræorum Rege, magnum regni dissidium factum est, temeritate Roboami, Solomonis filij ad quæ regnum hæreditate peruenerat; ex duodecim namq; tribubus duæ tantum Roboamũ secutæ sunt, decem verò Regem creauerunt Ieroboamum nouum quidem hominẽ: sed ingenio & industria præstantẽ. is cum rebus suis deffideret, & intelligeret statũ Reip. esse cũ religionis institutione coniunctũ; timuit, ne si religio antiqua maneret, regni sui nouitas firmari nõ posset: verebatur enim ne si faceret suis potestatem eũdi ter singulis annis in tẽplũ quod erat Ierosolymis, in Roboami regno sanctissimum, vt lex diuina sanciebat: sui capti templi sanctitate paulatim animos ad Roboami opes inclinarent; & fortassè etiã indigne patiebatur, aurum & argentũ vt offerretur in templum, ex regno suo asportari. Quid igitur facit? Nouam religionẽ in regno suo constituit, ne necesse suis esset, religionis gratia alienas terras cum labore & molestia peragrare; pro vno deinde templo duo fana diuersis in locis extruxit, vt esset religiosis hominibus via numinis placandi faciliior. in vtroque autem fano vitulum aureum dedicauit, vt illa forma salutarem vim numinis in omnium oculis & aspectu proponeret; figura namq; animantis illius, cuius opera terra profcisa & arata fruges ex se fundit, existimabant

bant Ægyptij (vnde hoc institutum Ieroboamus
 acceperat) benignitatem numinis qua alimur &
 sustentamur aptè significari. sic igitur gratiam à
 suis inibat; & regni opes firmabat; & omnes sub-
 ditos, domi cum opibus & pecunia continebat.
 nihil igitur ab illo nisi callidè & acutè excogitatum
 fuit. illa tamen calliditate quid assecutus est? pe-
 stem, & cruciatum, dirumq; regni totius exitium;
 Reges enim qui illi successerunt, illius prudentiam
 imitati, in eandem calamitatem inciderunt; vsque
 eò, dum sceleris pertinacia regno interitum moli-
 rentur. nec enim cernebant nullas opes regni cum
 numinis offensione confirmari & constitui posse.
 Postquam Israëlis regnum deletum ab Assyrijs
 fuit, Iudæa regnum simili scelere Deum offen-
 dit. fuit igitur ab ope illius derelictum, multisq;ue
 bellis & incommodis vexatum. Quid principes
 consilij publici moliuntur? Ab Ægyptijs auxilium
 petunt: in Æthiopiam legatos mittunt: amicitiam
 cum vicinis principibus firmant: externosq; milites
 magna mercede conducunt. Dicit interim Isaias,
 frustra contra Deum iratū auxilia humana cōquiri;
 malum quod erat impietate inuectū, pietate depel-
 lendum esse. vt enim nullis humanis opibus potest
 ira læsi numinis auerti: ita nullis opibus humanis
 posse eorum statum quibus Deus propitius est, la-
 befactari. Reipubl. igitur inuictum præsidium,
integra

integra vitæ conuersione, & firma fide contineri;
 antequam id fiat, frustra opem hominum flagitari;
 clamat, orat, obsecrat, implorat, & cū lacrymis ob-
 testatur, ne se prius humanis opibus, quàm auxilio
 diuino communiant. Quid illi interim ad hæc? ir-
 rident hominis optimi simplicitatem, qui id quod
 erat armis & consilio gerendum, religionis purissi-
 mæ studio confici posse confideret. in instituto igi-
 tur perseuerât, & statum Reip. non pietate: sed hu-
 mana ratione sepiunt, neq; cum Deo: sed cum ho-
 minibus fœdus percutiunt. Sed quem fructū tam
 illi, quam posteris illorum ex hac prudentia conse-
 cuti sunt? Horribilem cladem, ignominiam, serui-
 tutem, atque tandem patriæ totius occasum. Post-
 quam Iudæi, euersa Babylone in libertatem vindi-
 cati, & in patrias sedes restituti sunt; prius domos
 suas quàm templum Dei ædificare cœperunt. eam
 autem rationem afferebant, quòd nòdum tempus
 instaurandi templi diuino oraculo prædictum ad-
 uenerat. annonæ etiam difficultas eos afflictabat;
 ita vt ædificationem templi melioribus annis re-
 seruandam existimarent. non intelligebant enim
 illam terræ sterilitatem, & annonæ caritatem, & ar-
 genti inopiam, esse pœnam à Deo religionis negli-
 gentiæ constitutam: quemadmodum Agæus diui-
 nus vir maxima voce testabatur; quod quidem fuit
 exitu felicissimo cōprobatum. cū primum enim

Iudæi

Iudæi templi fundamentum iecere, terra lætissimas fruges extulit: vineæ, oliueta, & reliquæ arbores floribus onustæ, maximam spem vbertatis attulerunt; illudque religionis studium, non solum annonæ summa vilitas: sed magna etiam copia auri & argenti consecuta est. Multa eiusmodi exempla commemorare possum, quibus planum fiat, humanam prudentiam & rationem cum est diuina luce orbata, esse summam dementiam. clamât diuini viri, neque bellum, neque famem, neque pestilentiam, nec inopiam, neque vastitatem, nec vllum eiusmodi malum esse, quòd non diuino iudicio in Repub. inuectum & importatum sit. vnde concluditur omnem mali depellendi rationem, in numinis placatione consistere; quæ potissimum vitæ conuersione, & inflammato pietatis & humanitatis studio continetur. qui igitur hoc vno remedio neglecto, alia comparant, frustra malum à se propulsare contendunt; & cum rebus suis publicis consulere student, eas euertunt. Sed quid exemplis opus est, cum id sæpe accidere videamus. sit aliquis Christianus Princeps oppressus ære alieno, & magnis ea de causa difficultatibus implicatus; si illi venerit in mentem se peccatis suis in eas difficultates incidisse, dabit operam sedulò ne se eisdem erratis deinceps irretiat: si verò nihil eiusmodi cogitauerit, immania tributa imperabit homi-

nes tenues vestitu etiam spoliabit, nec à sacris re-
 bus manus abstinebit. quæ igitur maior esse po-
 test amentia, quàm cum Principum inopia, iniqui-
 tatis & iniuriæ pœna sit: existimare quempiam se
 iniquitate & sacrilegio locupletari, posse? Princeps
 quidem ille ad breue aliquod tempus abundabit
 pecunia; & fallaci gaudio triumphabit: sed ita, vt
 deinde grauioribus malis obruatur, maioreque
 rerum omnium penuria crucietur. imminet ali-
 quod periculosum bellum, qui secum reputaue-
 rit, id non absque diuino iudicio moueri, priusquàm
 ad resistendum se paret; Dei sibi numen, & pre-
 cibus, & pietatis studio placare conabitur: qui verò
 id tantum videt, quod est obiectum sensibus, nec
 vllum respectum ad verissimam belli causam ha-
 bet: suscepta flagitia & scelera alio scelere imma-
 niore cumulabit, & Rempub. iniurijs onerabit,
 & Christiani nominis hostes secum fœdere con-
 iunget; ita verò fiet, vt malum quod sanare studet,
 augeat; & inflicturn vulnus exulceret; quòd qui-
 dem, qui volet recordari, quàm malè quibusdam
 id quod magis astutè, quàm piè cogitabant sæpe
 processerit, verum esse perspiciet. Sapienter igitur
 David inquit, consilia principum irrita fieri, co-
 gitationes populorum inanes esse; soliusq; Do-
 mini consilium ratum & fixum in omni seculorũ
 æternitate permanere. vt enim alibi Sanctæ literæ
 testantur

testantur, Deus omnes homines sapientiæ opinio-
ne tumentes, amentia conuincit; & euentibus il-
lorum sententiæ valdè contrarijs, frequenter illu-
dit; ita vt eisdem conatibus, quos ad salutem suam
comparant, sibi pestem & exitium maturent. Quis
igitur est inter homines qui rectè sentiat, cernat,
intelligat? qui vitam optima ratione moderetur?
qui denique sapiens appellari possit? Ille profectò
qui sanctissimum Dei numen purè & castè colit:
qui Dei legem sempiternam consulit: qui men-
tem illius qui nunquam falli potest, inquirit: qui
diuinis monitis & consilijs instruitur: qui sibi com-
missam Rempub. ad similitudinem illius quæ ea-
dem semper est, sibi que in omni æternitate similis
transferre conatur; neque res diuinas humanis si-
miles esse fingit: sed potius humanas ad diuinarum
exemplum quantum potest accommodat. Hic
igitur cui Deus lumen suum porrigit, & cum quo
consilia sua benignè cõmunicat, est, qui vera & sta-
bili sapientia nõ modò suum statũ tueri: sed etiam
vniuersam Remp. sapientissimè moderari poterit;
ad beatamq; vitam perducere. vnde colligitur ve-
rissimam sapientiam, studio religionis sanctissimè
cõtineri. Multa quidè de sapientia diximus, multo
plura tamen omisimus: sed ne nimis in singulis im-
moremur, ea quæ restant celerius percurramus. vt
igitur in primis de animi magnitudine disseramus

quis fortis, & magnanimus, & inuictus esse potest?
 is ne qui rebus fluxis, & interituris affixus est? an
de qui semper animo atque spe sempiterna vita, &
 immortalis gloria cogitat? is qui lucis huius vsuram
 nimis iucundam esse putat? an qui facile mortem
 & cruciatum pre verissimæ gloriæ studio contemnit?
 Is qui nullis firmis opibus se munitum esse videt?
 an qui se diuino præsidio confirmatum animad-
 tit? Nec enim vnquam is, qui se cultui sanctissimæ
 religionis addixit, fuit ab ope diuina derelictus.
 cum igitur in cælo mente, & cogitatione verse-
 tur, & Deum præsentem videat; quamuis omnia
 bellis ardeant, & terra ingenti motu concutiatur,
 & cælum fragore, & fulminibus, & incendio ex-
 tremum exitium terris minitetur, nunquam ani-
 mo concidet, neque de statu demigrabit: sed in to-
 tius orbis confusione, diuinam constantiam reti-
 nebit. Quocirca Princeps qui vir magno & elato
 animo esse cupit, & ad summam nominis claritatem,
 sempiternamq; decus aspirat, omne studiū in religio-
 ne cōferat opus est; diuinamq; virtutē ab illo summo
 totius decoris Principe & architecto fidēter efflagi-
 tet. ille nāque est, qui animū dat, qui mentē virtu-
 te corroborat, qui eam diuino præsidio sepit, & stu-
 dio immortalitatis inflammat. Iam verò modestiæ
 laus & honestatis elegantia, in quo tandem splen-
 dere potest, nisi in eo qui est studio religionis in-
 census?

census? si enim metus hominum multis in locis temeritatem reprimat, & libidinem refrenat; multò certè magis metus diuini numinis omnem intemperantiam & libidinem refecabit. & si formido dedecoris in oculis hominum constituti, homines sæpenumero flagitiosos & impuros à flagitio deterret; multò certè vehementius pudor & verecundia homines religiosos ne in Dei offensionem veniant, quem præsentem semper intuentur, ab omni incontinentia prohibebit. adde quod ij qui religioni sanctissimæ dediti sunt, cùm in illam sempiternam pulchritudinem mentem defixam habeant, illius studio incenduntur; illius amore inflammantur; & ex illius aspectu voluptatem incredibilem capiunt; totosq; se ad illius imitationem effingunt: vsque adeò vt in omnibus qui sanctè religionem colunt, diuinæ cuiusdam pulchritudinis speciem, & admirabilem venustatem & elegãtiam cernere liceat. Quid de Iustitiæ claritate dicam? fieri ne potest vt in illius animo locum habeat, qui non mentis diuinæ lucem assiduè contemplatur? est enim Deus sempiternæ legis vis, æquitatis fons & origo, mens & ratio iuris, officiorum omnium regula, modus & temperatio rerum, qua omnes naturæ reguntur, & firmissimo inter se fœdere colligantur. nihil igitur simplex, nihil rectū, nihil æquitatis ratione moderatum esse potest: quod non ab

illo inexhausto atque perenni iustitiæ fonte profluxerit. nemo igitur vlllo modo iustus esse poterit, nisi qui se totum ad studium diuinæ legis applicuerit; qui illius mentem & rationem diligenter inspexerit; qui illius imperium, numen, & voluntatē, & moderationem fuerit tota mente & cogitatione complexus. quòd quoniam religionis est propriū, sequitur vt omnis Iustitiæ vis & ratio in purissima religione consistat. Quòd si Iustitiæ munus est; ius suum rei vnicuique tribuere; ille certè maximè iustitiam colit, qui Deum purè atque sanctè, mente, studio, ratione veneratur; illiq; qui nos tantis beneficijs ornauit, pro humana imbecillitate, meritam gratiam animo inflammato persoluit. benignitas deinde, clementia, mansuetudo, patriæ caritas, & reliquæ virtutes eiusmodi quæ Iustitiæ comites sunt: vnde ad nos nisi ab eodem bonorum omnium fonte emanare potuerunt? Diximus præterea tria in Rege postulari, vt omnes ei libentissimè pareant: nempe honestatem, & autoritatem, & felicitem. de honestate nihil est quod amplius dici possit, cùm planè constet, omnem dignitatis & honestatis splendorem, esse ad Dei benignitatem; vnde omnes verissimæ laudes ortum habent, iurè atque meritò referendum. beneficia verò diuina religione consequimur. vnde efficitur vt omne lumen honestatis, quòd admirationem commouet,

uet, & amorem conciliat, in Religione collocandū sit. Quod verò ad autoritatē attinet, quid est quòd maiorem habere possit quàm religio? si enim humanæ sapientiæ opinio autoritatē constituit, multò certè maiorem autoritatem diuinæ sapientiæ fama constituet. existimant enim homines eūm Principem qui Deo egregiè carus est, illius consilijs instrui, & ea de causa illum minimè labi & errare posse suspicantur; diuina igitur autoritate compulsi, nunquam illius imperium detractant. ea res impulit Numam, vt cum Dea Ægeria nocturnos congressus simularet, vt crederetur ea quæ sanciebat, de Ægeriæ mente sancire. Lycurgus item vt leges quas ferebat, aliqua religione consecraret; finxit illarum autorem Apollinem fuisse. Zaleucus item qui leges Locris dedit, finxit se eas à Minerva accepisse. fama etiam multo antiquior (vt autor est Homerus) asseruit, Minoä qui leges Cretenfibus dedit, nouem continuos annos se Ioui in disciplinā tradidisse. multi præterea alij Rerump. conditores aliquid eiusmodi fingebant, vt imperij sui autoritatem sacrosanctam redderent. Quid igitur dicendum? Si fictæ & commentitiæ religionis opinio, multis autoritatem apud quamplurimas nationes attulit, quid tandem verum studium sanctissimæ religionis efficiet? & si homines rudes & imperiti ijs, quos dijs esse caros opinabantur,

sine vlla recusatione parebant: quomodo nõ mul-
 to magis homines Christiani legibus diuinis insti-
 tuti ijs, quos verò Deo vident esse carissimos ob-
 temperabunt? felicitas verò quæ alia potest esse,
 præter eam quæ benignitate diuina continetur?
 Nec enim est vlla fatorum vis, nec vllum imperiũ
 fortunæ, nec vlla Parcarum violentia, neque casus
 & temeritas in rerũ natura: sed diuina vis & ratio
 dominatur. Deus enim est qui summa imperia de-
 let, qui populos obscuros ad summum fastigium
 amplitudinis & dignitatis extollit; qui Reges de
 folio detrudit, & quos vult in Regia dignitate con-
 stituit; qui vt de sceleratis hominibus debitũ sup-
 plicium sumat, vnã Remp. euertit: alteram verò
 contrà illius superbiã & arrogantiam opibus sum-
 mis instruit. is igitur est qui vulnus infligit: qui in-
 flicta vulnera sanat: qui mortem immittit: qui in
 vitam restituit: qui perdit & affligit, qui perdita re-
 ficit & instaurat: omnia denique singulari illius cõ-
 silio (plerumque nobis tamen incognito) gubernã-
 tur: ita vt illius sententia, numine, & voluntate qui-
 busdam omnia feliciter procedant; quidam verò
 diram atque funestam cladem accipiant. Quid igi-
 tur magis perspicuum est, quàm omnem felicitatẽ
 esse in Dei propitio numine constitutam? is igitur
 solus felix est, qui Deum purè colit, illiusq; præsen-
 ti numine cõfirmatur: solus enim est vera sapiẽtia
 prædi-

præditus, quàm diximus esse semper cum felicitate coniunctam. legite sacram historiam, & animadvertite quomodo dum Iudæorum regnum vige-
bat, eorum res singulorum regum ætatibus immu-
tabantur. cùm enim aliquis Rex pius regnabat,
regnum florebat opibus, & multis victorijs auge-
batur; & cum rerum omnium abūdantia erat lau-
de atque gloria cumulatum. cùm verò ad impium
Regem veniebat, flagitia prorumpabant, impietas
eminebat, Resp. fame & pestilētia laborabat: regio
ab hostibus impunè vastabatur; neque consilium
in bello consistebat, nec vllum vestigium antiquæ
virtutis extabat; simulatque hostē aspexerant terga
repente dabant, & passim concidebantur. Qui verò
Christianorum Principum annales diligenter euol-
uerit, intelliget profectò tantum etiam fuisse vni-
cuique principum felicitatis diuinitus attributum,
quantum in illo studium pietatis atque religionis
extitisset. quod quidem vel in Constantino, vel
Theodosio, vel in Carolo Magno, vel in multis alijs
Galliæ, & Germaniæ, & Britanniæ principibus per-
spici certè potuit. Quid de Hispania dicam, in qua
post illius euerfionem & vastitatem à Mauris pro-
pter crimē impietatis illatam (erat enim Hispania
cùm Mauri in illam inuaserunt, non solum luxu &
delicijs effœminata: verùm etiam impijs erroribus
infecta) nullum vnquã prælium postquam Hispani

ad officium rediere contra Mauros prosperè pugnatum fuit, in quo non appareret nostros magis pietate & religione, quàm armis victoriam fuisse consecutos. illa namque plaga Hispaniæ superbiam compressit, & homines hispanos ad fidem & pietatem erudiuit: ita vt quidquid in Hispania religionis negligentia & contemptu corruerat, faciliè religionis & pietatis studium resarciret. quæ bella deinde à principibus Christianis gesta sunt? quanta Regum optimorum sapientia, & quanto militum robore suscepta? quæ facinora in prælijs edita? quæ illustres victoriæ partæ? fieri enim non potest vt qui sub pio Rege militant, non eiusdem pietatis imitatores existant, & religionis conscientia freti, non multo confidentius & alacrius in hostes inuadant. mirum igitur non est, fuisse tam sæpè præsentiam cœlestis numinis, in multis prælijs in Hispania contra Mauros inuis apertissimè declaratam. Si igitur vt hanc de Religione quæstionem concludamus sapientia, fortitudo, modestia, iustitia, fides, benignitas, & reliquæ virtutes; sine quibus nemo regnum administrare potest, religionis studio continentur: si Religio sapientiam, autoritatem, felicitatem Principibus affert, & Rempub. in pace constituit; in bello autem cœlesti atque diuino præsidio confirmat: si deniq; Reges diuinis virtutibus ornat, atq; adeò in cœlitum

numero

numero reponit, quid est quòd magis Regem deceat, illiusq; nomen magnificentius illustret? istam igitur mediocritatem in Religionis cultu nò probo: sed summum & ardentissimum religionis studium, à rege qui hoc nomine dignus esse studet assiduè flagitabo. Quid igitur dicet aliquis, vis Regem noctes atque dies religioni operam dare? Volo certè, Religionem enim semper colit, non qui deserit officium: sed qui illud ad Dei gloriam dirigit; qui Deum semper intuetur; qui vel in pace vel in bello omnia quæcunque facit, ad voluntatem illius administrat; qui in omnibus actionibus illius legem sequitur, nec vnquam voluntatem suam illius placitis anteponit; qui vt illum semper mente & cogitatione complecti possit, sæpe numero opem illius implorat, & sic Deum præce- ^{lit} tur vel hominibus consulat, vel quidquid aliud agat, atque moliatur, nunquam studium religionis intermittit. sic autem imitabitur Regem illum clarissimum & sanctissimum, quem nullus vnquã hostis in bello contempsit; cuius officium nullus vnquam ciuis in pace desiderauit; nec enim vnquã prælium sine Dei præsidio commisit: nec sine diuinæ legis studio negotium publicum gessit; nec vllis vnquam laboribus & curis ita distentus fuit, vt Dei immemor esse posset. qui etiam vt ipse in carminibus suis scriptum reliquit, omnes
labes

labes lacrymis eluebat, & singulis noctibus lectum suum largis fletibus irrigabat. Numquid vel Dauid ipse quem refero, vel Reges illi sanctissimi qui illius vestigijs ingressi sunt, propter Religionem aliquam dignitatis imminutionem passi sunt? an non omnis illorum dignitas & gloria ad Religionem referenda est? illa namq; perfecit vt victorias innumerabiles obtinerent, & nomen eorum in omniū sermone versaretur, & gloria diuina circumfluerent. Videte quanto rectius hoc Homerus iudicabat, qui ^{ἥρωας} quos immortalī gloria afficere cupiebat, certis dijs carissimos esse fingebat; in quo quidem statuebat, nihil esse ad nominis immortalitatem Religionem præstantius. hoc igitur Homerus falsæ religioni tribuebat, quod nos Christiani veræ denegabimus? quid igitur cogitari potest amentius? ne dicam sceleratius? Non certe, vt alios reges sanctitate præstantes omittam, ea mens erat Alfonsi primi Lusitaniæ Regis, cuius animus semper fuit studio religionis inflammatus. qui Christum Crucifixum sereno in cælo cõtemplatus, prælium illud memoria immortalī dignissimum aggressus est: in quo quinque Reges maximis exercitibus constipatos profligauit; qui cùm Scallabim expugnaret, cùm iam ciuitatis fores effractas & repagula conuulsa cerneret, in medio portæ genibus flexis antequam ferrum stringeret, tam incenso studio Deum veneratus

ratus est, ut in cœlo versari sibi videretur. qui cum maximo animo præditus esset, & in bellis enutritus, multos impiorum exercitus fortissimos atque maximos funderet, fugaretq; , nunquam sibi victoriam ascripsit vllam: sed omnes ad Dei clementiam & opem illius præsentissimam referebat; qui nunquam aliquod opus præclarum aggressus est, quin prius in cœlum tota mente respiceret, & opem divinam assiduis precibus, castissimis votis, inflammatum studio flagitaret. Sed ne in re minimè (ut opinor) dubia, nimium immoremur; hoc certè probatum puto, Religionem esse regibus non mediocri: sed quantum fieri potest acerrimo & ardentissimo studio colendam; ita tamen ut superstitionē repudient, & intelligant quantum vera & pura religio, ab inepta superstitione differat. Est enim Religio excellens animi cultus, ex debita erga Deum pietate in dies efflorescens, cum ardēte studio sempiternæ pulchritudinis imitandæ; Superstitio autē est inanis quædam formido, non graues Dei offensiones: sed offensionum umbras extimescens. Continet enim vera religio scientiam earum rerum quæ sunt Deo gratissimæ, & ea de causa quid à Deo flagitandum, quid numini illius offerendum sit, exploratum habet: at superstitio cū sit sapientiæ præsidio destituta, allucinatur, & hæsitat, neque satis quid sit metuendum, aut negligendum explicare potest.

potest. Inde adeò fit, vt qui veram religionem cõ-
 lunt, sint animo alto & excelso præditi, maximaq;
 plerumque facinora inuicta virtute moliantur: su-
 perstitiosi verò cùm plerumque animos demissos
 gerant, ad immortalem gloriam aspirare nequeant.
 vnde concluditur nihil esse tam regiũ, quàm sum-
 mum, ardens, & incitatum sanctissimæ Religionis
 studium; neque minus quidquam Principis Chri-
 stiani præstantia dignum, quàm ineptæ supersti-
 tionis angorem, inanes formidines opponentem,
 & Principes à rebus gerendis insipienter auocantẽ.
 Hæc sunt illa tria præsidia quibus Regis statum
 fulciendum esse dixi (si meministis) nempe fami-
 liaritas & consuetudo bonorum, bonarum artium
 disciplinæ, & quod est omnium firmissimum
 religionis atque pietatis studium. hoc
 enim postremum poterit sine aliorũ
 ope regium munus sustinere,
 at alla sine religione
 non pote-
 runt.

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,
LIBER
SEPTIMVS.

VIDIMVS quibus præsidijs instructū & ornatum esse conuenit eum, cui est tantum & tam difficile munus impostum; nunc verò consequens est, vt videamus quod sit Regis opus, quod officium & munus, ad quod potissimū hæc omnia naturæ, ingenij, disciplinæ & institutionis adiumēta, & bonorum hominū, & artium maximarum, & religionis sanctissimæ præsidia (quæ sumus oratione persecuti) conferenda sint. quanquam enim de Regis officio multa iam dicta sint, hîc tamen locus postulat, vt de eo nunc diligentius differamus; vt intelligatur nō sine causa, tam multa in Rege præsidia & ornamenta requiri. vt igitur in reliquis disciplinis, sic in hac vna omnium præstantissima certum opus assignari debet, in quo perficiendo & absoluen- do omnis Regis cura, labor, & studium consumatur. Vt autē id melius diiudicari possit, operæpre- cium erit animaduertere, quæ fuerit prima regis institutio,

institutio, quæ deinde progressio, quæ postremò
 perfectio: vt intelligamus quod potissimum opus
 sit Regi natura propositum. qualis enim quæque
 res est, postquam effectum operis absoluti conse-
 quitur, talis illius natura putanda est. Omnes enim
 res via quadam & insita naturæ cupiditate, ad per-
 fectiones suas feruntur, & in illis vt in naturali &
 optato fine conquiescunt. Vt igitur hinc exordium
 capiamus: antequam essent aliqui cœtus hominum
 iure sociati, homines fusi per agros vagabantur: &
 pro arbitrato suo vel certas sedes deligebant, vel à
 loco in locum quocumque illos ferebat voluntas
 facilè commigrabant. nec erat tunc alia potestas
 præter eam, qua quilibet pater familias domum
 suam regebat. dispersi igitur in pagis habitabant;
 & ex re pecuaria victum comparabant, & is ditissi-
 mus habebatur, qui plurimos greges & armenta
 possidebat. atque in principio pudor ingenitus, &
 vitæ simplicitas, & maiorum autoritas facilè homi-
 nes in officio continebat. crescente deinde multi-
 tudine, disciplina paulatim labi cœpit. Pietatis
 enim studio remisso, cupiditas omni vinculo solu-
 ta in rusticanos illos mores inuasit; partim igitur
 immanis & fera libido: partim infinita plura possi-
 dendi cupiditas hominis ad hominum dedecus &
 perniciẽ stimulabat, & qui plus poterant, reliquos
 multis damnis & incommodis afficiebant. Erant
 igitur

igitur homines tenues & imbecilli contumélijs, & rapinis, & cœdibus & quamplurimis iniurijs expositi; summum tūc decus erat in iniustitia positum; ille namque qui omnia vi & manibus rapiebat, & per vulnera atque cædes opes suas augebat, se viri fortis officio functum esse putabat: illi autem qui vexatus & spoliatus erat, præter incommodi illius acerbitatem, erat etiam insignis infamia imbecillitatis & ignaviæ subeunda. honestas enim erat nocere quamplurimis: flagitium verò & dedecus potentium iniurijs & cõtumelijs exagitari. Ergo cùm neque lex, neque potestas esset vlla, quæ petulantiam & libidinem coërceret; cùm furta & latrocinia infamiam nullam haberent; cùm illi etiam, qui roboris opinione turgebant, aliorum similiter furentium impetu sternerentur; cùm omnia essent stupris, & adulterijs, & mutuis cœdibus infesta: factū tandem est, vt homines humanitatem exuerent, & in belluarum immanium naturam verterentur. inde igitur illa monstra celebrata poëtarum carminibus extiterunt, quæ fortium quorundam hominū virtute atque robore strata sunt. nec enim Chymææ, neque Geryones, neque Centauri neque reliqua eiusmodi monstra heroum viribus interēpta aliud designant, quàm tyrannidis feritatem, vi regis atque diuinæ virtutis extinctam. cùm igitur poëtae aut Bellerophontem, aut Herculem, aut

E Theseum,

Theseum, aut aliquem eiusmodi herosa diuino se-
 mine procreatum, monstra domuisse aut extinxisse
 perhibent; hoc planè dicunt: tyrannidis imma-
 nitatem fuisse, magnitudine virtutis regiae profligatam. Extitit enim illis etiam temporibus animi
 alicuius excellentis altitudo, qui odio scelus & im-
 probitatem persequeretur, & iniustitiae monstra
 deleret, & homines miseros & afflictos à tyranni-
 dis crudelitate liberaret. homines igitur qui nul-
 lo loco præ formidine consistebant, cùm vide-
 rent nullam spem aliam sibi salutis esse, præter
 eam quæ in illius virtute cuius ope sibi auram af-
 flari sentiebant, tota consisteret: illam gratissima
 voluntate profecuti sunt, totosque se ad illius
 studium contulerunt. non solum igitur illos Re-
 ges creabant: sed honoribus etiam diuinis afficie-
 bant. Refert Herodotus Medos olim cùm essent
 multis iniurijs vltro citroque habitis vehemen-
 ter oppressi, nec vllum in tantis malis exitum in-
 uenirent, ad hominem quendam nomine Deio-
 cem quem virtutis & æquitatis opinione præ-
 stantem cognouerant, omnem inter eos iudican-
 di potestatem delegasse. malis enim edocti per-
 spexerunt, iniuriæ feritatem Iustitiæ tantum vir-
 tute placari: hominumque salutem iniquitate
 perditam, æquitate solum posse constitui. homi-
 nem igitur quem æquitate & constantia inter
 omnes

omnes excellere putabant, delegere; qui obuiam iret sceleri, iniquitatem refecaret, ius & æquum vnicuique tribueret, & omnes lites tanta æquabilitate dirimeret, vt nihil neque potentia cuiusquam, neque tenuitati concederet. lux igitur oblata videbatur omnibus, iniquitate per illum depulsa. cum verò Deioces non diu munus illud obire vellet, dicebat enim rem suam dum ipse publicæ consulebat dissipari, summumque sibi periculum ex potentium offensione proponi, Medine illius ope nudati in eadem mala rursus incidere, eum opibus auxerunt, & præsidio munierunt, vt omni alia cura solutus liberè posset ius inter omnes dicere, vniuersamque Rempub. æquitate moderari. hoc autem quod in Media accidit, credibile est multis ante seculis in alijs orbis terrarum regionibus accidisse: vt homines iniurijs afflicti, in illius tantum virtute quem excellenti equitate præditum animaduertissent, omnem spem salutis suæ collocarent. Hoc igitur fuit à principio, regnorum omnium fundamentum; illi namque quos tunc homines propter æquitatis opinionem deligebant, qui finem tantis malis imponerent, Reges nominabantur; & hæc fuit prima omnium legitima potestas in terris. potissimum autem eorum munus erat iudicare; itaque iudiciorum seueritate scelus acerrimè coercerent,

& vnicuique quod suum erat tribuebant. vt au-
 tem id commodius fieret, homines qui erant in
 agris dispersi, regum autoritate & consilio vnum
 in locum compulsi sunt; vt facilius opem à regi-
 bus contrà iniuriam flagitarent, & mutua ope cō-
 seruari, & inter se naturæ conciliatione deuinciri
 possent. Deinde cūm hæc partim naturæ admo-
 nitu: partim necessitate vbique fieret, & vrbes
 ædificarentur, & Reges in omni loco crearentur,
 necesse continuo fuit, inter vicinas vrbes bella
 frequenter excitari; aut enim de agrorum fini-
 bus certabant: aut alij ex aliorum terminis præ-
 das agebant: aut dominandi libido Reges sti-
 mulabat; & cūm ambitioni causas honestas ob-
 tenderent, de dominatione sua latius amplifi-
 canda cum ciuium periculo dimicabant. erat igitur
 ei necesse cui bellum inferebatur, vt armis
 atque virtute resisteret. vt autem commodius ho-
 mines se contrà hostium vim munirent; vrbes mu-
 ris cingere, & mœnia ædificare cœperunt. Bella
 verò ab initio viribus tantum gerebantur. acces-
 sit deinde ars atque disciplina multorum bellorum
 vsu comparata: quæ magnos Imperatores effecit.
 itaque is cui vniuersi populi salus commissa fuerat,
 minimè officio suo satisfaciebat, nisi cūm iudicādi
 ratione, belli etiam administrandi disciplinā con-
 iungeret. sic igitur olim Reges non iudices tantū:

sed

sed etiam Imperatores extiterunt. Deinde cum Rex aliquis virtute præstans regni fines propagasset, & ciuitatem locupletasset; eueniebat, vt ciues qui potentiores erant, vsuris & fraudibus tenuiores opprimerent, paulatimque possessionibus antiquis pel-lerent; & plebs tantis malis afflictæ questibus omnia repleret, & militaris insolentia fremeret, indignumque facinus esse clamitaret, id quod armis quæsitum fuerat, non potissimum ad eos quorum virtute partum fuerat peruenire: seditiones populares excitabantur, extremumque periculum rebus communibus imminebat. Hoc autem tantum malum non iudicij seueritate, nec armorum contentione extingui poterat; oratione autem poterat. non autem cuiusuis oratio eam tempestatem facile sedabat: sed illius tantum qui plurimum auctoritate reliquis anteibat; & cuius virtute & æquitate homines se multis in locis defensos esse meminerant. is igitur populares motus oratione comprimebat; & alios quidem castigabat; aliorum verò dolorem leniebat; & omnes rursus fœdere cõiungebat; vsuque tandem compertum fuit, nihil esse ad populum moderandum optimi Principis oratione vehementius. sic autem ad reliquas artes regias adiuncta fuit dicendi etiam facultas, rudis illa quidem vt fit in principio: vsu deinde atque ratione perpolita. hac igitur dicendi prudẽtia Reges

Instruati, non modò seditiones compescebant: sed
 ciuium languentes animos stimulabant; ferocius
 exultantes refrenabant; ad arma cùm opus erat
 excitabant; cùm rursus ita Reipub. ratio postula-
 bat, à bello deterrebant, & ita populum modera-
 bantur, vt facilè perspici possit, omnes populi
 motus Regis sapientis oratione conuerti. Postre-
 mò cùm neque tam multis artibus adiuti Reges
 populos tenere, & pericula omnia propulsare pos-
 sent; multò clarius perspectum fuit, id quod iam
 antea communibus sensibus erat infixum, non
 posse vllò modo tam difficilem prouinciam, absq;
 diuina mente & consilio gubernari. quòd quidem
 effecit, vt nihil tam regium esse videretur, quàm
 diuinam mentem consulere, numen hostijs placare,
 pacem à Deo exposcere, & homines diuina ope &
 auxilio communire. hac autem ratione factum est,
 vt Reges cum maiestate regia sacerdotij dignita-
 tem coniungerent. hoc enim simul & ad Dei iram
 facilius auertendam; & ad populum maiore au-
 toritate continendum; & ad Regis ipsius nomen
 religione consecrandum aptissimum esse videba-
 tur. Reges igitur prisci & Iudices, & Imperatores, &
 Oratores, & Sacerdotes erant; quòd apud Home-
 rum optimum antiquitatis autorem perspicimus.
 quomodo enim ius dicerent, multis ex locis explo-
 ratè cognoscimus, ideò autem sceptrum gestabant,
 quòd

quòd erat insigne iuris & æquitatis nihil neque gratiæ, nec offensionis tribuentis: sed omnia obliqua & inflexa ad certam normam & regulam dirigentis. in bello autem summum imperium habebant. quàm multis autem in locis eloquentia vterentur, declarant illæ conciones, quibus vel populum ad officium hortabantur: vel in consilio sententiam suam luculentissimis verbis explicabant. quod autem essent Sacrorum antistites, ex hostijs quas solèni ritu immolabant, & ex fœderibus (quæ summa ceremonia feriebant) intelligi potest. Quæ deinde post illam memoriam regum genera recepta sint, quàm variæ imperandi, populique moderandi rationes institutæ dicerem: nisi nimiam longitudinem orationis extimescerem. alibi enim regium imperium erat infinitum: alibi legibus & certo modo atque ratione temperatum; & in illis locis in quibus regia potestas erat lege circumscripta, non erat vnũ in omni loco temperamenti genus adhibitum. cùm enim summã potestatem penes leges esse debere multi populi iudicaret, alibi quidẽ plura, alibi verò pauciora regię potestati permittebant. hæc tamẽ oĩa munera quæ dixi, ab omnibus fermè antiquis Regibus administrabantur. Cũ igitur apud illos priscos hõies Regis officium & munus quadrifariam diuisum esset, quero à vobis utrũ id p̄betis: Difficile inquit, T. est, tam cito iudicare; refragari enim

antiquitati sine diligentissima consideratione temerarium est: rebus autem à consuetudine nostra remotis assentiri, periculosum arbitror. Rectè in quâ censes. sed vt vos ea difficultate liberem sic statuo, & olim non temerè illa munera omnia Regibus pèrmissa fuisse; & pòst illa tempora eos qui velent Reges illis omnibus muneribus simul implicari, Rempu. funditus euersuros. tunc enim singulis ciuitatibus singuli homines imperabant; & ipsæ ciuitates erant exiguo ciuium numero definitæ. pòstea verò Reges nationes vniuersas sub imperiũ subiunxerunt; deinde ij qui propius aberant à generis humani primordio multo simpliciores erant, multoq; facilius ea de causa regum sanctionibus obsequentes, pòstea verò vafri & malitiosi plerique facti sunt, & cupiditate magis incensi, minus ad imperium accipiendum parati: & idcirco maiore animaduersione, acrioreq; vigilantia coërcendi, quòd præstari non poterit ab vno homine, qui se tam multis simul muneribus implicauerit. Primùm igitur necesse fuit Regi, officium Sacerdotis omittere. vtrumque enim officium vnius summi viri totam mentem, & integrum studium, & vigilantiam requirit. non est enim commodum intermitti Religionem Reip. causa: neq; rursus religionis obtentu Reip. curam dimitti. vt igitur esset semper aliquis omni alia cura solutus, qui rebus diuinis operam daret;

daret; & aliquis rursus qui omnem curam & sollicitudinem in Repu. tuenda consumeret; opus fuit sacerdotis officium à regis officio distingui: ita tamen vt alterum alterius ope firmaretur. Regnum enim sacerdotij religione & sanctitate stabilitur; Sacerdotium verò regni præsidio tutum, ritè suum munus exequitur. Præterea multa sæpè occurrunt, quæ nec à sacerdote purè fieri possunt: nec à Rege sine flagitio præteriri. hostiam cruentis (vt ita dicā) manibus immolare Sacerdoti fas non est: capitale scelus impunitum relinquere Regis summum flagitium est. vt igitur neque sacerdos cogereetur sese hominis facinorosi supplicio cruentare: neq; Rex scelestum aliquod facinus inultum omittere, commodissimè facta fuit hæc amplissimorum munerū distributio. Postremò cùm regius splendor animos afferat, periculū esset, ne si ad regiā dignitatē sacerdotij etiā dignitas accederet (quod olim Impera. Romani factitabant, simul enim Pontifices Max. creabantur) cresceret fastus & arrogātia, minimeq; toleranda superbia, quæ Reges omni humanitate spoliaret, & pro benignis principibus eos tyrannos immanes & truculentos efficeret. vt igitur frenari posset Regis insolentia, congruum fuit, vt esset aliquis Sacrorum antistes pietate & religione præcellens, cuius auctoritatem Princeps sequeretur, & cuius monitis & cōsilijs posset institui, & à temeritate

& insania, ad modestiam & sanitatem reuocari. His igitur de causis egregiè consultum fuit regnis, cùm fuit interdictum lege atque religione Regibus, ne se sacris peragendis admiscerent. Ozias Iudeæ Rex in eam templi partem in quam nemini qui Sacerdos non esset ingredi licebat, non solū ingredi: sed sacris etiam suffimentis Dei numé placare conatus est. cùm clamaret Pontifex Max. & eum ab intolerabili audacia reuocare niteretur: cùm omnes sacerdotes illum magnis vocibus obtestarētur, ne religionē tam audaci facinore violaret, omnium monita & preces contempsit, atq; pro nihilo duxit. Quid deinde euenit? Antequā ad aram accederet, lepra subito deformatus est. cùm igitur videret corpus suū Dei iudicio percussum, se repētē domum proripuit, & in intimis ædibus inclusit; neque se pòst illū diem in conspectū populi dare, aut regnum administrare potuit. Hoc igitur & alijs eiusmodi iudicijs diuina seueritate cōstitutis, perterriti Principes qui pietatē vnicè coluerunt, nō modò ne Deum offenderent, sese ab sacerdotū officio & curatione remouerūt: sed ita illos venerati sunt, vt eorum etiā sanctiones, interdicta, decreta, summa quadam religione obseruāda cēserēt. nec enim medio-
crem religionē in ea moderatione qua se illis submittebant sitam esse statuebant. ea ratione Cōstan-
tinus Magnus iudiciū de sacerdotibus facere noluit:

sed

sed illorum semper iussis in ijs rebus quæ ad reli-
 gionem pertinebant obtemperavit. eadem ratione
 permotus etiam Theodosius Magnus Ambrosij
 sententiæ paruit, qua illum ab ingressu templi, & à
 sacrorum communionem prohibuit. neque vir san-
 ctissimus Innocentius idem exemplum sequi dubi-
 tauit, cum Arcadio ingressu templi, & sacris omni-
 bus interdixit. Multa possem exempla eiusmodi
 commemorare, quibus intelligeremus multis in
 locis Pontificum auctoritate Regum licentiam im-
 modicam fuisse compressam; quòd fieri minimè
 potuisset, si illis cum rerum humanarum admini-
 stratione, diuinarum etiam curationem usurpare
 licuisset. cum verò summa potentia ne omnia inso-
 lenter & temerè peruertat, freno quodam modera-
 tionis coercenda sit, nihil certè salutaris poterit ex-
 cogitari ea religione qua Principes Põtificibus ob-
 sequuntur. aliter enim necesse erit sacra pphanis cõ-
 misceri, diuina & humana iura perturbari, inexplia-
 biles religiones induci, numinis offensioñe cū peste
 atq; pnicie Reip. cõcitari: quòd vtinã tã multis no-
 stræ memoriæ exéplis non fuisset valdè comproba-
 tũ. vidimus enim in his locis vbi Principes vel aua-
 ritia stimulati, vel ambitione cæci, Pontificum iura
 neglexerunt, neq; dubitauerunt sacra oia ad suum
 compendiũ & quæstũ reuocare, diuinaq; iura pote-
 state sua cõplecti, graues pœnas esse seditionibus, &
 cœdibus,

cœdibus, & insidijs, & imperij contemptu, & quo-
 rundam etiam principum interitu, & rerum omniũ
 perturbatione eorum temeritati & amentiaẽ perso-
 lutas. Quamuis autem id etiam Sacerdotum pec-
 catis acciderit, ij tamen qui sacerdotij statum affli-
 gunt, nefario crimine liberari nõ possunt. nec enim
 tam in cuiuslibet vitã atque mores, quàm in totius
 ordinis sanctitatem respicere debuissent. accedit,
 quòd illi non tam sacerdotũ flagitijs offensi, quàm
 spe prædæ ingentis excitati sacra omnia prophana
 reddiderunt. quamuis igitur summus ille Iudex,
 eorum operis qui sunt infesti sacerdotibus, ad sa-
 cerdotum pœnam vtatur; illi tamen qui eos ve-
 xant, pœnas sacrilegio debitas vitare non possunt,
 quas iam aliqua ex parte in hac vita inopia & ege-
 state pendere incipiunt. quo enim plura diripiunt,
 eò maiore rerum inopia torquentur. Diuino autẽ
 iudicio fit, vt non solum fontes puniantur: sed tor-
 tores etiam acerbissime erucientur. timendũ igitur
 illis est, qui se tam nefaria præda contaminant, ne
 tanto grauiora supplicia luant, quam sacerdotes
 ipsi: quanto grauius est, sacra & diuina cõtemnere,
 quam hominum offensionem humano aliquo fla-
 gitio concitare. sed nos ea vulnera quæ sanare non
 possumus, refricare desinamus. Vt autem in propo-
 situm reuertamur, id sane constat nec amplitudinẽ
 imperij, nec Reip. gerendæ rationem, nec periculi
 quod

quod ex Regis immoderatione nasci potest magnitudinem, neque legis diuinæ sanctitatem pati atque tolerare posse, ut Rex sacerdotij munus usurpet. vbi autem id acciderit valdè metuendum est, ne exitiū atque vastitas rebus cōmunibus inferatur. Regis igitur religio sit, sacerdotis autoritatē & sententiam in ijs quæ ad religionem pertinent reuereri, non per se res diuinas administrare. Quid deinde? Regis officium esse dicemus, benè, ornatè, & appositè ad persuadendum dicere? si ita est, non patiar vllō modo esse aliquem in Rep. qui illum dicendi artificio superet. volo enim ut Rex sit sui muneris gerendi gloria præstantissimus. Opus igitur est, ut in vita nihil aliud agat: sed omnem curā & industriam in dicendi meditatione consumat. Quomodo igitur Reip. negotia quæ sunt innumera sustinebit? quando tam multa quæ sunt illi diligenter administranda conficiet? qua tandem ratione armis atque virtute periculum à Rep. propulsabit? Præterea illius vox & oratio ad omnium ciuium aures peruenire non potest: at regis prouidentia ad longinquas etiam nationes, quæ illius imperio continentur, conferenda est. augebit quidem Regis dignitatem oratio, si verbis pressa, & sententijs grauis extiterit, & multum à sophistarum lenocinijs & intempestiua verborum festiuitate remota: si verò redundans fuerit, & puerili quodam

7
 dam studio nimis elaborata, maiestatem illius im-
 minuet. non est enim Regi ex vocis claritate, sed ex
 vitæ splendore dignitas & gloria quærenda. Scite
 quidem Demosthenes, cum enim simul cum
 Æschine & Philocrate ad Philippum legatus fuis-
 set, & illi Philippum egregiè laudarent, quòd mul-
 tum dicendi artificio valeret, quòd forma & spe-
 cie decorus esset, & quòd esset festiuus conuiuator,
 & plurimum vini sane iucundè biberet: prima
 (inquit Demosthenes) laus Sophistarum est, secū-
 da mulierum, tertia in spongiam quadrat; nullam
 igitur in istis laudibus quæ propria sit Regis agno-
 sco. Hac quidem Demosthenis sententia certè con-
 stat, Regis officium non esse in summa orationis
 copia & vbertate, & nimis elaborata dicendi cōcin-
 nitate & artificio constitutū. Præterea oratoris pro-
 prium est aptè ad persuadendum dicere; Regis ve-
 rò ea quæ sunt oratione persuadenda sapinter ani-
 maduertere. non est igitur Regis officium ornate
 & amplè differere: sed quòd est longè præstantius
 oratori leges imponere. dicendi namque facultas,
 si non fuerit lege definita, non mediocrem perni-
 ciam Reipub. importare poterit. Regis autem offi-
 cium est modum præscribere, quo nulla ars perni-
 ciam afferre possit: sed omnes salutare sint, & quo
 ars est amplior & clarior eò diligentius illam mode-
 rari, ne communibus rebus officiat. opus est igitur
 vt ora-

vtoratori legem præscribat, modum constituat, & materiam definiat; ne quicquam tractare audeat, quod non ad vtilitatem publicam conferatur. nihil est enim dicendi licentia & impunitate funestius; non est igitur dicendi facultas regia disciplina: sed regis moderationi subiecta. Quid igitur? Imperatoris officium illi vt proprium munus assignabimus? Ne id quidem. Imperator enim belli administrandi tantum disciplinam tenet: præscribere autem quo iure, aut quando, aut cum quibus bellum gerendum sit, ad Regis officium spectat. nec enim semper vtile & honestum est bellum mouere; sunt enim multa bella inutilia, multa nefaria & iniusta, quæ tamen militares homines ardentis gloriæ cupiditate nimis inconsideratè suscipiunt. sunt igitur isti regio imperio & disciplina coercendi, ne Rempub. sine causa sollicitent, in extremumque discrimen salutis inducant. bellum enim ad pacem referendum est, non honesta pax diri & exitiosi belli cupiditate perturbanda. Nec enim Regi propositum est, vt gloriæ popularis causa Rēp. in summum discrimen iniiciat: sed vt eam tranquillā reddat, bonisq; omnibus affluentem. non igitur belli causas quærit: sed quantum honestatis ratio patitur elaborat, vt bellorum omnium incēdia restringuat. Rex igitur non imperator est: sed imperatorum rector atq; moderator, illorum opera cum id expedire Reip. cernit

cernit diligenter vtens : & cùm rursus bella pernicioſa fore proſpicit , omnem impetum militareſapientiffimè coërcens. Nec iudex quidem in cauſis debet eſſe : ſed iudicia dare , & leges cùm opus fuerit , atque iura deſcribere . cùm enim infinitis prope hominibus imperet , nulla ratione poteſt omnium controuerſias & cauſas cognoſcere. quod ſi eas ſaltem cauſas quas poterit , diiudicare voluerit , dum paucas lites diremerit maiorum litium cauſam dabit. Remp. enim quæ multo maiora interim ab illo , & magis neceſſaria officia requirit , ope ſua nudabit : & ita dum minutis rebus intentus eſt , à grauioribus abducetur , & negligentia ſua quorundam improbitatem & malitiam augebit. Præterea Reip. valdè conducit , vt Rex ab omnibus mirificè diligatur ; at qui iudicat , eorum animos contra quos ſtatuit alienat , & illorum odium in ſe nimis acre ſæpè concitat. non igitur ſapientis Regis erit aut infinito labore ſine magno fructu confici : aut ſummo odio ſine vlla neceſſitate flagrare. Rex igitur iudicare non debet : ſed homines ſapientes , & conſtantes , & integros , & incorruptos deligere , quibus iudicandi munus aſſignet : & eos qui rectè munere ſuo functi fuerint , beneficijs augere , & ornamentis afficere : illos autem qui vel pecunia corrupti , vel cuiuſquam gratia permoti , contra ius & fas cauſas improbis litigatoribus adiudicauerint ,
grauiffimis

grauissimis pœnis & extrema ignominia plectere. Rex igitur non Iudex est: sed iudicum princeps, iuris vindex, legum custos, iudiciorumque omnium conseruator. Cernitis iam animo quantum sit regium munus? quàm grauem & excellentem personam Rex ipse sustineat? quomodo omnia officia quæ sunt specie admiranda, claritate splendida, fructu salutaria longè multumque superet Regis officium? quid enim admirabilius quàm hominum voluntates dicendo tenere, & eò vnde velis deducere, & quocunque velis impellere, & studio communis vtilitatis & amplissimæ dignitatis incendere? quid clarius & illustrius quàm impetum hostis ferocis & infesti reprimere? bellum maximum profligare? & cum propriæ vitæ periculo patriam à summi periculi peste defendere? quid melius & salutarius quàm lites omnes æquitate summa dirimere? discordiarum semina tollere, & iniustitiæ stirpes amputare? cum hæc omnia magna & ampla sint, videte quantum id erit, quod est multo maius & amplius. quanto maius autem sit Regis officium ex eo colligitur, quòd hæc omnia Regis imperio, virtute, & moderatione continentur. Sed inquires: Quid ergo? nunquam ne Rex ius dicet? nunquam exercitum contra hostes educet? nunquam populum oratione ad officium cohortabitur? Imò sæpè hæc omnia per se vigilanter administrabit.

Summa namque imperandi ratio in eo posita est, ut
 magis exemplo quam verbis eos quibus imperas
 adhorteris. id enim admirationem virtutis efficit;
 amorem summum conciliat; alacritatem incredibi-
 lem addit; ita ut nemo velit imperium principis il-
 lius qui se laboris socium præbet, vlllo modo recu-
 sare. ut enim nemo qui labore premitur, libenter
 optemperat ijs, qui otio, vitæque mollitia deliquere-
 scunt: ita laborum societas & periculorum com-
 munio rectoribus subditos amore deuincit, & ad
 obediendum acriter impellit. Quàm me delectat
 Teleutias Lacædemoniorum dux: ut enim est apud
 Xenophōtem, in summa rerū inopia hac oratione
 milites facilè continuit. Ego (inquit ille) milites
 sine pecunia ad vos aduenio; Deo tamen adiuuante,
 si vos comites meæ diligentia & alacritatis habue-
 ro, perficiam ut omni genere commeatus abunde-
 tis. hoc velim sciatis quandiu vobis impero, non
 minus esse me de vestra omnium salute quam de
 mea sollicitum. mirum fortassè videbitur si dixerò,
 malle me vobis omnia ad victum necessaria quam
 mihi suppetere. Deos tamen omnes obtestans affir-
 mo, multo me malle duos dies sine vlllo cibo tradu-
 cere, quam ut vos vnus diei in ediam toleretis. ostiū
 meum semper apertum est, nec ante hoc tempus,
 neque modò fuit cuiquā ad me aditus interclusus.
 poteritis igitur explorare cognoscere, me tum de-
 mum

mum largius cibis vsurū , cūm vos similiter expleti fueritis : si verò me videtis frigora, & æstus, & vigili-
as tolerare, intelligite esse vobis similiter hæc om-
nia incommoda subeunda . nec enim ideò vos ad hæc perferenda cohortor, vt mœstia conflictemini: sed vt ex his laboribus lætum fructum capiatis .
Ciuitas quidem nostra militibus omnium opinio-
ne florens atque beata est. Imperium verò & glo-
riam quam sibi peperit , nō domi per ignauiam de-
sidendo : sed prompto & alacri animo laborando,
& quoties necesse fuit pericula subeundo consecuta
est. & vos quidem ante hac fortes & strenuos fuisse
scio. Date igitur operam vt nunc multo clarius do-
cumentum virtutis vestræ præbeatis, vt omnes nos
simul cum iucunditate labores excipiamus: & cum
iucunditate parta felicitate perfruamur. Hæc quidē
Teleutias, quæ oratio declarat quantus ille vir fue-
rit; nemo enim ex omnibus illius temporis ducibus
milites magis sibi amore cōiunctos habuit, aut ma-
gis imperio illius obsequētes. hoc igitur faciendum
est oibus Regibus qui suos in officio continere vo-
luerint; Princeps enim piger & ignauus frustra alio-
rum industriam requirit: & qui timidus est, frustra
fortium hominum opem & auxiliū implorat. adu-
lari enim & assentari timidis & delicatis Principi-
bus peruulgatum est: pericula verò contemnere; &
labores excipere gratia illorum qui nullum vir-
tutis

tutis & industriæ signum dedere rarissimum. ut
 igitur vigilum præfectus in omnes partes sibi com-
 missas excurrit, ut excubias excitet, & industria sua
 magis acres & vigilantes efficiat: ita conuenit Prin-
 cipi in regia vigilia cōstituto, animo semper excuba-
 re, ut custodes a se diuersis in locis positos exemplo
 vigilantia suæ de somno frequenter exsuscitet. atq;
 ut imperator quamuis non miles: sed militū præfe-
 ctus sit, multa tamē sibi militiae munera ut milites
 stimulet, obeunda putat: ita Rex quanquam supra
 omnes honores illius amplitudo collocata sit, opus
 tamen est, ut multis rebus occurrat, & per se multa
 diligenter obeat, ut exemplo suo multos ad officiū
 adhortetur, & omnes admoneat, nullam Reip. par-
 tem esse sua prouidentia & auxilio destitutam. Iu-
 dex quidem non est; sed iudicum rector atque mo-
 derator, quod officiū tueri non potest, nisi aliquādo
 iudicauerit: partim ut iudices exemplo suæ æquita-
 tis incendat: partim ut iudicibus præsit, & de illorū
 vel integritate, vel improbitate cognoscat. nullus
 enim ordo est in Rep. in quē acrius animaduerten-
 dum sit, si in officio deliquerit; sunt enim Iudices
 administri iuris publici, & legum custodes & vin-
 dices: ita ut maxima ex parte tota Reipub. salus
 in eorum fide consistat. intelligant igitur illi potis-
 simum, nec eorum æquitati præmium defuturum,
 neq; iniquitati supplicium. Sapienter enim Solon
 pœna

pœna & præmio salutem Reipu. contineri censuit. mali namque metu pœnæ tardiores ad suscipiendū flagitium fiunt: boni verò multo confidentius & alacrius præmio constituto in studium officij & æquitatis incumbunt. at neque supplicium irrogari, neque præmium vlllo modo constitui potest, vbi non fuerit animaduersum quid quisq; mereatur. non solum igitur vt exemplo suo iudices ad officium adhortetur; sed vt diligentius animaduertat, sint ne Iudices digni per quos tantum munus administrari debeat; vtile est interdum Regem iudicij interesse. Non possum igitur non laudare Lusitanorum Regum morem, qui septimo quoque die se in conuentum Iudicum conferebant, & in maximis & difficilimis causis autoritatem suam interponebant, vt iudices in officio suo constantiores efficerent. hac igitur ratione quamuis potissimum Regis officium non sit, causas cognoscere & iudicare: opus tamen est interdum iudicij præesse; & sæpè summo studio quàm rectè aut flagitiose iudicia fiant, diligenter explorare. Ad hunc autem modum quamuis Rex imperator non sit, necesse tamē est interdū vt imperatoris officium suscipiat. mirū enim est quantū momenti adferat ad victoriā aspectus atque præsentia regis. duces enim multo vigilantius sibi commissum munus efficiunt: milites multo confidentius in hostē inuadunt; & quoduis

periculum audacius aggrediuntur, coram eo prin-
 cipe quem laboris & periculi socium animaduer-
 tunt, & à quo virtutis laudem & præmiũ expectat.
 Tum etiam illud mirum quantum valet ad regij
 muneris perfunctionem, quod in militari labore
 experiundo cognoscunt, quantum debeatur ijs qui
 laborem militiæ Reip. causa perferunt, & vitam
 periculis infinitis obijciunt. nõ patietur enim Rex
 qui arma sumpsit, & acie cum hoste confligit, mili-
 tes ludibrio haberi, eorumque postulata cõtemni,
 & agrestem & incultam fortium hominum sim-
 plicitatem, lautorum hominum dictis exagitari.
 quo quidem malo quid iniquius & periculosius
 esse potest? vt enim qui canum custodia gregem
 nudat, gregem lupis dissipandum atque lanien-
 dum tradit: ita qui milites iniurijs expellit & eij-
 cit, Rempub. hostibus prodit, & omni crudeli-
 tate dilacerat. Sic etiam quamuis Rex non omne
 studium ad bene dicendum conferat, mirum ta-
 men est quantæ Reipub. tempestates sedari, &
 quanto studio ciuium animi ad patriæ defensio-
 nem excitari Regis oratione valeant. homines præ-
 terea qui sub Rege viuunt, molestissimè ferunt si-
 bi per internuncios cùm ille præsens est, volunta-
 tem illius aperiri. putant enim aditum sibi ad
 Regis gratiam minimè patere, improbitate eorum
 qui laboribus alienis ad opes suas amplificandas
 abutun-

abutuntur. Conuenit autem Regibus qui se caros
 vniuersis esse student, faciles aditus habere, multa
 signa benignitatis ostendere, homines nominatim
 appellare, dare signa lætitiæ cùm eos in felicitate
 versari vident, præferre mœstiam, cùm incommo-
 dis vexatos animaduertunt: sibi potissimùm bene-
 ficiorum gratiam reseruare. hoc autem assequen-
 tur, si non existimauerint esse regium omnes à suo
 aditu & congressu arcere, qui non fuerint nobilis-
 simi, aut illis gratia & familiaritate coniunctissimi;
 etsi non infantia regiam grauitatem contineri pu-
 tauerint. facilitas enim ad amorem allicit, & inui-
 tat; & eloquentia, maxima Regis munera cum il-
 lius amplissima dignitate sustinentur. siue enim
 ad bellum cohortandi ciues sunt, siue ad pacem re-
 ducendi, siue ad ciuilem societatem inuitandi, siue
 à seditione deterrendi: quid Regis oratione vehe-
 mentius, aut ad illius dignitatem aptius excogitari
 potest? Sacerdos quidem Rex non est, sed operam
 dare potest, vt ij sacerdotes fiant, qui doctrina, &
 moribus, & grauitate, & vitæ castimonia, & religio-
 nis exemplo facillimè tantam personam atque di-
 gnitatem sustineant. quòd si sacerdotis est pietatē
 vnicè colere, religionis puritatem omnibus vitæ
 commodis anteferre, diuinam mentem consulere,
 & omnia ad Dei voluntatem administrare, Rex
 quodāmodo sacerdos appellati potest. in hoc tamē

pietas, & sanctimonia Regis maximè perspicitur,
 quòd in religionis institutione sacerdotibus subdi-
 tur, illorumq; sententiam veretur, nec ab illorum
 placitis qui summo sacerdotio funguntur, vnquam
 discedit. Reliquis autem officijs & artibus quam-
 uis Regis officium præcipuum minimè contineri
 dicamus; hoc tamen dicimus, illorum omniū mo-
 derationem, & vim salutarem, ad illius officium
 pertinere. quælibet enim ars ad vtilitatem Reipu.
 vtiliter inuenta noxia esse poterit, si non fuerit Re-
 gis moderatione gubernata. vt enim architectus
 + omnium fabrorum operis quæ ad ædificium ne-
 cessariæ sunt, sapienter vtitur; aliter enim erit archi-
 tecti nomine indignus: ita Rex cui totius Reip. fa-
 brica commissa est, omnium artificum operas ad
 ipsam Rempub. bene atque sapienter ædificadam
 confert; in eoq; neruos omnes intendit, vt eam sar-
 tam, tectam summo studio cõseruet. Est enim Rex
 vrbium cõditor, ciuium moderator, legum custos,
 & publicæ salutis & incolumitatis architectus. hoc
 igitur illius munus est, vt omnes arës siue illustres
 & claræ sint, quas ipse per se dignitatis imminutio-
 ne tractare potest: siue humiles & sordidæ dum
 modo ex illis Resp. aliquod emolumētum capiat,
 sapienter & aptè moderetur, & in Reip. salutem
 dirigat. nulla est igitur ars, nulla disciplina, nullum
 opus quod in illius tutela non sit. id enim quod ab
 illius

illius moderatione relictum aut pestiferum, aut saltem inutile poterat esse: illius moderatione de- uinctum salutare est, & magnam aliquam vtilita- tem continet. Est igitur Rex (vt eodem verbo sæ- pius vtar) publicæ felicitatis atque beatitudinis architectus. Publica autē felicitas, & beatus Reip. status, omnium bonorum ratione & multitudine continetur. Bona autem Academici, & Peripatetici trifariam diuidunt; alia nanq; sunt in animo, qua- lia sunt ingenij acumen, solertia, sagacitas, discipli- næ, virtutes vel illæ quibus ingenium excolitur, vel quibus animus ipse diuinis opibus & ornamentis afficitur: alia verò sunt in corpore quæ vel ad bo- nam valetudinem & firmitatem, vel ad corporis speciem & dignitatem pertinent: alia postremò ex- tra corpus quibus vel vita alitur & sustentatur, vel vitæ cultus & elegantia, & salutis atque dignitatis subsidium continetur. Hoc igitur Regi propositū esse debet, vt Resp. sit opibus florens, & viribus fir- ma, & virtute honesta, & sapientiæ institutis egre- gie constituta. vt igitur à minimis ordiamur, opera illi danda est, vt Resp. locuples & opulenta sit; cū autem multæ rationes rei augendæ sint, nulla tamē est honestior, nulla vberior, nulla communibus re- bus vtilior ea, quæ in agri cultura consistit. reli- quæ enim fraudibus & iniurijs affines plerumque sunt: hæc autem cum iustitia & æquitate cōiuncta.

illæ ad pauciores pertinent: fructibus autem qui ex
 terra funduntur, omnium vitæ sustentatur; & opi-
 bus quæ vel vsura, vel mercatura, vel alia quauis
 eiusmodi sedulitate & industria comparantur, ani-
 mi effœminari solent, & insolenter extoli: at agri-
 cultura & corpus exercet, & modestiæ altrix &
 conseruatrix est. Iam verò cùm bellum motū fue-
 rit, qui vobis fore videntur ad resistendum magis
 parati; ij ne qui vitæ vmbatili & delicatæ se dedi-
 derunt? an qui solibus perusti, & laboribus assiduis
 durari sunt? ij quorum omnis res est in nimis, qui
 facile à loco in locum asportari possunt? an qui non
 alias opes possident, præter eas quas ex agris qui
 loco moueri non possunt, manu quærunt? ij qui
 neque qua hostem aggrediantur, aut qua se in tu-
 tum recipiant planè vidēt? an qui omnes regiones
 agrorū, viarum anfractus, semitarum cōpendia, lu-
 corum exitus notos habent? ad studiū igitur com-
 munis periculi propulsandi, tantū inter bonum co-
 lonum & mercatorē interest, quantū inter indigenā
 & peregrinū: colonus enim terram quæ illi omnia
 ad vitā necessaria largè suppeditat, vt parentē colit;
 & ne ex illius gremio pellatur, queuis pericula auda-
 cius ineunda putat: at mercator cùm varias terras
 peragret, in nulla tāquā in patria atq; naturali sede
 cōsistit. Cur igitur inquires hodie nō ex agris homi-
 nes ad militiā educuntur? Quia similiter alia multa
 olim

olim salubriter instituta, commutata sunt. præterea plerisque in locis ita seruiendi consuetudo rusticorum animos afflixit, ut non possint aliquid de laudis & dignitatis studio cogitare. postremo cum bellum est terris situ disiunctissimis inferendum, nec illi libenter ab agris auelluntur, nec est utile Rebusp. terras aratorum penuria vastari. cum tamen Roma non virtute tantum: sed etiam frugalitatis laude florebat; non solum milites: sed etiam Consules & Dictatores ab agris accersebantur. Sed quoniam ita more receptum est, illis longinquæ saltē militiæ vacationē concedamus, dummodo fateamur, vix ullum genus hominum esse cui magis obligati simus. illi fruges exarant, quibus alimur; illi pecora nutriunt, quæ non solum cibum nobis: sed vestitum etiam præbent; ex agris bene cultis oleum, & vinum, & varios fructus qui non modo ad necessarium victum: sed etiam ad naturæ delicias referuntur excipimus. Quid autem de voluptate quæ percipitur ex rustica dicendum est? quid enim nitidis collibus, frondosis vallibus, cultissimis agris, deis memoribus vel ad aspectum venustius, vel ad curarum requiem & molestiarum omnium obliuionem salutaris? quid hortis, pomarijs, vinetis & oliuetis, vel ad fructum melius, vel ad speciem præclarius, vel ad usum vitæ iucundius? Quod si mores hominum non fuissent ad molliem lapsi, neque tanta pecuniæ cupiditas in animos inuasisset, idem certe honor qui olim habebatur huic rusticæ

rusticæ & attente vitæ ab omnibus haberetur. Refert Herodotus Milesios olim cùm intestina seditione laborarent, & nullum in grauisimis malis exitum inuenirent, per legatos petiisse à Parijs apud quos Resp. erat bene constituta, vt mitterent ad se aliquot ciues prudentia graues, quorum autoritate & consilio posset Mileti aliquis status Reip. collocari. Parij igitur ciues communi suffragio delecti Miletum profecti sunt, & in Milesiorum consilio dixerunt: se nihil prius acturos esse, quàm totam illam regionem oculis perlustrarent. cùm igitur Milesium agrum peragrarent, si quem fundum viderent bene cultum & nitidum interrogabant cuius ille fundus esset; nomina autem coloni illius literis consignabant. vbi igitur in urbem rediêre, conuentum Milesiorum ciuium habuerunt. ibi verò dixerunt fieri nō posse, vt qui rem suam malè gerit, publicā benè administret. si igitur salui esse vellēt, ij qui erant in agrorum cultu negligentes sub eorū modératione viuerent, qui agros bene consitos habebant; sperandum enim esse, vt qui in re sua curanda diligens esset, eandem etiam in curatione Reip. diligentiam adhiberet. agricolas igitur diligentes, negligentibus & ignauis præficiunt, & ita finem eorum malis imponunt. Videte quantum fuerit olim agriculturę tributum; homines ex optime morata Rep. delecti, qui ciuitatem motibus

intestinis

intestinis perturbatam, & pestifera seditione con-
 uulsam bene atque sapienter constituerent: non
 aliud remedium presentius inuenire potuerunt eo,
 quod in eorum moderatione consistebat, qui rebus
 rusticis diligenter operam dabant; eam enim vitam
 non solum simplicitatis, & pudoris, & innocentiae:
 sed moderationis, & ordinis atque diligentiae ma-
 gistram esse statuebant. Sed ut tam multa agricul-
 turæ minimè tribuamus, id saltem negari non po-
 test, omnes naturæ opes quibus communis omnium
 vita sustentatur, telluris diligentissimo cultu con-
 tineri. hæc enim frugum, & leguminum, & planta-
 rum semina quæ in se recipit, multiplicato cum fœ-
 nore reddit: hæc germina passim fundit, & cunctis
 animantibus pabula subministrat: hæc montes syl-
 uis vestit, & valles herbis & nemoribus implet, &
 arbores partim fructiferas, partim syluestres ad ædi-
 ficia & ad reliquos vsus vitæ necessarios effert. ni-
 hil denique est ad vitam necessarium, quod non
 tellus solerti cultura hominis diligentis adhibita,
 non admodum largè atque munificè largiatur. Sed
 quorsum hæc tam multa de agricultura dicta sunt?
 Ut intelligatur cum Regis officium sit locupletare
 Remp. & nullæ opes humanæ sint, cum opibus
 quas terra ex se fundit comparandæ, ad Regis offi-
 cium pertinere dare diligenter operam, ne terra
 cultoribus destituta vastetur; ne arationes deseran-
 tur:

tur: ne telluris pars vlla sine fructu relinquatur. quòd quidem facillimè partim principis benignitate, qua multos ad rei rusticæ studium inuitabit; partim seueritate, qua ignauos coërcebit, fieri potest. non enim video, cur Persarum mos & consuetudo in nostram vitam atque mores transferri non possit: vt enim refert Socrates apud Xenophontè, nemini licebat olim apud Persas fundos & possessiones suas negligere. illis enim qui rebus rusticis diligenter operam dabant, erat certum laudis & dignitatis præmium à Rege propositum: ei verò qui per desidiam & incuriam agrum suum squalere sinebat, erat etiam pœna pro magnitudine negligentia constituta. Rex autem quoties regionem lustrabat, in omnes partes oculos conijciebat; vt videret, qui agri culti essent, & nitidi, qui neglecti & inculti; vt eorum dominos vel honoribus & donis, vel ignominia atque pœnis afficeret. Regionibus verò quas ipse per se obire non poterat, nauos & industrios homines præficiebat; hi autè agricolas omnes stimulabant, experientes aratores honorabant, ignauos acerrimè coërcebant; diligentiaque sua faciebant, vt loca deserta frequentarentur, vt agri ante relictis lætas fruges efferrent, vt vineæ, vt oliueta, vt horti atque pomaria vberes fructus effunderet: vt syluæ atque nemora summa diligentia consita, multarum rerum copiam suppeditarent. rerum au-

tem rusticarum præfecti, qui hoc sibi commissum
munus strenue peragebant, à Rege donis & mune-
ribus augebantur: is verò cuius negligentia tellus
inculta parum lætos fructus efferebat, ignominiam
& pœnam debitam sustinebat, & honore illo priua-
batur; & alius in locū illius succedebat, cuius vigi-
lātia possent oēs illius terræ cultores opibus naturæ
locupletari. Quo quidem more & instituto nihil po-
terat ad rerum omnium copiam parandam aptius
excogitari. nihil est enim tellure bene culta ditius
& affluentius. Princeps igitur, qui in eo mentē de-
fixerit, vt genere terrarū notato, vbi primūm quid
quæquæ tellus ferre possit animaduersum fuerit:
cogat pœnis, aut præmijs inuitet agrorū dominos,
& omnes agricolas vt omnem regionem diligenti
cultura fructuosam reddāt, optimè profectò regno
suo prospiciet. illud enim efficiet omnibus naturæ
opibus atq; diuitijs opulētum; neq; solum ad ino-
piam propulsandam: sed etiam ad libertatem tuen-
dam dici vix potest, quantū valeat agri colendi stu-
dium. qui enim frumenti inopia laborāt, illis sem-
per obnoxij sunt, quorum frugibus aluntur. Multū
quidem afferunt etiam vtilitatis omnibus Rebusp.
nauicularij atq; mercatores; ea namq; quibus regio
redūdat, exportāt, & ea quib' indiget importāt; mul-
tasq; vias dāt quibus hominū aliorū mores & insti-
tuta cognoscamus. sed illi nō oib' vtilis esse possūt:
at agri-

at agriculturalum labore & industria omnium vita continetur; & illi multa conuehant (vt dictum est) quæ homines effœmiant: at agricultura vires corporis & animi confirmat. Deinde cõmercium cum externis hominibus ciuium animos externis moribus oblitit: at agri colendi studium antiqui moris simplicitatem incorruptam & integram perpetuo conseruat. vt autem nihil aliud dicam, agricultura vitam omnem continet: mercatura verò eam vitæ lautitiam quæ vtrum plus damni an vtilitatis inuexit, haud facile dixerim. non igitur immerito finxerunt poëtæ cum inter Mineruam atque Neptunum orta esset cõtentio, vter eorũ nomen Athenis imponeret, fuisse deorum iudicio causam Mineruæ adiudicatam; illa namque terræ colédæ rationem, Neptunus nauigandi maris artificium tradebat: & illa frumentum, & oleum, & alios fructus, Neptunus verò varias & peregrinas merces ostentabat. Non tantum tamen agriculturæ studium in regionibus requiro, quantum in Cyro iuniore extitit, qui gloriabatur agrum se sua manu conseruisse, cum Lyfander arborum pulchritudinem & ordinem vehementer esset admiratus, quibus illum agrum cõsitum aspiciebat. illud saltem velim omnes principes secum recogitēt, sibi hoc onus incumbere, vt ciues suos locupletes efficiant, nullasque diuitias esse cum illis conferendas quæ ex terræ visceribus eliciuntur.

eliciuntur. Hoc igitur firmissime constituto clarè videbunt, sibi obnixè laborandum esse, ne pars vlla terræ negligatur. nullum est enim tam macrum solum, quod non cultura fructuosum fiat, si aptissima illi semina cõmissa fuerint. Hic enim segetes (vt Vergilius ait) illuc veniunt felicius vix. Arboræi foetus alibi atque iniussa virescunt gramina. Cùm igitur multis in rebus antiqui Lusitaniæ Reges multum reliquis principibus sapientia præstisse videantur; tum in eo summo opere laudandos esse iudico, quòd tantum studium in terræ diligentissimo cultu posuerint, quod declarant eorum statuta quibus aratoribus & agricolis cauent, & beneficijs & immunitatibus multos mortales ad studiũ rerum rusticarum inuitant. vnde quidam illorum propter propensam in agricolas voluntatem Agricola cognominati sunt. Multi fuimus in agriculturæ commendatione, partim quòd nullam artem Reip. locupletandæ honestiorem & vtiliorem esse iudicemus: partim quòd huius studij negligentiam indignissimè ferendam esse censeamus. Admonedi sunt igitur Principes, vt favorib' & immunitatibus multos mortales ad agros colendos alliciant, & negligentibus agricolis graues poenas imponant. non tamen ita res rusticas complecti cura sua debent, vt reliquas artes Reipub. locupletandæ despiciant. Sunt enim mercatores etiam valde fouendi

illorum namque fide & industria non mediocria Reip. munera sustinentur: neque vulgaris prudentia ab illis ex hominum externorum commercio & familiaritate comparatur, multæ res patriæ utiles in patriam eorum periculo conuehuntur; multa etiam quibus Resp. redundat in alias regiones ab illis cum vtilitate publica deferuntur. multi etiam repentini casus incidunt, in quibus opibus illorum sæpenumero non leuia pericula propulsantur. Sed quid mercatores commemoro, quæ quidem cum sine fraude pecuniam faciunt ingentes Reip. utilitates afferre possunt, cum etiam caupones Plato valdè Reip. necessarios esse cõfirmet. Similiter omnes artifices in Repu. principis ope in artificio suo continendi sunt, neque baiuli quidem & operarij sunt eadem benignitate priuandi. vt enim omniũ curæ, studia, cogitationes, opera Regis ipsius ordine & moderatione, in publicam vtilitatem conferuntur: ita illius tutela & patrociniõ omnium salus & vita continetur. omnibus enim consulit, in eoque vigilat, atque laborat, vt vniuersa Resp. opibus ad vitam necessarijs abundet; ne vlla pars illius aliqua inopia & indigentia conflictetur. quæ igitur patria tellus minimè producit, aliunde conuehenda curet; vt vsus ipsius Reip. opera mercatorũ suppleri possit. Sed non satis est Remp. esse copiosam & opulentam, nisi fuerit armis egregie defensa, & contrà

omnes

omnes hostium insidias firmissimo præsidio munita. non enim opes ipsæ per se pericula propulsant: imò quo maiores & ampliores sunt, eò maiores illis insidiæ comparantur. Diuitiæ namq; quas imbelles homines possident, cupiditatem aliorum vehementius irritant; & spem multo acrius excitant; & sic bellorum omnium materiam præbent. causæ verò speciosæ belli inferendi nunquam hostibus bellicosus & cupidus defuerunt. Respu. igitur florens opibus si fuerit virtutis militaris præsidio nudata, quo maiores opes habuerit, eò facilius eueretur. Regnum igitur aut opulenta Resp. quæ tantum opibus suis fidit, vt pacem & otium existimet esse sibi firmissime constitutum, planè delirat. latent enim semper insidiæ: fraudes in specie fictæ societatis occuluntur: vndique circumstant pericula: & tunc multo funestius exitium communibus rebus imminet, cum Resp. in maiore securitate versatur. nec enim iunctæ cum Regibus amicitia, neque fœdera cum Gentibus finitimis icta: sed animi virtus & armorum potentia Reip. statum tutum & incolumem præstare possunt. qui enim vel nimis cupiunt, vel nimis inuident, tam diu fœdus sancte percussum religiose conseruant, quam diu nihil nec aperto Marte, nec ex insidijs se nocere posse confidunt. vbi verò primùm sibi rei per scelus augendæ occusionem oblatam vident, nulla religione impediuntur,

diuntur, quo minus eam confestim arripiant, & stultitia eorū qui in fœderibus acquiescunt, ad suā prædam abutantur. Meritò igitur Iphicrates Atheniensium dux laudatus est. cū enim Lacedonijs se paratos esse dare fidem quam is vellet, dixissent, vna tantum ratione sibi fidem fieri posse dixit: si demonstrarent se non posse quamuis id valdè cuperēt, fidem datam violare: intelligebat enim vir acutissimus tam diu fidem apud illos qui omnia cupiditate infinita metiuntur sacrosanctā fore, quam diu vires non habuerint. Princeps igitur bonus & sapiens qui nunquā fidem violauit, non existimare debet, ea fide reliquos etiam quos videt cupiditate & inuidia flagrare, contineri posse: itaque tantisper dum ad omnes belli casus egregie paratus est, confidat alios in societate & fœdere permansturos. vbi verò primum aliorum fide nixus, sui ipsius tuēdi studium remiserit, ipse sibi pestem atque perniciem per fœcordiam & ignauiam comparabit. non igitur in eo tantum pugnare debet, vt magnis opibus affluat: sed vt omnes opes regni sui armis atque virtute tueri possit. secus enim quo maior & amplior status illius fuerit, eò erit casus & ruina calamitosior. Sapiētis igitur est, in summa pace de bello cogitare, & in bello omnem belligerendi rationem ad pacem dirigere. quamuis igitur diuturna pax belli metum imperitis depulerit, est tamen iuuen-

tus in armis continenda, & diligenter exercenda, vt quoties opus fuerit præstò ad omnes casus sic, ad omniaque pericula depellenda vigilanter accurrat. vt autè cùm necessitas instat & vrget, omnes quorum ætas armis accommodata est, euocandi sint, & tabernæ etiam vt olim Romæ fiebat claudendæ, & iustitium indicendum: vtilissimum tamen est, in pace esse quoddam genus hominum qui reliquis curis expediti, arma præcipue tractent & reliquos cùm nomina tempore belli dederint, exerceant, & ordines sequi doceant, militiæq; non rudes magistri sint. Est igitur necesse vt in omnibus vrbibus (in illis verò maximè quæ sunt cum vicinis nationibus continentes) disposita semper sint armatorum præsidia, & duces, præfecti qui ad repentinos belli motus intrepidè sustinendos prompti & expediti sint. hi verò benignitate Regis alendi atque sustentandi sunt, & qui virtute præcellunt præfecturis, & honoribus augendi, vt & ipsi merito virtutis præmio fruantur, & alij eadem honoris spe similiter in eiusdem virtutis studium incitentur. Quali autem ratione hæc præsidia disponi debeant, minime laboro, dum modo hoc summo studio curèt principes, ne vnquam (quamuis pax diuturna sit) armorum studium vlla ratione deseratur. Otio namque & securitate franguntur vires; languescit industria, hebescit ingenium; vitia crescunt; scelera prorumpunt:

700
 punt: animi status opprimitur: flagitiorū omnium
 bellū inexpiabile cōcitatur; vsque adeò, vt quoduis
 bellū quāuis durū & periculosum huic insidioso pa-
 cis nomini longè præferendū sit. Nec enim pax illa
 dicenda est, quæ frugalitatē, & continentiam, & oēs
 deniq; virtutes pestiferis armis euertit: vniuersamq;
 tandem Remp. constrictā hostibus tradit. nomen
 itaque pacis inane hominibus imperitis illudit, vt
 eos improviso fortunis omnibus atq; libertate spol-
 liet. vt igitur vigilātiſſimus pastor, ita semper excu-
 bat, vt nunquā procul lupos esse putet: ita Regis vi-
 gilantis est, nunquā procul hostium insidias positas
 arbitrari. quāuis autē nullus eiusmodi metus esset,
 vtile tamē esset hunc metū ciuibus iniici; libidinis
 enim immanitatem cōtinet, & industriā exacuit, &
 ad virtutem sollicitat. sed minimè necesse est hunc
 metum simulari: adsit modo prudentia, cuius offi-
 cium est omnia quæ possunt rebus humanis acci-
 dere, multo ante præcauere. Nunquam enim is qui
 rerum humanarū imbecillitatē, & felicitatis incon-
 stantiam, & inuidiæ feritatē, & cupiditatis impotē-
 tiam, & perfidiæ magnitudinē, & reliqua mala om-
 nia quæ versantur in vita, quibus frequenter status
 florēs excinditur, cogitatione perceperit, timere de-
 sinet: sed se ad omnia quæ possunt incidere cōpara-
 bit. ita verò fiet, vt is maximè securus sit, qui status
 sui conuersionē timet; & is in summo periculo ver-
 setur,

setur, qui rebus suis nimium confidit, & quasi sibi exploratum sit fortunam suam nullam mutationem habituram, nullo se praesidio firmat. Quæquidem detestabilis amentia ad diuinam poenam referenda est. quoties enim rectissimus ille Iudex aliquam Remp. euertere cogitat, primam eam armis nudat, & iuuentutem effœminat, ne saltem possit honestam mortem in armis pro patriæ defensione susceptis oppetere. Legite historias, videbitis omnes propemodum nationes quæ ad summas opes & imperium peruenere, postquam intoleranda superbia & iniquitas in illarum mores inuasit, præter alias poenas quibus à Deo mulctatæ sunt, hæc etiam dedisse, quod omnes artes militares abiecerint, & se luxu atq; delicijs corrumpi & effœminari permiserint. vt enim alias omittam Hispania certè nostra priusquam Arabes qui Mauritaniam incolabant illam vastaret, iam erat armorum desuetudine, & disciplinæ militaris obliuione à Deo punita. cum igitur Arabes in Hispaniam traiecere, vix erat quisquam qui illorum vultum aspiceret: sed omnes cum summa turpitudine & ignominia terga vertebant. vnde colligitur armorum contemptum & negligentiam esse poenam atq; supplicium à deo nationibus propter immania scelera constitutum. Princeps igitur prudens & pius qui hæc omnia mente perceperit, quotandem modo fieri poterit, vt armorum studium omittat? videbit præterea hanc exercitationem

summis regibus ingentem gloriam peperisse, eorumque nomen laudibus sempiternis illustrasse, eaque non mediocrem virtutis & honestatis partem contineri. magnum est enim præ verissimæ gloriæ studio voluptates aspernari, labores immēsos excipere, mortem & dolorem cōtemnere, & cum vitæ periculo pericula omnia à Rep. propulsare, & studio publicæ pestis auertēdæ in pestem cum fuerit opus irruere. Hæc igitur qui præstiterint non modo summi principes: sed diuini quidam homines existimandi sunt. quod si princeps hoc animo fuerit, id quod consequēs est cum magna Reip. utilitate perficiet. omnes enim viros fortes ad se aggregabit, multūque illis suæ benignitatis impertiet. intelliget enim quanto honore digni sint, illi qui dum publicam salutem atque libertatem tueantur facile vitam in summum discrimen inferunt, & dignitatis gratia nullum periculum adire reformidant. si enim nihil est ignauia & timiditate deformius, quid poterit cogitari industria & virtute præclarius? & si is qui morte etiam proposita ciuem aut amicum tueri non dubitat, nō mediocri laude dignus est, quibus tandem laudibus ornandus est ille, qui pro templis atque sanctitatibus, pro patrijs legibus & institutis, pro Reip. libertate, pro ciuium salute sanguinē atque adeo vitam libentissimè profundit? quid enim honestius est quàm multo magis dedecus &

turpi-

turpitudinem quàm vulnera & mortem horrere? quid admirabilius quàm patriæ caritatem propriæ antepondere? quid denique diuinius quàm multum de illa immortali vita, parum autem de hac exigua cogitare? Meritò igitur semper in omnibus regnis & imperiosis populis summa laus fortibus hominibus attributa est, maximaque præmia sunt; illo-^{perisoluta}rum namque virtus continet patriæ firmamætum. Reip. vniuersæ propugnaculum, ciuium libertatē, tutissimumq; in omni rerum discrimine & calamitate perfugium. omnes enim ciuium opes in illius tutela sunt. omnes artes in præsidio illius acquiescunt; quo quidem vbi primum fuerint nudatæ cōcident, & Respu. omnibus bonis euertetur. Qui igitur acres homines cōtemnit, & lautorū hominū delicias horridis & incultis militū moribus antepo- nit, est Reip. proditor, publicæq; salutis euersor existimādus. quantū enim in illo est patriam saluari præsidio spoliatur nudatq;, & inermē hostibus diripiēdam tradit. illis igitur qui Remp. saluā volunt, est laudibus atq; præmijs studiū virtutis militaris incitandū, nō contēptu, & auaritia restringendū. præclare quidē Plato in Rep. quam finxit, censuit vt ij beati existimarentur ab omnibus ciuibus, qui in prælio pro patria inuito fortiter dimicantes occumberent, illorūq; genus aureū esse crederetur, quale Hesiodus fuisse fingit eorum qui olim proximè ad

naturam diuinam accedebant, quos post mortem
 diuinitate quadam ob virtutem donatos asserit.
 hos igitur Plato censet pro heroibus habendos, eo-
 rumq; memoriam religione consecrandam. Videte
 quantum vir ille sapientissimus huic virtuti tribueret,
 ut illam diuinitate dignissimam iudicaret. & reue-
 ra diuinæ virtutis est, propria morte vitam omnium
 conseruare; propriæq; salutis immemorem, patriæ
 salutem tueri. Athenis erat lege sancitum, ut ijs qui
 pro patriæ salute in bello caderent publice funus
 fieret, eorumque laudes aliquis orator excellens ora-
 tione luculentissima celebraret: & illorum filij in
 Prytaneo publicis sumptibus aleretur, & omnibus
 ingenuis artibus erudirentur, donec ad eam ætatē
 perueniret, qua possent rem suā gerere. tūc verò
 armati domum mittebantur, admoniti prius à ma-
 gistratibus, ut patriæ virtutis memores intellige-
 rent illis ipsis armis, quæ à patria parente sanctis-
 sima acceperant, esse sibi pro ipsius patriæ salute
 quoties opus fuisset acerrimè depugnandum. sa-
 pienter enim videbant interituram virtutis indo-
 lem, vbi ciues non fuerint hominum fortium vir-
 tutem qui pro omnium vita mortem oppetunt, vo-
 luntate gratissima profecuti. Quid hic Spartam
 memorem? quid Carthaginem? quid Romam?
 quid alias ciuitates opibus & imperio florentes
 oratione complectar? fuit ne ynquam magnum
 aliquod

aliquod imperium in quo non multum fuisset huic virtuti tributum? Non certè. nec enim magnum imperiũ parari, vel diu conseruari poterit, vbi quidquam plus valet quàm virtutis ornamentum. vbi igitur præmia virtuti debita, vel ad opes malis plerumq; artibus comparatas, vel ad ignauæ gentis arrogantiam deferuntur; ibi imperium diu stare non potest. Est igitur optimi Principis ignauiam contemnere timiditatem execrari, militiæ desertores acri supplicio punire; homines vero fortes omni honore dignos censere; nec in vanis nominibus: sed in virtute militum regni præsidiũ constituere, omnesq; viros virtute excellentes, non solum nobiles: sed sibi etiam coniunctissimos arbitrari, molles autem, & delicatos, & timidos quamuis reges in maioribus suis numerent, tanquam homines viles & obscuros à suo cõgressu & familiaritate procul arcerent. hoc certè si fecerit, inuictò præsidio stabilietur: res immortalitate dignas geret: laudibus sempiternis illustrabitur, atq; perficiet deniq; vt Resp. nõ solũ opulenta: sed etiam fortis & inuicta sit. Sed veni ne vobis in mentem quantum sit communibus reb' à militari virtute periculũ? Quomodo? inquit, T. virtutis enim est salutem dare, non afferre perniciem. Rectè inquã si perfecta virtus esset; sed illa virtutis militaris species qua plerumq; milites efferruntur, & insolescunt, nõ est vera virtus: sed virtutis

inane

inane simulacrum in iactatione & leuitate constitutum. Sunt enim plerumque milites impotentes, iracundi, contumeliosi, feroces, infesti, nihil iure & æquitate metientes: sed omnia ad vim, ad ferrum, ad cædē reuocantes; nihil enim viro forti indignius esse putāt, quàm submitti legibus, & in cōtentione, aliqua publico atq; legitimo iure superari. omnia igitur sibi armis vindicare conantur. Videte qualiter Horatius virum acrem in ferro, atque planè militarem oratione describat.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer

Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.

armis namque omnia deberē putāt, & nihil quod non sit cum militiæ decore, atque castrensi laude coniunctum in laude ponunt. cū igitur aliquem hominem honoribus auctum cernunt, quē nunquam in acie stetisse sciunt, honores illos fortibus viris ereptos esse fremunt. si igitur tam insolentes sunt, cū non valde honorantur, quid futurum existimatis, cū fuerint multis præmijs & honoribus affecti? an non eo tandem eorum prorumpet infania, vt ad suum arbitrium imperij gubernacula reuocare conentur? Primum enim leges contemnunt, in quibus salus Reipub. consistit. si igitur ad hanc temeritatem & amentiam robur accesserit, qua tandem ratione vitari poterit Reip. totius exitiū? nullo modo. nihil est enim temerita-

armata funestius. euenit igitur tandē, vt qui Reip. custodes esse debebant, euersores Reip. fiant, multoque maiorem sepe cladem patriæ afferant, quàm hostes victores attulissent. vt enim si ouium custodia lupis commissa fuisset, ouium interitus necessario sequeretur: ita cum hominibus audacibus, insanis, armatis Reip. custodia permittitur, necesse est Remp. vniuersam eorum violentia & immanitate lacerari. Perdiccam sui milites vt Ptolemei gratiam inirent contrucidarunt: Argyraspides Eumenem virum fortissimum sub quo stipendia faciebant, Antigono vinctum tradiderunt: Demetrii milites Demetrio deserto sese ad Pyrrhum contulerunt. similiter nō in Antigono deserto Ptolomæi castra ^{ab}secuti sunt. Amilcar Carthaginensium dux cū oppressas obsidone teneret Syracusas, nec vlla vi impediri posse videretur, ne eas expugnaret; seditione militum à Syracusanis captus & occisus est. Celtiberi in Hispania P. & Cn. Scipiones imperatores clarissimos sub quibus militabant Cartaginensibus prodiderunt. militū insolentia & auaritia Romanum imperiū laceratū, comminutū & dissipatum fuit. eoque deuentum est vt milites imperium pecunia quibus vellent addicerent; & ijs quibus imperium vendiderant, vitam cum vellent eriperent; & insignia summæ potestatis ad homines flagitiosos & infames pecuniæ magnitudine victi transfer-

transferrent . cùm verò eodem tempore plures simul Imperatores diuersis in locis militum libidine & auaritia crearentur, factum est, vt orbis terrarum seditionibus atque pestiferis bellis arderet, atque tandem illud florentissimum imperium quod vltimos terrarum fines potestate continebat, militari licentia conflagraret. Ne autem antiqua tantū referam, milites Ludouicum Sfortiam neglecta fide deseruerunt, nec illum tantū: sed alios etiam duces eadem propemodum ratione perdiderūt. Dies me deficeret si vellem cōmemorare quot cædibus atq; rapinis multi milites patrias suas afflixerint, quantas seditiones excitare soliti sint, quantam molestiā ducibus suis exhibuerint, quàm sæpè illos nefarie prodiderint, & necem per summū scelus attulerint; quòd quidem me mouet, vt augurer, hanc eandem fore imperij Turcici ruinam . cùm eni m audiam quanta sit Prætorianorū militum quos ipse Turcæ Genizzaros appellant audacia, & quàm impunita licentia, non dubito quin aliquādo sint manus imperatoribus suis allaturi . quamuis enim nunc aliquo pudore teneantur, ne imperium deferant ad aliquem qui nō sit stirpe Othomanni progenitus: ad illos tamen principes quos volunt modo eadem stirpe procreati sint, se pecunia & præmijs illecti conferunt, reliquos produnt, & eijciunt, & interimunt, vsque adeò vt omne imperij illius firmamentum

rum videatur in militum Prætorianorum gratia & fauore consistere. vnde conijci potest, postquam illorum audacia atque temeritas ad summum peruenit, futurum vt Turcarum imperium eorundem militum scelere, deleatur. Non igitur vt videtis omnia sunt in armis posita; imò nisi remedium aliquod fuerit adhibitum, multo miserius interibit Respub. armis instructa, & confidentia virtutis elata, quàm ea quæ nullam eiusmodi sibi laudem, & gloriam arrogauerit. ea enim quæ non tam armis, quàm ciuilibus institutis innititur, tributa sine recusatione pensitabit, atque ita tolerabilem dominatum patietur: ea verò quæ armis ferox est, cum furore & amentia omnia perturbaerit, miserrimè concidet; atque tandem impotètem dominatum cum rerum omnium euerfione, & extremo dedecore, & ignominia subire cogetur. Quid igitur faciemus? arma militibus detrahemus, & à bellicarum rerum studio iuuenes gloriæ cupiditate flagrantes auocabimus? Minimè gentium. Quid igitur? Insolentiam militarem moderationis studio refrenabimus, & cupiditatem indomitam morum honestate continebimus, & sic demum fiet, vt nunquam arma perniciem patriæ inferre possint. Non igitur satis est fortem esse Rempub. nisi fuerit etiã egregie moderata. alit enim insaniam, auget furorem, confirmat amentiam, turbat statum ciuitatis, euerit

euerit publicam salutem, qui militum ferociam
 minimè comprimit, nec in eo vehementer elabo-
 rat, vt eorum feritati plurimum humanitatis admi-
 sceat. Furor enim est, & immanitas, non fortitudo
 vis acris animi omnem modestiæ & humanitatis
 consortium repellens. vt igitur qui equum ad belli
 labores perferendos alit, non modò operam dat, vt
 ille acer & robustus sit: sed illum etiam mansuefa-
 cit, vt frenum sine detrectatione recipiat, & facile
 flecti atque torqueri possit, quocumque illum do-
 minus incitare voluerit: ita milites domandi atque
 frenandi sunt, vt non quocumque illos impetus
 impulerit: sed in eam tantum partem in quam re-
 ctoris imperium illos immiserit deferatur. Est igitur
 Regis officium non tantum exercere milites,
 verum etiam moderari, ad omnesq; partes mäsue-
 tudinis & lenitatis instruere. Modestiæ vero studiū
 pudore atque verecundia maximè continetur. est
 enim verecundia metus ignominia, turpitudinis
 offensio, & dolor ex dedecore & flagitio susceptus.
 opus autem est cum qui vir fortis esse studet, non
 mortis metu: sed dedecoris & infamiae formidine
 perterrerit, & secum statuere nullum esse tantum
 malum quod sit cum ignominia conferendum. sic
 autē honestatem appetet, & turpitudinē fugiet, &
 mortem ignominiaē semper anteponet. Non igitur
 deferet aciem, neque turpi fuga salutis suae consulat,
 neq;

neque fidem duci datā prodet, nec aliquid vnquam efficiet, in quo cum id sibi fuerit obiectum vehementer erubescat, nec enim fortis est qui nihil omnino timet: sed qui multo magis turpitudinem, quā mortem & cruciatum timet. qui autem temet turpitudinem, nec intemperans, nec iracundus, nec immoderatus esse poterit. quid enim libidinis intemperantia flagitiosius? quid iracundiæ feritate deformius? quid denique omni affectionis immoderatione turpius? Præterea intelligendum est, alia natura esse turpia: alia vitioso more turpia ab hominibus imperitis existimari, olim iniuriam persequi iudicio honestum erat, apud homines etiam militari gloria præstantes; qui verò maleficium à ciue commissum manu vindicabat, turpis habebatur: nunc verò contrà honestum existimatur non crimen intendere: sed crimen alio crimine vlcisci, & turpitudinem alia plerumque non minore turpitudine vindicare. homo egestate compulsus furatur atque latrocinatur; si quæras ab illo cur sine causa tam grauem iniuriam inferat hominibus, à quibus nullum in commodū accepit: respondet, se honesto loco natum esse, & ideò laborare nō posse; non esse autē hominis ingenui opificio aut corporis labore victum quærere. furari igitur honestum putat; laborare flagitiosum. tantū valet vitiosus mos atque corrupta disciplina, vt sæpenumero vitia opinione

falsi decoris & assemblatæ dignitatis occultentur. sed ea opinio quæ mēdacio nititur, facillimè ratione depellitur. quæ verò natura mētibus infixæ est, nūquam omnino potest euelli, quamuis interdum illa praua consuetudo labefactet. Hoc cū ita sit, cauendum est ne vnquam ea publice recipiatur opinio, quæ dignitatē ponat in ea re, quæ natura flagitiosa est. quidquid enim animi decus inquinat, quidquid mētis speciem deformat, quidquid statū illius euertit, fœdum, & turpe, & flagitiosum est; nihil autem quod vitio & culpa caret, potest vllū dedecus diuturnum afferre. Hoc igitur lege, more, Principis autoritate, & sentētia ratum, & fixum sit, & salutari etiam disciplina confirmatum: nihil esse turpe & indignum viro præter vitiorum deformitatē; nihil honestum nisi quod sit cum virtute, cum modestia & humanitate, cum iustitia & patriæ caritate coniunctum. Milites igitur qui in hac disciplina fuerint enutriti, nunquam erunt insolentes & immoderati; sic autē in primis erudiendi sunt, vt existiment omnem honestatem esse in legū moderatione collocandam; nec arma contrà leges: sed pro legum sanctitate sumenda. qui enim pro legibus pugnat, ordinem Reip. moderationem vitæ, ornatum animi, publicam omnium salutem tuendam suscipit; & morte proposita decus immortale consequitur: qui vero contrà leges arma sumit, decus &

honc-

honestatem oppugnat, Reip. statum euertit: patriæ
 perniciem infert, & gigantum more contra cœleste
 numen impium bellum comparat, atq; ita meritò
 turpitudine sempiterna deformatur. Tum etiam
 illud infixum esse debet omnibus qui armis exer-
 centur, sibi cõmissam esse Reip. salutem, legũ san-
 ctitatem, religionis castitatem, & vniuersi denique
 populi dignitatẽ, quæ omnia tueri nullo pacto pos-
 sunt, sine singulari fide & caritate. miles enim qui
 fidem sancte colit, vitã potius amittet, quàm Reip.
 propugnationẽ suæ virtuti commissam deserat: &
 qui patriam valdè diligit, pro salute illius libentis-
 sime quoduis magnum salutis periculum adibit.
 itaque non satis esse poterit acer & vehemẽs in ho-
 stes, is qui non fide & humanitate singulari in ciues
 suos extiterit. Fides enim cogit, & caritas incendit
 animos, vt pro salute patriæ in micantes gladios, &
 in igneos globos irruant. Postremò belli periculum
 eos admonet religionis; & omnes tum vel maximè
 cœlum suspiciunt, cùm sunt cum hoste congressuri.
 nemo enim tunc tam expers religionis est, qui non
 cogitet victoriam diuino munere & beneficio con-
 tineri; & qui nõ sit de illa vita immortalis sollicitus.
 Ergo vt miles tunc fortius & confidentius certamẽ
 ineat opus est, vt multò antea sit studio pietatis
 atq; religionis imbutus. Religio autem animis mo-
 deratur, omnemque insolentiam facilè coërcet

& comprimit. miles igitur quem pudor à flagitio
 deterret, quem studium honestatis incendit, quem
 legum autoritas commouet, quem fides & officiũ
 astringit, quem caritas patriæ sollicitat, quem cura
 sanctissimæ religionis alligatum tenet, immodera-
 tus esse non potest. Exercitus autem moderati vis
 & impetus sustineri nequit. cùm enim in bello mul-
 tum valeat fortitudo, tum multo plus etiam ordo,
 modus, ratio, disciplina; facile nanque acies instru-
 cta, prudentisq; ducis moderatione gubernata, in-
 conditam hominum robustorum multitudinem
 fundit, fugatq; : nec enim ij sunt qui fugientes tan-
 tum insequantur, ne cum ijs hostibus pugnent, qui
 se ad resistendum parant. neque ij qui antequam
 victoria omnino parta sit, ordines deserant, vt se ad
 prædam conuertant; quorum vtrumque magnas
 sæpè clades affert, & victoriam de manibus extor-
 quet, victosq; victores temporis momento consti-
 tuit. nec enim vllò metu aut cupiditate ducis im-
 perium negligent, aut ordines insolenter & temerè
 perturbabunt. Quæ autem alia ratio potest assi-
 gnari, cur paucissimi innumerabiles sæpenumero
 vincant; nisi quod ij qui multitudine superant, vi-
 ribus atque numero feroces modum seruare ne-
 queunt; paucis verò pudor ingenitus, ignominie
 metus, atq; periculi magnitudo facilè moderatur?
 nec enim quisquam vir fortis audet in magno belli
 disci-

discrimine disciplinam militiæ cōtemnere, ducisq; sui imperium detrectare; obedientia verò militum maxima ex parte belli victoria continetur. Videte quemadmodum Homerus describat ordinem, & silentium quo Græci in hostes ibant.

Græci fidentes animis audacibus ibant,

Ductorū quamuis premerēt formidine vocem. duobus versibus totam militiæ disciplinam complectitur, quæ est in fortitudine & moderatione constituta. dum enim eos fidentes animis audacibus in hostes ire dicit; eorum virtutem luculentis sane verbis exaggerat: dum rursus eos ait ducum imperium vereri; eorum modestiam laudibus summis exornat. decem millia Atheniensium duce Milciade tercentum millia Persarum vno prælio fuderunt, eo tempore quo Persæ rerum gestarum gloria florebant, & infinitis ppe nationibus imperabant. quid igitur fuit in causâ cur Athenienses tam pauci numero contra tantâ hostiū ferociū multitudinē domū victoriam cū tam insigni gloria reportarent? ea ratione contenti sumus quam Plato assignat in legibus. Persas enim confidentia superbos & immoderatos efficiebat: Athenienses verò metus, & pudor, & religio continebat, ne quidquā immoderate gererent. Lacedæmonij vt autor est Thucydides quoties illis erat cum hoste confligendum, ad tibicinum concentum gressum modulabantur, vt

illum nimium virtutis ardorem illo genere musicę temperarent, ne in pugna tumultuarentur, & aliquid molirentur quod certum modum & ordinem transiliret. Romani verò non tam fortitudine, quàm moderatione atque disciplina imperium orbis terrarum finibus terminarunt. tam diu igitur rerum potiti sunt, quam diu modum in Reip. & in bellorum administratione tenuerunt. postquàm verò immoderatio cupiditatis omnē pacis, & bellationem, & ordinem, & disciplinam euertit; imperium extinctum atq; deletum fuit. vnde concluditur omnia modo & ordine conseruari & augeri; immoderatione verò comminui atq; dissipari. Ad Regis igitur officium pertinet moribus & legibus honestatis studio, & religionis cultu, & præmijs modestiæ propositis, & pœnis insolentiæ constitutis, & publicis laudibus & vituperationibus, & quod caput est, modestiæ atq; religionis exemplo militum temeritatem & ferociam comprimere; omnesque viros magno animo præditos in moderationis studium incitare. quod vt cōmodius fieri possit opus est, vt multos præfectos illis ordine atq; gradatim præficiat. nihil est enim ad animos moderandos obediendi atq; parēdi studio accōmodatius. qui enim obedire nouit, insolenter extolli, & furēter ruere nō facilè potest. Prima igitur militiæ laus est in obediendi studio & alacritate ponenda. meritò igitur

Romani

Romani non eos milites probabant, qui sine graui causa in pericula furenter irruebant: sed qui locum sibi assignatum constanti animo retinebant. neque eos qui laudis inanis studio ordinem turbabant: sed qui ne summæ belli nocerēt, aut ne quidquam contra iussum imperatoris efficerent, manus cum signum receptui dabatur, ab hoste etiam perculso & abiecto continebant. qui igitur Imperatoris iniussu dimicabant, temeritatē illam extremo supplicio luebāt, vsq; adeò vt Manlius Torquatus vir fortissimus, & Imperator optimus militaris disciplinæ sanciedæ gratia filiū singulari virtute præditū securi ferre iusserit, quia parētis iniussu hostē à quo fuerat ad pugnandum prouocatus occiderat. is igitur illis optimus miles habebatur, qui optime parere didicerat. obediendo igitur assequebatur, vt alijs imperaret. itaq; ordinatim alias, atq; alias præfecturas obtinebat, quibus indigni prorsus habebantur, qui præfectorū imperiū non eadem alacritate conficiebant. sic autē multi ad summū tandem imperium quāuis essent infimo loco nati perueniebant. Hac igitur obediendi consuetudine milites omnes erāt ad modestiam satis eruditi. his studijs accedebat iudiciorum seueritas, quæ tanta erat in bello, vt in leuissimis etiam peccatis milites pœna grauissima plecterentur. Quid dicam de religione? nemi- ni enim licebat militare, nisi apud Imperatorem

sacramento diceret. tanta autem erat illius iurisiurandi religio, vt quãuis milites imperatoribus suis essent grauitè infensi, sub illius tamen signis acerrimè dimicarent. Sæpe igitur (vt memoriæ proditum est) cùm plebs à patribus odio acerbissimo dissideret, quoties tamen Cons. eos qui in verba illius iurauerant cõtra hostes educere vellet, illum etiam inuiti sequebantur, & coãcti religione, sub illo quem extinctum cupiebant, admodũ strenuè decertabãt. tanta erat disciplinæ illius religio, vt nullum odium posset plebem à modestia & ab officio remouere. Quod si in libera Rep. in summa plebis cũ principibus dissensione, in religione ineptissimis rationibus instituta, tantum tamẽ valuit mos, disciplina, religio, vt homines acres, & bellãdi studio feroces modestos, & principũ iussis obsequẽtes efficeret: quid in Regno Princeps vniuersis carissimus, apud homines in moribus optimis, & sanctissimæ religionis institutis enutritos, lege, disciplina, ratione, modestiæ & religionis exẽplo perficiet? nemini dubium esse p̄test, quin si velit oēs modestissimos reddat; & sic demũ fiet, vt nec in Rep. tumultuari, nec ab externis hostibus vinci atq; superari possint. Sed cùm nõ milites tantum: sed omnis Resp. sit ad modestiã erudienda, animaduertendũ est omnẽ modestiæ & humanitatis rationẽ, in legũ disciplina, & in iudiciorũ seueritate consistere. illis enim iustitia

continentur, qua quidem nihil potest excogitari nec ad populum continendū vehemētius : nec ad pestē auertendā salutaris, nec ad statū Reip. conseruandum securius, nec ad nōminis immortalitatem diuinius. coërcet enim intemperantiam: ornat frugalitatem: obsistit iniquitati: tuetur innocentiam: ^{id est} obuiam sceleri: virtutem amplificat: delet tyrannidem: constituit libertatem: nō habet rationē potentix: non despicit humilitatem; tollit omnem discordiam, ciuiū voluntates inter se consensione summa cōglutinat. Qui igitur hoc tantū munus suscipit, vt nunquam neq; cuiusquā gratiæ, neq; potentiæ cedat, nec misericordia, nec inuidia, nec amore, neque odio cōmoueatur: sed verè semper, & incorruptè iudicet; & cū leges obseruauerit, præcipue tamē in iudicando diuinam atq; sempiternā legem cōsulat, is certè vir diuinus habēdus est. munere namq; diuino fungitur, & vniuersam Rēp. quòd proprium cœlestis numinis est, incolumē ab omni calamitate cōseruat. Nec enim tā armatorū præsidia Rēp. tuentur: quā leges atq; iudicia, & cōstans inuiolati iuris studium. multæ namq; ciuitates legitimo iure deuinctæ, sine armorum præsidio ius & libertatem suam tenuerunt; at illæ in quibus nihil leges neq; iura valent, quamuis armis defensæ sint, funditus tamen euertuntur. cū enim ius abest, quo plures in ciuitate armis atque virtute militari præcellunt;

eò plures seditiones excitantur, & vniuersa Resp.
 grauioribus ruinis opprimitur. Sunt igitur ad hoc
 tantum munus obeundum à Rege deligendi viri
 summa grauitate, & autoritate, & constantia, qui
 id faciliè virtute, pietate, & industria sustineant.
 qualibus autem virtutibus ornati debeant esse iu-
 dices, Mosi socr exponit. cùm enim generum
 reprehenderet, quòd ipse solus vellet omnium cò-
 trouersias cognoscere; & admoneret, vt iudices ex
 vniuerso populo seligeret ad iudicandum ait: Deli-
 ge ex omni populo viros potentes, qui Deum ti-
 meant, & fidem colant, & auaritiã odio persequan-
 tur. potètes, inquit, ne timore & imbecillitate præ-
 pediti, causas contrà ius & fas, hominibus qui mul-
 tum in Repub. possunt, adiudicent. Qui Deum ti-
 meant ait, propterea quòd Dei timore ressecantur
 libidines, quæ menti tenebras offundunt, ne veri-
 tatè cernere possint. fidem verò qui negligit, quo-
 modo tandem poterit officiũ tantis difficultatibus
 implicitũ, constanti animo conseruare? Adiungit
 postremo qui odio prosequantur auaritiam; qui
 enim pecuniæ student, nihil verum, nihil rectum,
 nihil simplex intueri queunt. vt enim alibi Deus
 apud ipsum Mosem dicit: Munera mētē hominis
 sapientis excæcāt, & iustorũ animos faciliè ab æqui-
 tate ad iniuriam traducunt. Nunquam igitur satis
 admirari potero Platonem, qui cùm multa alia à
 diuina

diuina lege hausisse videatur, tum hoc quod est ab illo in libro vndecimo de legibus scriptum de iudicum auaritia, planè constat à Dei legibus sumpsisse. non patitur enim eam inferi ciuibus suis opinionem; nefarium esse iuris corrumpèdi gratia donum aliquod accipere: at vt æquabile ius administras, & opus aliquod honestum exequaris, fas esse quod tibi offertur, ab ijs quibus ius dicis minimè repudiare. lubricum enim inquit, & periculosum est hoc statuere; facile nāque mens hominis donis & muneribus illecta à vero penitus abducitur; & ius esse statuit, id quod cum diuina lege pugnat: & ita dū in causa honesta pecuniā accipit, facilè ad id etiā facinus delabetur, vt in turpī etiam ius venale pponat. quocirca capite sancieudū existimat, si aliquis Iudex quacūq; de causa pecuniā, aut aliquod munus acceperit. Sed vt ad consiliū hominis sapiētissimi reuertamur, illud etiā considerandum est, Mosi socrum inter alias virtutes quibus instructos Iudices esse vult; nō numerasse, nimiū in interpretatione iuris acumē. nec enim dicit, sint Iudices subtiles, acuti, veteratores, & callidi, vt facilè leges ad suā libidinē flectāt, & à vero sensu detorqueant, & fallacias machinētur, quib' Iudicia hūc & illūc facilè versent; vt sine infamia & inuidia secundum eos lites dare possint, qui nō iure: sed intolerāda potētia nituntur. Nihil horum dicit. Nec enim tunc tantus

honor

honor malitiæ habebatur, vt ij Iurisconsultissimi existimarentur, qui nimio acumine subnixa variè leges interpretarētur, & simplicitatem iuris eluderent. nihil enim magis sapientiæ repugnat, quàm nimia subtilitas; quæ cùm sit in omni disciplinæ ratione veritati valdè contraria, tum in legum scientia est nimis pestifera. omnem enim rationem iuris & æquitatis euertit. Leges autem nec ita multas esse conuenit, vt se ipsas impediant: nec ita difficiles vt non ab omnibus mediocri ingenio præditis intelligantur. improbitas tamen hominum contrà publicam vtilitatē leges multiplicauit, easque difficiles effecit usque adeò, vt ij qui hoc suscipiunt vt eas interpretentur, sibi summam quandā sapientiā arrogent, & in illarum obscuritate intemperantius efferantur. Principis autem officiū nō est, fraudibus indulgere: sed malitiam refecare. neq; legibus obscuritatem afferre: sed illarum mentem explanare, & veritatē tueri. ne igitur legis mēs & sentētia possit aliqua ratione pueri, & veritas occultari: suadet vir ille sapiētissimus, vt ij deligātur iudices, in quorū animis nihil insit quod eos à cōsideratione veritatis abducat. Veritas enim aut virib⁹ extorquetur, aut obliuione deletur, aut præstigijs eluditur, aut tenebris obscuratur. incussus enim metus, veritatē extorquet: religionis obliuio, eā ex animis paulatim delet: falsa voluptatis imago, sensum verę voluptatis

tis extinguit: pecuniæ cupiditas & immanis auaritia, mentē tenebris & caligine circūfundit, ne veritatem aspiciat. nihil autem horum poterit illis accidere, qui potentes (hoc est) animo magno & excelso præditi sunt, & religionem sanctissimè colūt, & fidem & officium omnibus vitæ commodis anteponunt; & auaritiam pessimè oderunt, & munera ob iudicandum data vehementer execrantur. Cùm tamen omnia illa quæ Iethro complectitur, in Iudice requirantur; præcipuum tamen locum obtinet religio, imò reliquæ omnes virtutes vna religione continentur. qui enim Deum timet, nec homines metuit, neque fidem deserit, neq; pecunia corrumpitur, nec vllum denique locum temeritati & amentiaë relinquit; nunquam igitur in iudicando ab æquitate deduci poterit. Dum Iosaphat Rex sanctissimus iram Dei placare vellet, non aliam rationem placandi numinis excogitare commodiorē potuit, ea, quæ in iudiciorum instauratione consistebat. Iudices igitur pietatis laude præstantes elegit, qui ius in omnibus vrbibus Iudææ dicerēt; quos omnes hac tantum ratione ad officium hortabatur, nempe vt cogitarent illud iudicium quod exercebant Domini Iudicium esse. quæ quidem admonitio ex lege sumpta satis magnam vim habebat, ad pios iudices in officio cūtinendos. qui enim hoc in iudicādo cogitat, nec homines veretur, cūm

se

se Dei vicarium esse sapienter intelligat: neq; labe
 vlla se cōtaminari permittit, cūm Dei præsentis te-
 stimoniū reformidet: neq; munus cuiusquā accipit,
 cūm sempiternū illud suppliciū omnibus qui mu-
 neribus se deliniri patiuntur, diuino iudicio cōstitu-
 tum exhorreat. iurè igitur cōcludi potest, pio numi-
 nis metu omnē iudiciorū integritatē contineri. cūm
 igitur tam splendidus, & tam vtilis, & salutaris hic
 ordo Iudicū sit, quid perniciosius esse poterit, quā
 iudicādi munus hominibus aut flagitiosis, aut ob-
 scuris & infimis assignari: cū enim Iudices aut pro-
 pter libidinē & impuritātē verū iudicare nolūt; aut
 propter humilitatē non audent, & scelera impunita
 relinquūt: oēs qui boni rerū æstimatores extiterint,
 facilè conijcient Rēp. illam in qua peruersa iudicia
 fiunt, diu stare nō posse. qui enim Princeps aut Iu-
 dex scelus impunitū dimittit: ius esse statuit, vt bo-
 ni ab improbis impiè atq; nefariè vexētur, & ita ius
 humanū atq; diuinū violetur. quòd cūm fit, publi-
 cam salutē euerti necesse est. Scedafus vt memoriæ
 proditū est, fuit in Leuctris homo tenuis, cōmodus
 tamen & hospitalis; huic erāt duæ filiæ virgines for-
 ma eximia: cūm autē duo Spartani adolescentes ad
 illū diuerterēt, fuere satis humaniter accepti, ij vir-
 ginibus oculos adiecere, atq; ne vim statim inferrēt,
 fuere hospitis humanitate prohibiti; à Boetia verò
 redeuntes ad eundē hospitem diuersati sunt; is au-

tem aberat. virgines autē patrijs institutis ad omnem rationem humanitatis eruditæ, illos sanè hospitaliter excipiūt; illi virginibus per vim vitiū inferunt, & iniuriā grauissime lamētantes interimunt, & corpora in puteū abijciunt. redijt Scedafus, filias non offendit: dum hæret, & dubitat, catella sæpè vestis laciniam apprehendens, sæpè in puteum cursitans & oblatrans, atq; gementi & quæribundæ similis, dominū id nō temerè fieri suspicantē ad puteum perducit. ibi demum calamitatis suæ magnitudinem oculis aspexit, filiarū corpora è puteo extraxit; cū verò è vicinis accepisset eos adolescentes eò diuertisse, neq; postridie illius diei quo se domum illius receperāt, illos aut virgines cōparuisse; intellexit planè, scelus illud ab adolescētibus fuisse conflatum. recta igitur Lacedæmonem pergit, vt eorum nomina apud Ephoros deferat. in Argolica verò regione cū audiret senem quendam Orcitam diras clades Lacedæmonijs imprecātē, de illo quæsiuit: quā nam iniuriam à Lacedæmonijs accepisset. narrat illi senex, quo pacto filius illius probus & honestus adolescēs fuisset ab Aristodemo Lacedæmonio qui ius apud illos dicebat crudelissime iugulatus, eo quòd stuprū ab illo pati nullo modo voluisset: & deinde quomodo is Lacedæmonē pfectus sit, vt hominem teterrimum apud Ephoros accusaret; Ephori verò nullā rationē tanti sceleris habuerint.

id cùm Scedafus audiret, extimuit, ne ipse etiam frustra de hominibus improbiſſimis, qui tam nefando ſcelere ius hoſpitij violarant, quereretur. nihilominus tamen Lacedæmonem contendit; ibi primum Ephoros, deinde Reges, poſtremò omnes qui multum in ciuitate poterant conuenit; apud omnes cum multis lacrymis de iniuria ſibi illata conqueritur; fidem implorat; numen obteſtatur; vindictam flagitat; nemo tamẽ illius querimonias ad aures admittit. Senex igitur tam atroci iniuria ſtimulatus, minimè mentis compos, per mediam urbem diſcurrebat; manus in ſolem tẽdebat; modò terram percutiebat, modò Furias ſclerum vlti- ces inuocabat; vſque eò dum mortem ſibi conſci- ſceret. breui tamẽ vniuerſa Reſp. ſcleris atq; fla- gitij illius pœnas exoluit. Epaminõde enim virtute in pugna Leuctrica ita concifa fuit, vt nunquam poſtea poſſet in amiſſas opes reſtitui. Memoria proditum eſt, ante illam pugnam Scedafum ſecun- dum quietem viſum eſſe in ſomnis dicere Pelopide qui ſimul cum Epaminonda bello præerat Lace- demonios adfuturos, vt in eo loco in quo tantum ſcelus à ſuis ciuibus impune commiſſum fuerat, pœnas illi atque virginibus quæ violatæ & occiſæ fuerant, vniuerſi penderent. Sed quorſum hæc à no- bis adducta ſunt? Vt intelligatis quoties aliquod ſceleſtum facinus impunitum relinquitur, toties
hæcere

hærerè in Rep. religionem; quæ si non fuerit expiata, numinis iram concitari, & de vniuersa illa ciuitate supplicium sumi. scelere enim se alligat, qui in scelere suscepto cõniuet. nec est vlla potior illius expiandi ratio, ea quæ legitima illius vltione continetur. Ea autem de causa Deus cùm legem daret, tam sæpè in scelus vindicare præcipit; ne videlicet populus vniuersus se sceleris consensione contaminet; & ita publice lueret id quod fuerat ab vno aut à paucis commissum: Auferes inquit, malũ de medio tui (hoc est) violatam religionem expiabis, & te sceleris contagione liberabis, quo teneris astrictus, quamdiu non fuerit in scelus publice vindicatum. David autem dum in Dei gloriam suas ipsius laudes commemorat, ait: se de multa nocte vigilare solitum, vt tolleret de ciuitate Domini (sic enim inquit) omnes qui operabantur iniquitatem. nullum enim sacrificium acceptius Deo fieri posse credebatur, hominum sceleratorum supplicio. Respub. enim sceleris cõtatione liberatur: improbitas exemplo edito coërcetur: integritas & innocentia liberè respirat: expiata religio homines cum Deo, à quo erant diuulsi coniungit. Mirum est quanta seueritate eadem ipsa de causa antiqui Græci scelus persequébatur. illi enim ciuitati in qua scelus aliquod immane susceptum fuerat, nisi id supplicio illius qui scelus conflarat expiaret, bellum à reliquis ciuitatibus

tatibus indici solebat; existimabant enim hæere
 religionem, non in ea tantum ciuitate quæ se crimi-
 ne nefario deuinxerat: sed in omnibus alijs quæ il-
 lud non vltæ fuissent. sapienter autem iudicabant,
 sceleris consensu Deum irritari; legitima autem
 vindicta placari; & à seueritate ad gratiam inflecti.
 Qui autem historias diligenter euoluerit, id cer-
 tissimum esse comperiet. vt enim de Scedafo legi-
 mus, ita in omni ciuitate in qua non erat in ali-
 quod nefarium crimen publice animaduersum, pe-
 stis, & fames, & bellum & vastitas illam affligebat,
 atque tandem euertebat; vt facilè appareret, illud
 exitium non tam humanis viribus, quàm numine
 diuino illatum fuisse. neque solum priscis tempo-
 ribus: sed nostra etiam memoria. circumspicite ani-
 mis omnes prouincias quæ fuerunt multis incom-
 modis afflictæ, atque ferro & flamma vastatæ; & in-
 telligetis, in illis omnibus antequàm fuissent euersæ,
 fuisse impunitã licentiã omnibus facinorosis homi-
 nibus attributam. vnde colligitur omnes ciuitates
 quæ ab hoste captæ sunt, magis ipsius ciuitatis ini-
 quitate & iniuria, quàm hostiũ virtute captas esse.
 Illud enim sane cõstat, omnes Resp. quæ se legibus
 astrinxerunt; & à quibus ius æquabile cultum fuit,
 nõ in pace tantum summas opes adeptas fuisse: sed
 etiã bello latissimè imperiũ propagasse, atq; tantis-
 per opibus & imperio floruisse, dum leges atq; iu-
 dicia

dicia sancte conseruata sunt. vbi verò primum leges
 conculcari, iura perfringi, iudicia rescindi, magistra-
 tus contemni cœperunt; imperiũ labi cœpit, atque
 tandem extinctum & deletũ fuit. sic Athænæ im-
 perij naufragium fecerũt; sic Lacedæmon non Sce-
 daso tantum: sed multis alijs iniquitate similiter
 oppressis, pœnas dedit; sic Carthago sceleris & per-
 fidix pœnas exoluit; sic Roma ppter innumerabiles
 iniurias quas in orbẽ terrarũ intulerat, ex ea maie-
 state, & amplitudine ad quã nulla vnquã Resp. per-
 uenit, exturbata est; sic oēs deniq; ciuitates, regna,
 imperia, nationes, cum primũ illas capit diuini &
 humani iuris obliuio, labũtur, & ruunt, & obliuio-
 ne sempiterna delentur. an non hoc palam Sanctæ
 literæ testificantur, propter iniquitates & iniurias
 impunitas imperia summa deleri? an id obscurum
 est oraculis diuinis esse denunciatum, dirum exitiũ
 omnibus gentibus apud quas neque ius vllum co-
 litur; neque leges obseruantur; neque iudicia rata
 sunt: sed omnium conatus qui aliquid in Rep. pos-
 sunt, ad legum & iudiciorũ interitum; impune cõ-
 feruntur? Cũ igitur hoc & antiquitatis monimẽtis,
 & vitæ cõmunis exemplis, & legis diuinę sanctioni-
 bus exploratum sit, illud Regnum & Imperiũ diu
 permanere non posse, in quo leges, iura, iudicia sa-
 cro sancta & inuiolata non sint. si non potest ius pu-
 blicum violari, & scelus inultum relinqui, quin

simul status Reip. perturbetur, & pestis tandem atq;
 pernicies rebus communibus afferatur; si constat
 iuris negligentia & contemptu, non modò generis
 humani societatem violari: sed numen etiam diui-
 num grauitè offendi, quis non videt legum opti-
 marum disciplina, iuris sanctissimo cultu, iudicio-
 rum integritate & constantia, Reip. salutem, digni-
 tatem, imperium, amplitudinem, præsidium, & sta-
 bilimentum contineri? At qui harum omnium re-
 rum tam sacrarum Iudices, custodes, atq; ministri
 sunt, meritò (quemadmodum ait Iurecòsultus ille)
 sacerdotes quidam sanctissimi appellari possint;
 in Sanctis autem literis, Iudices Dij appellantur.
 quemadmodum enim munus diuinum gerunt: ita
 voluit summus ille Iudex, vt diuinum nomen ob-
 tinerent, vt omnibus modis admoneri possint, cum
 iudicant diuinam ab illis æquitatem, & constantiã
 iure atque meritò flagitari. Hæc cū ita sint, & cum
 in Iudicum delectu publicam salutem & incolumi-
 tatem agi constet: male profecto consulit Reip. Rex
 ille, qui quosuis homines in tam alto gradu locat;
 ordinem enim quem grauissimum esse conuenit,
 leuiorum & obscurorum hominũ contagione de-
 decorat, & ius venale constituit, & Remp. pertur-
 bat; & perficit vt leges & iudicia propter Iudicum
 sordes atque flagitia cõtemnantur, & omne deniq;
 regnum funditus euertit. sunt igitur ad iudicandũ
 eligendi

eligendi viri disciplina sapientes, autoritate graues, moribus incorrupti, virtute constantes: qui facillimè scientia, & animi magnitudine, atque pietate tantam personam tueantur, atque sustineant. hi autem sunt opibus augendi, & honoribus illustrandi, & pro virtutis merito præmijs cumulandi; ne vnquam propter inopiam, vel humilitatem contemni possint. quod si aliquando Rex in eligendo lapsus opinione fuerit, & pro bono & integro Iudice, improbum & sordidum cooptauerit; vbi id intellexerit, nullam moram interponat, quin illum magistratu priuet; idque exemplum seueritatis in illius scelus edat, quo reliqui diligentius in officio atque fide permaneant. Hæc quidem de legibus atque iudicijs dicta satis esse puto, ad Regis instituendi atque admonendi disciplinã. illud tamen minimè prætereundum est, quòd ad iustitiam attinet, non leges tantum ferendas esse, quæ malitiam & improbitatem supplicio resecent: sed etiam quæ multo ante præcaueant, ne maleficia cõmittantur. vt enim illa medicina magis probanda est, quæ bonam valetudinem conseruat, quàm ea quæ valetudinem afflictam in sanitatem restituit: ita leges illæ magis laudandæ sunt, quæ mores continet, ne facillè queant ad mollitiem atque flagitia delabi, quàm illæ quæ mores corruptos ad sanitatem supplicio reuocare cõtendunt. Quomodo inquis id prouideri poterit?

Si parentibus licitum non fuerit vlllo modo filiorū institutionem negligere. sit igitur omnibus qui liberis suis id quod nō decet indulserint, grauis ignominiaē pœna constituta; si enim quilibet domi suæ filios rectè educauerit, & honesta disciplina deuinxerit; multo minus negotij Reip. moderatores in ciuibus vniuersis, regendis & continendis habebunt. vt enim in reliquis rebus: ita in prima puerorum institutione existimandum est, omnia esse posita; qualia namque rerum initia sunt, tales exitus expectandi sunt. Quid? inquires, non erit liberū vnicuique ad arbitrium suum liberos enutrire? Nō certè, si publica salus omni studio curanda est. At libertas est modis omnibus retinenda. Verum, sed ego pestiferam flagitiorum licentiam minimè libertatem appellandam iudico; nisi furiosi hominis libertatem existimas, cū sibi manus affert, aut se in ignem vel aquam præcipitem dat. si igitur homo quamuis potens sit, cū à mente deseritur, ne sibi aut suis perniciem afferat, est arctissimè constringendus: quomodo non multo magis est legibus alligandus is, qui furenter velit pestem atque pernitem filijs suis pessima institutione machinari? an Agaue cū filium Pentheum quasi is aper esset interimebat, magis insana erat, quàm ij qui filiorum animos mortiferis morbis inficiunt: neq; corporibus: sed quod est longe tetrius

& detestabilius, mentibus ipsis foedissimum vulnus imponunt? si igitur ij, qui suis multo leuius nocent, vinculis impediendi sunt; cur ij legum vinculis laxandi sunt, qui mala educatione filijs suis mentem atque sensus eripiunt? Præterea nemo sui iuris omnino esse potest: sumus enim omnes partes atque membra Reip. vt igitur in corpore non quod vni membro iucundum est: sed quod totius corporis incolumitati conducit, præcipuè spectari conuenit; ita in Repub. non quod vnicuique libeat: sed quid vniuersis expediat, considerandum est. Lex enim naturæ sancit, vt commune bonum singulari vniuscuiusque iucunditati præferatur. ideò autem à principio vnum in locum partim necessitate impulsus; partim natura inuitati conuenerunt homines, vt ope mutua fulcirentur, & quilibet pro parte sua Remp. conseruaret. Cùm autem nullum sit in vita cõmuni officium magis debitum, nullumq; æs alienũ ad quod persoluendũ magis omni fœdere & pactione astricti teneamur; quàm fides Reip. debita oēs certè ciues magis debent in filiorum educatione de Reip. cõmodis quàm de sua vtilitate cogitare; maximè verò, cùm vniuscuiusque vtilitas à publica seiungi non possit. cùm igitur omnes nostræ rationes ad Reipub. salutem conferendæ sint, neque secus de illis statuere possimus, quàm cõmunis vtilitatis ratio flagitat; quomodo ferendum est,

vt id vniuscuiusque potestati atque libidini per-
 mittatur, in quo est vniuersæ Reip. salus vel perni-
 cies cōstituta? an id obscurum est, si filios suos qui-
 libet pessime instituerit, futurū, vt illi omni se sce-
 lere & flagitio contaminent? an parum constat si
 maxima ciuium pars flagitiosa fuerit, Remp. fun-
 ditus interituram? qui igitur filios suos malè insti-
 tuit, Remp. funditus euertit. Nec id potest dici, le-
 ges constitutis supplicijs, indomitam cupiditatem
 facilè compressuras. adulta enim cupiditas nullo
 metu coërceri potest; quin vbi aliqua spes impuni-
 tatis oblata fuerit (quæ plerūq; est cum effrenata
 mente coniuncta) ad perniciem publicæ salutis &
 dignitatis erumpat. omne verò malum nascens fa-
 cilè extingitur, adultum verò atque robustum dif-
 ficilime coërcetur. si igitur ad Regis officium per-
 tinet malum adultum, & corroboratum supplicio
 refecare; cur non magis pertinebit, malum ipsum,
 antequam vires colligat, sapienter extinguere? & si
 Rex nullam Reip. partem negligere potest, quo-
 modo tandem illi id sine insigni flagitio negligere
 licebit, quod omnem Reip. salutem continet? Agrū
 (vt dictum est) si Resp. fuerit bene constituta ne-
 mini licebit negligere; flagitium est enim minimè
 ferendum negligentia tua fieri, vt fundus tuus nō
 valde tibi atque Reip. fructuosus sit: quòd si negli-
 gens esse perseueres, æquum est vt Principis seueri-
 tate

tate cogaris, illum colendum diligentissimis color-
 nis assignare, qui tantum ex illo frumēti quantum
 potest exarari, colligant. Ita ne verò? non licebit
 tibi si communis vtilitatis ratio habita fuerit, agrū
 tuum incultum relinquere; licebit autem tibi fi-
 liorum tuorum mores, instituta, salutem, atq, adeo
 vitam negligere? vepres & spinæ in agro tuo suc-
 crescentes ignauiam tuam coarguunt, & dignum
 non mediocri pœna constituunt; labes, flagitia,
 dedecora filiorum tuorum in dies pullulantia, non
 multo magis te grauissimis pœnis obnoxium de-
 clarabunt? Quod si patria eiusmodi verbis tecum
 exostulet, quid illi respondebis? Homo cur quan-
 tum est in te mihi moliris exitium? cur in me pestē
 nefariè machinaris? cur parentem quam omni pie-
 tate complecti debebas, iugulandam suscipis? meis
 enim legibus & institutis in lucem editus, & enu-
 tritus fuisti; per me non solum à feris: sed etiam à
 morum feritate reuocatus, & omni humanitate cul-
 tus extitisti; meo præsidio vitam non solum cle-
 menter atque benignè: verum etiam securè tradu-
 xisti. si enim in solitudine & vastitate vitam ageres, ✕
 non modò belluarū laniatus extimesceres: sed nihil
 inter te & belluas immanes interesset; mea igitur
 ope factum est vt in periculis auxilium, in morbis
 remedium, in ærumnis solatium, in perturbationē
 disciplinam, in curis alleuamentum inuenires.

Cùm vita tua tã multis simul rebus indigeat, omnes illę fuerunt à me tibi largę atque munificę sup-
 peditatę. quòd si ita non esse putas, à me secede; lu-
 cem meam atq; celebritatem fuge; & te in solitudi-
 nem abde, & videamus quo tandem modo possis
 absque meo præsidio vitam sustētare. quòd igitur
 opibus abundas, quòd humanitatem retines, quòd
 securę vitam degis, quòd lucis iucūditate fru-
 eris, id totum mihi est in acceptis referēdum. magis igitur
 sum mater tua, quàm illa quę te peperit existiman-
 da. si igitur mihi necem attuleris, non modò te im-
 probū hominem: sed impium & sceleratū parricidā
 fateare necesse est. Sed dices fortasse, te nunquam de
 meo interitu cogitasse. An non intelligis vitam atq;
 salutem meam, ciuium moribus & honestate con-
 tineri; adeò sine mente es, vt non videas si illi cūm
 ad ætatem maturam peruenerint, flagitijs efferati,
 fuerint, esse mihi eorum scelere miserū funestumq;
 fatum necessariò subeundum? nec illud quidem
 recogitas, te non tam tibi, quàm mihi filios genuis-
 se? cur igitur illos flagitijs obrui finis? cur illorum
 peccatis indulges? cur illorum inconsideratam cu-
 piditatem alis? cur eorum pudorem extinguere pa-
 teris? cur denique illos honestatis studium negli-
 gere, & libidini seruire permittis? quòd enim est
 aliud rerum publicarum exitium, & funus, nisi id
 quod corrupta & vitiosa ciuium institutione com-
 paratur?

paratur? ciues igitur qui malè filios suos instituunt, me perdunt, mihi pestem parant; mihi interitum & exitium moliuntur. Hæc si Resp. dicat, hominibus in filiorum educatione dissolutis, venit ne vobis in mentem quomodo homines in tanta re negligentes, à maximi & immanissimi criminis suspitione liberetis? Non inquit M. Si igitur inquam, hoc crimen diluere non potestis, confitendum est illud non mediocre crimen esse: sed crudele atque valdè nefarium; quòd quidem non solum liberis vitam eripit: sed patriam ipsam sanctissimam parentem necat. quod si legibus nemini concessum est, vt rebus suis malè vtatur, quomodo permittendum est parentibus, vt filios suos cum calamitate patriæ totius euertant? Cùm verò Regis officium sit seruare Rempub. officium certè illius est, omnia crimina quæ Reip. exitium afferre possunt, seuerissimè coërcere. sed quemadmodum multo magis laudandus est Imperator, qui aduentantis hostis consilia præripit, & antequam vastitatem inferat conatibus illius obsistit; quàm is qui post vastitatem rebus suis illatam hostem bello frangit: ita multo ampliore laude dignus est Rex, qui diligentissimè cauet, ne vllum scelus admittatur, quàm is qui conflatum scelus vlciscitur. Quomodo id perficiet? inquires. Facillime quidem, si lege atq; proposita pœna sanxerit, ne patres ad arbitrium suum filios instituant.

Lycurgi

Lycurgi legibus cautum erat, ne quisquam liberos suos moribus quibus vellet imbueret; omnes igitur ciuium liberi cum ad septennium peruenissent, in turmas diuisi, moderatoribus assignabantur, qui eos ad omnem rationem virtutis & honestatis erudirent. omnis autem illius ciuitatis disciplina competebat, vt ciues ad victus frugalitatem, ad laborum patientiam, ad pudorem & verecundiam, ad æddecoris & dignitatis studium excitaret. in primis autem ea summa laus erat, senes vereri & obseruare, & ijs qui præerant obedire, nec vllum legitimum imperium recusare, quamuis id quod erat imperatum, nimis arduum atque difficile videretur. De Persarum autem institutione mira sunt quæ Xenophon in vita Cyri commemorat; ait enim pueros, vt alibi Grammaticam: ita apud Persas Iustitiam à magistris discere solitos. iudicia autem inter pueros fuisse constituta furti, rapinæ, violentiæ, conuitij, & aliorum flagitiorum huiusmodi. conuictos autem apud illorum moderatores pœnas dare, & similiter qui aliquem falsò insimulabant, calumniæ pœnam sustinere. in crimine autem maximè vocari solitos, qui bene de se meritis gratiam minimè referebant; ingratos enim neque pietatem in Deum, nec in parentes colere, neque debitum officium aut patriæ, aut amicis præstare posse credebant. præterea ex ingrati animi crimine impudentiâ oriri statuebant,

ex qua omnis turpitudine atque vitæ dedecus erumpit. Ait præterea pueros, ad modestiam, ad frugalitatem, ad continentiam, ad laborem, ad obedientiam, ad omnem denique decoris & honestatis rationem fuisse admodum diligenter institutos. Hæc quidem fusè persequitur vir ille summus, quæ facile demonstrant, non sine causa Persarum Imperium ex paruis admodum initijs, ad summam amplitudinem peruenisse. vt enim labente disciplina imperia magna corruunt: ita cum morum disciplina egregie constituta est, tenuissimam quaque Rēp. maximam & florētissimam fieri necesse est. De Atheniensibus iam diximus, quomodo Solonis legibus incubebat id onus parētibus, vt literis, & palæstra, & musica liberos suos erudirent. Filij verò cogebantur parentes in senectute alere. quod si cuius aliquis fuisset in filiorum disciplina negligens, nec eos illis tribus artibus instituisset; pœna erat, soluere lege illa filios, ne cogeretur vlllo modo patribus in extrema ætate cōstitutis alimēta præbère. indigni enim parentum nomine habebantur, qui filios non & moribus bonis, & artibus ingenuis instruxissent. Fuit autem Athenis templum vni ex filiabus Cecropis Regis dedicatum; ea autem appellabatur Aglauros. cum enim vt traditū memoriæ est, Eumolpus bellum Athenis intulisset, & fuisset oraculo editum Athenas victrices fore, si quisquā se neci pro salute patriæ

patriæ deuoueret, Aglauros sese vt patriam periculo liberaret, ex muro præcipitauit. Habuit autem hoc antiquitas vt nihil virtute diuinius existimaret, & ideò facilè ijs in quibus clarum aliquod virtutis lumen eluxisse perspexerat, diuinitatem tribuebat. nullam autem virtutem clariorem existimabat, ea, qua se quispiam pro patriæ salute ad mortem libenter offerebat. Cùm igitur Aglauros id virtutis signum dedisset, quo nullum mirabilius esse poterat, fuit illi templum extructum, & nomen illius religione patria consecratum. omnes autem ciues cùm ad ætatem adolescentiæ peruenissent, armati omnibus armis, in templum illud deducebantur, & conceptis verbis iurabant, se nullo modo patriam deserturos; iurisiurandi autem formula hæc erat. Non afficiã dedecore arma sacra, neque ducẽ quẽ fuero secutus deseram. Pugnabo pro sacris, pro sanctitatibus, siue solus, siue cum multis. Enitar ne patriam meam tradam posteris deteriore[m] quam accepi: sed multo magis florentem. Illis qui considerate iudicauerint, libenter obtemperabo; legibus iam latis parebo: & illis etiam quas populus communi consensu tulerit. Si quis autem leges oppugnauerit, aut illis parere noluerit, id nulla ratione patiar. Et vel solus, vel cum multis illi obuiam ibo. Patriam religionem conseruabo. Harum autem rerum deos testes inuoco. His quidem verbis

ea se religione deuinciebant, vt esset illis necesse mortem pro templorum sanctitate, & sacrorum religione, pro legibus, & institutis ciuilibus, pro patriæ salute & dignitate (vbi id casus aliquis postularet) occumbere. non solum igitur proditoribus atque sceleratis ciuibus: sed etiam timidis & ignauis Dei grauissimum metum incutiebant; vt intelligerent omnes se non posse vlla formidine patriam deserere, quin se periurio, & crimine sceleris, & impietatis alligarent. Quid de Romanis dicam? potuissent ne illi orbē terrarum imperio cōtinere, nisi fuisset apud illos admirabilis iuuetutis pudor, atq; disciplina? quanquā illi nō adolescentes tantū: sed omnes etiam ciues discipline seueritate coërcebant. erant enim Censores præfecti moribus; tāta autem diligentia suum munus gerebant, vt nihil in Rep. fieri permetterēt, quod esset Romano pudori, fidei, & honestati, & exēplo contrariū. grauissimis autē ignominiaē pœnis facile Rēp. continebant, ne se turpitudine vlla cōtaminaret. Ne autē plura Rerūp. genera persequar, hoc sane cōstat, primū quidē id non esse difficile, quod iam fuit à summis Regibus & imperiosis Populis sapiētissime factitatum. deinde non solū ad pacis ornamentum, & iustitiæ disciplinam multum interesse qualis sit puerorum institutio, & adolescentium disciplina: sed etiam ad belli præsidium, & imperij decus & amplitudinem.

omnes

omnes enim Resp. quæ latissimè imperium propa-
garunt, his artibus & institutis sibi summas opes &
imperium pepererunt. Non est igitur vllò modo
hæc Reip. ratio à Principe negligèda: sed in primis
summo studio procuranda, atque vigilantissimè
prouidendum, ne quisquâ in Rep. pro salutari ciue
belluam immanem alat: aut saltem hominè igna-
uum, & imbellem enutriat. si Rex igitur Rempub.
saluam vult, morum præfectos in ea constituat, qui
parentes in filiorum institutione negligentes seuerè
puniant. nullumque genus hominum patiantur, in
Rep. versari, qui non artem aliquam Reip. saluta-
rem teneant. monstri igitur atque prodigij simile
sit, aliquem in Repub. sine publico fructu versari.
Quare non video cur illa *Ægyptiorû* lex non mag-
nopere à nobis approbanda sit, qua singuli cogebân-
tur, nomina & artes suas apud moderatores Reip.
profiteri, vt operis deinde sui rationem reddere co-
gerentur. Athenis verò fuit à Dracone lata lex, quæ
otium capite mulctabat. Seuera nimis inquires, &
immanis lex illa fuit. Esto, dum modo fateamur,
illa nimia legis seueritate Reipub. statum maximè
conseruari. Otium enim continet flagitiorum om-
nium seminarium. mentem enim hebetat, animû
corrumpit, hominès præstantiam labefactat, &
ne quid aliud dicam, rationem de statu deijcit, &
libidinè in animi dominatu constituit. adde quòd
qui

quī res suas non agit, aliena negotia curat (vt Horatius ait) vnde malevolentia, obrectatio, inuidia, iniquitas & iniuria, magnaue rerum perturbatio, & confusio vitæ consequitur. adde quòd otium homines ad inopiam & egestatem redigit: egestas desperationem efficit; ex desperatione existit audacia: audacia verò Rep. perturbat, & de omni statu conuellit. cùm igitur hæc mala omnia ex otio atq; segnitie oriantur, quæ lex utilior excogitari potuit, ea quæ turpe otium coërcet, & comprimit? Hic locus admonet, vt aliquid de nobilitatis officio disseramus. nō placet enim aliquē in Rep. versari, cuius opus aliquod vtile Reip. nō extet. aratorum autē, & mercatorum, cauponum, fabrorum, & opificum, atq; adeò baiulorū officia & opera quæ sint, & quā utilitatem Rebusp. afferant, plane video. ratio autem postulat, vt quo status hominum clarior est, eò clarius eorum officiū sit, & diligētius ab illis operis, & muneris rationē reposcamus. Quod nam igitur nobiliū opus est? num delicijs affluere, & dicta iacere & de amore conqueri, & vulnus sibi Cupidinis sagittis inflictū assiduè lamentari? negabitis opinor: nullū enim ex eorum vrbantate & elegantia, nec ex amoribus quidem leuissimis Resp. fructū capit: num noctes atque dies in alexæ ludo consumere? nō profecto: est enim hic ludus altor otij, magister ignauia, instrumentū auaritiæ, fraudis officina, rei

familiaris euersio, rixæ materia, morum pernicies, dignitatis labes, & insignis ingnominia. est præterea angor animi, & cruciatus assiduus. qui enim perdit afflictor: qui lucrum facit, quamuis intemperanter exultet, ne tamé id quod est lucratus amittat, animo anxio atq; sollicito reformidat. Adde nūc impuræ consuetudinis & familiaritatis dedecora, quibus afficiuntur ij qui cum aleatoribus viuunt. adde poenæ illius diurnitatem, qua damnati sunt oēs, qui eiusmodi ludis affixi sunt. vt enim Prometheus ad Caucasum affixus (vt poëtæ perhibēt) inuitus aquilæ viscera laceranda atq; deuoranda præbebat: sic aleatores ita nequitia vinculis astricti sunt, vt quāuis viscera sua consumi cū magno cruciatu videant, nō tamen inde auelli possint. Anni verò interim labuntur: ætas flagitiosè conteritur: res familiaris absumitur: studium dignitatis abijcitur: omnisq; ratio industriæ, & humanitatis, & pietatis extinguatur. nec enim is qui hoc ludo tenetur & ducitur, rem suam familiarè curat: nec suis liberis, aut seruis, aut amicis consulit: neque pietatis & religionis memoriam vllam conseruat: sic enim occupat illius animum hoc flagitiosum & infame ludendi studium, vt nullum honestæ cogitationi locū relinquat. vt auté nullum aliud malum inde proueniat præter otium illud, cuius vitia persecuti sumus, id certè tantum est, vt sit nobilitati tanquam totius digni-

dignitatis exitium summa totius animi contentione fugiendū. Præterea nos nō de ludo & ioco quaerimus: sed de officio & opere; non enim ludus opus est: sed ab opere est animus interdum ludo reficiendus, vt facilius possit nobilitate dignum opus efficere. Quod nam igitur hominum nobilium opus est? Armis tutari Rempub. & consilio cum ætate progressi fuerint eam stabilire; omnesque opes suas ad patriæ salutem, atque ad dignitatem suam conferre. Sed quaero. num hæc tam præclara munera indigent aliquo usu, ratione, disciplina? an eiusmodi sunt, quæ sine vlllo usu & meditatione confici valeant? si dixeritis non esse opus usu, neque disciplina, mirabor. si enim neque sutor, neque sartor, neque tonsor, neque denique fabrilis alicuius artificij peritus esse potest, qui non multis prius annis illi artificio operam dederit, quomodo poterit homo nobilis in artificio quod Remp. omnem continet, sine disciplina & exercitatione versari? Rex igitur qui officio satisfacere cupit, opus est, vt cum operam dederit, ne quisquā in Rep. sit, qui non possit muneris & operis sui rationem reddere: tū vel maximè caueat, ne vllus nobilis homo segnitie corrūpatur, & delicijs effœminetur, & sine vlla virtutis disciplina locum illū quo est prorsus indignus obtineat. nihil est enim quod facilius Rēp. possit euertere, nobilitatis ignauia. illam

igitur in armis contineat, & optimas artes colere, atque in illis assidue exerceri compellat. cum vero multæ aliæ poenæ possint hominibus nobilibus irrogari, vix vlla poterit esse grauior, & atrocior, quâ nobilitatis & honestatis amissio. Multum etiã iuua-bit homines ignobiles honorib' augere, si fuerint virtute & industria præstâtes. Princeps enim nõ so-lum iustitiæ munus & officiũ tuebitur, cum virtutẽ in quocunq; homine illam splẽdere viderit, digno præmio remunerauerit: verũ etiam nobilitati læ-guenti stimulos admouebit, & illã æmulatione ad honestatis studiũ acerrimẽ cõcitabit. Vellẽ etiam vt cum homines ob virtutẽ summis opibus afficiũtur, ne opes illæ ad illorũ filios peruenirẽt: nisi ad illos tantum qui se maiori bus suis dignos virtutis imita-tione præbuerint. duplici enim ratione peccãt Re-ges cum sine modo de regio patrimonio largiũtur. optimũ enim fontẽ ipsius benignitatis exhauriũt; ita vt nequeant ij qui in regno succedunt, virtutem debitis præmijs ornare. deinde quod ignauix atq; desidiẽ, & effrenatẽ libidini adiumẽta plurima sub-ministrãt. non vult enim homo in summis opibus atq; delicijs enutritus, laborẽ vllum suscipere. neq; solũ mollis & delicatus, & intemperans, & flagitio-sus: sed etiam superbus, & arrogans, & infestus effi-citur. Sapiẽter enim qui Resp. cõdidere quo ad eius fieri potuit conati sunt, ciuiũ possessiones & faculta

tes modo quodam æquabili terminare, ne quisquã vel opibus elatus, nimium lasciuiet: vel egestate impeditus, studium virtutis omitteret: aut quòd est multo grauius odio publici status, de interitu Reip. coniuraret. vt enim sutor, vel quiuis alius faber artem deserit, vel cùm tanta premitur inopia, vt artis instrumenta parare non queat: vel cùm tantis opibus abundat, vt sine artificio illo laute, atque iucunde viuere possit: ita ciues artem suam quæ honestatis studio continetur omittunt, vel cùm egestate laborant, vel cùm propter opum affluentiam nimis efferuntur. Accedit quòd Regis Imperium cõtemni, tumultus excitari, intestina bella moueri plerumque solent, cùm sunt in regno multi principes illo loco indigni; nempe cùm opibus summis præditi sunt, & ab omni studio virtutis abhorrétes. ne autem alia exépla quæ sunt innumerabilia persequamur, certè constat Græciam hoc vno malo corruisse: Imperatores enim Principum bellis fatigati, Turcas asciuerunt, vt illorum ope firmati, principes imperio frenarent; Turcæ verò in Græciam intromissi, non vt Imperatores adiuuarent: sed vt Græciam dominatu suo premerent, consilium inierunt. paulatim igitur eos à quibus vocati fuerant expulerunt, donec tandem Constantinum vltimũ græciæ Imperatorẽ Constantinopoli diu obsessum imperio & vita spoliarent. cuius tantæ calamitatis

se Græciæ Principes otiosos Spectatores præbuere,
 quasi exploratum illis esset, fieri non posse, vt om-
 nes illo communi incendio conflagrarent. omnes
 igitur tam Imperatores quàm Principes illorum
 imperio subiecti, peccatis excæcati sunt; ne videret
 ipsos sibi pestem & interitum machinari. Hoc igitur
 ne vnquã possit accidere, duo sunt Regibus in
 distributione donorũ & munerũ prouidenda. pri-
 mum, ne oĩa certis hominibus largiãtur; & dũ libe-
 rales haberi volunt, omnem materiam liberalitatis
 amittãt. alterũ, si bonorũ filijs metũ iniecerint re-
 gij muneris amittendi, quoties illi minimè parentũ
 vestigijs institerint, & nõ debitã fidẽ, & officiũ, aut
 patriã persoluerint. his igitur pœnis poterunt coër-
 cere Reges hominum nobiliũ temeritatẽ, qui filios
 suos flagitijs corrũpi sinunt; neq; in eo elaborant, vt
 liberi opibus digni sint: sed vt opes immanes ha-
 beãt, quas in nequitia & flagitio cõsumãt. nec enim
 intelligunt homines amētissimi, quo magis illi fi-
 liorũ opes adaugent, & cumulãt; eò magis eorũ mi-
 seriam amplificari. opibus enim domi cõgestis cum
 virtus abest, languescit industria; superbia indies
 augetur; libido furibundè cõcitur; vitia crescunt,
 & indomitæ cupiditates in rationẽ inuadunt: quæ
 animum exedunt, & vitam amarissimam efficiũt.
 Neque solum pœnis sunt homines nobiles ab igna-
 uia, & flagitio deterrendi: sed laudibus & honori-
 bus,

bus, & muneribus in studium honestatis incitandi. in quo quidem oportet intelligi ab omnibus, à Rege neque pecuniam sine virtute, neq; nobilitatem sine honestate: sed virtutem, & industriam, & frugalitatem, & patriæ caritatem honorari. cùm enim nobilitas omni virtute ornanda sit, tum nullam debet pluris facere, quàm patriæ caritatem; in qua omnia amplissimæ dignitatis ornamenta collocanda sunt. hanc igitur virtutem magnificentissimè laudare; hanc muneribus amplissimis honestare; huius studio & cupiditate vehementissimè omnes (in quibus aliquem amorem honestatis aspexerint) inflammare debent Reges: qui cupiunt efficere Rēp. in omni genere laudis & honestatis florētissimam. Sic autem fiet, vt multi viri ab auaritiæ studio, ad cupiditatem verissimæ gloriæ traducantur; neque existiment virtutis industriam mercaturam esse: neque vitam spe fortunæ amplioris in discrimen inferant, neque cùm aliquod pulchrū facinus aggrediuntur, pecuniæ mercedem nimis importunè flagitēt: sed omnia ad salutem patriæ, & gloriam sempiternam præcipuè referant. facillimè igitur fiet, postquã hic mos receptus publice fuerit, vt omnes adolescentes (nobiles autem maximè) Deum timere, parentes venerari, senes obseruare, magistratibus obedire discant; & omnem corporis, & animi conatum ad patriæ salutem, & dignitatem com-

parare: nihil est enim ad laudem amplius, nihil ad immortalitatem nominis illustrius, nihil ad diuinā gloriam comparandam efficacius, quàm præ studio communis salutis, propriæ utilitatis obliuisci; & amore patriæ vitam cùm fuerit opus in summum discrimen adducere. Hæc sunt enim quæ incredibilem amorem excitant, ingentem admirationem commouent; immortalis memoria consecrantur; præmijs diuinis atque sempiternis afficiuntur. non est autem hominis nobilis atque virtute præstantis officium, sine vlllo modo & ratione patrimonium amplius, quàm Resp. ferre possit posteris suis relinquere: sed illam hæreditatem satis amplam & copiosam arbitrari, quæ est in clarissimo virtutis exemplo, posteris ad imitandum proposito constituta. illa namque hæreditas iniuria plerumque & iniquitate, & hominum odio, & offensione, & inuidia comparatur: hæc autem iustissimis officijs, & meritis excellentibus & virtute diuina conficitur. illa filios plerumque desides, & ignauos, & odiosos reddit: hæc strenuos & industrios, & publicæ salutis atque dignitatis amantes. illa postremò est fluxa, caduca, & instabilis, & casibus infinitis obnoxia: hæc verò constans, firma, stabilis, atque sempiterna. Cùm verò in omni Rep. bene constituta, virtutis & gloriæ studium apud nobilitatem vigere facile queat, tum in regno facillimè. mirū enim est, quā-
tum

tum studium ponant homines in Regum moribus imitandis. sic autem fieri necesse est, ut virtutis regiae similitudo ad omnes perueniat; eos autem maxime qui clariore indole præditi sunt, honestatis splendore nobilitet. Itaque Regis fortitudo, Rēp. fortem efficit; modestia, continentem; iustitia, legibus & magistratibus obsequenrem; sapientia, consideratam; Religio, sanctam; honestatis & gloriae inflammatum studium, gloriae sempiternæ studio similiter incensam. facillimum igitur erit Principi regijs virtutibus ornatissimo, & legibus, & suorum vigilantia, & virtutis exemplo pueros & adolescentes statim à primis annis optimis moribus atq; disciplinis, ad officium & honestatem erudire.

K 5 DE

DE

REGIS INSTITVTIONE

ET DISCIPLINA,

LIBER

OCTAVVS.

HIC autem M. si hæc ita sunt inquit, non sane video, cur Regnum valdè expetendum sit. animus enim tantis curis implicitus nunquam à labore conquiescere, aut respirare vlllo modo poterit. Sit ne inquã valdè expetendum, an velis (quod aiunt) atque remis fugiendum, postea videbimus. nunc verò quod instat exequamur. Cũ igitur liqueat hæc oĩa quæ diximus ad Regis officium pertinere, cõsequēs est, vt illum multorum operis & auxilio fulciamus. qui enim tã multis muneribus præest, multis certè ministris indiget: neq; poterit vlla ratione tã multiplici officio, sine multorũ operis satisfacere. vidimus Regi operã dandã esse, vt Resp. copiosa, locuples, & opulēta sit; & hanc copiã ex re nauicularia, ex mercatura, ex agricultura cõparandã esse. multi igitur, & varij ministri ad eam rem deligendi sunt, qui vel ignauiam atq; defidiã seuerè puniant; vel iniquitatem & iniuriã supplicio plectāt, ne quisquã vel propter

pter segnitiam prematur inopia, vel propter impro-
 bitatē & scelus opes alienas auertat. Non satis est
 Remp. locupletem esse, nisi fortis & armis egregie
 defensa sit: alijs igitur ministris opus est, qui iuuen-
 tutē armis exerceāt, neq; patiātur ignauia & timidi-
 tatē in illorū animis versari; quibus Reip. custodia
 cōmissa est. sūma opus est moderatione ad militarē
 ferociā cohibendā. sunt igitur ij militū præfecti dili-
 gēdi, qui nō solū fortes & impigros milites: sed etiā
 verecundos, & moderatos, & legibus obsequētes ef-
 ficiāt. Omne Reip. firmamentū in iuris æquabilita-
 te, & in iudiciorū integritate cōsistit. multis igitur
 huius tam præclari muneris & officij ministris opus
 est, quos neq; gratia, neq; metus impediat, neq; pe-
 cunia corrumpat, nec vlla denique perturbatio ab
 æquitate dimoueat. Ne autē sit necesse pœnas gra-
 uissimas sine vllō fructu sceleribus infinitis irroga-
 ri; statim à primis annis sunt omnes ciues moribus
 optimis imbuēdi & artibus præclaris excolendi: ne
 quidquā pluris quā pudorē & honestatem faciant.
 sunt ergo creandi morū præfecti, qui lasciuia, & im-
 pudentiā, & corruptos & effœminatos mores igno-
 minia & quauis alia pœna cōstanter & seuerē coër-
 ceāt. Vt autē hæc oia cōmodius administrētur mul-
 tum iuuabit ciuitatē in tribus aut curias diuidi, nec
 enim laboro quali nomine pars quælibet Reip. no-
 minetur: dum modo tota Resp. sit cōmode diuisa,

vt singulis partibus, præfecti singuli præficiantur. Neque parum vtile est, in quolibet horum officio & munere, ordinem & rationem cõstitui, qua præfecti quidam alijs præfectis subiecti sint; ne sit necesse ei qui Rempub. capessit, summis statim & difficilimis muneribus implicari: sed ab aliquo rudimento Reipub. gerendæ ad maiora ordinatim peruenire, & in minimis rebus ostendere, an dignus sit, cui maiora committantur. hoc enim & ad minuum laborem eorum qui rebus maioribus præpositi sunt: & ad disciplinam & moderationem illorum qui Rempub. administrare incipiunt, valdè conducit. cauendum enim est, ne & is qui rebus grauioribus intentus esse debet, minoribus negotijs implicitus teneatur: & is qui tum primũ Rep. attingit, magnis repente honoribus auctus intemperantius se gerat, & insolentia præceps à mente deficiat. honor enim maximus & repentinus mentem atque sensum eripit omnibus, qui firma stirpe virtutis innixi minimè sunt. Itaque vtilissimum est adolescentibus qui honores ambiunt, intelligere sibi multos esse præpositos, quibus officij sui rationem reddere cogantur. hoc enim eorum insolentiam frenat, & animos ad res acrius, atque vigilantius gerendas exacuit. Omnes autem munerum & curationum ministri certis legibus astricti sint; & intelligant, secundum eas leges esse sin-

gulis

gulis annis rationem sibi reddendam, illis quibus ea prouincia delegata fuerit. ij autem qui munere suo fuerint egregie perfuncti, honoribus augeantur; qui verò in officio sibi commisso deliquerint, & honore priuentur, & grauem pœnam peccati luant, nisi sit eiusmodi peccatum, quod mediocri pœna corrigi & emendari possit. inhumanū enim est, spem de illo qui leue aliquod flagitium admisit, abijcere. quis enim est qui possit vitæ cursum sine aliquo lapsu conficere? magni tamen refert qualis ipse lapsus extiterit. qui enim pecunia corruptus, aut malitia & improbitate cœcatus, male suum officium gerit, acerrimè plectendus est. malum enim quo premitur vix sanari potest. is autem qui per rei alicuius imperitiam, aut incuriam errauit, facilè potest ad officium reuocari. mediocres autem animorum morbi, facili & tolerabili medicina sanantur: graues autem & periculosi, non nisi curationibus acerbissimis expelluntur. Reip. autè princeps appellari non debet, is qui non eam medicinam tenet, qua sanabiles Reip. morbos pellat, & partes insanabili morbo labotantes exsecet, ne ad vniuersam Remp. illarum contagio atque lues emanet. nihil enim est hominum perditorum audacia & immanitate periculosius: neque magistratum impunitate & seueritate funestius. vbi igitur neque vitæ ratio ab ijs qui multum in Repub. pos-

sunt

sunt exigitur, neque maleficia seuerè puniuntur, ibi publica salus diu conseruari nequit. hoc igitur ne possit accidere est Regibus summa cura, studio, sollicitudine, vigilantia, industria prouidendum. Vt autem hæc omnia onera quæ sumus oratione complexi, à Rege ferri atque sustineri queant; opus est vt multos in tanti operis atque muneris societatem conuocet, qui regia virtute præcellant. horum igitur consilio & autoritate nixus, onus sibi impositum leuius feret, atque tolerabit. de illorum autem moribus & institutis qui à Rege in consilium adhibendi sunt, latius dissererem nisi id iam effectum arbitrarer. ea enim quæ de regia disciplina diximus, regis etiam consiliarijs accommodanda sunt. regia namque virtute præstet opus est, qui est Regem consilio adiuturus. aliqua tamen commodum est, vt efferamus. In primis igitur necesse est, vt Regis consiliarij sint maximo ingenio præditi, bonis artibus exculti, longo rerum vsu periti, in historijs diligentissime versati; neque præsentia tantum sagaciter odorantes: sed longè in posterum quid vtile futurum Reipub. sit, coniectura prouidentes. neque solum ingenio, & disciplina, atque prudentia valeant necesse est: sed sint opus est singulari fide, & integritate, & patriam amore atque pietate debita prosequantur. parum enim iuuat, quid vti-

le fu-

le futurum sit acutè perspicere, si amor impurus, aut odium acerbum, aut cupiditas nefaria tibi fuerit impedimento, quominus id quod sentis eloquere. Erat olim apud Athenienses lege sancitum, vt quoties aduocata concione populus de Repub. consultabat, præco maxima voce diram cladem & exitium illi, & posteritati illius imprecaretur, qui Reipub. inutile consilium daret, ne ipse incommodum aliquod subiret. erant autem execrationes illæ quæ capita ciuis perfidi & malitiosi deuouebant, tam horrendis verbis scriptæ: vt maximum metum omnibus qui illas audiebant incuterent. sapienter enim intellexit qui legem illam tulit, nihil esse acuto ingenio sine fide, & patriæ caritate perniciosius. quo enim ingenium maius extiterit, eò sagacius, & malitiosius perniciem Reipub. commodi sui gratia comparabit. Hoc igitur principes intelligere debent, non satis esse in consilio adhiberi solertiam & ingenium: nisi fides etiam illius qui consilium dat, atque patriæ caritas sit rebus perspecta, atque planè cognita. Refert Aristoteles fuisse in more positum, in quibusdam Græciæ ciuitatibus quæ paucorum potestate regebantur, vt ij qui principes erant, neminem in societatem admitterent, nisi prius iuraret, se fore perpetuo plebis commodis vehementer infestum. quanto (vt inquit ille eodem in loco) fuisset honestius,

stius, & principum officio conuenientius, sanctissimo iureiurando fidem obligare, sibi nullum priuatum commodum impediemento futurum, quominus publicæ salutis consuleret: & infimam plebem, quæ in principum tutela atq; patrociniis latet, ab omni fraude & iniuria tueretur. nec enim est principis status multitudinis imbecillitate & inopia: sed totius populi caritate & beneuolentia muniendus. illi igitur qui studio, & voluntate, & insita quadam tyrannidis immanitate commodis plebis aduersantur; sunt longissimè non modò ab optimi Regis consilio repellendi: sed ex hominum natura (si fieri potest) exterminandi. Est autem in consilijs præcipuum fidei munus, quidquid secreto statutum fuerit, silentio & taciturnitate cõprimere. si enim qui amici cõsilium aperit, est odio omnium valdè dignus; totius enim coniunctionis rationem tollit è vita, qui amici consilia prodit: quo tandem scelere illum alligari iudicabimus, qui Regis consilium de Reip. salute, de propria dignitate, de publico officio & religione, contra datam fidem cum homine vel necessario, vel alieno qui non sit particeps eiusdem consilij communicat: ea namq; perfidia Regis maiestatem minuit, illiusq; salutem prodit; ordinè Reip. perturbat; ciuium animos frangit; hostium vires & audaciam confirmat. qui igitur consilia Regis enūciat, est Regis proditor, & patriæ euersor
 existi-

existimandus. Sed non sufficit & sapientia, & fide præditum esse, qui regis consiliarius est; est enim præterea necesse ut sit animo magno præditus, ne in consilio dando Regis aut principum offensionem pertimescat: & ita magis quod est auribus gratum & iucundum, quam utile & honestum suadere conetur. præter hoc incommodum tria vitia animi pusillum atque demissum necessario consequuntur; quæ si fuerint in consilium admissa, regias opes, & publicam salutem euertent. qui enim paruo animo est, semper timet; qui verò timet, aut laborem fugit; aut vitæ pericula formidat; aut pecuniæ sumptus extimescit. his autem flagitijs omnibus fit, ut in ea mala frequenter incurramus, quæ maximè vitare cupimus. Quid enim laborum fuga facere admonet? rem de die in diem differre, atque procrastinare; nihil transigere, nihil expedire, summam felicitatem in munerum vacatione positam arbitrari, rebus maximis indormire; hominibus perditis atque profligatis omnia administranda relinquere. Quid autem hac tanta socordia Princeps delicatus assequitur? Ut negotia negotijs accumularentur, infinitisq; laboribus opprimatur. inde autem summa muneris gerendi difficultas, & desperatio nascitur, quæ cum animum occupauerit, eum de omni statu deiciet, & irretitum tenebit, ne quidquam agere, aut moliri audeat. Iam verò periculo-

rum omnium formido quanta pericula conflare so-
 leat, satis exploratum est. virtute enim nostra fran-
 guntur hostium vires, neque de pernicie nobis in-
 ferenda: sed de salute sua tuenda cogitare compel-
 luntur. at dum nimis belli pericula formidamus, &
 præ metu studium armorum abijcimus: hostium
 vires & audaciam confirmamus: & furentem im-
 petum minimè sustinemus. Quid hortari, plerūq;
 solet auaritia? Ut arces præsidij nudentur: ut mili-
 tes ad tutelam patriæ necessarij dimittantur: ut vr-
 bes & munitiones quibus hostium furor & vio-
 lentia cohibetur, si non fuerint opibus augēdis uti-
 les omnino deserantur; ut sic demum sumptibus
 imminutis ingens pecunia coaceruari possit. Quē
 autem fructum ex hoc consilio sapientiē pleno per-
 cipimus? Hostes metu soluti, multoq; ferociores
 effecti, atque adeò ab ijs qui nimis pecuniæ parcūt
 in eorum fines immissi, omnia quacunq; impe-
 tum ferunt, latissimè populantur; aut saltem non
 nisi sumptibus maximis, omniumque pecuniarum
 dispendio repelluntur. dum igitur sapientes ho-
 mines tolerabiles sumptus facere recusant, om-
 nes opes regias totiusque regni facultates effun-
 dunt. Cernitis profectò quomodo pigritia labo-
 res innumerabiles efficiat, ignauia pericula maxi-
 ma salutis inferat, & auaritia omnes regias opes
 euertat? quid igitur minus ferendum est, quàm
 homi-

homines aut pigros, aut timidos, aut auaros ad consilium regis accersiri? at hæc omnia vitia (vt diximus) non nisi ex animo paruo & angusto oriuntur. vnde colligitur neminem esse ad Regis consilium admittendum, qui non sit animo maximo & excelso, præditus omnia præ honestatis studio cõtemnente. Quod si Regum consilia ad vtilitatem publicam conferenda esse videntur, hoc certè concludi potest, nihil esse vtilius honestate. honestas enim continet veras opes quibus animi florent, & reliquæ opes humanæ ex illis aptæ, atque ita nexæ sunt, vt seiungi non possint. omnes enim Respub. in quibus maior honestatis ratio quàm vtilitatis habita fuit, non rerum gestarum tantum gloria: sed opibus etiam atque potentia floruerunt. at vbi sese studio honestatis omisso ad vtilitatem contulere, cum honestatis interitu omnes etiam illorum opes euersæ sunt. Est igitur illa præclara populi Atheniensis indolis maximis laudibus efferenda. nam cum Themistocles in concione diceret, habere se consilium Reipub. salutare, quod tamen non expediret, cum vniuerso populo communicari; fuissetq; illi datus Aristides cui consilium illud aperiret, primùm quidem Aristides consilium repudiauit. erat enim consilium vt classem Lacedæmoniorum quæ ad Cytheum subducta erat incenderent. quod facinus erat infamia

sempiterna perfidiæ notandum. in concione igitur
 dixit; vtile quidem consilium Themistoclis esse, mi-
 nime tamen honestū. quòd cū Athenienses acce-
 pissent, id quod nō erat honestum tanquam inutile
 reiecerunt. quòd autem Aristoteles vir in omni ge-
 nere virtutis excellens, vtilitatem cum turpitudine
 coniunctam aspernatus sit, mirū videri non debet.
 quòd verò populus vniuersus tanta consensione ho-
 nestatem vtilitati prætulit, id vehementer admi-
 ror. quamdiu igitur populus ille nihil antiquius ha-
 buit honestate, summas opes, & amplissimū impe-
 rium sibi cōparauit; at vbi primū dignitatis obli-
 tus, ad vtilitatis studiū tota mente conuersus est, &
 dignitatem, & imperium, & opes amisit. Quod qui-
 dē in omnibus summis Imperijs euenisse reperie-
 tis; tamdiu enim quælibet Respub. floruit opibus,
 quādiu summo studio coluit honestatē; honestatis
 autē studio neglecto, opibus etiam euersa repente
 fuit. humana namque ex diuinis colligata pendet.
 si igitur diuina potissimū intueberis, humana etiā
 necessario consequentur: si ad humana tantum si-
 ne vllō respectu ad res diuinas attenderis, inanissi-
 ma spe delusus, non diuinis tantū opibus: sed etiam
 humanis quas maximè expetendas esse iudicas,
 spoliabere. honestas autem in diuinis opibus nu-
 meranda est. ad animi enim immortalis, atque
 quodammodo diuini statum refertur, & splendor
 illius

illius nec humanis sordibus oblini, nec vllis tenebris obscurari potest. Omnes igitur Regum consiliarij tam appetentes honestatis sint, vt existiment quamuis turpitudinē esse cum vitæ etiam periculo, & commodorum omnium interitu repellendam. vtilitatem enim constituit, qui vtilitati decus antepone; decus autem non est in leuitate, nec in ambitione, nec in minimè ferenda potentia, neque denique in vlllo flagitio fallacissima specie dignitatis illustrato: sed in virtute, fide, & humanitate, patriæ caritate, & in celebri fama, meritis maximis excitata constitutum. sapientia igitur opus est, vt à falsa dignitate verum decus internosci, & animi excelsi robore & constantia, vt verum decus parari & firmissimè retineri possit. In primis autem necesse est, vt consiliarij Regis Dei numen cultu sanctissimo, atque pietatis plenissimo venerentur. nec enim cōsiliū de rebus maximis inire possunt, nisi mētem habeant castam & puram, & splendore diuino colucentem, & studio immortalitatis incensam, & robore & constātia diuina cōfirmatam: quod totum est in sanctissima religione positum. omnes enim qui diuina luce carent, quo acriore ingenio sunt, eò vehementius temeritate & amentia rapiuntur, funestiusque exitium patriæ machinantur. Qui diligenter ea quæ in regnis & imperiosis ciuitatibus vix sapientiæ & eloquentiæ opinione præstantes

de Repub. diserebant, attenderit, & acumen, & prudentiam, & vim orationis admirabitur; & intelliget, nihil nec acutius excogitari, neque copiosius disputari, neque luculentius exornari humano artificio potuisse. hoc tamen sæpè euenire perspiciet, vt quò magis Rempub. à peste summi periculi eripere nitebantur, eò magis ipsam Remp. in omnem miseriam præcipitem darent; & patrias suas (pro quibus interdum mori cupiebant) euerteret. Ex quo intelligi oportet (quod non semel dictum est) humanam prudentiam diuino consilio destitutam, non esse prudentiam: sed temeritatem appellandam. in Regum igitur consilijs primus locus esse debet religionis & sanctimonix; secundus autè dignitatis; tertius utilitatis. vt enim nullo modo potest utilitas, ab honestate seiungi; ita nec honestas, à pura religione diuelli. fons enim bonorum omnium Deus est. qui igitur Deum præcipue respiciunt, omniaque vitæ studia ad illius cultum conferenda putant, omnium bonorum compotes fiunt. Opus est præterea vt non infantes sint ij qui ad hoc tantum munus deliguntur; sæpe namque fit vt melior sententia infantia illius qui optimè sentit, id tamen quod sentit commode explicare, & rationibus confirmare nequit: ab alio qui malè & perniciosè rebus consulit, & tamen disertus est, cum magno Reipub. malo superetur. hoc igitur ne eueniat,

niat, commodissimum arbitror omnibus bonis qui ad Regis consilium adhibendi sunt, in dicendi studio versari. Quale verò genus eloquentiæ illis sequendum sit iam dixi, cum de Regis eloquentia differerem. omnes enim Regis artes (ut diximus) illis colendæ sunt, qui sunt in consilium regis admittendi. si igitur Reges fuerint horum hominum comitatu circumsepti qui sapientia, fide, virtute, religione, optimaque dicendi ratione præstent, errare certè non poterunt. præterea plurimum valet, hæc hominum prudentium auctoritas, ad illud temperamentum imperij, quod homines sapiētissimi in omni Reip. moderatione requirunt. Quod nam inquit T. Non probant inquam simplex Reip. genus: sed ex omni genere commistum. Quid igitur? inquit T. num monstrum aliquod conantur effingere? mihi enim quidquid vnū & simplex est, rectissimum esse videtur, non quod est è diuersis naturis multiplici ratione conflatum. Quid igitur? inquam ne in musicis quidem probas distinctos certis interuallis sonos, variasque voces ad vnum tamen concentum & symphoniam redactas? num monstrum appellabis corpus humanum ex suis membris aptissima ratione compositum? an potius illud monstrum habendum esset, si corpus vno tantum membro constaret, aut certè si membrorū vnum haberet, ad speciem venustū, &

ad vsum aptum & habile, reliqua autem vitiosa, atque prorsus inutilia? Recte inquit, sed quid id ad rem? Valde quidem inquam opinor; vt enim in corpore humano tunc pulchritudo atque venustas eminent, & vtilitas magna comparatur, cum omnes partes inter se lepore consentiunt, & opera mutua fulciuntur: non cum vnum membrum rectum atque valens est, reliqua vero deformitate atque imbecillitate laborant: ita in Reip. corpore, non vnius tantum membri elegantiam, & valetudinem firmam requirimus: sed totius Reip. conuenientiam & firmitatem flagitamus. Vt autem hoc melius intelligi possit, hoc animaduertendum est, tria vt scitis esse rerum publicarum genera. aut enim vnius tantum imperio res administrantur: aut paucorum potestate & arbitrio continentur: aut libero populi totius suffragio atque sententia decernuntur. sed cum genus hominum ad vitia procliue sit, & ad inferendam iniuriam natura propensum, facile quoduis horum genus ad iniquitatem delabatur. Rex enim paulatim tyrannus efficitur: pauci principes potentia minimè ferenda ad amplificandas opes abutuntur: populus dum immodicam libertatem expetit, omnia furibundè peruertit. sic igitur fit, vt cum vel vnus, vel pauci dominantur; vel cum plebs furit & insanit, & omnia perturbat; Respub. illa nominari non possit. aut enim tyrannus, aut pauci diuites,

aut

aut populares homines omnia sibi vendicant. tunc igitur vnum tantum genus hominum clarum & amplum reputatur, reliqua verò contemnuntur. non possunt enim aliquid ingenij, aut roboris in communem vtilitatem conferre. seruiunt enim: in seruitute autem neque ingenium, neque virtus extare & eminere potest. Quamuis igitur sit aliqua Reip. pars, quæ immanibus diuitijs atque opibus antecellat, reliquæ tamen omnes minutæ & imbecillæ sunt, morbisque omnibus oppressæ & impeditæ. vt igitur in corpore cùm vnum membrum supra modum augetur, reliqua verò minuuntur, prodigium esse videtur: ita in Repu. cùm vna tantum pars vltra modum & rationem crescit, reliquæ autem neque vires vllas habent, neque vigent, neque pro rata portione similiter augescunt, monstrum habendum est summa quadam religione procurandum. nec enim salus & dignitas Reip. est ex vno tantum membro: sed ex toto corpore iudicanda. Qui igitur Resp. commisceri præcipiunt, non môstra fingunt: sed ne monstrum aliquod atque portentum dirissimum ad Reipub. perniciem gigni possit, sapienter elaborant. nec id faciunt vt omnes Reipub. partes eodem ornatu & cultu informentur: sed vt cuilibet parti atque membro suus cultus, atque dignitas, & forma tribuatur. nolūt enim vt vnus imperium ita solutum omnibus legibus

& institutis sit, vt populi libertas opprimatur; no-
 lunt Principes tantis opibus augeri & amplificari,
 vt Reges contemnant, & plebem iniurijs violenter
 illatis spolient; nolunt postremò tantum populari
 licentiæ permitti, vt principum dignitatem afflige-
 re, omnemq; Reip. statum perturbare possit. in
 quo quidem omnium partium saluti, atque diutur-
 nitati consulunt. Reip. namque salus moderatio-
 ne cõtinetur: pernicies autẽ illius immoderatione
 comparantur. qui enim cupit aliquid immode-
 rate, ita vt nullis finibus cupiditas illius arceri pos-
 sit, totum id quod vehementer appetebat amittit.
 Quid enim cupit multitudo? Libertatem & licen-
 tiam impunitam. at constat quamplurimas ciui-
 tates libertate immodica concidisse, quæ si me-
 diocri atque legitima libertate contentæ fuif-
 sent, eam diutissimè conseruarent. Quid autem ij
 qui in Rep. principes esse volunt vehementer ex-
 quirunt? Opes immanes, diuitias ingentes, potentiã
 infinitis accessionibus amplificatam. at ea omnia
 possidendi cupiditas, & infinita dominandi libido,
 multis hominibus valdè potentibus exitio fuit.
 quid magis est Regibus plerisque propositũ, quàm
 infinitum imperium, omni lege solutum, nullis ra-
 tionibus alligatum, nullis difficultatibus impedi-
 tum? quòd cum valdè cupiunt, se planè tyrannos
 esse cupiunt. quid enim aliud est imperium omni-
 bus

bus legibus, atque ratione solutum, quàm inuisæ & infestæ tyrannidis impotentia? qui igitur omnino legibus solui vult: sibi ipsi pestem & exitium machinatur. nec enim tyrannidis opes, apud populos libertatis appetentes possunt esse diuturnæ. Nihil igitur esse poterit in omni Repub. moderatione salutaris. bona namque omnia tuetur, & firmissimo præsidio cõfirmat. meritò igitur illud Theopompi dictum laudatur. nam cùm Lacedæmone Ephoros instituisset, quorum autoritate regium imperium imminutum videbatur, animum vxoris grauitè offendit. cùm igitur domum se reciperet, inquit illa: Egregiam sane operam posuisti, vt regium patrimonium posteris tuis amplificatum relinqueres; Amplificatum certè inquit ille, stabile namque illud atque diuturnum relinquo. vidit enim Rex sapiens, illa moderatione imperij quàm Ephori Regibus adhibebant (eorum enim nimiam potentiam refrenabant) regni firmitatem contineri. quòd rerum euentu facile comprobatum fuit. Messenium enim, & Argium regnum, quia carebant eo temperamento, intra breue tempus deleta sunt, solumque in Peloponneso Lacedæmonium regnum diutissimè cum magna rerum gestarum gloria permansit. Vt igitur eò redeamus vnde sumus digressi, illa Respub. summoperè laudatur, vbi omnes illius geren-

gerendæ & administrandæ rationes aptissimè cõmi-
 scentur. est enim necesse primùm quidem vt vnus
 sit cui omnes pareant, ne Resp. multorum imperio
 distracta dilaceretur. deinde non solum vt bonorū
 auxilio muniatur: sed etiam ne legitima illius po-
 testas paulatim dilabi, atque in tyrannidem con-
 uerti possit; est necessaria publici consilij grauitas,
 & optimi consensus autoritas qui Regem teneat, &
decernat sine quo nihil Rex vnquam de rerum summa deser-
 nat, ne inconsiderate ruat, & aliquid furenter, & te-
 merè moliatur. Ne verò Rex, aut optimates nostri,
 facilè possint plebem iniurijs opprimere, eiusque
 tenues opes impunè diripere: est etiam plebi danda
 facultas, & autoritas, qua possit potētium indomi-
 te cupiditati resistere; & magistratus aliquis non
 mediocri autoritate, & summa religione præditus
 instituendus, qui populi causam agat, vt possint ho-
 mines tenues ius suum contrà principes obtinere.
 itaque oportet vt sit regnum ex optimorum homi-
 num potestate, & multitudinis libertate tempera-
 tum: vt neque ij qui plurimum autoritate valent,
 tenues homines sibi vexandos, eorumque fortunas
 diripiendas arbitrentur: neque rursus homines ob-
 scuri & infimi potentibus inuideant, illorumque
 imperium detrectent. sed statuam omnem salutem
 suam, in illorum tutela atque patrociniõ collocan-
 dam: sic autem fiet, vt alij aliorum ope & auxilio
 firmen

firmantur, omnesque inter se vinculo societatis indissolubili constringantur; ad quam mutui amoris coniunctionem mirum est quantum valeat summa eorum qui in consilium Regis adhibentur auctoritas. Sed nescio quomodo eò res deducta est, ut Regno ad hunc modum (quem oratione depinximus) instituto, nihil ad summam felicitatem deesse videatur. Summa enim felicitas atque vita beata, bonorum omnium multitudine & còplexione continetur. bona autem (ut iam diximus) trifariam diuiduntur; alia enim sunt in corpore, alia extra corpus, alia in animo ponenda. in corpore sunt vires, sanitas, pulchritudo & reliqua eiusdem generis. In nostro autem regno hæc omnia reperiuntur. vires enim & sanitatem, & celeritatem efficit membrorum exercitatio, & victus moderatio; quæ quantum etiam valeant ad formæ dignitatem, vix explicari potest. corpus enim exercitatum & sagina minimè grauatum, nec macie extenuatur, nec adipe & aruina deformatur; & bonitate coloris & ornamenti minimè fucatis excolitur. Bonis verò quæ sunt extra corpus, quæ ad vitæ præsidium & cultum còferuntur, etiam Resp. redundabit. nec enim tellus erit neglecta & inculta, neque mercatores erunt parum in rebus exportandis, & importandis, & in Rep. pro parte sua locupletanda solliciti; nec opifices erunt in operibus suis perficiendis ignaui; otium, desidia, luxuria,

luxuria & reliqua vitia quibus egestas & inopia cōtrahi solet, exulabunt. Rex autem opes Reip. nec in leuitate, nec in rebus ludicris, nec in hominibus ignauis temerè lāginandis, neq; denique in explēda libidine consumet. semper igitur illi copiæ suppetent, quibus sine suorū vexatione bellum sustineat, & homines fortes benignè remuneret. facillime nāque Rex sumptus necessarios faciet, qui minimè necessarijs sūmptibus modū constituet. erit igitur ad hūc modū Resp. sine iniuria diues, sine sordibus abundans, sine luxuria lauta, sine egentium querimonijs opulenta. Quòd verò ad animi opes attinet, nulla etiam virtus illi deesse potest. est & militum robore fortis, & præclara institutione moderata, & iudicū integritate iusta, & consilij prudentis auctoritate sapiens, & principis amplitudine, & benignitate liberalis, & officiorum vicissitudine inter se deuincta, & amoris cōspiratione consentiens in bello autem quis illius vim & impetum sustinebit? vbi enim corporis & animi vis, & militaris industria viget, & omnia sunt ordine, cōsilio, disciplina egregie moderata; & amor ciuium inter ciues eorum voluntates coniungit; & quilibet pro Principis dignitate, & Reip. salute quoduis periculum libenter aggreditur; nemoq; est qui mortem magis horreat quàm dedecus & turpitudinē; & omnes in moderatione fortis & sapientis Principis acquiescunt, quem con-

fidunt

fidunt nihil in bello gerendo temerè, nihil parum
cautè, nihil nisi prudenter & vigilanter administra-
turum; & vbi denique (id quod caput est) diuini
præsidiij fiducia, immortalisque gloriæ spes animos
erectos, excelsos, inuictos efficit: nulla certè in bello
calamitas accidere potest, nec enim Princeps ca-
stus, & sanctus vllum bellum nefarium mouebit:
sed iustum, & pium, & necessarium, in quo certè
confidat cœleste præsidium sibi minimè defuturū.
nunquam igitur vllum belli periculum metuet.
quid enim metuat is què neque conscientia sceleris
exterret, nec vlla dementia vexat, neq; auxiliū cœle-
ste deseruit? imò verò is est, si talis est qualem in-
formauimus, qui dum fidem & officium sequatur,
mortem facillimè contemnat; qui sibi Christū cœ-
lestis exercitus Imperatorem auxilio adfuturum
non dubitet; qui pro patriæ salute, & pro religio-
nis sanctitate, & pro gloria illa sempiterna quā sibi
proponit mortem expetat? & libentissimè vitam
hanc exiguam & ærumnosam abijciat, vt illam im-
mortalem atque beatissimam consequatur. Ho-
mines igitur exercitati & instructi, & consentientes,
& se mutua ope & auxilio munientes, & honestam
mortem turpi vitæ præferentes, & patriam nō me-
diocriter amātes, & studio etiā religionis incēsi: qui
sub forte, & sapiēte, & pio Rege militauerint mini-
mè pauēre, & exanimari metu possunt. semper igitur
tur

tur victores erunt, nec aliquis casus illis victoriam de manibus extorquebit. nec enim hosti pugnanti cedent, vt fugientem ferociter insequantur: neque parta victoria hostem fugientem persequi recusabunt, vt prædam cum sociorum iniuria, qui suo interim officio funguntur, imprudenter & auare diripiant: quibus quidem flagitijs sæpenumero victores à victis cōciduntur, & dignas temeritatis & auaritiæ pœnas luunt. Sic enim erit noster miles institutus, vt malit hosti pugnati resistere, quàm fugientem ferociter insectari; multoque malit sine lucro discedere, quàm decus suum aliqua auaritiæ macula deformari. nec enim vanus & insolens est, vt gloriam quam ignauissimus quisque exequi potest, assumat: neque mercenarius est, vt pecuniam officio anteponat. pro salute enim communi pugnat, priusque vitam amittat, quàm aliquid parum decorè gerat. facile namque milites principis sui mores & instituta sequuntur. Ergo cum neque Princeps officio suo deest, neque milites illi parere recusant, quem vident esse diuinis virtutibus instructissimū: quomodo fieri potest, vt is non omnium bellorum victor existat? quid hic memorem quam facile sit alias nationes hostili inter se odio plerumque dissidentes, & ea de causa fragiles & imbecillas armis opprimere? quid referam optimi Regis lenitatem, mansuetudinem, continentiam, disciplinam, fidem, bonitatem

bonitatem quibus laudibus imperiū multo latius
quàm armis & virtute dilatatur? omnes enim il-
lius imperium libentissimè sequuntur, què sciunt &
humanis erratis ignoscere, & deditis benignè con-
sulere, & hosti fidem seruare, & ijs qui sub illius im-
perio sunt patrio animo singularique benignitate
prospicere. Principis enim fides atque benignitas,
cum animi magnitudine, & singulari virtute con-
iuncta, mirabiles sui amores excitare solet: lenitas
enim sine fortitudine, timiditas & ignauia meritò
nominatur, & ideò non sine causa contemnitur. at
qui multum opibus & virtute valet, nec tamen vt
hostibus vastitatem inferat: sed vt omnes conseruet
elaborat, diuinus quidam vir, & orbis terrarum im-
perio dignissimus existimatur. Confirmatur au-
tem huius tam diuinæ virtutis opinio, cum cernūt
homines Principem non libèter bellum inferre: sed
coactum officio, pietate, religione hominibus qui
ius & religionem violant, debitam pœnam staturè; [†] *statuere*
cum vident illum quacūque exercitum ducit, neq;
vastitatem agris cultis inferre, neque arbores nisi
cum vel ad vsum vitæ, vel ad belli machinas fuerit
opus excindere; cum neq; tenues homines spoliari,
neq; contumelias innocentibus imponi perspiciūt;
cum denique virginum pudorè, matronarum casti-
tatem tutam ab omni labe cōseruari sentiunt. tantā
certè admirationē cunctis mortalibus inquit huius
M virtutis

virtutis species & amplitudo, vt omnes qui sana mente sunt iudicent: multò vtilius esse vinci à principe tantis virtutibus ornato, quàm victoriam obtinere. qui enim vincunt, si non æquabili & moderata disciplina fuerint instituti, efferabūtur animis, & deteriores in dies fient: & ita grauioribus multo malis quàm ipsi victis intulerant, obruentur. at qui ab hominibus virtute excellentibus vincuntur, non solum eorum misericordia conseruantur: verum etiam ad modestiam, & iustitiam, & animi cultum bonis legibus, salutaribus institutis, & optimis exemplis erudiuntur. Quantas enim utilitates attulerint Asiæ Cyri victoriæ, quantum fructum ex Alexandri virtute nationes ab illo sub actæ perceperint, nemo poterit stilo & oratione consequi. similiter Romani cùm apud illos studium virtutis & industriæ vigeat, eas nationes quas armis subigebant, planè seruabant. earum enim pestiferis dissentionibus finem imponebant, & ab insolentia & immanitate, ad modestiam & humanitatis cultum disciplina traducebant, & ab illis deinde omnes iniurias atque pericula propulsabant. omnes igitur qui non erant mentis expertes illorum imperium, non imperium: sed tutelam atque patrocinium putabant. Si tantum igitur genus quoddam virtutis & officij mediocre quod in illis hominibus eminebat, valere potuit ad victoriam

paran-

parandam, & imperium amplificandum: quantas tandem vires vera & absoluta Christiani Principis virtus & humanitas habebit, ad ferociam immanis hostis acerrimè profligandam, & imperium propagandum, atque valido & firmo præsidio muniendum? hostes enim illum metuent, ciues amabunt, exteræ nationes admirabuntur, nomen illius per omnes regiones cum singulari prædicatione vagabitur; intelligentque tandem illum diuinis armis tegi, diuino præsidio cingi, diuinoque munimento vallari. nunquam igitur hosti succumbet, aut vllum in se dedecus admittet: sed semper victoriam domum ingenti cum gloria reportabit. Hac quidem conditione bellum geret. In pace verò in qua quidem multo difficilius est statum tueri, videndum est quomodo statum suum atque dignitatem retineat. Quid inquit, M. tu difficilius putas in pace, quàm in bello imperium conseruare? Non ego inquam solus: sed tu etiam, & omnes qui id diligenter animaduernerint, ita planè iudicabunt. quid enim certius esse potest, quàm id quod exitus omnium rerum publicarum quæ in gloria vixere confirmauit? an parum liquet omnia regna florentissima, & omnes imperiosas nationes à paruis initijs excitatas, assiduisque bellis exercitas maximas opes fuisse cōsecutas: pace deinde & otio cōstituto de statu concidisse, tantisque ruinis oppres-

fas fuisse, vt ne vestigium quidem in plerisque illarū
 antiqui splendoris & glorię remaneret? quòd quidē
 valdē admirandum videtur. Quid enim esse potest
 in causa, cur Resp. bellis cruētis & periculosis, quæ
 ad illius pernitem & exitium comparantur crescat,
 & opibus summis augeatur: bellis verò perfuncta
 labefiat, & pòst diurnā pacem vires & opes amit-
 tat, omnibusque bonis spoliatur? Persarū enim im-
 perium armis partū, longa pax & otium deleuit: Græ-
 corum opes ingentes eadem diurnitas pacis affli-
 xit: Romanū Imperium quo nullū vnquam in ter-
 ris maius extitit, otium similiter, atque nimia secu-
 ritas euertit: & ne longius abeamus regnum Hispa-
 niæ florentissimum, otium olim cominuit atque
 dissipauit. Non est autem cur plura exempla & te-
 stimonia conquiramus. hoc enim in antiquarum
 rerum annales diligenter inquirenti planè consta-
 bit, magna imperia armis quæsitā, pace & otio cō-
 cidisse. quid igitur? Pacem execrabimur, & bellum
 quantumuis graue & periculosum moliemur? sed
 facinus inhumanum est hominum stragem opta-
 re, humanamque salutem quę pace continetur exe-
 crari. quid enim pace dulcius aut salutarius dici
 aut cogitari potest? quid ergo causę dicemus esse,
 cur ex re tam iucunda pernities enascatur? id qui-
 dem pacis vitium non est: sed eorum qui pace vti
 nesciunt. Hęc igitur temeritas facit, vt, nomen
 tantum

tantum pacis salutare sit, res verò ipsa pestifera. vt enim facilius est res aduersas fortiter ferre, quàm secundas moderate: ita etiam maior sapientia ad conseruanda pacis commoda, quàm ad belli pericula sustinenda flagitatur. Metus enim belli continet cupiditatem, refrenat libidinem, coërcet intemperantiam, excitat pudorem, cōseruat disciplinam, ducibus obedire docet; spe laudis & dulcedine victoriæ omnē laborē & dolorem tolerabilē atq; iucundū reddit; & periculorum cōsuetudine mortē contemnere assuefacit. At vbi primūm omnis strepitus belli conticescit animus metu solutus pudoris & honestatis studium remittit, & liberius atque licentius voluptatem, & omnia naturę blandimēta, atque lenocinia consecretatur. amorī igitur nefario seruit, & sub Veneris regno vapulat, vt ille apud Plautum flagitiosus adolescens ait. laudis igitur oblitus, totum se libidini constringendum dat. vt sit igitur vnde sumptus ingentes facere possit, pecuniæ studet, & malis artibus se totum applicat; & fraudibus opes alienas in rem suam auertere conatur; & furto etiam atque latrocinio libidinis materiam vndique conuehit, vt se ipsum expleat. in quo quidē tamen frustra contendit. Pudoris enim vinculo laxata cupiditas, infinita & insatiabilis est; nec vllis potest voluptatibus & oblectamentis expleri, imò quò plures voluptates vndique haurit,

eò magis sitienter eas appetit, atque ad illas fruendas furentius incitatur. Studium verò pecuniæ animum etiam in terram deprimit, omneq; studium honestatis & gloriæ restringit. sic igitur luxuria, & auaritia, & malitia in dies crescente, omnis paulatim indoles virtutis obruitur; & fides omninò concidit; & societas ciuilis fraude & iniuria dissipatur; & quemadmodum in bello commune periculum omnes coniungit atque consociat: ita in pace securitas omnem coniunctionem dirimit, & quilibet non quid Reipub. commodum & salutare sit: sed quomodo rem suam augeat, sibi cogitandum existimat. Qui verò principes haberi volunt, mollius & iucundius viuunt, maioreque studio ad rem augendam incumbunt, nullumque terminum pecuniæ cupiditati præfiniunt. summum verò pecuniæ studium immanes opes sæpe numero consequuntur: ex opibus fastidium & superbia nascitur, superbia verò omnia humanitatis iura violat. nullam igitur rationem publici iuris, aut communis salutis habent; de plebis infimæ bonis prædas agunt, vt quacunque ratione possint, opes accumulent. Summis igitur opibus affluentes, delicias atque voluptates inflammato studio persequuntur; omnemque beatæ vitæ rationem in libidinis infinitæ fructu constituunt. Quo magis magis virtute vacui sunt, eò se magis

magis tumidos inferunt, & multo insolentius effe-
runtur. nescio enim quomodo fit, vt virtutis inte-
ritum insolentia consequatur; & qui nihil neque
virtute, neque industria valent, sibi tamen pluri-
mum arrogent, & assumant. pudor igitur & vere-
cundia pellitur; studium diuini & humani iuris
omittitur; libido & audacia, & fraus, & injuria
dominatur; tenues potentium tyrannide vexan-
tur; potentes in odium multitudinis incurrunt;
inuidia pestifera contra eos qui tenent omnia con-
citatur; corpora & animi nobilium delicijs effœ-
minantur. principes autem quorum maiores opes
sunt, licentius opibus suis ad suum dedecus abu-
tuntur. secundis autem rebus elati, adulatorum
turba circumsepti, tanto sibi delicatius viuen-
dum existimant, quanto magis reliquis omni-
bus dignitate & opibus antecellunt. Illis igitur
qui libidines frangere, & petulantiam coërcere, &
iniquitatem supplicijs afficere debuissent: ener-
uatis, atque de omni dignitate deiectis, quæ spes
erit in populis reliqua, aut quomodo poterunt sa-
lutem incolumem, vel ab intestinæ discordiæ tem-
pestate, vel ab externi belli incendio conseruare?
vt autem in summa omnia dicam, animus se-
cundis rebus inflatus atque lasciuiens obedi-
entiam abijcit, conculcat leges, perstringit iura,
recusat imperium, impudentiam corroborat,

& confirmat audaciam. Cùm igitur virtutis lumen extinctum sit, impudentia alacris & erecta volitet, nemoque cum reliquis de salute communi consensiat: sed omnes quantum possunt publica commoda dissipent, vt rem suam augeant, & inter se nefarie dissideant, qua tandem ratione declinari poterit Reip. totius exitium? Accedit postremò ad hæc omnia mala numinis diuini vindicta, quæ legum interitum, & religionis negligentiam, & intolerandum fastidium, & contumeliam: imbecillitate, & amentia, & seditionibus, & bellis vlciscitur. frangit enim Deus pacis sceleribus offensus, Reip. vires; Principi mentem eripit, animumque illius abijcit, & spem debilitat, & nobilitatem formidine perterret, & plebis animos metu impendentis calamitatis excruciat. omitto morbos pestiferos, terræ sterilitatem, annonæ caritatem & famam, & reliqua mala quibus Deus nationis insolentis arrogantiam comprimit; & opes Reip. diuitijs innixæ consumit, statumque labefactat, vsque eò dum eum perdat, & affligat. cùm igitur hostis aduentat, nemo vultū illius aspicere audet: sed omnes salutem in ignominiosa fuga constituunt. quid enim illos ad fortiter resistendum incitare potest? virtus enim nulla est; patriæ caritas cum amore dignitatis euanuit; armorum studium obsoleuit; vires eneruatae sunt; mentes tenebris obruuntur; temeritas & amentia

in

in dies amplificatur; desperatio summa tenet animos omnium, & Dei numen interim quotidie magis offenditur, & hostis potentia atque robur augeatur, & furor illius ad omnia ferro atque flamma populanda acrius incitatur. Hoc enim est diuino consilio decretum, vt cum gēs aliqua otio corrupta, ad summam iniustitiam & impietatem peruenit, alterius gentis opibus & potentia deleatur. hæc quidē vitia sunt quæ pacem diuturnam cum diuitiarum affluentia consequuntur, quibus maxima imperia funditus tandem intereunt. nam genus humanum in magna rerum copia spiritus ingentes assumit, neque legibus vllis frenari potest: & ij quorum grauitate & constantia regi atq; frenari debuissent, propterea quod maiores opes habent, sunt multo magis quàm reliqui homines qui sub eorum imperio sunt, impotētes & immoderati. His malis omnibus vnum tantum remedium est, nempe summa Regis sapiētia, cum summa moderatione atque singulari virtute coniuncta. primum enim ne in summa quidem pace bellū procul abesse putabit; videbit enim quàm fluxa sit hominum fides, quanta sit vis inuidiæ, quantæ fraudes in vita communi versentur, quàm varia, & commutabilis, & quātis casibus obiecta sit felicitatis humanæ conditio. beatum esse prædicat Solomon illū qui semper timet (hoc est) qui cautus & prouidens est, & ad omnia mala, quæ

possunt in illum incurfare depellēda paratissimus. in pace igitur de bello cogitabit, & iuuentutem armis exercebit, & quasi hostes aduentent in Reipu. semper specula manebit, nec arma vnquam relinqui atque desereri patietur. Cūm verò ita se ad omnes belli casus intrepide sustinendos egregie firmaverit: cūm maximè bellum contra auaritiam, nequitiam, intemperantiam, fastidium, arrogantiam, contumeliam, contra flagitia denique omnia, & scelera comparabit. hi namque sunt hostes Reip. sempiterni. hæc sunt mala quibus imperia maxima cōcidūt. hæc bella, quibus oēs opes humanæ funditus euertuntur. mollis igitur & delicatæ vitæ luxū coërcebit, ingentes sumptus in res leues & ludicras fieri minimè sustinehit: in otium, & desidiam, & ignauiam seuerissimè vindicabit, omnes artes vtilēs Reip. fauore, & benignitate, & propositis præmijs excitabit: leges & instituta quibus vitia conuellat, & virtutes eliciat in Repub. conferet: neque solum dabit operam, vt iudiciorum seueritate licentiam comprimat: sed multo etiā magis moribus & exemplo libidinem ciuium refecabit. intelliget enim tunc esse diligentius in Reipub. custodia vigilandum, cūm est maior ad facinus audacia, & minor ad flagitium verecundia, & quidquid fuerit admissum fore videtur impunius. Nec enim tam metuendi sunt hostes externi, quàm ij qui nobiscum

viuunt.

viuunt. illorum namque vim & insidias facile murus interiectus auertit; hi verò citius opprimunt, quàm intendi nobis insidias suspicari possimus, & illorum impetus vna tantum virtute sæpè reprimitur, nempe fortitudine. at ciues malefici & fraudulentissimi, non fortitudine tantum: sed sapientia, & modestia, & æquitate, virtutumq; omnium comitatu, & instructa totius dignitatis acie repellendi sunt. Præterea nulla vnquam potens & imperiosa ciuitas prius armis externis excisa fuit, quàm intestina peste atque pernicie conuulsa fuisset. vnde colligitur, quanto maius sit atque difficilius, & perniciosius hoc bellum quod post longam pacem & otium contra Reip. statum mouetur: illo quod ab hoste externo comparatur. illud enim nunquam perniciem poterit afferre, nisi prius illa ciuitas quæ oppugnat fuerit impudentia, & auaritia, & luxuria, & arrogantia, & reliquis flagitiorum pestibus infecta, & seditionibus intestinis exagitata. qui igitur putat difficilius & præclarius esse hostes in bello fundere, quàm domi flagitia profligare: demens profectò est, & regie virtutis ignarus. Est quidem igitur optanda pax, sed non illa quæ insidioso pacis nomine, bellum pestiferum moribus atque rectæ disciplinæ molitur; est otium expetendum, sed otium cum honestate coniunctum: non illud ex quo flagitium & dedecus ad perniciem totius honestatis illabatur

sunt

sunt pro libertate vota perpetuo facienda, sed pro illa libertate quæ mentis altitudine & virtutis immunitate continetur: non pro illa quæ animū omni pudoris vinculo laxatum nefarijs flagitijs addicit. opes parandæ sunt, sed opes illæ quæ sint instrumenta virtutis: non quæ materiã effrenatæ libidini præbeant, omnesque virtutis neruos elidant. Ne autè singula persequamur, hoc satis sit admonere, esse in pace diligentissimè prouidendum, ne falsis bonis illusi, in verissima mala furenter incidamus; & dū vt beati sim⁹ enitimur, miseriam sempiternã nobis ipsi comparemus. ergo cū in pace multo grauiora mala sint, quæ possunt nos opprimere, nisi sapiēter illa multò ante declinauerimus: & cū secundis rebus elatus & inflatus animus regi difficilimè possit, quis non videt quanto sit maius atque difficilius Remp. opibus florentem, & otio lasciuientem frenare, & tanquam in rationis gyrum ducere, quàm eam quæ est bellis vexata, & in periculis cōstituta? Hic igitur Princeps noster quem summa sapientia præditum, omnibusq; simul virtutibus ornatum & excultum esse volumus, efficere poterit vt nullum omnino malum ex bono pacis oriatur: sed quòd est multo magis naturæ cōsentaneū, ex pace fructus in omni genere salubres atque iucundi capiantur. nunquam enim committet, vt gubernacula negligenter tractet, cū tranquillita-

tem à bellis externis esse perspexerit : sed tūc multo etiam diligentius laborabit & vigilabit, ne alia grauior tempeſtas Reip. nauē iactet, & ad cæcos ſcopulos allidat. non igitur Remp. curis omnino vacuam, & omni metu ſolutam eſſe patietur: ſed eam armis inſtruet, & munitionibus firmabit, & ornamentis pacis excolet, & bonis artibus erudiet, in eoque omnem induſtriam conſumet, vt eam virtutibus ornet, & reliquis bonis ita locupletet, vt nunquam illis ad dedecus, aut perniciem abuti queat. Cū verò conſtet omne decus atque ſalutem in ſapientia conſiſtere, ea namque eſt quæ mentem veris opibus illuſtrat, & reliquis bonis ſcienter vtī docet; operam certè dabit, vt Reſp. ſit etiam ſtudio philoſophiæ florentiſſima. Philoſophia namque ſi bene conſtituta fuerit, non erit vnquam comes ignauiæ: ſed vigilantia magiſtra. non homines à ſtudio publicæ ſalutis abducet: ſed cupiditate publicæ ſalutis incendet. non ſuperbiam, & inſolentiam gignet: ſed ad modeſtiam & veriſſimum decus incitabit. nec enim hic de Sophiſtarum garrulitate, & oſtentatione, neque de quorundam præſtigijs qui falſo nomine ſapientia ſcelera infinita contegunt, orationem habemus. fatemur enim quo res clariores & ampliores ſunt, eò cū ad improbos deferuntur, maiorem peſtem atque perniciem communibus rebus inferre. Quocirca mirum nō eſt, ſi multī homi-

hominēs eruditi pestem rebus suis publicis attulerint. improbus enim homo quo fuerit disciplinis instructior: eò callidius (& vt sibi quidem videbitur) impunius in ciuium peste versabitur. sed quē admodum non ideo sunt arma bonis detrahenda, quòd improbi illis male vtuntur: imò ideo boni diligentius armandi sunt, cū mali furentius arma tractant, vt furor armatus armata etiam virtute repellatur: sic etiam ne possint improbi homines disciplinarum armis, & eloquētiae vi & magnitudine subnixi, exitium & vastitatem rebus præclaris inferre, sunt boni præclaris artibus, & eloquētia corroborandi; vt facilius possint impetum hominum perditissimorum reprimere. Atque haud scio an ob eam causam vtile rebus humanis fuisset legē ferri, qua non omni qui vellet liceret præclaris disciplinis operam dare: sed illis tantum qui essent acri ingenio, & animo magno, præclaraq; virtutis indole præditi. vbi namq; in prima illa puerili institutione factum fuerit naturæ vniuscuiusque periculum, vellem neque tardum ingenium diutissimè in philosophiæ studio detineri, ne operam perdat: nec acutum si fuerit ad vitia propensum, artibus præclaris institui, ne studijs honestissimis ad flagitium atque scelus abutatur. quod si hoc non faciliè præcaueri poterit, aut si etiam ij quos ingeniosos, & magnanimos, & bene à natura informatos esse pu-

taba.

tabamus, fuerint ad flagitia delapsi: non patietur sapiens Rex eos vlllo modo Remp. capescere. imò quò fuerint magis eruditi, eò diligentius & acrius eos à Reip. gubernaculis reijciet, & si opus etiã fuerit à regni finibus exterminabit; & sic tandem fiet (vt iam diximus) vt neq; philosophi probi sint inutiles, neq; flagitiosi pestiferi. probos enim secum coniunget, illorumque sapientia perfruetur: improbos autem ne nocere aliquo pacto possint, expellet & eijciet. Sed interim venit mihi in mētem vnum restare argumentum, ex his quibus noster T. dicebat, à plerisque philosophiam exagitari, quòd nondum est dissolutum. Quod nam inquit. M. Hoc nempe quod dicunt, eo tēpore quo Lusitani literas ignorabant, magna facinora in rebus bellicis effecisse: hoc autē tēpore quo sunt apud nos per multi, adeò literis & omni genere doctrinę perpoliti, vt cū doctissimis nostræ ætatis hominibus cōparētur, vix ea quæ sunt maiorū virtute parta retineri. vnde cōcludebat, summā eruditionē esse cū Rerump. labe coniunctam. Primū quidem id falsum est; quantū enim ex nostris annalibus cōijcere licet, antiqui Lusitaniæ Reges, & Principes in illis tēporibus parum cultis se cū literis oblectabāt, & historias & sapientū hominū scripta legebāt, & sacris etiã literis multum vtebantur; cuius quidē rei testis esse potest & eorum vita, & mores, & sentētia quibus eorū con-

ciones refertæ sunt. deinde non sunt hoc tempore
 nostræ res ita deploratæ, vt non infideat in multo-
 rum animis spes, eas multo florentiores atque me-
 liores futuras. Præterea vt id verum sit, non tamen
 ex eo efficitur, optimas disciplinas esse à principe
 Reipub. contēendas. in multis quidem Rebusp.
 hoc accidisse constat, vt tunc summa eruditio vige-
 ret, cū illarum exitium appropinquabat: sed non
 propterea statuendum est eruditionem summam,
 causam Rebuspub. calamitatis attulisse. imò si ali-
 quod remedium ad auertendam calamitatem ex-
 cogitari poterat, id totum erat in sapientiæ studio
 constitutum. longa enim pax, & summum otium,
 quemadmodum omnia mala fert quæ diximus: ita
 etiam tempus & materiam præbet, & instrumenta
 subministrat, quibus homines excellenti ingenio
 præditi summam sapientiam adipiscantur. reliquis
 enim curis expediti, & otio abundantes omne illud
 tempus quod reliqui homines in libidine, flagitio,
 & scelere ponunt, in animorum cultu, & in naturæ
 peruestigatione, & in rerum diuinarum considera-
 tione consumunt. Cū verò ij qui otium ad perni-
 ciam Reip. conferunt sint innumerabiles, & illi po-
 tissimum qui plurimum in Repub. possunt intem-
 perantia & flagitio suo Reipub. pestem & exitium
 machinentur: qui verò sapientiæ student sint pau-
 cissimi, & ij non maximis opibus affluentes; euenit
 vt si-

vt simul cum sceleris amplificatioue quod Reipub. interitum affert, paucorum hominum sapientia (quæ quidē natura sua salutaris est) amplificetur. Quòd si idem sapientiæ studium quod in quibusdam hominibus insidet, in principibus Reipub. viguisset: facilè omnes Reipub. morbi pellerentur, & vvlnera omnia sanarentur, & otium quod solet esse pestiferum, salutare omnibus existeret. nulla enim medicina adhiberi potest ad vitiosas Reipub. partes sanandas efficacior. Principis enim optimi sapientia, facillimè homines opibus & potentia florentes, ab ignauia & tuptitudine ad virtutem & honestatem traduceret; vniuersamq; Remp. illecebris ipsius honestatis, in studium industriæ & frugalitatis incitaret. vestigia namque, & auctoritatem, & imperium optimi & sapientissimi Principis omnes libenter & studiosè sectarentur. Cùm autem raro admodum accidere soleat, vt Princeps timore bellorum vacuus, & opibus summis abūdans, otium ad studium sapientiæ conferat: sed potius tota mēte omnes voluptates nefarias exquirat, contra fit, vt omnes sese tunc ad nequitiam applicent. quamuis enim omnes plerumq; principum imitatores existant, multo tamen facilius eorum flagitia quàm virtutes imitantur, cùm verò id sæpè euenire videamus, vt qui maximis vitijs affines sunt, aut principes, aut principum asseclæ sint; tenues enim ho-

N

mines

mines non ita facilè possunt propter inopiam magna moliri : sed ij qui plurimum opibus & potentia valent : euenit vt isti potentes homines aspernentur atq; respuat totum illud quod est eorū libidini & impuritati contrarium. nihil autem est tam aduersarium eorum libidini quàm veræ sapientiæ disciplina. Qui enim vere & ex animo sapientiam colunt, nec adulari, neque mentiri, neque potentium libidini seruire possunt. ea autem de causa fit vt neque potentes, neque vulgus hominum qui potentibus adulantur, aut eorum auctoritatem imperite sequuntur, ea studia quibus sapientia paratur probare queant : sed ea vituperent, & calumnientur; vsque adeò vt malum quod est vitijs attribuendū, sapientiæ disciplinis attribuant. hoc enim perinde est, atque si cūm ciuitas periculosis morbis esset infecta, homines illorum morborum causam, neque summis vitæ delicijs, neq; immodicæ ciborum copix, neque libidinis intemperantię, neque vitijs infinitis ascriberent : sed medicinam tantum accusarent, tāquam per eam illa tanta morborum vis fuisset inuecta. quo quid fieri posset amentius ? Est autem studium sapientiæ animi verissima medicina, quæ cūm semper valdè necessaria sit, tūm vel maxime cūm Resp. opibus & luxu circumfluit, & illis ipsis vitæ commodis & oblectamentis, in quibus omnem felicitatem ponit, obruitur. sed quemadmodum

modū cū corpus ita pestiferis morbis oppressum est, vt nulla pars illius aliquid roboris & sanitatis retineat, nulla medicina potest in sanitatē restitui: ita cū vniuersa Resp. peste laborat, & mortiferis morbis impedita est, nullo modo paucorum sapiētia poterit in pristinam valetudinē reuocari. quòd si à principio philosophia fuisset à Rege & à principibus egregie culta, nunquam Resp. in tam pestiferos morbos incidisset; nec otium ad quod parandum atque fruendum omnia negotia conferuntur, tantas calamitates attulisset. Non est igitur in his studijs calamitatis causa: sed calamitatis vnicum remedium collocandum. si enim Rex diuino quodā beneficio his studijs deditus, non solum vitæ præceptis sanctissimis abundauerit, ad Rēp. sapientius atque feliciter administrandam: sed etiam multos maximo ingenio præditos acriter inflammauerit, quorū præsidio septus multo facilius Rēp. moderetur; tū demū exploratè cognosci poterit, bonarū artium disciplinis minimè labefactari Remp. sed firmari potius, & valido præsidio cōmuniri. Rex igitur hic noster (vt in ppositū redeamus) nō patietur vllō modo in pace Rēp. desidia corrūpi, diuturnoq; otio intabescere: neq; cōmittet, vt pax & tranquillitas, maius malū afferat hominibus, q̄ illud ipsum cuius auertendi gratia belli tēpore supplices ad omnia altaria preces cum lacrymis adhibebant. ergo

quemadmodum nec agricolæ, neque mercatores, neque fabri, nec opifices, neq; operarij munera sua tempore pacis omittunt: ita neque milites, neque duces, neque imperatores arma deponent, neque Reipub. custodes atq; moderatores munus & officium suum deserent: nec illi quidem qui artes eas colunt, quæ voluptatis honestæ gratia utiliter inuentæ sunt (est enim corpori necessarium laboris aleuamentum, ita tamen vt sit semper cum honestate coniunctum) sese ab artibus suis remouebunt. pictores igitur, & cantores, atque poëtæ, qui non artificio suo effigiem turpitudinis & impuritatis expresserint: sed omnia suarum artium oblectamenta ad honestatem contulerint, hi namque soli voluptatum artifices in Rep. retinendi sunt, qui ad honestatem alliciunt, artes suas fauore & benignitate Principis inuitati conseruabunt; reliqui omnes similiter sub bono principe se in illis artibus exercent, ad quas præcipuè nati sunt, & in quas plurimum operæ & studij contulerunt, & ex quibus fructus aliquis vel utilitatis iustissimæ, vel voluptatis honestissimæ percipi potest. nullus denique erit in Repub. cuius aliquod opus non extet, quod in communem fructum conferatur. nihil enim erit apud illos otio & ignauia turpius, nihil magis ab omni Repub. detestandum. vt enim Vergilij versibus luculentissimis vtar.

Qualis apes estate noua per florea rura
 Exercet sub sole labor, cum gentis adultos,
 Educunt foetus, aut cum liquentia mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.
 Aut onera accipiunt venientium, aut agmine facto
 Ignauum fucos pecus a praesepibus arcent,
 sic omnes ciues certatim elaborare debet, ut quisque
 pro parte sua Remp. iuuet, & tam vim externam
 quam fraudem intestinam repellat: ne quicquam
 sit impedimento quominus Resp. felix atque flo-
 rens sit. Sequitur deinde.

Feruet opus redolentque thymo fragrantia mella.
 iuuat carminibus poetae maximi atque valde poli-
 tici & sapientis uti, quibus apum similitudine ponit
 nobis ante oculos, illam sedulitatem & industriam
 ciuium, qua quisque quantum natura & artificio
 poterat, tantum in illam urbem conferebat: sic igitur
 in regno necesse est, ut totius patriae opulentia atque
 felicitas omnium ciuium operibus, & studijs, & ar-
 tibus, & officijs expleatur & quilibet aliquid in
 communem utilitatem conferat; ut sic tandem pellatur
 ignauia, exulet iniquitas, & iniuria, nulla vis, nulla
 fraus honestum otium perturbet, inopia quae desidiam
 consequi solet externi inetur, & oes ciues sint inter
 se aequabili iure deuincti, foedere firmo consociati, &
 mutuis opibus vltro citroque benigne collatis in om-
 ni rerum varietate muniti, & ciuili caritate & beneuo-

lentia coniuncti. Hac igitur ratione & vigilantia
 Rex sapiens in pace Remp. conseruabit; ita vt non
 possit otio corrumpi & de statu dignitatis am-
 plissimo detorqueri. huius autem ciuilis societatis,
 & summæ felicitatis, & otij non inertis: sed hone-
 stissimi maximeq; expetendi Rex artifex, & mode-
 rator, & dux & architectus est. hoc est enim illi
 opus propositum; hoc illi onus incūbit; hoc illius
 officiū & munus est; hoc intueri, hoc moliri & effi-
 cere debet, vt Resp. sit voluntate cōsentiens, ordi-
 ne constans, viribus firma, opibus abundans, mo-
 ribus ornata, gloria præcellens, in bello semper in-
 uicta, in pace & otio moderata. Hoc autem vt præ-
 stare possit, summa alacritate, studio, vigilantia,
 industria opus est; neque enim tantum munus po-
 test sine perfidiæ scelere, non dico negligi omnino:
 sed parum strenue, aut parum diligenter obiri. si
 enim iudices pecunia corrupti ius & fas omne vio-
 lauerint: si milites exercitū deseruerint: si duces in
 administrando bello timiditatis, aut desidiæ signi-
 ficationem dederint: si consiliarij vt rei suæ familia-
 ri consulant, Rempub. consilio scelerato prodide-
 rint: si religio denique à sacerdotibus parum caste
 atque sancte culta fuerit: si denique propter publi-
 cum aliquod scelus Resp. vel fame vel pestilentia
 laborauerit: vel afflicta pestiferis bellis extiterit,
 omnium horum malorum culpa Regi necessario
 susti-

sustinenda est. officium enim illius est præcauere ne quisquam in officio suo delinquat; & ita rebus animum intendere ne scelus vllum conflatur, vel saltem ne impunitum remaneat, aut virtus honoris repulsam patiatur. Considerate igitur quàm non solum constans, & fortis, & sapiens: sed etiam vigilans, & attentus, & industrius Rex sit oporteat, qui hoc in se recepit vt Remp. suæ fidei & diligentia commissam incolumen ab omni clade conseruet; & opulētam, & fortē, & honestam, & omnibus corporis & animi bonis affluentem efficiat. fieri igitur non poterit, quin si Respub. malum aliquod graue subierit, Rex ipse perfidia infamiam sempiternam subeat. Hic. M. rectè inquit. sed vereor ne difficile sit Regi persuadere, vt vitam curis anxiam, & laboribus exercitam, & erumnis afflictam agat: vt reliqui omnes curis vacui, & solitudine liberi, in tranquillitate versentur (hoc est) vt ipse solus miser sit, vt omnes qui sub illius imperio sunt, beati esse possint. Quid? inquam. tu miserum putas Regem esse qui suum officiū facit? Miserum certè inquit illum multi putabunt, si tam multis curis fuerit distentus. quomodo enim poterit tam multa negotia, quàm multa ad illū oratione tua detulisti, quamuis sit admirabili industria sustinere? difficile profectò est inquam. Sit inquam quantum velis difficile. cùm enim nihil sit præclarum

clarum & amplum, quòd arduum & laboribus plenum non sit, regisque splendore & magnificentia nihil sit in vita clarius & amplius: consequens est vt munus & officiũ Regis sit maximis laboribus atq; difficultatibus implicatum. qui tamen amplitudinem tantæ dignitatis intuetur, omnem laborem tolerabilem iudicabit. quod si aliquis princeps tam pusillo animo est, vt laborem extimescat, regni procurationẽ qua quidẽ est indignus abijciat. tantum enim munus non nisi maximis & acerrimis animis & cupiditate immortalitatis incensis cõmitti rectè potest, qui præ verissimæ dignitatis studio vltro etiam labores appetant, & omnia pericula vitæ cõtemnant. Præterea nõ est tanta gerendi huius muneris difficultas, quanta specie prima videtur; ordine enim Reip. constituto, & singulis muneribus commode distributis, & ea moderatione quã Reip. ratio possit adhibita, ea etiã quæ difficilima fore videtur, nõ difficilime transiguntur. vt enim in horis postquã illa rotarũ cõnexio, & implicatio, & ponderum inæqualiũ pro rata portione cõtentio, & omnis deniq; illa machinatio fuerit solertissimè cõstituta, facillimum erit totũ illud horologium moderari; & quoties ab instituta ratione discrepare videbitur, ad numerum & æqualitatem reducere: sic postquã Reip. ratio sapienter instituta est, & temperamentum recti ordinis & moderationis adhibitum, &

munera sapientissimè distributa : non tam difficile est , quàm multi fortasse suspicantur , totam Reip. machinam, eodem semper ordine conuerti; & cùm aliqua ex parte ab instituta moderatione defecerit, prudentis rectoris vigilantia ad numerũ reuocari. atque vt maximi cuiusdam exercitus imperator milites facile moderari poterit, si exercitum in cohortes, & manipulos, & in certa vexilla diuiserit, & singulis ordinib' præfectos singulos militiae peritos assignauerit, vt facilè imperium illius per maiores duces ad minores, atque ad singulos tandem milites ordine percurrat: sic in Rep. diuisis ordinibus, & generibus hominũ ad certas curias aut tribus reuocatis, & rectoribus militum delectis, & iudicum etiam ordinibus diligentissimè constitutis, & legibus etiam quæ singuli muneribus suis obeundis sequantur impositis, non erit ita difficile vniuersam Rempub. in officio continere. Præterea illud etiam considerandum est, esse non paucos homines virtute & sapientia præstâtes, in tanti operis atque munitis societatem conuocandos, vt facilius perfici possit, & cum amplitudine dignitatis & cõmunis vtilitatis expediri. Est etiam animaduertendum difficile non esse quod cum voluptate fit; Regis autem officium esse cum summa voluptate cõiunctum intelligi rectè poterit, si voluptatis constantis & firmæ ratio fuerit explicata. Primum

igitur voluptas non est in otio posita. si enim ita esset, nihil esset in vita cessatione iucundius. itaque omnes natura duce sine vlla ratione hoc vnum maximè expetendum iudicarent nempe nihil agere, nihil moliri, nunquam à loco in locum moueri: sed instar ænæ cuiusdam statuæ in eadem semper sede immobilem permanere. quòd non ita est, imò constat nihil esse in vita molestius, quàm nihil agere omnino. itaque bruta animantia motus liberos requirunt, & si alligata fuerint vincula si possunt perumpunt, vt libere cursitent. pueri teneri non possunt quin cursu, & saltu, & motibus assiduis defatigentur. adolescentes etiam ludis admodum laboriosis & certaminibus oblectantur. homines etiã ætate grandiores, atque adeò senes qui se vix loco mouere possunt, aliquid tamen semper agere student, vt otij fastidium & iniucunditatem vitent, intolerandamque cessationis molestiam à se dimoueant. Vnde concluditur naturæ iucunditatem nõ esse in otio: sed in labore collocandam. tunc enim voluptas existit, cùm antegressa est cupiditas; voluptate enim afficimur, quoties id quod valdè expetebamus assequimur. non autem otium atque somnum sempiternum: sed sempiternam actionis & agitationis iucunditatem expetimus. vnde concluditur voluptatem in actione cõsistere. Est enim voluptas perfecta vis & efficitia sensus, id quod est

ad na.

ad naturam illius accommodatum absolute consecuti. hoc ita posito considerandum est, cum animo constemus & corpore, duplicem voluptatem in nobis esse: vnam quam sensibus corporis vsurpamus: alteram quam metis & rationis sensu percipimus. videndum est igitur nunc, quæ nam voluptas nobis magis expetenda sit, vt vitam iucundissime traducamus. ea nè quæ corpus titillat, atque iucunditate perfundit? an potius ea quæ mentem gaudio complet? Primum quidem voluptas corporis pura & liquida esse non potest. est enim semper cum aliqua molestia & acerbitate coniuncta; tamdiu enim in bibendo voluptatem sentimus, quandiu nos sitis vexat; extincta verò siti, bibendi etiam voluptas extinguitur. sic etiam de epularum suauitate, & de reliquis eiusmodi voluptatibus dici potest; eas omnes desiderij breuis & minimè constantis expletione contineri: ita vt magis molestiarum depulsiones, quàm voluptates appelladæ sint. idcirco fit, vt voluptas corporis sit fluxa & instabilis, & momento temporis euanescat; deinde cum effluerit, eam satietas atq; fastidium consequatur. quo autem maiores voluptates sunt, eò maiora illa fastidia consequuntur. sic autem fit vt futilem & inanem voluptatem, molestia sæpe grauis atque diuturna contaminet. Præterea voluptates istæ mentem & rationem eripiunt, & animi totius statum labefactant;

& quod

& quod est consequens in sine dedecus inurunt, ex
 quo fit, ut cum euanuerint, grauissimam poenitendi
 causam relinquunt. cum enim simus natura maxi-
 me honestatis appetentes, necesse profecto est, ut
 recordatione turpitudinis atque dedecoris afflicte-
 mur. quæ igitur hæc voluptas est, quæ nunquam est à
 molestia seiuncta? quæ priusquam dulcedo illius sen-
 tiri posset euanuit? quæ graues molestias atque
 diuturnas inuehit? quæ hominis præstantiam de-
 decore omni cõtaminat? de immoderata voluptate
 loquor, nõ de illa quam modus, & ratio, & leges, &
 iura præfiniunt. Itaque hoc sanè constat homines qui
 corpori nimis addicti sunt, fallacissima voluptate
 delusos poenis assiduis excruciar. quid illud quan-
 tum mali est? quòd flagitiosæ voluptatis cõsuetudo
 homines brutis animantibus simillimos reddit, &
 ferinis motibus turpiter obsequetes. quod sine graui
 animi angore & cruciatu fieri nequit. mens enim de
 statu detrusa, & cupiditatis vinculis impedita, cum
 natura ad decus & laudẽ aspiret, & cõtra naturã de-
 decori & ignominia seruiat, fieri pfecto nõ potest,
 quin acerbissime torqueatur. quo autẽ magis est cu-
 piditatibus impurissimis addicta, eò grauiores poenas
 amẽtiæ persoluit. Quod ut facilius intelligi possit,
 fingamus animis principẽ maximũ prestigijs illusũ,
 & spõte sua de folio deiectũ, ut hõibus nequissimis
 obsequatur, illi verò adulatores intemperantissimi tã
 impu-

impudentes sint, vt mediocri atque tolerabili Principis amētissimi seruitute contenti esse non queāt: eoque tandem rem deducant, vt illi quem iam impotenti dominatu oppressum tenent, plagas etiam imponere, si illis ad nutum præsto non fuerit, minimè vereantur. sint autem morosi, atque difficiles, & inter se sensu atque sententia discrepantes. vnus autem ex illis sit amore leuissimo perditus, alius auaritia immani flagret: populari vento atque tempestate iactetur: alius denique alijs cupiditatibus nefarijs stimulatus sit. cuiuslibet autem cupiditas sit immensa & infinita: ita vt satiari non possit. Ille igitur miser olim princeps, modo seruus, sub improbissimorum mancipiorum insolentia & libidine constitutus; quo tandem modo omnibus seruire poterit, cum ne vnus quidem libidinem explere aliquo pacto queat? fac igitur vt eodē simul tempore alius aliud imperet, & quilibet eorū illum minis exterreat, & plagas eidem etiā infligat: si vni domino paret, alterum lædit: si vnus iram placat, alium offendit. qui offensus est repente sine vlla misericordia membra illius miseri contundit, atque fuste debilitat. sic autem dum alius aliud obiectat, & illum acerbissimè criminatur, necesse est illum in contrarias partes distrahi, atque dilacerari. Hanc porro similitudinem ad animum transferamus, in quo quidem ratio principatum obtinet. illa tamen
lique-

liquefacta blanditijs, & adulatione cupiditatis impulsæ, & vehementia libidinis incitata, eo paulatim redigitur, vt seruiat auaritiæ, libidini, atque leuitati, omnemq; beatæ vitæ rationem in harum pestium dominatu constituat. quælibet autem harum cupiditas est immoderata, nec vllis terminis circumscribi potest. vbi enim primû ratio de stato suo demigrat, nihil relinquitur in animo, quod temeritatem coërceat. sic autê fit, vt cùm multo plura semper appetat libido quã adipisci queat, multis partibus superet ille cruciatus animi lætitiã illam, qua interdum intemperantes homines efferuntur. cùm enim (verbi gratia) pecuniam infinite cõcupiscãt, quamuis multis pecunijs abundant, magis tamen illos cruciat argentum quod non habent, quã delectet id quod habent; & ita necessario fit, vt gaudium sit exiguum, idq; cum sollicitudine & afflictatione coniunctum, cruciatus autê sit assiduus & immensus. Sic etiam de libidinis intemperantia, de immoderata honorũ ambitione dicendum; fieri non posse vt tantam lætitiã afferat animis rei furentius appetitiæ præsentia, quantam mœstitiã inuehit maiorum commodorum (vt videtur) atq; voluptatum quæ nimis sitienter appetuntur absentia. inde verò grauis offensio, odium, anxietas, & iracundia, & aliæ eiusmodi perturbationes oriuntur; quæ animum in diuersas partes trahunt, eumq;

omni

omni crudelitate dilacerant. aliud enim cogit libido, aliò impellit auaritia, aliud hortatur ambitio, aliud iracundia facere admonet. si libidini & luxuriae seruit, sumptus ingentes facit, & eorum deinde recordatione torquetur: si obsequitur auaritiae, Veneris etiam immanitate & impatientia cruciatur: si popularem auram captat, ambitione districtus oēs rumusculos extimescit, atque ad aliorū dominorū impotentiam, feritatem etiam plebis adiungit: & adulari populo atque assentari condiscit. Hac igitur ratione animus de statu deiectus, & auaritiae atque multiplicis cupiditatis imperio coactus, anticipi cura & sollicitudine distinetur; & tabe pestifera, & intolerabili cruciatu cōficitur. quamuis autē nō alius doloris sensus animū pungeret, atq; vulneraret; turpitudinis certē conscientia illum ita vehementer affligeret, vt esset illi necesse in perpetua acerbitate verlarī. cū enim insita naturæ cupiditate in studium honestatis incitemur, & ad verissimum decus & laudem nati simus; necessario fit, quoties in nos flagitium admittimus, aut falsa imagine dignitatis illudimur, vt nos impuritatis & amentiae poeniteat, & graues erroris nostri poenas exoluamus. cū igitur animus corporis voluptatem sequitur, quamuis interdum cupiditate cæcus exultet, immoderataque lætitia delipiat: multo tamen maiore ex parte dolore atque mœstitia cōflictatur.

bre-

breuissimam enim illam voluptatem tristes curæ atque sollicitudines antecedunt; & cùm adesse videtur non sine molestiæ cuiusdam admistione percipitur; & cùm effluerit nõ mediocrem dolorem propter admissum dedecus inurit. Hæc est hominum vita qui non rationem, sed cupiditatem indomitam sequuntur. qui tamẽ quoad rei familiaris angustia laborant, & legibus alligantur atque iudiciorum metu continentur, morbis quidem illi non mediocribus vexantur, & curis grauissimis afficiuntur, quæ vitam satis acerbam & erũnosam efficiunt: eorum tamen ægritudines mediocres atque tolerabiles esse videbuntur, si cum alijs multo grauioribus collatæ fuerint. vbi enim primùm augentur opes, diuitiæ redundant, & spes maioris licentiæ & impunitatis offertur: animus ipse dominatu cupiditatis oppressus, ad spem felicioris conditionis erigitur. existimat enim se posse facillimè cupiditatem satiare, & ita maxima quadam voluptate, & perpetua suauitate cõpleri. Quod longe secus euenit. opibus enim summis & spe impunitæ libertatis & licentiæ proposita, multo vehementius irritatur ipsa cupiditas, maioresque turbas commouet, & multo violentius in statum mentis inuadit, maioreque siti & indigentia cruciatur. tunc igitur cū nullis voluptatibus, aut opibus infinita illius sitis extingui possit, crudelius rationem accipit, & lōge acerbio-

acerbioribus curis illam vexat. Quid verò cum cupiditas ipsa ad hominum contumeliam erumpit, multosque mortales iniurijs innumerabilibus afficit? quid cum iura omnia perumpit, civilemque societatem violat? quid cum in legum contemptu, & intolerabili superbia, & insolentia, summam vite dignitatem constituit? quid cum omnibus hominibus fortibus atque moderatis interitum machinatur? omnia enim hæc mala cupiditatis effrenatæ licentiam consequuntur. excæcat enim rationem ita ut in superbia gravitatem, in luxuria magnificentiam, in fastidio & cōtemptu dignitatem summam inesse iudicet. Invidia deinde & odium animum illum miris modis exagitat. ijs enim quos videt verissima dignitate præditos invidet: eos autem quos suis nefarijs cupiditatibus aduersarios fore suspicatur, odio acerbissimo & immani persequitur. quemadmodum igitur leges & instituta cōuellit: ita omnes quos legum vindices & custodes esse credit, de medio tollere contendit. omnem virtutis excellentiam suspectam habet & inuisam; & quidquid illorum intemperantiæ resistere potest, execratur. cū primum igitur potest alios interimit, alios exilio mulctat: alios opibus & fortunis spoliat, ne quisquam illi obuiam ire possit. nullum ingenium excellens, nullum animum magnum, nullum singularem industriam, nullius denique insignem potētiam pati

O

atque

atque tolerare potest. alijs enim inuidet, alios verò
 timet, status verò sui firmitatem non in suæ virtutis
 constantia, nec in suorum caritate & beneuolentia:
 sed in suorum ciuium imbecillitate ponendam ar-
 bitratur. Omne igitur illius studium in ciuiū opi-
 bus extenuandis, & animis abiiciendis, & in virtute
 profliganda & extinguenda consumitur. iniurijs
 igitur, & contumelijs, & cædibus odium hominum
 in se grauissimum accendit. inde verò metus ingēs
 exoritur; qui multos enim læsit multos metuat ne-
 cesse est: & quo plures sunt quos iniurijs affecit, eò
 grauior illum metus excruciet. Hæc est autem Ty-
 ranni vita qua nihil nec acerbius, neque magis an-
 xium atque sollicitū mente fingi atque cogitatione
 potest, omnis autem qui natura maleficus & iniu-
 stus est, quales sunt omnes qui tota mente cupidita-
 tibus nefarijs obsequuntur, tyranni quidem natura
 sunt: sed id minus apparet, quādiu non valde nocere
 possunt. postquam verò summas opes adipiscū-
 tur, tum demum tyranni appellantur, qui tunc eò
 miseriores sunt, quo maiores opes habent. grauiora
 namque facinora moliuntur, & quo pluribus
 imperant, eò pluribus hostibus circumsepti sunt.
 omnes enim natura tyrannidē oderunt. Accedit ad
 maiorem animi sollicitudinem & cruciatū numinis
 diuini metus. quamuis enim tyrāni religionē con-
 temnant, nō possunt tamen omnino illū religionis
 sensum

sensum quo sunt à natura penitus imbuti, diuturna
 cōsuetudine sceleris & impietatis opprimere. sem-
 per igitur residebit in illorum animis aliqua reli-
 gionis opinio, quæ illos agitet, exterreare, exanimet,
 respirare non sinat. ergo quocunque se tyrannus
 mente & cogitatione contulerit, omnia sibi dira,
 exitiosa, & infesta esse perspiciet. si enim mentem
 suam inspicit, animi sui statum videt seditione tur-
 bulenta conuulsum, pestiferis morbis oppressum,
 tristissimis curis afflictum, acerbissimis dolori-
 bus interclusum: si ad homines oculos conuertit,
 alijs inuidet, alios odit, nemini fidem habet; &
 omnes etiam familiares atque domesticos exti-
 mescit: si cœlum suspicit, & tempestatem excita-
 ri videt; horret, & pallet, & tremit, & eximio pa-
 uore concutitur. Diuinitatem sibi tribuebat Ca-
 ligula: sed deus ille minimo etiam fulgure & to-
 nitru conturbatus, se confestim obuoluto capite
 sublectum occultabat. tanta erat hominis stul-
 tissimè arrogantis imbecillitas. & reuera nihil est
 magis cum arrogantia coniunctum, quàm me-
 tus, & sollicitudo, & animi fœda atque deformis
 abiectio. Qui igitur status sui odio torquetur; qui
 maleficiorū conscientia assiduè cruciatur; qui om-
 nes mortales exhorret; & à suis etiam intimis atque
 domesticis insidias vitæ suæ fieri suspicatur; qui
 quoties cœlum nubibus obductum cernit, totis

artibus contremiscit ; qui denique neque domi,
 neque foris, nec in otio, nec in negotio, neque cum
 suis, neque cū alienis tranquillo animo esse potest:
 quomodo non omnium mortalium miserrimus
iudicandus iucundus est? ne somnus quidem qui curarū om-
 nium videtur esse perfugium, illi curarum aliquod
 alleuamentum concedit: species enim illi horribi-
 les in somnis obijciuntur, quæ illum frequenter ex-
 turbant. Hæc sunt illæ Furia scelerum vltrices quæ
 Tyrannos agitant & insectantur, quæ quasi tædis
 ardentibus illos quocunque se vertūt insequuntur:
 illosq; & scelerum recordatione perterrent, & iudi-
 ciorum diuinorum metu conficiunt. non expecto
 diros tyrannorum exitus: non interitum calamito-
 sum commemoro: non ea quæ etiam cum in tra-
 gœdijs aguntur spectatoribus horrorem incutiunt,
 oratione complector. hæc omnia imperitos mouet,
 qui id tantum quod sensibus expositum est aspi-
 ciunt; tabem autem, angorem, & cruciatum quo
 tyrannorum animi torquetur, intueri non possunt.
 sit igitur aliquis tyrannus qui vitam ad summam
 senectutem perducatur (vt superior Dionysius) nec
 vlla humana calamitate peruertatur: is tamen fu-
 rijs agitatur, & cruciatibus infinitis afficitur, & à
 mente consilioque deducitur, & tristissimis curis
 intabescit: ita vt nihil miserius & calamitosius in
 vita fingi cogitatione possit. Vt igitur tyrannus in-
 terdum

terdum inani aliqua voluptate fruatur, aut vt rectius dicam inani voluptatis specie ludificetur, maxima tamen ex parte vita illius est acerba, luctuosa, grauissimis curis anxia, & terroribus obiectis frequenter exercita: ita vt nunquam vlllo in loco consistere, aut liberè respirare queat. Rectè inquit. T. sed quorsum pertinet ista disputatio de tyranni cruciatu ad Regii muneris facilitatē, & oblectamentum? An vos inquam putatis me alia ratione facilius demonstrare posse, quàm facilis & iucunda sit Regis vita, quàm tyranni supplicio vobis explicato, & ob oculos constituto? nihil est enim quod Regi magis oppositum sit, quàm tyrannus. ergo vt tyranni vita est difficilis, acerba, & erumnosa, omnibusq; malis miserime circumuenta: ita Regis vita dulcis, & iucunda sit necesse est, omnibusque bonis referta & egregie cumulata. Primum igitur si voluptas vt dicebamus non est in cessatione posita, ad agendum enim nati sumus, ita vt nihil esse possit otio atq; cessatione molestius: consequens est, vt voluptatem in actione collocemus. est ergo voluptas (vt ante dictum est) perfectus motus & actio sensus cuiuslibet, qua sensus ipse id quod est naturæ cōgruens & aptum repētè cōsequitur. hoc autem posito quis dubitare potest quin voluptas vna tantis partibus aliam voluptatē superet, quātis vnus sensus est alio sensu natura prestantior, & iudicio acrior, & stabilitate constantior?

sensus autem hîc omnes sentiendi & intelligendi facultates appellamus: ita vt alij sint sensus in corpore, alij in animo constituendi. rationi igitur consentaneum est, vt quantum animus præstat corpori, tantum voluptas quæ animi sensu & agitatione percipitur, vincat illam quæ corporis sensu & iudicio continetur. Deinde corpus non per se quid dulce, quid acerbum, quid iucundum, quid asperum sit iudicat; animus enim est qui sentit, qui iudicat, qui aliud quidem vt iucundum & naturæ consentaneum asciscit: aliud vt acerbum & naturæ contrarium repellit. corpus enim exanimum, aut somno graui consopitum, aut stupore penitus oppressum sentire non potest. sed alius est animi sensus cùm iudicat ipse per se, alius cùm in iudicando opera & functione corporis vtitur. est enim animus ipse natura vicens, & vehemens, & acer, & ad veritatem indagandam & percipiendam paratissimus. hebescit tamen, & obtunditur, cùm corpori nimis affixus est. hinc autem fit, vt quod ipse per se, sine functione vlla corporis suaue iudicat, suaue putandum sit; non illud quod interdum corporis imaginibus illusus, suaue atque iucundum opinatur. Præterea constat vbi sensus morbo aliquo tenetur, quid dulce aut amarum sit iudicare non posse. videmus enim eos qui in morbo sunt cibos sæpe dulcissimos, tanquam amaros aspernari

atque

atque rejicere . animus autem corpori nimis indulgens æger est , & ex ipsius corporis natura mortalis & imbecilli cōtagione morbū cōtrahit ; quo quidē oppressus veræ suavitatis gustum non habet . inde adeò fit , vt pro iucundissimis ea frequēter arripiat , quæ sunt acerbissima . vnde sequitur id tantū dulce , & iucūdum , & omni suauitate refertum esse , quod animus sanus , & integer , & purus iucundū esse statuit : nō id quod corpori immerfus , & morbis molestissimis impeditus iucundum arbitratur . Quid de voluptatis stabilitate & constantia dicendum ? omnes quidem sumus ad veritatem nati , & mendacium atque vanitatem natura repudiamus atque rejicimus . cū igitur opinionis errore in fraudem impellimur , experiundoque sentimus quam falsa erant illa bona , quæ tanquam vera sectabamur : grauiorem multo dolorem ex nostri erroris offensione percipimus , quàm erat illa falsa voluptas qua gestiebamus . itaque breuem & exiguam voluptatem ingens molestia , & mœstitia diuturna consequitur . nihil est enim stabile ad permanendum , nisi quod radice veritatis innititur . Cū igitur constet eam solum esse veram voluptatem quā animus purus , & integer , & firma valetudine præditus , voluptatem esse iudicat ; sequitur vt ea sola voluptas stabilis & fixa sit . at omnes qui hoc animo sunt sentiunt , & decernunt nihil esse virtute

dulcius, vnde concluditur omnem verissimæ & constantissimæ voluptatis rationem esse in virtute ponendam. ergo cùm voluptas illa quæ non corpore: sed animo percipitur, sit vel propter naturæ præstantiam clarior: vel propter acerrimum mentis sanæ iudicium verior: vel propter sententiæ firmitatem constantior, quis non videt nihil esse virtute iucundius? ea enim est quæ animum pura, & liquida, & stabili atque sempiterna voluptate complet. Deinde liquet omnem voluptatem ex amore ortum habere. tunc enim voluptate summa afficimur, cùm ea re quæ nobis erat egregie cara perfrui- mur. omnis autem amor opinione pulchritudinis & honestatis excitatur. vera autem honestas & pulchritudo in virtute consistit. vnde sequitur vt quæ- admodum nihil est virtute pulchrius, neque amabilius: ita nihil possit in vita cogitari suauius. concludi potest igitur, illius tantum vitam esse dulcem, & iucundam, & omni voluptate cumulata qui virtutis compos est: verissimam enim honestatem arctè complectitur. Quid enim rerum diuinarum consideratione præstantius? quid humanarum curatione & prouidentia ad laudem præclarius? quid animi alti & excelsi robore magnificentius? quid moderatione, frugalitate, temperantia concinnius? quid iustitia, liberalitate, hominũ caritate, & beneuolentia pulchrius? quid harum omnium virtutum

consen-

consensione venustius & elegantius? est nè aliquid in vita quod maiorem sui admirationem commoveat, aut vehementius ad sui amorem omniū mortaliū animos alliciat? si igitur nihil esse potest amabile quod iucundū non sit, & virtute nihil est amabilius: sequitur vt nihil esse possit in vita iucundius. Is igitur qui omni virtute ornatus est iucundissimè viuit, & in summa quadā voluptate versatur. nihil inest enim in illius animo quod pacem turbet, & tumultus excitet, & statum labefactet. ratio enim imperium pro dignitate gerit; motus animorum comprimit; cupiditates moderatur; omnesq; partes animi sibi parere & obedire compellit. regnum igitur animi sapienter atque feliciter administrat; & pacem, & tranquillitatem, & otium cum dignitate constituit. ex illa igitur pace summorum bonorum affluentia, & sempiternę opes existent; quibus exhilaratus animus gaudio perpetuo triūphabit. Homo igitur tantis opibus, & ornamentis, atq; præsijs in omni genere redundans, Rex quidā valde sapiens existimandus est; cū tam sapienter & cōmode oēs suas affectiones regat, ita vt nunquā seruiat libidini & impuritati: sed semper omnes inconsideratos motus, & libidinis impetus summa quadā ratione coercet. cū verò oēs opes animi ad vsum cōmunis vitæ cōtulerit, meritisq; suis multos mortales obligauerit: admirabilē sui amorē cōcitabit, statūq; suū

multorum hominum beneuolentia & fidelitate cō-
 munit. neque tamen is erit vnquam qui omnia
 vitæ præsidia in se, aut in hominum fide ponat: sed
 omnes opes & facultates suas, ad fontem omnium
 bonorum assiduè reuocabit. Deum igitur alta mē-
 te suspiciet: illius maiestatem, & numem, & poten-
 tiam reuerbitur: illius sapiētiam, & moderationē,
 & iudicium admirabitur: illius bonitatem, & bene-
 ficentiam, & amorem in humanum genus amabit:
 illiusque beneficijs ornatus, diuinarumq; deliciarū
 vbertate completus exultabit, & incredibili lætitia
 perfruetur. necesse nāq; est, vt qui diuinis atq; sem-
 piternis bonis afficitur, diuino etiam atq; sempiter-
 no gaudio cumuletur; & si voluptas est perfecta na-
 turæ sentiētis vis & efficientia, id quod est sibi acō-
 modatum assecuta. Et cū nihil sit in nobis mētis
 natura præstantius (est enim ad mentē diuinā apta,
 & cū ipso Deo agnatione (vt ita dicā coniūcta) nulla
 certè voluptas erit, cū ea cōparanda quam humana
 mens percipit, cū similitudinē diuinæ mentis as-
 sequitur, & virtutis imitatione diuinū statum adi-
 piscitur. nihil enim est in rebus humanis clemētia,
 & benignitate, & hominum caritate diuinius. qui
 igitur quātum potest hominibus opibus, & studio,
 & gratia consulit: est iam quodammodo diuinitatē
 assecutus. animus igitur humanus cū ad Dei si-
 militudinem quam natura vehementer expetit,

Dei

Dei ipsius munere & beneficio peruenerit, quanta
 suauitate complebitur? quantis gaudijs efferetur?
 quàm incredibilem lætitiã ex tãtorum bonorum
 recordatione percipiet? eam certè quàm nemo vel
 vbertate orationis explicare, vel ingenio & ratione
 cõplecti valeat. quo autẽ plures homines sunt diui-
 ni hominis consilio atq; benignitate seruati, eò ma-^{numinibus}
 iorem voluptatem capiet: magis enim ad Dei si-
 militudinem accedet. Vt igitur iam ad Regem no-
 strum veniamus, si hoc nomine dignus est, necesse
 profectò est, vt sit & sapiens, & fortis, & modera-
 tus, & iustus, & clemens, & benignus, & sanctus, &
 in omni denique virtutis genere florentissimus. in
 magna igitur voluptate versaretur, quamuis ma-
 teriam nullam haberet ipsius virtutis & honestatis
 qua fruitur, in hominum vtilitatem conferendæ.
 nunc verò cùm summas opes habeat, & complures
 etiam nationes imperio contineat, ad quas omnes
 virtus atq; benignitas illius emanare potest; si fue-
 rit officio suo functus, cui dubium esse poterit, quin
 vita illius summis gaudijs, & incredibili lætitiã cu-
 mulanda sit? Deinde quidquid natura, & arte, &
 studio perficitur, cū facilitate perficitur. ergo si Rex
 fuerit natura magnanimus, & regijs disciplinis eru-
 ditus, & studio decoris & immortalitatis incensus:
 necesse profectò est, vt regnum admodum vigilan-
 ter administret, & omnia munera regia (quamuis
 diffi-

difficilima videantur) admodum feliciter expediat. nullum enim tantum atq; tam difficile munus est, quod animo maximo, & sapienti & acri & cupiditate maximarum rerum vehementius inflammato non facile & expeditum sit. quod autem ita fit cū summa voluptate fit. Præterea hoc satis cōpertum est, omnes artifices cū opus quod in manibus habebant absolutum vident, non mediocri voluptate perfundi. architectus enim ædificio perfecto mirificè delectatur; pictor cū imaginem à se luculenter expressam & coloribus decenter illustratam videt, mirò enim gaudio afficitur. quid poëtas memorè? quotès enim poema à se perfectū, & omnibus numeris absolutum animaduertūt, toties lætitia efferruntur, & gestiunt. Ne autem plura resenceam, hoc sane constat, omnes artifices operibus suis summo-pere delectari. acquiescunt enim, & animis relaxantur, cū opus in quod multū operæ & studij cōtulerāt, ex animi sentētia perfectū animaduertūt; & illud quasi ingenij sui partū minimè penitendū incredibiliter amant. est autem rationi cōsentaneum vt quo ars præstantior est, & opus illustrius, eò plenior voluptas operis illius perfectionē consequatur. ars verò in vita nulla Regis arte præstantior est; opus nullum est vel ad speciem & pulchritudinem elegantius vel ad vsum totius humanæ vitæ salutaris, ex quo efficitur nullam esse voluptatē cum ea quàm

Reges

etiam

Reges optimi ex operis sui consideratione percipiunt, vlla ratione conferendam. quid enim potest esse præstantius quàm vnus hominis arte, sapientia, & moderatione Rempub. vniuersam opibus affluere, virtute firmari, moribus ornari, iure deuinciri, beneuolentia coniungi, atque fieri denique florentis atque beatæ vitæ participem? Sic igitur fit, vt quemadmodum nihil est tyranno miserius: sic nihil sit in vita Rege beatius. illum enim assidue insectantur, & exagitant Furia: hunc honestatis iucunditas, & recte factorum conscientia omni solitudine liberat. illum omnes mortales oderunt, & execrantur, & nomē illius ex omni memoria euulsum cupiunt. huius omnes virtutem admirantur, bonitatem diligunt, memoriam perpetuò volūtate gratissima prosequuntur. ille cum Deum iratum habeat, nusquam potest sine solitudine, & metu, & trepidatione consistere: at hic noster, in summo etiam rerum discrimine, atque orbis terrarum perturbatione, diuino præsidio firmatus virtutem & constantiam retinet. confidit enim sibi cœleste auxilium minimè defuturum. vt igitur tyrannus in epulis etiam atque delicijs & voluptatibus angore cōscientiæ, & maleficiorum pœna conficitur: ita Rex in omnium etiam rerum deflagratione bonitatis suæ recordatione diuinoq; præsidio nixus, ad firmissimam spem salutis & dignitatis erigitur. atq; vt Tyrānus
est

est sui ipsius hostis acerbus de celeribus suis cura, solitudine, metu, trepidatione, cruciatu, assiduas pœnas repetens: ita Rex se statumq; animi sui opibus summis auget, omnibus præsijs & ornamentis amplificat. Quod si quisquam est qui putet negotia infinita quibus Rex ipse destinetur, animum illius ab omni iucunditate retrahere, & magnitudine molestiarum, & curarum vi, & acerbitate conficere: is primùm ignorat voluptatē (vt dictū est) non in otio: sed in actione cōsistere. deinde ne illud quidem cogitat, quo studiū & labor aliquis magis honestatē attingit, eò iucundiorē vitam efficere. hoc vt significet Homerus, narrat Achillé eo tempore quo propter Agammenonis offensionem pugnare nolebat, afflictatū fuisse animo, & cupiditate certaminis propemodū intabuiffe. quāuis enim canēdi & pulsādi peritus esset, & Veneris delicijs afflueret, harum rerū omniū fastidio grauitèr offensus armorum fremitū, & cædes, & vulnera, & terrā sanguine imbutam cernere, hostiūq; stragem edere cupiebat. maiorem namq; voluptatē in laboribus & periculis, & in totius corporis defatigatione, quàm in iocis, atq; blāditijs, & Veneris festiuitate collocabat. Veneris enim voluptates flagitio finitimas esse statuebat: belli verò labores atque pericula honestatem & decus afferre, quo nihil dulcius esse iudicabat. omnia namque si Homero credimus, ad honestatem,

tem; & ad nominis immortalitatem referebat. Ut autem fabulas omittamus, Philippus Macedoniarum Rex Alexandri Magni pater, quamvis oculum effossum, humerum confractum, corpus vulneribus concisum haberet: nihil tamen de bellandi studio remittebat, imò quò magis erat laboribus attritus, eò ardentius omnia superandi cupiditate flagrabat. quid de filio eius dicam? qui nullis laboribus, aut vulneribus, aut periculis impediri potuit, quo minus orbem terrarum inuictis armis peragrarent; & ab vltima Græcia quæ est ad occasum sita profectus, Orientis imperium Gange fluuio definiret. non labores immensos quos Pyrrhus, quos Annibal, quos innumerabiles Imperatores vel Romani, vel Græci, vel barbari, non patienter tantum: sed vltro etiam atque libenter exceperunt, oratione complector. Milites ipsi bellicos labores inuicto animo perferunt, in gladios irruunt, & morte proposita quoduis magnum facinus agrediuntur. vidimus ipsi nuper non duces tantum nostros, sed milites etiam Mazagano redeuntes, Maurorum ambustos incendio. vt enim Mauritania Regem potentissimum, qui Mazaganum obsidebat ab vrbis nostræ mœnibus virtute repellerent: neque flammis, neque vulneribus, nec hostium impetu, & multitudine, qui acie instructa in muris ipsis ad quos iam euaserant, acerrimè dimicabant,
ab

ab vrbis propugnatione deterreri potuerunt. imò
 cùm magna hostium strage, & insigni tyrāni ipsius
 ignominia urbem tutati sunt. vt autem de illis qui
 ibi strenuè dimicantes occubuerunt sileamus, alios
 videmus fractis cruribus vix baculis innixos ingre-
 di: alios manibus captos esse: aliorum aduersas ci-
 catrices aspiciamus: plurimos incendio deformatos
 intuemur. Quid igitur? num fieri potest, vt quisquā
 naturæ sensum repudiet? voluptatem aspernetur?
 dolorem contemnat? mortem & cruciatum oppe-
 tat? nullo modo: sed laudis dulcedo tantam vim
 habet, vt cupiditatem corporeæ voluptatis extin-
 guat; & laborem atq; dolorem quo corpus ipsum
 cruciatur facillimè ipsius honestatis suauitate com-
 penset. non igitur voluptas contemnitur: sed vnum
 genus leuioris voluptatis pondere & magnitudine
 alterius præstantioris voluptatis obruitur. id verò
 in magnis & splendidis animis apparet facillimè.
 qui enim nihil altum & generosum sapit, omniaq;
 vitæ studia instar pecudis ad corporis oblectamen-
 tum refert, cùm sit mentis oculis orbatus, neque na-
 turam suā respiciat: mirandum nō est, si non dulce-
 dine dignitatis, ad labores libentissime sustinēdos
 allicitur. est enim in brutorum animantium loco
 numerandus. at qui verè homo est, seque ad digni-
 tatem esse natum intelligit, nihilq; honestate præ-
 clarius esse videt nō solū labores honestos appetit,
 & cor-

& corporis etiam voluptatem contemnit: sen vitam
 cum opus est libentissimè dignitatis gratia profun-
 dit. Et tamen isti omnes ferme siue duces, siue mi-
 lites, sapientes minimè sunt. in dignitatis igitur iu-
 dicio plerumque labuntur, neq; veram honestatè:
 sed imaginè honestatis amplexatur, tantoq; studio
 illà arripiunt, vt ab illius coniunctione diuelli non
 possint. si igitur adubrata dignitas tantum valet ad
 animos magnos amore & cupiditate sui acriter in-
 flāmandos, quid tandè verissimæ dignitatis forma
 atque diuinus quidam splendor efficiet? & si laudis
 imago tantā voluptatè efficit, vt animos maximos
 illius suauitate delinitos ab omni sēsu doloris auer-
 tat; quāta tandem voluptate perfusos fore putabi-
 mus, qui verissimū ipsius honestatis decus fuerint
 amplexati? omnes igitur labores nō modò leues, &
 tolerabiles: sed suaves atq; iucundos esse iudicabūt,
 negotia infinita dignitatis gratia libētissimè sustine-
 bunt: dolores etiā ingentes cū iucunditate perferēt:
 mortē etiam facillimè contēnent, dummodò ea ra-
 tione immortalitatē consequantur. Præclarè quidē
 Aristoteles beatā vitam non in otio: sed in perpetua
 virtutis perfectæ functione & actione cōstituit. is
 enim qui veræ dignitatis amore labores ingentes
 suscipit, is est qui omnibus verissimis bonis affluit.
 vnde sequitur Regem si fuerit sapiens, & dignitatē
 veram clarè perspexerit, omniaque vitæ officia in
 illam

illam contulerit fore beatissimū, verissimisq; volu-
 ptatibus in omni genere circumfluentē. non enim
 vnquā in se flagitium & dedecus admittet, neq; pro
 vera dignitate falsam imaginē dignitatis amplectē-
 tur. sic autē quo maiores in vita labores susceperit,
 eò iucundius viuet, & maiore quodā gaudio cumu-
 labitur. Sed ratio huius tanti muneris cum facilita-
 te atq; suauitate gerendi, tota est in verissimæ sapiē-
 tiæ studio constituta. ea namque quæ sit honestas
 verissima, clarissimè videt; & vltimum bonum quò
 sunt omnia vitæ consilia referenda perspicit, facilli-
 meque omnia ad illud fruendum dirigit atque mo-
 deratur. Princeps igitur Reipub. qui sapiens fuerit
 Remp. facilè temperabit, atque ad optatum finem
 perducet. sic enim Rex sapientissimus Solomon
 ipsam Sapienciam loquentem inducit: Meum est
 † consilium & disciplina: mea est prudentia & forti-
 tudo: per me Reges regnant, & legum conditores
 decernunt iustitiam. per me principes imperant, &
 omnes qui ius in terra dicunt Remp. moderantur.
 ex hoc Solomonis loco, & ex alijs quā plurimis quos
 omitto concludi potest, omnem Reip, gerendæ ra-
 tionē & facilitatē, in sapiētia summa consistere. Sed
 quomodo sapientia parāda sit nondum satis expli-
 catū arbitror. multa quidem superius de artibus &
 disciplinis quibus tanquā gradibus ad sapientiam
 peruenitur disseruimus: non tamen exactè in quo
 sapien-

sapientia ipsa consistit explanauimus. multi namq; mirabili ingenio, summaq; doctrina præditi fuere: quos tamen sapientes appellare non licet, eò quod se flagitio & scelere contaminarint. nec enim sapiens est, qui sibi plurimū nocet; nocet autē sibi plurimū qui flagitijs coòpertus est. atq; vt isti sapiētes habēdi nō sunt: ita nec insipiētes appellandi qui summis virtutibus ornati sunt, & optimā viuendi rationem penitus exploratā habent; quāuis nō sint illis artib⁹ quas diximus eruditi. id igitur in quo fructus sapientiæ consistit animaduertendum est. hoc autem satis constat, omnia verissimæ sapientiæ decreta ad beatum animi statum cōferri. Is igitur sapiēs est, cui animus est præclarissime constitutus. recta porrò animi constitutio, mentis atq; voluntatis consensione continetur. est enim mens humana diuinæ mētis imago, in qua est diuina lex manu Dei ipsius inscripta. hæc autem lex quàm naturæ legē, quàm sempiternam, quàm diuinā appellamus, ab omni flagitio, turpitudine, temeritate deterret: & ad omne genus decoris, & honestatis, & optimā viuendi disciplinam erudit, vsque adeò, vt in flagitiosis etiam hominibus cum impunitatem suscipiunt, vis ipsius insitæ legis appareat. reclamitat enim lex, & fœdum atq; flagitiosum esse testatur, & perniciem quam turpitude afferre solet sæpenumero portendit, & post scelus admissum sceleris ipsius cōsciētia

82
 animum exterret: semper igitur mens natura sua
 flagitij odio tenetur: sed libidinis immanitate vi-
 cta; cupiditati flagitiosæ succūbit. videte quid apud
 Plautum dicat adolescens flagitiosus & perditus:
 Sciebā vt esse me deceret, facere non quibam miser.
 ita vi Veneris victus, otio captus in fraudem incidi.
 ostēdit adolescens ille Plautinus non esse se penitus
 orbatū mente: sed nō esse tantā vim in illius animo
 vt possit à se pestē auertere. animū enim vi libidinis
 excæcatum in pestē ante oculos positam sponte sua
 ruere. Quod si is qui sibi plurimum voluntate sua
 nocet stultissimus est, illius certè summa stultitia
 est, qui contra mētis suę iudiciū instigante libidine,
 pestē sibi & exitiū sempiternū nefarie atq; flagitio-
 se machinatur. si enim qui corpora sua morsibus
 suis lacerāt atq; ferro vulnerant furiosi existimandi
 sunt, quomodo sanos appellabimus illos qui ani-
 mis suis (quòd est multo grauius atq; detestabilius)
 mortiferū vulnus imponūt? ergo cū oēs quorum
 effrenata volūtas à mentis iudicio discrepat, furiosi
 & insani sint; illi certè quorū voluntas cū mentis &
 rationis iudicio cōsentit, sapientes existimādi sunt.
 qui enim rectè rationi paret, legi diuinæ paret; & ita
 in errorē induci nō potest. est enim recta ratio, lex
 diuina in animis impressa & insculpta. Id igitur
 quod refert Socrates apud Xenophontē de agrico-
 lis & imperatoribus, etiam reliquis vitæ communis
 officijs

officijs accommodari potest. dicit enim nec agriculturæ studiū, nec artis imperatorię disciplinā esse difficilem, totā enim vtriusq; officij laudē in eo positā esse, vt summa diligētia & alacritate quisq; faciat, id quod facile cuiuis in mētē venire posset. quis enim agricola non intelligit esse terrā diligēter arandā, & iterandā, & subigendam, & semen cum primū seminandi tempus aduentat spargendum, & inutiles herbas quæ frugibus officiunt euellēdas, & reliqua omnia quibus segetes lætiores & vberiores fiant, opportunè conficienda? Nemo certe. Quid est igitur quo bonus colonus malo præstet? industria profecto atq; diligētia. bonus enim ea omnia diligenter exequitur, quæ agriculturę disciplina præscribit: malus autē ignauia atque desidia corruptus differt atq; procrastinat, & interim tēpus elabitur. Quid de imperatore dicendū? num obscurū est quāto sit rectius ita rem gerere quasi hostes semper in cōspectu sint, quā nihil aduersum timēre? hostium cōsilia explorare quā insidijs opprimi? ordinē perpetuo conseruare, quā ordinem & disciplinam negligere? quid igitur inter bonū & malū imperatorem interest? hoc certè quod bonus & sapiēs imperator, id quod optimū factu esse nouit, summa diligentia perficit, neq; rei benegerendæ occasionem effluere finit: malus autem id quod gerendum esse videt, vel ignauia impeditus in aliud tēpus reser-

uat, vel timore fractus efficere non audet: sic etiam in communi vita, quilibet qui non prorsus mentis expers est, intelligit quatum sat est, quod sit officium suum: officium tamen aut ignavia deserit; aut scelere prodit; aut aliqua nefaria cupiditate impeditus omittit. Vnde colligitur summam sapientiam in hoc positam esse. ut nunquam voluntas rationis imperium recuset: sed cum primum mens aliquid rectum & honestum esse statuerit, id protinus exequatur. ut enim temeritas est in mentis atque voluntatis dissidio constituta: ita consequens est ut sapientia in harum duarum partium consensu & foedere consistat: ut videlicet nunquam voluntas velit, nisi quod mens expetendum esse iudicauerit; neque in consilium libidinem: sed rationem adhibeat. Cum igitur Regem nolumus esse singulari atque prope diuina sapientia praeditum, hoc plane volumus, ut nunquam illius voluntas a recta ractione dissideat. nec enim ab eo regnum sapienter administrari poterit, qui regnum animi sui non habuerit sapientissime constitutum. si enim ratio (cui est in animo regnum attributum) non omnes animi partes sibi dicto semper audientes habuerit: si non omnes labe quae illius statum corrumpunt oppresserit: si non immoderatam cupiditatem imperio constrinxerit: si denique se libidini in seruitutem addixerit; quomodo tandem imperium pro dignitate geret? qui enim turpiter seruit, imperium cum dignitate

tate tueri non potest. Nunc igitur cùm planum sit sapientiam in consensu mentis & volūtatis debere constitui, restat vt videamus, quomodo id fieri possit. non enim tam facile est, quàm olim quidā homines acuti & eruditi disputabant, qui omnia in potestate hominis ponebant. si enim ita esset, doctissimus quisque fuisset omni virtute ornatissimus: sed non ita est; imò constat multos præclarissimis artibus eruditos, fuisse multis flagitijs infames. quin etiam illi qui secum statuunt nihil esse virtute præclarioris, & toto animo cupiunt in studiū ipsius honestatis incumbere, ab hoc tam præclaro conatu sæpe numero indomitæ cupiditatis impetu repelluntur. quod quidem satis ostendit, rectum statū animi nō hominis studio: sed diuino beneficio & munere contineri. Duo namque sunt hominis munera. vnum est intelligere: alterum agere. alterutrum autem qui sine ope diuina fieri posse credit, stultè arrogās est, & Christianæ pietatis ignarus. primum enim vt oculi quamuis natura sint vigentes & acres, obscura tamen nocte aut densa caligine circumfusi, non possunt clarè quod est ante oculos intueri: ita mens humana diutina luce destituta, quamuis aliquid quali per caliginem aspiciat, non tamen ita clarè cernit, vt non sæpè offendat, & concidat, & erroribus infinitis implicetur. tetra enim nox & miseranda caligo est diuinæ lucis abscessus. soli

igitur illi acutissimè vident, quorum acies diuinæ mentis lumine splendent, solisque illius sempiterni radijs illustratur. Deinde quamuis nihil aspectum mentis impediret, tanta est imbecillitas in nobis, vt id quod rectum & honestum esse cernimus, tueri & conseruare diu minimè queamus. ratio namque infirma est, cupiditas autem fera & immanis. itaq; multis facibus, tanquam Furia quædam succinta & armata vim intentat, & rationem machinis oppugnat, & inuitam etiam atque repugnantem de omni statu conuellit. Diuinis igitur armis, diuinoq; præsidio tanta vis mali propulsanda est, quando humanis viribus arceri nequit. vtrumque igitur præsens Dei numen & gratia facit; primùm quidem vt humanam mentem sua luce compleat, qua multa quæ erant antea crassis occultata tenebris clare perspiciat: deinde vt animum diuino robore fulciat atque confirmet; quo facillime cupiditatem profligare, & rationi obedire possit. tunc igitur demum eminebit suauissimus ille consensus, & conspiratio mentis atque rationis, quo nihil beatius in vita potest excogitari; cùm in nobis diuinæ mentis splendor & numen eluxerit. nam quid iuuat obedire rationi, cùm ratio tenebris obscuratur? quam utilitatem affert rectum rationis imperium, cùm voluntas illud propter imbecillitatem, & cupiditatis impotentiam sequi non potest? solus igitur Deus est hu-

ius verissimæ sapientiæ magister, huius diuini status conditor atque moderator, & huius tantæ felicitatis effector. vnde concluditur omnem summæ sapiētiae rationem in Dei cognitione, in ardentissimo pietatis studio, in amore illo deniq; quo mens pura & casta cum diuina mente arctissimo vinculo constringitur, collocandam esse. Cùm igitur Regi hoc propositum sit vt nō solum ipse beatus sit: sed vniuersam Rempub. beatam efficiat, omnisque beatæ vitæ ratio in vera sapientia consistat, quæ Dei clarissima notitia, inflammatoque pietatis studio continetur: consequens profectò est, vt omnes Regis curæ, & cogitationes, & studia in cultum religionis atque sanctitatis conferantur. cœlum igitur tota mente suspiciat; opera diuina contempletur; diuinam mētē consulat; Dei præsidium imploret; summa fide & pietate numen illius veneretur; & intelligat se non posse vllō modo Regnum sapiēter & aptè moderari: nisi se totū ad imitationem Regis illius summi atque sempiterni contulerit. imitari verò illum non poterit, nisi sæpenumero mentem in benignitatem illius intenderit: & sapientiam ordinem quo cūcta gubernat inspexerit: & de illius amplitudine & æquitate assiduè cogitauerit: neque solum precibus, & votis, sed iustitiæ atque pietatis studio gratiam illius adeptus fuerit. Quamuis igitur sit negotijs innumerabilibus oppressus, & curis

districtus: necesse tamen est, vt aliquod tempus ex
 summis occupationibus eripiat, quod hominum
 turba liberatus; & in intimo aliquo sacrario inclu-
 sus in Dei iucundissimo colloquio atque familiari-
 tate consumat. imò tunc vel maximè cum illum ne-
 gotia vndique premunt, & infinita pericula circū-
 uallant consilium & opem à Deo flagitet. si enim
 superbum & temerarium est, sapientis hominis cō-
 silium aspernari: quid superbius & amētius esse po-
 test, quàm sapientissimi illius parentis consiliū ne-
 gligere? & si in rebus aduersis Reges aliorū regū au-
 xiliū implorant: cur non multo magis summi illius
 atque potentissimi Regis opem summa contētione
 & studio flagitabūt? quid enim amētius quàm con-
 silium & auxiliū petere ab hominibus, quorū ple-
 rumq; mētes tenebris oppletæ sunt; & qui fidē pa-
 rum sanctè colūt; & quorū opes sunt fragiles, & ina-
 nes, & interituræ: illius verò summi Domini cuius
 sapientia, & fides, & potestas nō modò stabilis atq;
 sempiterna est: sed etiā immēsa & infinita consilium
 & opem contemnere? contemnit porrò consiliū &
 opem illius, qui maiorē operā in petendo ab homi-
 nibus cōsilio, & in humano præsidio cōparando: q̄
 in diuina mente consulēda, & in ope illius implo-
 randa ponendā arbitratur. Cū igitur humana ex
 diuinis nexa sint, iudicio diuino plerūque fit, vt qui
 diuinam potissimū opem expetit, vtraque tandem
ope

ope muniatur: & qui diuina ope neglecta prius auxilium humanū conquirat, utroq; nudetur, & infamiam sempiternā subeat. Hic igitur Rex noster si nihil habuerit studio religionis atque pietatis antiquius, nunquā erit diuina ope & auxilio destitutus; & à Deo disciplinā hauriet, qua munus sibi assignatum sapiēter obeat, & oīa negotia regni cū summa felicitate cōficiat. primū enim mentē habebit purā, & nitidam, diuinæque lucis radijs incensam, & spēdore diuinæ sapientiæ mirabiliter illustratā: deinde animum magnū & excelsum geret inuictō robore, & diuina constantia, & cœlesti præsidio cōfirmatū: tum mentem in diuina luce atq; moderatione difixam habebit; ut animo cōcipiat speciem & exemplum ad quod omnia cōsilia, & oēs actiones Regis dirigendę sunt. nam humanæ vitæ conditio est fluxa, & instabilis, varijsq; mutationibus obiecta. ideo igitur se vnus arbitrio cōmittit, ut illius moderatione possit ex perturbatione in ordinem reduci; & à iactatione & tempestate in quietū & tranquillū statum reuocari; quòd fieri non potest: nisi quoad licet & fas est, ad imaginem earum rerū quæ nullā mutationē habent, vnus rectoris cōsilio & actione referantur. Ut igitur id fieri possit oportet Regem semper in res diuinas atque sempiternas inspicere, earumque similitudinē rebus fidei suæ commissis accōmodare; & quantū eniti studio poterit effice-

re,

re, vt in rebus humanis ordo diuinæ moderationis eluceat. aliter enim nunquam beatum statum in regno suo constituet. vt enim pictor egregius non potest formã aliquam ad similitudinem pulchritudinis excellentis exprimere; nisi species illa quam imitari penicillo studet, penitus in mente illius infederit: ita neq; Rex qui volet in regno suo formam cœlestis decoris atq; dignitatis effingere, id præstare poterit; nisi prius fuerit speciẽ illius summi Domini & ordinem quo cœlestia moderatur, mēte atq; ratione complexus. deinde incidunt sæpenumero res obscuræ & ancipites, quæ nullo modo possunt ingenijs humanis explicari; nisi fuerint diuinis legib' & institutis erudita; & cœlestis luminis splendore colustrata. ea autẽ de causa præcipiebat in lege Dñs Regibus vt legẽ describerent, vt in illorũ memoria firmiter inhæreret, atq; eã perpetuò mēte recoleret: vt ita numinis metu se ab omni flagitio continerent, & ita facilius luce diuina fruerentur. Iesu verò Mosis successor ait: Ne recedat volumẽ legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus atq; noctibus, vt custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eò. hæc quidem eo in loco præscribit Dominus nõ illi tantũ sanctissimo principi: sed omnibus qui ritè officio fungi, & populũ sapienter gubernare volunt, vt perpetuo in legis diuinæ studium incumbant. Lex enim Dñi (vt inquit Dauid) illustrat mētis aciem,

&

& tenebras omnes discutit, & facit deniq; ne possit animus errore aliquo turbulento compleri, & à studio veritatis auocari. qui igitur in assiduo studio legis diuinæ versatur, & in Dei benignitatē respicit: illius consilijs instruitur, & quid in rebus difficilissimis agendū sit, facillimè videt. Si igitur Rex repentino aliquo metu cōturbatus, ab hominibus nō minore formidine percussis & abiectis cōsiliū petit, qui consiliū dare nō possunt: quomodo nō multo magis à lege diuina, atq; adeò ab illa sūma sapiētia quæ falli & errare nō potest, neq; suorum preces & vota repudiat, consiliū postulabit? Præterea vt iam sepè diximus regēdi & imperādi munus est diuinū. quis enim nō videt diuinū munus esse p̄figare bellum, cōstituere pacē, dare salutem, excitare iacētes, subleuare afflictos, coërcere improbitatē, tueri innocentia; atq; postremò lumē vniuersæ patriæ iustitiæ, virtutis, p̄bitatis ostēdere? si autē hæc omnia munera diuina sunt, diuina profectò sapiētia ad ea administranda requiritur: diuinā autē sapiētiā nemo potest adipisci, nisi se totum Deo in disciplinā tradiderit, & se penitus in familiaritatē illius immerferit: inde fit vt nemo eam sapiētiā sibi parare possit, nisi fuerit vita purissimus, & sanctissimę religioni deditissimus. vt enim corpus tersum & expolitū cū radijs Solis opponitur, lucem Solis accipit, & ita micat, & vibrat, vt in illo Solem te intueri putes: sic

sic animus castus & integer ad splendorem diuinæ
 lucis adiunctus lucem in se diuinam recipit, & ita
 collucet vt similitudinē splendoris diuini in omniū
 oculis & aspectu constituat. Cū igitur luce diuina
 splendeat clarissimè quid rectum, & simplex, quid
 elegans, atq; decorum, quid cōmodum, & salutare
 sit perspicit; & ita facillimè omnia quæ ad publi-
 cam salutē pertinent absoluit; & vniuersam Rēp.
 cum summa felicitate moderatur: nec enim solū vi-
 det quomodo Resp. regenda & temperanda sit: ve-
 rum etiam vires diuinas adipiscitur, quibus omnia
 quæ vtilissima fore prospicit, exequatur. similitudo
 enim amorē conciliat, amor voluntates foedere co-
 pulat, & rerum omnium communionē & societate
 conglutinat; ita verò fit vt qui Dei similitudinem
 vitæ puritate, & sapientiæ claritate refert: illi amo-
 re sanctissimo coniungatur, & ab illo virtute atque
 robore diuino firmetur; quo facillime omnia quæ
 velit, quāuis sint nimis ardua atque difficilia, cum
 facilitate perficiat. Quid igitur esse potest principe
 casto, sancto, atque religioso beatius? hic enim est
 ille sapiens quem Plato Reipub. præfici cupiebat,
 sub quo Remp. fore beatissimam prædicabat: cū
 enim Princeps virtutibus diuinis ornatus, opibus
 diuinis instructus, studioq; diuinitatis & immorta-
 litatis incensus, ad Rēp. gubernandā accesserit: non
 homo, sed Deus ipse Rempub. illam gubernabit.

Deus

Deus enim in pectore sancti Principis inclusus eū mouebit, & incitabit, & de rebus gerendis erudiet, & linguā illius, & manū, & oculos & mentē numine suo moderabitur, & facile in studiū publicæ salutis impellet. præclare Solomon: Sicut diuisiones inquit, aquarum: ita cor Regis in manu Domini, quocunq; voluerit impellet illud. non de Tyranno loquitur, cuius mēs à Deo semper auersa est: sed de Rege qui se totū ad studiū cœlestis Regis adiungit, vt igitur doceat quā facilè is qui vere nomen Regis obtinet, munus suum obire possit, ostendit illum in omnibus quæ agit numine diuino moueri & incitari. vt enim qui hortum propter aquarum fluentia colit, facillimè aquam elicit, & sarculo diducit ad omnium olerum, & plantarum, & arborum radices irrigandas: sic Deus cor optimi Principis qui se numini illius cōsecrauit, mouet, agit, & impellit, vt facillimè virtus illius ad munera quæ sunt illi obeunda deriuetur: omnibusque rebus quæ illius moderatione continentur accurrat, atque prouideat; & totum regnum vigilanter atq; feliciter administret. siue enim bellum parat, siue pacem cōstituit, siue malos exterminat, siue bonos amplectitur, siue improbitatem extinguit, siue ad studiū virtutis ciues incitat, siue leges atq; iura describit, siue legū transgressores punit, siue quidquā aliud gerat, semper Deum præsentē habebit; & ita omnia facillimè

numine illius subnixus expediet. Præterea bonos
 studio sui mirabiliter inflammabit, vt iussis illius
 spontè & alacriter obediât: pigris autem & ignavis
 exéplo virtutis suæ stimulos admouebit; homines
 autem profligatos atq; perditos qui tam præclarū
 opus impedire conantur de medio tollet. vt enim
 † diligens agricola ne segetes intereant herbas noxias
 frugibus euellit: sic Rex sanctus & pius scelera ra-
 dicitus extrahit, ne virtutis frugibus officiant. nec
 enim ibi multum potest, iustitiæ seges exurgere, vbi
 iniquitatis & iniuriæ sylua dominatur. Nō solū igitur
 diuino auxilio corroboratus: verū etiā bonorū
 ciniū præsidio munitus facillime munus quod tam
 difficile videtur efficiet. multi enim illū adiuuabūt,
 & qui impedire voluerint vel interimētur, vel saltē
 metu coërcebūtur. amor præterea ciues incitabit, vt
 cum summa etiam voluptate quidquid ille iusserit
 exequantur. si enim virtus in quocūque illa perspe-
 cta fuerit amorē conciliat, multo certè magis cū
 in Rege fuerit animaduersa hominū voluntates cō-
 mouebit, studioq; illius multo vehemētius inflam-
 mabit. si enim mediocris in Rege virtus hominum
 ad se studia atq; voluntates mirabiliter allicit, quid
 tandem summa illius virtus & excellens in pa-
 triam caritas efficiet? Erit enim hic noster Rex iu-
cū dus bonis, infestus improbis, perfugium miseris,
alleuamentum oppressis, inuictum præsidium ho-
 minibus

hominibus omnium ope destitutis. nec enim solum est legū custos, publici iuris vindex, cōmunis salutis autor : sed etiam pupillorum tutor, viduarū patronus, & omnium denique qui propter inopiam potentium iniurijs nimis obiecti sunt, acerrimus defensor atq; conseruator. semper enim tuetur innocentiam, retundit improbitatem, subsidio occurrit imbecillitati, & prædā è tyrannorū faucibus extorquet. opes quas cōgerit, non sibi: sed patrię cōgerit, easque libētissime cū fortibus & spectatis hominibus qui Rēp. virtute & industria tuentur, munificē atq; largē cōmunicat. Quod vt rectius facere queat erit in priuato sumptu cōtinens, in publico liberalis, domi frugalitatis laudem quæret, in templorum verò ornāmētis, in publicis mœnibus, in ciuitatum propugnaculis, in regni denique totius patrociniō virtutis & magnificentię nomen immortale consequetur . ita demum vitā instituet, vt nō se sibi: sed patrię natum existimet. nunquam enim in regno administrando de cōmodis suis, semper autem de patrię salute cogitat; vsque aded vt dū patria tranquilla pace & honesto otio frui valeat, ipse labores ingentes libentissimē toleret; & vt salutem Reipub. tueatur, spontē vitam in summum discrimē salutis inducat. Quī potest igitur fieri vt si Rex tam diuinis virtutibus ornatus fuerit, & si illius tāta merita & beneficia in Rēp. vniuersam constiterint: non ab

omnibus eximiè diligatur, & nō vniuersi ciues pro illius dignitate vitam in summum discrimen iniiciant; & sint in obsequio illius summa fide & alacritate consentientes? quòd igitur Tyranni neque viribus, neque potentia, neque minis, neque supplicijs obtinere possunt: id Reges virtute, & pietate, & lenitate, & beneficentia facillimè consequuntur. Quòd si vera voluptas est comes honestatis, si summæ sapientiæ partus, si opera summo opere & eccellente perfecta consequitur: quæ tandè voluptas erit Regis cùm se viderit tantis in omni genere virtutis ornamentis excultum, & tam diuinis opibus à Deo summo quem vita, & imperio, & præclarissimis institutis imitatur egregie cumulatum? & cùm opus quod suscepit diuino quodam artificio perfectum & absolutum aspexerit, in quanta tandem lætitia & voluptate versabitur? quanta & quàm incredibili iucunditate perfruetur? quantum denique fructum ex virtute & sapientia sua percipiet? Hinc planè liquet quàm falsum sit id quod antiqui Sophistæ disputabant: Iustitiam nempe esse bonum alienum, malum verò proprium; eo quòd iusti bona sua potius interire sinant, quàm fidem violent, aut aliorum bona suæ fidei commissa dilabi atque dissipari patiantur. non intelligebant homines amentes & perditii, quæ sit verorum bonorum atque malorum ratio; & idcirco in tam falsas

&

& inanes sententias incidebant. vt enim nemo potest alicui iniuriam facere, quin longè sibi peius noceat, quàm illi cui iniuriam intulit: alterius enim corpus lædit, aut fortunas imminuit, animi autem sui statum conuellit, fœdissimumque suæ menti vulnus infligit: ita nemo potest alteri opem afferre, quin sibi ipsi maius emolumentum & utilitatem paret, quam illi quem iuuat, attulerat. opibus tuis aliorum inopiam sustentas: opes ipse tibi stabiles atque sempiternas in animo recondis. auxilio & consilio, & gratia aliquem bonum virum iuuas: ipse diuina ope & auxilio firmaris. vitam aliorum tuendam suscipis: & ea ratione vitam immortalem consequeris. aliorum famæ & honestati consulis: & ipse tibi eo officio laudem & honestatem summam concilias. denique quidquid est illud quod ad aliorum utilitatem cõfers, id cum multiplicato fœnore recipis, & virtutis ipsius fructu cum gaudio ingenti cumularis. quo autem virtus amplior est, & illius utilitas ad plures emânat: eò sunt animi opes ampliores, & lætitia maior, & status ipsius animi clarior & magnificentior. Cùm verò nulla humana virtus virtute regia clarior sit, nec quæ ad plures pertineat; reliquum est vt nemo sit in Rep. bene constituta atque beata ipso Rege qui Remp. beatam efficit felicior atq; beatior. insumit quidè ille in publicam utilitatē aurum & argentū:

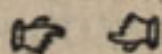
& opibus interim diuinis augetur: vigilat vt subditi securi dormire possint; ex ea autē vigilantia fructū eximiæ securitatis atq; summæ voluptatis assequitur; multos quidē labores excipit: sed animi interim summa quiete & trāquillitate perfruitur; multis se periculis exponit: sed ita vt clarior, & amplior, & amabilior ea virtute fiat; vitā breuē & exiguam pro patrię salute in discrimē adducit: sed ea ratione nominis immortalitatē & vitam sempiternā adipiscitur; ætatem in Rep. summa animi cōtentione & studio tuenda cōsumit: sed artis & sapiētix suæ fructum amplissimū percipit, cū Remp. à se opulentam, fortē & liberam, & moderatā, atque omnibus opibus amplificatā considerat. nec enim dicet idē quod Cæsar olim Octavianus de Roma dicebat; Inueni lateritiam, relinquo marmoream. sed quid dicet? inueni Remp. exhaustā, relinquo opibus affluentem; inueni fragilem & imbecillam, relinquo virtute munitam; inueni flagitijs infamē, relinquo moribus egregie constitutam; inueni dissidentem, relinquo mutua ciuium inter ciues caritate deuinctam; inueni temerariam & insanam, relinquo sapientiæ disciplinis excultam; inueni deniq; vt vno verbo dicam miserā, & relinquo beatā. Quid cū viderit hoc tantum atque tam præclarum opus esse operi illi simillimum, quod à summo cœli rectorē perfectum, omnibusq; suis numeris & partibus absolutum

solutum mente complectitur? ut enim ille cœlum,
 terras, maria, omnesq; naturas forma dissimiles, vi
 repugnantes, motu contrarias vna eademq; perpe-
 tua lege moderatur atq; cōnectit: ita ut ex omni-
 bus partibus aptissima ratione & numero colliga-
 tis, vnum mundū specie pulcherrimū, & stabilitate
 firmissimum quem à principio finxit, eodē imperio
 & ratione cōseruet: ita Rex è diuersis hominū natu-
 ris, & studijs dissimilibus atque cōtrarijs, singulari
 tamen modo & ratione ad vnum finem reductis, &
 inter se fœdere & societate deuinctis, vnam Remp.
 efficit gloria & honestate clarissimā, & viribus atq;
 virtute munitissimā. & quēadmodū Rex ille sum-
 mus atq; Pater Optimus non sibi (nec enim opibus
 vllis indigebat) illa natura præcellens atq; beatissi-
 ma: sed nobis mundū ædificauit, eundēque ad no-
 stros vsus rerū omnium copia & vbertate cōpleuit:
 ita Rex hic noster non suis cōmodis seruiet, sed oēs
 opes suas ad Reip. vtilitatē cōferet, & propriæ vti-
 litatis oblitus operam dabit, ut Resp. omnibus bo-
 nis quæ vel ad corporis victū & cultū, vel ad animi
 præsidium & ornatum fuerint necessaria redundet.
 Postremò quēadmodū rerum omniū parens & cō-
 ditor in operibus à se perfectis acquieuit, & illis
 quemadmodū Sanctæ literæ loquuntur oblectatus
 est: ita Rex hic Rep. à se egregie moderata atq; cō-
 stituta animo conquiescit, & eximia quadam iucū-

ditate perfunditur. nec enim hic noster Reip. con-
 ditor vllis viribus impediri poterit, quo minus in-
 stitutū sapienter opus feliciter absoluat. cū enim
 fit sapientia prouidens, æquitate rectus, virtute in-
 uictus, frugalitate moderatus, religione sanctus, at-
 que ita (ne plura dicam) ipsi Deo similitudine vi-
 tæ coniunctus, vt nec ab illius cōiunctione distrahi,
 nec illius ope distitui possit; omnia profectò quæ
 ad Reip. salutem pertinebunt, facilè atque feliciter
 exequetur; & ita ingenti gaudio cumulabitur. Nō
 igitur negotiū est tantis difficultatibus obstrusum
 quantū multi suspicantur: adsit modo virtus, insti-
 tutio, disciplina, quam sumus oratione complexi,
 pietas in patriam, & fides, & religionis studium, &
 reliqua amplissima dignitatis ornamenta atq; præ-
 fidia Regis animum exornent, atque robore diuino
 communiant; nihil erit tam arduum atque difficile
 quod non (vt sæpè iam dixi) facillimè & felicissimè
 tranfigatur. Quid hic dicam quāta voluptas illa sit,
 quam assiduè percipit ex Dei familiaritate & con-
 suetudine? quam suauis colloquio spiritus diuini
 perfruatur? quantis diuinæ mentis viribus ad stu-
 dium diuinitatis incitetur? quāta spe nixus ad hæ-
 reditatem Regni sempiterni atque cœlestis aspiret?
 Quàm magna (inquit Rex ille sanctissimus) multi-
 tudo dulcedinis tuæ Domine, quā reseruasti diligē-
 tibus te? alibi yero ait: Omnes qui ad Deum acce-
 dunt,

dunt, torrente sempiternæ lætitiæ compleri, & gaudijs sempiternis inebriari. Et ne pluribus verbis in-
 explicatione rei illius vtamur quæ nullis verbis ex-
 plicari potest: hoc sane constat nihil esse quod purâ,
 & liquidam, & constantem, atque summam volu-
 ptatem efficiat, præter sapientiam & verissimam
 dignitatem; quæ cùm tanto clarius elucere debeat
 in Regibus quàm in cæteris hominibus, quãto am-
 plior & magnificetior est gradus in quo locati sunt:
 consequens est, vt illorum voluptas sit plenior, &
 constantior, & spe etiã illius summi & altissimi loci
 qui designatus est omnibus Regibus qui pietatem
 coluerint, & plurimum operæ & studij in publi-
 cam salutem contulerint augeatur, mirisq; in dies
 accessionibus amplificetur. Sed de Regno illo cœ-
 lesti nihil dicere possumus, cùm nemo illius opes
 ingenio & cogitatione complecti valeat, ad quas
 æuo sempiterno perfruendas aliquando tandem
 CHRISTI gratia & beneficio peruehamur.

L A V S D E O.

OLYSIPPONAE,

EXCVDEBAT FRANCISCVS
 CORREA AMPLISS. ET SERENISS.

Cardi. Infan. Typogra.

A. 1572. M. Ianu. D. 22.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

VIXDVM opus hoc de Regis institutione & disciplina, à R. D. Hieronymo Osorio Epif. Syluen. per eos quos ipsi amicos esse sciebam, vt in hac nostra officina typis excuderetur impetratum absolueram: cum mihi ab eodem errata non pauca cum graui querela, & peracerba nostræ diligentia accusatione mittuntur. quæ mihi quidem res maiorem attulit molestiam quam vt quisquam possit existimare, eã siquidem diligentia adhibueram, vt liber hic quam emendatissimus in lucem prodiret, quã satis esse arbitrabar. sed partim ignauissimorum chalcographorũ oscitantia: partim quod is cui emendandi cura incũbebat alijs impediretur; aut certè librarij vitio qui exemplar nobis traditũ ex ipso autographo fide haud quaquã bona excripisset: quib' accessit, quod autor qui in Algarbio tanto locorũ interuallo aberat, vt sine dispẽdio & graui nostræ officinæ incõmodo adiri nõ posset effectũ est, vt labor noster & diligẽtia inanis redderetur. Quando igitur lector optime huic malo mēderi alia ratione nõ possumus, errata oĩa hĩc in vnũ cõgesta exhibemus: quo facilius & tibi atq; pximo typographo qui hoc opus denuo excudendũ pararet, consultũ esset: ne in eundẽ (quod aiunt) lapidẽ nostro periculo edoctus impingeret. Vale.

R

ERRATA.

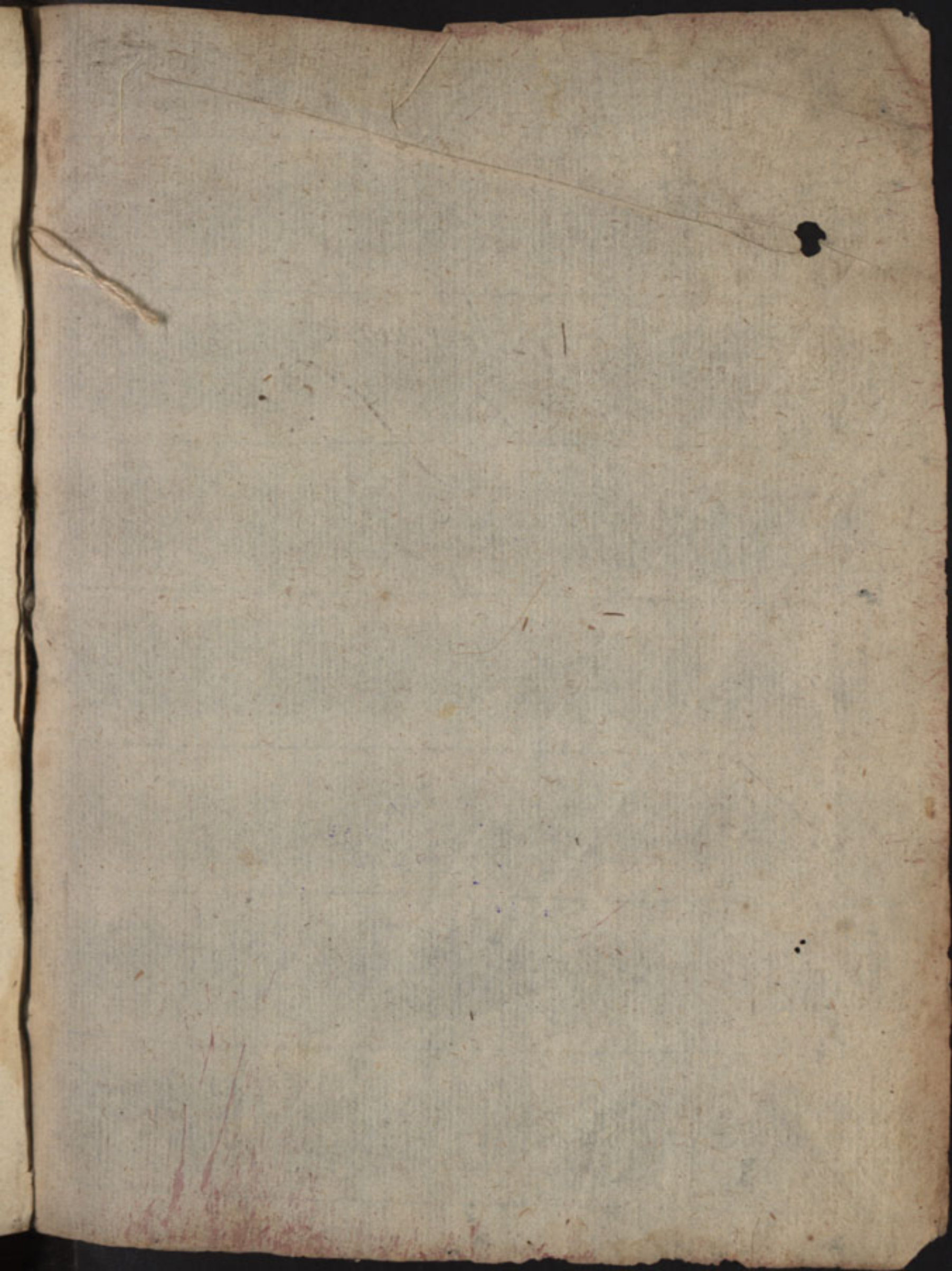
¶ Folio 3. a fronte, linea 24. nihil esse animo, lege nihil esse animo ma-
 ximo. ¶ Fol. 4. atergo, linea 12. moderetur, lege moderatur. ¶ Fol. 7.
 atergo, linea 4. faustis omnibus, le. faustis ominibus. ¶ Fol. 9. a fronte
 linea 3. le. consecuta sunt. ¶ Fol. 12. atergo, lin. 5. oblegandā, leg. able-
 gandam. ¶ Fol. 16. a fronte, linea 24. torpere, lege torpore. ¶ Folio. 19.
 atergo, linea 20. aliquæ reliquæ, lege aliquæ reliquæ. ¶ Fol. 20. atergo
 lin. 9. inuiles, lege inutiles. ¶ Fol. 23. atergo, lin. 8. in fradem, le. in frau-
 dem. ¶ Fol. 24. a fronte, lin. 15. tantumdem, lege. tantum de. ¶ Fol. 25.
 atergo, lin. 25. ad libertatem, lege ad liberalitatem. ¶ Fol. 26. atergo, lin.
 25. ornata, lege ornatè. ¶ Fol. 27. atergo, lin. 25. attinent, lege attinet.
 ¶ Fol. 32. atergo, lin. 21. collocanda, lege. collocandam. ¶ Fol. 35. atergo,
 linea 20. destandā, lege detestandam. ¶ Fol. 38. in fronte, lin. 14. bethle-
 micus, lege bethlehemiticus. ¶ Fo. 39. in frôte linea 9. possis, lege possit.
 & lin. 17. vesari, lege versari, & atergo, lin. 8. sustendum, le. sustinendū.
 ¶ Fol. 40. linea 10. in Reipub. lege in Republica. ¶ Fol. 47. atergo, lin.
 23. dicere, lege discere. ¶ Fol. 50. a fronte, linea 6. fit, lege sit. & eod. fol.
 atergo, lin. 14. quantus, lege quantas. ¶ Fol. 55. a fronte, linea 23. aledan-
 drum, lege alexandrum. ¶ Fol. 57. a fronte, lin. 5. flagras, leg. flagrans. &
 atergo, linea 23. cum diguitate, lege cum in dignitate. ¶ Fol. 58. atergo,
 lin. 19. igitur, le. si igitur. ¶ Fo. 60. atergo, lin. 27. comode, le. quomodo.
 ¶ Fol. 61. lin. 24. patiat, leg. patiantur. ¶ Fol. 63. a fronte, lin. 1. totius,
 lege & totius. ¶ Fol. 66. atergo, lin. 10. licentiæ, lege licentia. & linea 17
 deinum, lege domum. ¶ Fol. 67. a frôte, lin. 20. in quod, scribe id quod.
 & atergo, lin. 24. gubernare, lege gubernari. ¶ Fol. 69. atergo, linea 6.
 furentem, lege furenter. ¶ Fol. 70. a fronte, lin. 3. suo, lege sua. & lin. 6.
 carpat conficiat, lege carpat atque conficiat. ¶ Fol. 44. a fronte, linea 19.
 iudio, lege iudicio. ¶ Fol. 80. a fronte, lin. 18. sed id, lege sed quid id.
 ¶ Fol. 83. a fronte, lin. 4. habeat, lege habeant. ¶ Fol. 90. atergo, linea 1.
 erum, lege eorum. ¶ Fol. 97. atergo, lin. 19. pueris, lege puerilis. ¶ Fo. 98
 atergo, linea 20. preditas, lege predicas. ¶ Fol. 105. atergo, lin. 7. disside-
 tes, lege dissidentes. ¶ Fol 107. a fronte, linea 10. relique, lege relinque.
 ¶ Fol. 108. a fronte, lin. 9. gerat, le. gerit. & atergo, lin. 15. Rem. vniuer-
 sam, lege Rempublicam vniuersam. ¶ Fol. 109. a fronte, lin. 20. versaba-
 tur, lege versatur. & atergo, lin. 6. effecit. lege efficit. ¶ Fol. 110. atergo,
 lin. 5. onde, lege vnde. & lin. 9. cōtineri, scribe cōtinere. ¶ Fol. 115. atergo
 lin. 23. in pullus, lege in purus. ¶ Fol. 116. atergo, lin. vlti. moderatione,
 lege meditatione. ¶ Fol. 117. a fronte, lin. 17. eo temperatione, lege ea
 temperatione. ¶ Folio 119. a fronte, linea 19. sine quo, lege sine quo.
 ¶ Fol.

¶ Fol. 120. a fronte, linea 21. abdomen, lege abdomen. & eod. fo. atergo
 linea 9. auertit, lege auertat. ¶ Fol. 122. a fronte, linea 20. in illi, le. in illis.
 & eod. fol. atergo, lin. 21. seruit, lege feruet. ¶ Fol. 123. a fronte, lin. 24.
 metus autem vt duplex, lege metus autem duplex. ¶ Fol. 125. a fronte,
 linea vlti. assurge, lege assurgere. ¶ Fol. 126. a fronte, lin. 12. parentes, lege
 parentes. ¶ Fol. 129. a fronte, lin. 15. dignitate, scribe dignitati. & eodem
 fol. atergo, lin. 16. obire lege obiri. ¶ Fol. 130. a fronte lin. 3. commen-
 dandam, lege commendandum. ¶ Fol. 132. a fronte, lin. 25. conseruūt
 lege conserunt. ¶ Fol. 134. a fronte, linea 13. vel imitatione, vel in imita-
 tione. ¶ Fol. 137. a fronte, linea 7. modulatur, lege moderatur. ¶ Fol. 138
 atergo, lin. 1. prebuerit, lege prebuerint. ¶ Fol. 140. a fronte, lin. 4. ani-
 mum illius, lege animos illorum. ¶ Fol. 146. a fronte, linea 16. didicerit,
 lege didicerint. ¶ Fol. 147. a fronte, linea 12. candoris, lege candori.
 ¶ Fol. 148. a fronte, linea 9. initio, lege inito. ¶ Fol. 149. atergo. lin. 27.
 qui si, lege quæ si fuissent. ¶ Fol. 151. a fronte, lin. 1. esse, lege esset. ¶ Fol.
 158. a fronte, linea 9. contemnit, scribe contemnunt. & lin. 22. sequere-
 tur, lege sequerētur. & atergo, lin. 9. conuellij, lege conuellit. ¶ Fol. 163
 atergo, linea 24. quod omnem, lege quod omen. ¶ Fol. 167. a fronte, lin.
 7. sapientia, lege sapientiam. & atergo, lin. 18. ad quem, lege ad quam.
 ¶ Fol. 168. in fronte, lin. 14. plurimum, lege plurimum. & atergo linea
 26. hominis scribe homines. ¶ Fol. 170. a fronte, lin. 15. hac. lege hanc.
 linea 16. hominem, lege hominum. ¶ Fol. 172. atergo, linea 9. in eo, scri-
 be in ea. ¶ Fol. 175. a fronte, linea 8. reliquis, lege reliquos. ¶ Fol. 177.
 atergo, linea 17. fragrantissimus, lege fragrantissimis. ¶ Fol. 180. atergo
 linea 26. morumq;, lege infirmorumque. ¶ Fol. 181. a fronte, linea. 2.
 ornet, lege ornat. ¶ Fol. 182. atergo, linea 13. infamiliaritate, lege infami-
 liaritatem. & ibid. immisero, lege immerfero. ¶ Fol. 184. a fronte, linea
 3. fecerunt. lege iecerunt. ¶ Fol. 185. a fronte, linea 19. positæ sunt, lege
 potitæ sunt. ¶ Fol. 188. a fronte, linea. 7. sit, lege sis. ¶ Fol. 190. a fronte,
 linea 16. consilis, lege consilijs. & linea 19. sapientia, lege sapientia. &
 linea 26. partæ, lege parte. & linea 27. delitijs. lege delitijs. ¶ Fol. 193.
 a fronte, linea 1. amplissimè, lege amplissimæ. & atergo, linea 16. ita
 nulla, lege ita vt nulla. ¶ Fol. 199. a fronte, linea 6. Romani, lege Romam.
 ¶ Fol. 201. a fronte, linea 9. rationibus, lege nationibus. & atergo, linea
 18. deuincire, scribe deuinciri. ¶ Fol. 202. a fronte linea. 10. tegium,
 lege regium. ¶ Fol. 203. atergo, linea 4. id opem, lege ad opem. ¶ Fol.
 210. atergo, linea. 3. atque spe sempiterna, lege atque spe de sempiterna
 ¶ Folio. 212. a fronte, linea. 6. cum principem, lege eum principem.
 ¶ Fol. 214. a fronte, linea 16. sic deum, lege sic vel deum. ¶ Fol. 221. ater-
 go, linea 8. & cum, lege & eum. ¶ Fol. 226. a fronte, linea. 5. mestia, lege

mestitia. linea 7. militibus, lege milites. ¶ Fol. 228. atergo, linea 21. ares,
lege artes. linea 22. per se dignitatis, lege per se sine dignitatis. ¶ Fol. 229.
a fronte, linea 25. vtiliora, lege vtilior. & atergo, linea 2. sustentatur,
lege sustentantur. ¶ Fol. 233. a fronte, linea 2. videbant, lege videbunt.
¶ Fol. 237. a fronte, li. 4. cogitate, le. cogitare. & lin. 7. maximaq; premia,
lege maximaq; premia persoluta sunt. ¶ Fol. 238. atergo, linea 13. de-
bere, lege deberi. ¶ Fol. 239. a fronte, linea 14. non in, lege alij. ¶ Fol. 242.
atergo, linea 21. cum qui, lege eum qui. ¶ Fol. 241. a fronte, linea 5. temet
lege timet. ¶ Fol. 243. a fronte, linea 18. athenises, lege athenienses. ¶ Fol.
245. a fronte, linea 6. id obuiam, lege it obuiam. ¶ Fol. 246. a fronte, li-
nea 19. socium, lege socrum. ¶ Fol. 249. atergo. linea 17. vastate, lege
vastatae. ¶ Fol. 254. atergo, linea. 9. dedecoris, lege decoris. ¶ Fol. 256.
atergo, linea 25. homines, lege hominis. ¶ Fol. 259. atergo, linea 23. de-
bitam fidem & officium aut patriæ. scribendum. & non debitam fi-
dem & officiũ aut Regi aut patriæ. ¶ Fol. 263. a fronte, linea 26. seucri-
tate, lege securitate. ¶ Fol. 270. atergo, linea 9. discernat, lege decernat.
¶ Fol. 273. a fronte, linea 19. staturæ, lege statuere. ¶ Fol. 276. atergo, li-
nea 17. famam, lege famem. ¶ Fol. 284. a fronte, linea 26. difficile est in-
quies. superfluit illud inquies & ideo delendum. ¶ Fol. 290. atergo,
linea 5. iucundus, le. iudicandus. ¶ Fol. 294. a fronte, li. 7. diuini ho-
minis, lege diuini numinis. eod. fol. atergo, linea 12. miro enim, lege
miro etiam. linea 13. quotes, lege quoties.

FINIS

INSTITUTO DE HISTÓRIA DA EX-
PANSÃO E DO COLONIALISMO
Faculdade de Letras - Coimbra

iti

BB Rego da Guerra

LIBRARY OF THE
CONGRESS
WASHINGTON, D. C.

B

320

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

ॐ

Redacted label

CF
A

6

24